

ประวัติครู

๑๖ มกราคม ๑๙๐๕

หนังสือสำหรับค้นคว้า
วิชา
นำออกนอกห้องสมุด

๒๓
๓๗๕๗
๗.๒๐

923

๗๔๗๔๖

หอสมุดคุรุสภา

18364

คณะกรรมการจัดงานวันครู แผนกประวัติศาสตร์ ไท่จ๊กทำหนังสือ
ตีพิมพ์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ ไท่เรียบเรียงประวัติศาสตร์ผลส่งลงไปแล้ว
ความสามารถในหน้าที่การงานเกี่ยวกับการศึกษาในทางต่าง ๆ กัน เพื่อ
เป็นที่ระลึกในวันครู ๑๖ มกราคม เป็นประจำทุกปี และไต่จ๊กพิมพ์
ออกจำหน่ายไปแล้ว รวม ๗๐ ท่าน ในคกน ไต่เรียบเรียงประวัติศาสตร์ออก
จำหน่าย เพื่อเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของครูในอดีตในโอกาสวันครู
๑๖ มกราคม ๒๕๐๕

รายงานคณะกรรมการจัดงานวันครู แผนกประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๑. นายรอง คียามานนท์	หัวหน้าแผนก
๒. ชุนวิรุฬห์บรรยา	ผู้ช่วย
๓. นายพงศ์อนทร ศุขขจร	ผู้ช่วย
๔. นายระบิล สัตตสวรรค์	ผู้ช่วย
๕. ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี	ผู้ช่วย
๖. นายภักดี ฉวีสุข	ผู้ช่วย
๗. นายอภัย สิงห์ศักดิ์	ผู้ช่วย
๘. นางสาวบุญใจ องคประทีป	ผู้ช่วยและเลขานุการ
๙. นางสาวพิมพ์ สวัสดิ์	ผู้ช่วยและผู้ช่วยเลขานุการ

ในการเรียบเรียงครั้งนี้ แผนกประวัติศาสตร์ได้ขอความช่วยเหลือ
จากท่านผู้ใหญ่หลายท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการและ

โรงเรียนต่าง ๆ ในการทาลาพถ่าย ประวัติ และเรื่องราวความเป็นมา
ต่าง ๆ ของท่านเจ้าของประวัติ นอกจากนั้น ท่านผู้ประนามและนามต่อ
ไปในใต้ทรงพระกรุณาและกรุณาเรียบเรียงตรวจแก้ประวัติครุขางท่าน ใน
หนังสือประวัติครู ๑๖ มกราคม ๒๕๐๕ จึงขอขอบพระทัยและขอบพระคุณ
ไว้ ณ ทนทวย

๑. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงตรวจแก้
พระประวัติ พลตรี หม่อมเจ้าทองทัชมายู ทองใหญ่
๒. หม่อมเจ้าชโยะรังสิต ทรงนพนธ์พระประวัติ สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
๓. พระขำราศนราทร เขียนประวัติพระขำยศสรรพโรศ (แสน
อคมเขิน)
๔. หลวงสำเภาวรรณภิก เขียนประวัตินายบุญ อองลอบ
๕. พระประทีปสุนทรสาร เขียนประวัติพระอนันตยู่คุณราช
(สุวรรณ มุกดาประกร)
๖. พลเรือตรี สกก กลินณศักดิ์ เขียนประวัติขุนวรศาสตร์ภิก
(ฝ้าย บุญเลี้ยง)
๗. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เขียนประวัติพระยาศรีวรวงศ์ (ม.ร.ว. จิตร
สุทัศน์)
๘. หลวงประพนธ์เนติวณิ เขียนประวัติพระครูวิทวารกิจจานุการ
(กล่อม เกตุพนธ์)
๙. นายเจตน ปรชานนท เขียนประวัติหลวงวิศาลกรณกร
(อิน สารภยบุตร)

๑๐. นางศกุนตลา โพลีประสาท เขียนประวัตินายนารถ โพลีประสาท
๑๑. นายภากร สารานประพันธ์ เขียนประวัติพันเอกหลวงสาราน ประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์)
๑๒. นางฐะประณี นาคกรทรรพ เขียนพระประวัติพลตรี หม่อมเจ้า ทองทนาย ทองใหญ่
๑๓. พ.ต.ท. ไวโรจน์ อินโกเศศ เขียนประวัติพระครูณพยุหรัญ (บุญเย็น อินโกเศศ)
๑๔. นางชน คิลปบรรเลง เขียนประวัติหลวงประทีปฐไพเราะ (ศรี คิลปบรรเลง)
๑๕. นางสาวถ้านวน อมาตยกุล เขียนประวัติพระยาวันจวทยาการ (กร อมาตยกุล)
๑๖. นางเพ็ญฉัตร บุณยเกษรติ เขียนประวัตินางพิมเสน ฉัตรกุล ณ อยุธยา

หอสมุดคริสภา

ส่วนรายชื่อคนเรียนฝึกหัดครูที่พิมพ์ขายเล่มนั้น ไก่แก้ว รายชื่อ

ผู้สำเร็จอนุปริญญาक्रमิขยม (อนุปริญญาครุศาสตร์) จากจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา ๒๔๘๕-๒๔๘๗ (เนื่องจากภัยทางอากาศ อย่างรุนแรงในตอนปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ราว ๑ ปี จึงไม่มีการสอนและการสอบได้ประจำปีการศึกษา ๒๔๘๘) รายชื่อผู้สำเร็จประโยคक्रमิขยมจากโรงเรียนฝึกหัดक्रमิขยม (วิทยาลัยครู จันทราภยม) ประจำปีการศึกษา ๒๔๘๔-๒๔๘๘ และรายชื่อผู้สำเร็จ

ประโยคक्रमและครุประถม ประจำการศึกษา ๒๔๘๓-๒๔๘๗ รายชื่อนักเรียน
 ผลหคครุหลาน บางท่านอาจมีคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับชื่อ ชื่อสกุล
 วุฒิ และตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนี้เพราะไม่สามารถติดต่อสอบถามไปยังเจ้าตัวใด
 โดยตรง รายใดที่ติดต่อไม่ได้จึงขาดตามรายชื่อที่ปรากฏในทะเบียน
 ของสถานศึกษานั้น ๆ ทั้งนี้ หากท่านผู้ใดพบข้อบกพร่องเกี่ยวกับประวัติครุ
 หรือรายชื่อของนักเรียนผลหคครุใด ๆ ก็ขอได้โปรดแจ้งให้ทราบด้วย
 ขอพระคุณมาก

อนึ่ง แผนกประวัติครุขอขอพระคุณ บรรดาท่านที่พบข้อบกพร่องใน
 หนังสือประวัติครุเล่มที่แล้ว ๆ มา และกรุณาแจ้งให้ทราบ หนังสือขอ
 ประวัติครุมาหาหน่วยงานเลขาธิการครุสภาและสถานศึกษาต้นทางตาม
 ระเบียบกรมเลขาธิการครุสภา

คณะกรรมการจัดงานวันครู แผนกประวัติครุ

สารบัญ

	หน้า
พระบำบักสรรพโรค (แซนซ์ อักมั้น)	๑
พระครูวิหารกิจจานุการ (กล่อม เกตุพันธ์)	๑๑
พระยาวิจิตรวิทยาการ (กร อมาตยกุล)	๒๓
นายบุญ อองลอส	๓๓
พระยาศรีวรวงศ์ (ม.ร.ว. จิตร สัทคั่น)	๔๕
พันเอกหลวงสารานุกรมประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์)	๖๓
หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)	๗๕
หลวงวิศาลนครนิกร (อิน ลาริกบุตร)	๘๓
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร	๑๑๓
พลตรี หม่อมเจ้าทองทัฬหายุ ทองใหญ่	๑๒๖
พระอนันตชัยสุทรนิกร (สุวรรณ มุกดาประกร)	๑๔๒
พระครูณพวิทยากร (บุญเย็น ชนโกเศศ)	๑๕๒
นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ณ อภัยยา	๑๖๐
ขุนวรศาสตร์นครนิกร (ฝ่าย บุญเลี้ยง)	๑๗๔
นายนารถ ไพธิประสาธ	๑๘๗
บรรณานุกรม	๒๐๕
รายชื่อผู้พิมพ์และบรรณาธิการ	
ประจำปีการศึกษา ๒๔๘๓-๒๔๘๗	๒๐๘

รายชื่อผู้ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (วิทยาลัยครูจันทระเกษม)

ประจำปีการศึกษา ๒๔๘๔-๒๔๘๕

๒๒๕

รายชื่อผู้ได้รับอนุปริญญาครูมัธยม (อนุปริญญาครุศาสตร์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา

๒๔๘๕-๒๔๘๗

๒๕๐

หอสมุดคุรุสภา

พระบาทสมเด็จพระโรค
(แสนซ้อ อดัมเซ็น)

พระบำบัดสรรพโรค

(แฮนซ์ อัดม์เซิน)

พ. ศ. ๒๔๐๐—๒๔๗๐

พระบำบัดสรรพโรค หรือ นายแพทย์แฮนซ์ อัดม์เซิน (Hans Adamsen)
เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ ที่บ้านริมลัดทลวง อำเภอพระประแดง จังหวัด
สมุทรปราการ บิดาเป็นชาวเดนมาร์ก มารดาเป็นกัปตันเรือกลไฟ มารดา
เป็นชาวรามัญ ในปฐมวัยได้เรียนหนังสือทวาทรงธรรมและบรรพชาเป็น
สามเณรจนอายุ ๑๖ ปี ต่อมาบิดาพาไปฝึกงานอยู่ในเรือกลไฟเป็นเวลา
ประมาณ ๒ ปี ในระหว่างนั้นนักเรียนภาษาอังกฤษไปด้วย ภายหลังบิดานำ
ไปฝากให้เขาเรียนหนังสืออยู่กับค่านาจารย์สมิท (Rev. S. J. Smith) ซึ่ง
ส่วนมากรู้จักกันในนามว่า "หมอสมิท" หมอสมิทเดิมเป็นหมอสอน
ศาสนาของแบพติสต์ขบถ แล้วลาออกไปประกอบอาชีพส่วนตัว ต่อมาได้ตั้ง
โรงพยาบาลขึ้นแห่งหนึ่งที่เขาตำบลบางคอแหลม เรียกกันว่า โรงพยาบาลหมอสมิท
บางคอแหลม เป็นโรงพยาบาลที่ขุดลงในสมัยนั้น หมอสมิทได้ออกวารสาร
ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยหลายฉบับ และยังได้พิมพ์หนังสือเรียน ตลอดจน
นวนวรรณคดีภาษาไทยประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ออกจำหน่ายอย่างแพร่หลาย คน
ไทยนับถือกันว่า หมอสมิทเป็นผู้มีความรู้แตกฉาน จึงมีผู้ส่งบุตรหลานมา
ขึ้นลูกศิษย์อยู่ ณ สถานที่ "บางคอแหลมยุคนั้น" หลายคนด้วยกัน
พระยาสมุทรบุรุษ (สิน) ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการและพระยา

ชรินทร์ ภัทท์ (เปลี่ยน หัสศิริเสว) ผู้เคยเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา
อเมริกาสัมัยแรก ก็เป็นศิษย์ของหมอมสุมิต พระบอภัยคัสรวรพโรคเรียนหนังสือ
อยู่กับหมอมสุมิตได้ไม่นานนัก ก็มีโอกาสดำไปศึกษาต่อยังประเทศสหรัฐอเมริกา
โดยนายแซนคเลอว์ (J. H. Chandler— คนไทยเรียก “หมोजันคเล” ซึ่ง
เป็นมิชชันนารีคณะแบปทิสต์ ต่อมาได้เป็นกงสุลอเมริกัน) เป็นผู้พาไป ขณะที่
ศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกานั้น พระบอภัยคัสรวรพโรคได้รับความอุปการะจาก
ครอบครัวแซนคเลอว์เป็นอย่างดี แต่พอนายแซนคเลอว์ถึงแก่กรรมลง
พระบอภัยคัสรวรพโรคก็ได้รับความลำบากอย่างยงด้วยขาดทุน ถึงกับต้อง
ออกแสดง “นาฏศิลป์ไทย” ตามโรงมหรสพ เพื่อหาทุนเข้าศึกษาต่อใน
มหาวิทยาลัย เมื่อพระบอภัยคัสรวรพโรคจะออกแสดง ณ ที่ใด โรงมหรสพ
ก็จะโฆษณาว่า จะมีนักประวัติศาสตร์จากประเทศสยามมาแสดงตำนานของ
ไทยให้ชมเป็นขวัญตา ชาวอเมริกันก็จะพากันซื้อตั๋วเข้าทศานอย่างคึกคก
พอได้เวลาแสดง พระบอภัยคัสรวรพโรคก็แต่งตัวด้วยเครื่องทรงพระเอกกล
ถอพระชรรคออกมา สวมตัวเป็นองค์พอบชนวนามคำแหง บรรยายความ
ตามประวัติศาสตร์ไทยให้ฟัง ดังแต่สมัยส โขทัยจนถึงแผ่นดินพระเจ้าอทอง
ทรงศรีอยุธยา เป็นจบการแสดงเพียงแค่นั้น (เขาใจว่าคงแสดงท่าทางราวว่า
ประกอบด้วยความสมควร) พระบอภัยคัสรวรพโรคย้ายวิไปแสดงตามมลรัฐ
ต่างๆ อยู่ ๒—๓ แห่ง ก็ไ้ทุนทรัพย์พอเข้ามหาวิทยาลัย ในที่สุดก็ตัดสินใจ
เข้าศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเจฟเฟอร์สันนจนกระทั่งได้รับปริญญา
เอม. ค. หลังจากนั้นก็ศึกษาวิชาเทววิทยา (Theology) ซึ่งเข็นวิชาว่าด้วย
ลทธิศาสนาต่าง ๆ จนกระทั่งมีความรู้พอเทคนิสถสอนคริสต์ศาสนาได้คล่อง

พระบิณฑุสรวรโรคแต่งงานกับสตรีชาวอเมริกันคนหนึ่ง และไคฟาร์เวีย
พร้อมภรรยาเดินทางกลับเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔

เมื่อกลับมาถึงกรุงเทพฯ พระบิณฑุสรวรโรคก็เข้าทำงานอยู่กับคณะ
มิชชันนารีแบพทิสต์ชอรวท เนื่องจากพระบิณฑุสรวรโรคพูดภาษามอญได้
จึงมุ่งทำการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในหมู่ชาวมอญเป็นส่วนใหญ่ พระบิณฑุ
สรวรโรคเป็นหัวแรงสำคัญยิ่งของคณะแบพทิสต์ชอรวท ได้มีส่วนช่วยเหลือ
สร้างโบสถ์ใหม่ขึ้น ๒ แห่ง และได้ทำให้โรงเรียนของคณะแบพทิสต์ชอรวท
เจริญขึ้นเป็นอันมาก เมื่อคณะแบพทิสต์ชอรวทถอนมิชชันนารีคนสุดท้ายออก
ไปจากประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็ได้อพยพมาพักที่กรุงเทพฯ
พระบิณฑุสรวรโรค รับผิดชอบดำเนินงานแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ดี ต่อมา
พระบิณฑุสรวรโรคก็ได้เข้ารับราชการ และมีภรรยา ๓ คน อย่าง ลินมอ
จึงต้องละทิ้งงานเผยแผ่ศาสนาให้ผู้อื่นทำแทนต่อไป

พระบิณฑุสรวรโรคเริ่มเข้ารับราชการในกรมพยาบาล กระทรวง
ธรรมการ เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๔๐ ในเวลานั้นได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคในประเทศ
ใกล้เคียงเช่นชอรวท ฮาวาย ชิวเกา สิงคโปร์ บังลัง ฯลฯ พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรา
พระราชบัญญัติจัดการป้องกันกาฬโรคขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑
บังคับให้เรือทุกลำที่มาจากเขตกาฬโรคแวะจอดที่ด่านป้องกันโรค เกาะไผ่เพอ
รอลให้เจ้าพนักงานแพทย์ขึ้นไปตรวจเสียก่อนที่จะอนุญาตให้ผ่านเข้ามาจอดใน
น่านน้ำไทย พระบิณฑุสรวรโรคเลยได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายแพทย์ประจำ
ด่านป้องกันโรคที่เกาะไผ่ตนเอง (ตั้งนายแพทย์มนตรีที่พระบิณฑุสรวรโรคขอ

อนุมิตสร้างไว้ ยังคงเหลือให้เห็นอยู่จนปัจจุบัน) ในระหว่างนั้นพระบائبค-
สรวพโรคได้รับพระราชทานเงินเดือนถึงเดือนละ ๑,๕๐๐ บาท ซึ่งนับว่า
เป็นอัตราเงินเดือนที่สูงอยู่ในสมัยนั้น

พระบائبคสรวพโรค เป็นผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือ อย่างสำคัญผู้หนึ่งในการ
ประสิทธิ์ ประสาท วิชาความรู้ ให้แก่นักเรียนแพทย์ ในสมัยเริ่มแรกก่อตั้ง
โรงเรียนแพทย์ขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราช ในระยณะนั้นโรงเรียนแพทย์ (เดิม
มีชื่อว่า "โรงเรียนแพทยากร" ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนราชแพทย-
บาลย์" ใน พ.ศ. ๒๔๔๓) มีอาจารย์ชาวต่างประเทศเพียง ๓ คน คือ

พระอาจารย์ชยาคม (Dr. George B. Mc. Farland) หมอเฮล์ (Dr. T.
Heyward Hays) และพระบائبคสรวพโรค ท่านอาจารย์เหล่านี้แต่ละคน

ต้องทำการสอนวิชาแพทย์คนละหลาย ๆ วิชา พระบائبคสรวพโรครับหน้าที่
สอนวิชาอายุรศาสตร์และสูติศาสตร์ นักเรียนแพทย์ในเวลานั้นคงไม่มีความ
ลำบากที่จะเข้าใจคำบรรยายของพระบائبคสรวพโรค เพราะท่านสามารถพูด

ภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่วชัดเจนน ถึงกับได้แปลตำราแพทย์ชนเลมหนึ่ง
เรียกว่า "แพรคทิซออฟเมดิซิน" (Practice of Medicine) โดยนายเปลี่ยน

กาญจนารณย์ นักเรียนแพทย์เป็นผู้ช่วยเขียน นอกจากนั้น พระบائبคสรวพโรค
ยังได้ชื่อว่า เป็นผู้นำการฝึกหัดตรวจแผนปัจจุบันเข้ามาใช้ในโรงพยาบาล

ศิริราชเป็นผลสำเร็จ และยังเป็นอาจารย์สอนวิชาฝึกหัดตรวจแผนปัจจุบัน
คนแรกของโรงเรียน แพทย์ฝึกหัดตรวจ และ หอผู้ป่วยภายใน ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ

เมื่อแรกตั้งโรงพยาบาลศิริราชชนใหม่ ๆ เป็นเวลาทศวรรษไทยยังนิยม
 วิธีการ "อยู่ไฟ" อย่างมั่นคง จึงไม่มีใครจะมีผู้ใดสมัครใจไปคลอดบุตร
 ในโรงพยาบาล ด้วยเกรงว่าจะถูกบังคับให้เลิกอยู่ไฟ โรงพยาบาลศิริราชจึง
 จากของผอนผนให้หญิงที่มาคลอดบุตรใช้ วิทยาลัย แพทย์โบราณได้อย่างเดิม
 เช่น อนุญาตให้วางสายสัญญาณแขวนยंत्रรอบห้องทอຍ และยอมให้อยู่ไฟ
 เป็นต้น ในเรือนคลอดบุตรจึงต้องแบ่งเป็นสองแผนก คือ แผนกคลอดบุตร
 แผนโบราณและแผนกคลอดบุตรแผนปัจจุบัน บางทีในห้องเดียวกันมีคน
 คลอดบุตรทอຍไฟและไม่อยู่ไฟปนกัน ช้างให้เลิกอยู่ไฟเสีย ก็ไม่มีใครมีใคร
 ยอมง่าย ๆ จึงเกิดชกชของชน ในเวลานั้นพระบائبศรรพโรคไทรยแดงตั้ง
 ให้ เป็น หัวหน้าแผนก สักศาสตร์ มหันตคแลผวยทาง ฝ่ายคลอดบุตรแผน
 ปัจจุบัน จึงพยายามที่จะเลิกธรรมเนียมการอยู่ไฟในโรงพยาบาลศิริราชอย่าง
 สักความสามารถ ไต่ไปพบค้ำจ้งแสดคังเหตุผลต่อท่านผหญิงภาสกรวงศ์
 (เปลี่ยน) ให้เลอมใส่ในวิชาผคังครรรณแผนปัจจุบัน จนมีผลทำให้สมเด็จพระ
 พระศรีพรชนทรราชบรมราชินนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งโรงเรียน
 นางผคังครรรณชนในโรงพยาบาลศิริราช เบ็คสอนเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.
๒๔๓๘ พระราชทานนามโรงเรียนว่า "โรงเรียนแพทยผคังครรรณและ
 ห่วงพยาบาล มีท่านผหญิงภาสกรวงศ์เป็นผอานวยการ และพระบائبศ-
 สรรพโรคเป็นครรรณผกสอน ส่วนในการเปลี่ยนจิตใจหญิงไทยให้นิยมวิธีการ
 คลอดบุตรแผนปัจจุบันน สม่เศจพระศรีพรชนทรราชบรมราชินนาถพระราชทาน
 อนุญาตให้กรมพยาบาลอางกระแสดรยสัง ช้างแแก่คนทจะคลอดลูกในโรง-
 พยาบาลว่า พระองคเองเคยผทมเพลิงมากอน แลวมาเปลี่ยนใช้วิทยาลัย

อย่างใหม่ ทรงสบายกว่าหม่อมเพ็ญมาก มีพระราชประสงค์จะให้ราษฎรได้
 ความสุขด้วย จึงทรงแนะนำให้เลิกอยู่ไฟเสีย ถ้าใครทำตามที่ทรงชักชวน
 จะพระราชทานเงินค่าทำขวัญลูกที่คลอดใหม่คนละ ๔ บาท จึงมีคนสมัคร
 ให้พยาบาลอย่างใหม่มากขึ้นเป็นลำดับ ในที่สุดกรมพยาบาลก็สามารถตั้ง
 ของคยเลิกอยู่ไฟในโรงพยาบาลได้สำเร็จ จึงควรถือว่า พระยาบดิน
 ศรพโรค เป็นดวงดวงตคนหนึ่งในการเผยแพร่ วิชาการตจจรรวมแผนปัจจุบัน
 ให้เป็นทันสมัยแกหญิงไทย อนึ่ง ภายหลังเมื่อโรงเรียนเลิกลงไป ใน พ.ศ.
 ๒๔๔๖ และเมื่อกรมศึกษาธิการได้ยกเลิกการส่งนิสิตพยาบาลตจจรรวม
 ที่โรงพยาบาลศิริราชใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ แล้ว พระยาบดินศรพโรค
 ก็ยังต้องรับผิดชอบในการอำนวยความสะดวกตจจรรวมต่อไปในระยะหนึ่ง
 พระยาบดินศรพโรคมีความเชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมือ คลอดคยตจจรรวมเป็นพิเศษ
 ถึงกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ซึ่งขณะนั้นดำรง
 พระยศเป็นพระเจ้าอนุชาเธอ รัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จ "หม่อมใช้คยคลอดคยตจจรรวม
 ฉนั้นใช้ช้อนช่อมกนขาวเสียดอก"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ ทรงเล่าไว้
 ในหนังสือตำนานโบราณคดีว่า ในสมัยที่ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
 วันหนึ่งได้ทรงเสด็จหม่อมฝรั่งทุกชาติไปประชุมพร้อมมกนที่ศาลาลูกขุน กระทรวง
 มหาดไทย ทรงชี้แจงว่า "กระทรวงมหาดไทยอียากรจะได้ตำรายาฝรั่งบาง
 ขนานสำหรับรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่ราษฎรมักเป็นกันชุกชุม ทำส่งไปจำหน่าย
 ตามหัวเมือง หม่อมฝรั่งประชุมปรึกษาในระหว่างกันเองแล้ว ตกลงแนะนำ
 ให้รัฐบาลทำยาขน ๘ ขนาน และได้มอบตำรายาเหล่านั้นให้เป็นสมบัติของ

รัฐบาลสืบทอดไป ส่วนการที่จะปรุงยานั้น หมออดัมเซ็น (พระบิชอปส์รพโรค) มีแกใจริบจะทำให้ในชั้นแรก ณ สำนักงานของเขาที่ตึกพระยาศรี (สื่แยกพระยาศรี) โดยเรียกราคาเพียงเท่าทุนและจะหัดคนที่สมยอมให้ด้วยจนกว่ากระทรวงมหาดไทยจะตงททายาเอง” ยาททาชนในครงนน ก็คือ “ยาไอสธสธา” หรือ “ยาตำราหลวง” เข้าใจว่าจะเริ่มมชนในราว พ.ศ. ๒๔๔๖

(ความจริงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งไอสธสธาขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ สันนิษฐานว่าในชั้นแรกคงจะปรุงยาไอสธสธตามตำรับยาไทยเท่านั้น เพราะปรากฏในประกาศตั้งไอสธสธา ร.ศ. ๑๒๑ ว่า “โปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวชิรมโนکم เป็นประธานจัดการประกอบไอสธซึ่งเป็นของ เคยเห็นคุณปรากฏในการระงับโรคต่าง ๆ ส่งออกไปจำหน่ายตามหัวเมืองโดยราคาอย่างถูกพอคุ้มทุน” อนึ่ง มีหลักฐานทอนว่า สมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพ ทรงเชิญแพทย์มิชชันนารีไปประชุมที่ กระทรวงมหาดไทยใน พ.ศ. ๒๔๔๖ เห็นจะเป็นคราวเดียวกับที่ทรงหารอเรื่องการทำยาไอสธสธตำรับฝรั่งนเอง)

สำนักงาน (คิสเป็นซาร์) ที่ตึกพระยาศรีของพระบิชอปส์รพโรคนี้ พระบิชอปส์รพโรคได้เบ็ดทำการตั้งแต่กลบมาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ รับผิดชอบและรักษาโรคให้แก่เจ้านายข้าราชการและประชาชนทั่วไป เป็นที่นิยมเลื่อมใสกันมาก เพราะพระบิชอปส์รพโรคคิคำธรรมเนียมถูก ใครไม่มให้ก็ไม่เรียกครอง

ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๖ กระทรวงธรรมการได้ส่ง

พระบอชัตสรพโรคแพทยใหญ่ผู้ตรวจการในกรมพยาบาลและหลวงวิมลเนคิน-
ประสิทธิ์วิทย์ (อภัย หลิตระเวช) แพทย์ผู้ช่วย ออกไปศึกษาวิชา
ผลิตวัคซีนป้องกันโรคระบาดสัตว์พาหนะที่ประเทศฟิลิปปินส์ บังเอิญ
นายแพทย์ทั้งสองได้ไปเห็นวิธีการผลิต "พันธุ์บัพไฟไซทรพิษ" จึงได้ศึกษา
วิธีการผลิตมาด้วย เมื่อกลับมาถึงประเทศไทยก็ทำรายงานขึ้นเสนอต่อ

พระยาววมการบดี (เจ้าพระยาวชิรดวงคิ้วมโกร) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ.
แนะนำให้รัฐบาลจัดตั้ง "กองเวอนเมนต์ชราแลบโบริคโตริ" สำหรับ
ผลิตพันธุ์หนองฝี ขึ้นใช้ปลูกของกันไซทรพิษภายในประเทศ ในที่สุดรัฐบาล
ก็ตั้งสถานผลิตพันธุ์หนองฝี ขึ้นในบริเวณร้านขายยาของพระบอชัตสรพโรค
สักกพระยาศรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ นั่นเอง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๙
จึงได้ย้ายสถานผลิตพันธุ์หนองฝี ไปตั้ง ณ ตำบลห้วยจรเข้ จังหวัดนครปฐม
(ภายหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ย้ายกลับมารวมอยู่ในปัฐครุสภา ถนน
บำรุงเมือง จังหวัดพระนคร)

ขณะทำงานอยู่ในฟิลิปปินส์ พระบอชัตสรพโรค ได้รับเชิญให้ไปแสดง
เทศน์นาทโยสถิ์ใหญ่กลางนครมนลาครงหนง มีผู้ฟังประมาณพันคน ก่อนที่
จะกลับเมืองไทย พระบอชัตสรพโรคได้มีโอกาสเข้าไปลาข้าหลวงใหญ่
อเมริกาณประจำฟิลิปปินส์ และได้แนะนำให้ท่านข้าหลวงทดลองปลูกไม้สัก
ขึ้นที่เกาะฟิลิปปินส์บาง ช่งท่านข้าหลวงก็รับคำด้วยความยินดี เมื่อกลับมา
ถึงเมืองไทยแล้ว พระบอชัตสรพโรคจึงจัดการส่งพันธุ์ไม้สัก ๑ กระสอบ
ไปให้กรมป่าไม้ฟิลิปปินส์ทดลองปลูกในวนอุทยานแห่งชาติ

พระบائبศรรพโรค รัชชการอยู่ในกระทรวงธรรมการเป็นเวลา

นานปี ภายหลังได้โอนไปเป็นนายแพทย์ใหญ่ กรมราชทัณฑ์ กระทรวง
มหาดไทย จนกระทั่งมายุได้ ๗๐ ปี ก็ป่วยเป็นโรคคอมพิวเตอร์

พระบائبศรรพโรคมีธรรมะประจำใจอยู่เสมอ ซึ่งท่านถ้อยอย่าง

เคร่งครัด คือ ใ้หมองโลกในแง่ดี คนเจ็บทมิอาการหนักจนพูดไม่ได้
ท่านก็ปลอบว่า ดีแล้ว จะได้พ้นทุกข์จากโลกนี้ไปเกิดใหม่ คนเจ็บที่
จวนจะหาย ท่านก็ว่า ดีแล้ว จะได้ไปประกอบอาชีพให้เจริญก้าวหน้า
ครึ่งหนึ่งคนงานที่ฟาร์มของท่านมาแจ้งว่า กระบือหายไ้หมดแล้ว
ท่านก็ว่า ดีแล้ว เราจะได้ใช้เครื่องจักรกันเสียที มักระบืออยู่ตราบใด
ก็ต้องทิ้งเครื่องจักรไว้เฉยๆ จนสนิมขึ้นหมด ต่อมาถ้ ครวาท่าน
ประสบอุบัติเหตุ ต้องตกขาออกข้างหนึ่ง พอมีเจ้านายเสด็จไปเยี่ยม ตรัสว่า
หมอมมาเหลืออยู่เพียงข้างเดียวคงลำบาก ท่านก็ตอบว่า ไม่ลำบาก
เลย ไข้ขาเทียมได้ ดีเสียอีกที่รับประทานอาหารปริมาณเท่าเดิม
แต่มีอวัยวะที่ต้องบำรุงเลี้ยงน้อยลง จึงทำให้ร่างกายมีกำลังเพิ่มขึ้น
คงนเป็นตน

พระบائبศรรพโรค เคยให้คติพจน์ไว้ว่า ถ้าหากจะให้จิตเป็นสุข

ก็ควรจจะเลือกพิจารณาเฉพาะแง่ดีของสิ่งทงปวงโดยรอบตัวเรา และ

ไม่ควรสนใจในส่วนที่ไม่ดีหรือส่วนททำให้เกิดทุกข์ หากทำใจได้

ดังนี้ ก็จจะสนความวิตกกังวล ไม่ต้องเฝ้าเป็นทุกข์เป็นรอนอยู่
รำไป

พระบائبคัสรวโรค ใช้เวลาตลอดชีวิตของท่านหมกมุ่นอยู่กับการ
 ศึกษาคนควาหาความรูและการส่งสอนเผยแผ่ความรูนั้น ๆ ให้แก่ผู้อื่น ท่าน
 อบรมฝึกสอนนักเรียนแพทย์ นักเรียนวิศวกรรม ตลอดจนผู้ใดขบขญญา
 ใ้ใหม่ความรูความชำนาญในวิชาชีพของตน ประวัตชีวิตของท่านจึงน่าจะ
 เป็นพื้นฐานคุณแก่ชนรุ่นหลังได้ตามสมควร

(ในการจัดทำประวัติพระบائبคัสรวโรคน ข้าพเจ้าได้รบความช่วยเหลือ
 เหลือจากนายแพทย์ มนสว อุณหนันทน จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย)

พระบائبคัสรวโรค

หอสมุดคุรุสภา

พระครุวิหารกิจจานุการ

(กล่อม เกตุพนธ์)

พ. ศ. ๒๔๐๗—๒๔๕๑

พระครุวิหารกิจจานุการ นามเดิม กล่อม เกตุพนธ์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗ บิดาชื่อนายกน เกตุพนธ์ แพทย์แผนโบราณ คหบดี ชาวบ้านบึงตะโกน อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ขณะยังเยาว์แตกชายกล่อมไคเลาเรียนอักษรสมัยตามสมควรแก่กาลและสถานที จนอายุครบอุปสมบท จึงได้อุปสมบท ณ วัดบึงตะโกนนั้นเอง โดยมีพระครุธรรมทัตต์ (เพื่อง) วัดระฆังโฆสิตาราม เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร เป็นอุปัชฌาย เมื่อดำเนินการแล้วได้เดินทางไปนมัสการพระพุทธรูปปฏิมากรและเจดีย์สถานในมณฑลพิษณุโลกและมณฑลพายัพหลายแห่ง ต่อมาได้เดินทางไปนมัสการพระพุทธรูปบาทพระพุทธรูปฉายจังหวัดสระบุรี และเลียบไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม กษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วมาจำพรรษาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จังหวัดพระนคร ขณะว่างเจ้าอาวาส เพราะพระพิมลธรรม (อัน) เจ้าอาวาสได้ถึงมรณภาพแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ แต่มีพระมงคลมุนี (เทียง) เป็นผู้รักษาพระอารามและว่างเจ้าอาวาสต่อมาอีก ๕ ปี

โรงเรียนหนังสือไทยในพระอารามนั้นมาแล้วแต่ พ.ศ. ๒๔๑๘ โดยมีพระอัครคณารักษ์ (ชุ่ม) เมื่อยังเป็นพระครุอัครคณารักษ์ เป็นผู้อำนวยการ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โปรดให้กระทรวงธรรมการจัดโรงเรียนมูลสามัญชนต่ำ พระอัครคณาภย
 จังโจจคตงโรงเรียนเดิมที่ระเบียงหน้ากุฎิท่านเป็นโรงเรียนมูลสามัญชนต่ำ
 ทงแควนท ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยมีพระไขฎกาขาว เป็นครู
 สอนวิชาหนังสือ และพระภิกษุกล่อม ซึ่งไต่เป็นพระครุสังฆบริรักษ์ เป็น
 ครูใหญ่ และสอนวิชาเลขด้วย ไต่รับเงินเดือนเดือนละ ๑๐ บาท มี
 นักเรียนประมาณ ๕๐ คน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ไต่ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าพระพิมลธรรม (หม่อมเจ้าพระพุทธรูปยาศยบัลลังก์-
 ธรรมเจดีย์) เจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม มาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
 เมอวท ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ และไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้สถาปนาพระสมณคฤกเป็นหม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ใน คณัน
 ทวย ในขนนการทอดกฐินณวตน์ พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงค์วรเดช ซึ่งขณะนั้น
 พระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงภาณุพันธุวงค์-
 วรเดช ในการเสด็จมาถวายผ้ากฐินพระราชทานครั้งนั้น พระครู
 สังฆบริรักษ์ (กล่อม) และพระไขฎกาขาวได้ร่วมกันแต่งโคลงถวายชัยมงคล
 ให้นักเรียนวัดพระเชตุพนร้องถวายดังต่อไปนี้ :-

(๑) สมเด็จพระมณาทเจ้า	ธปดิณฑร
จอมมกุฎสยามนทร	มิ่งพา
ดำรงรัตนโกสินทร	สถิตยยุต - ติธรรมแสด
ปวงประชาชชา -	บาทพร้อมไพบูลย์

(๒)	จักรสุริยดลกล้า	ภูวดล
	พระเดชดุจสุริยน	ส่องดาว
	แผดประบักษ์มณฑล	วิเทศ พ่ายแฮ
	เพราะพระบารมีท้าว	ราษฎร์ได้สุขเกษม

(๓)	พระปรีเปรมโปรดข้า	ขอบขัณฑ์
	ผดุงราษฎร์นรนตร์กัน	ทุกซ์ไร่
	ตั้งสกุลปกาศบัน	ไปทั่ว ทิศนา
	เพื่อประโยชน์ชกโยงให้	ราษฎร์รูเรื่องศิลป์

(๔)	ห้วงสถลสงรวสत्वเคียง	ชะลอชล
	พระเดชพระคุณยล	เยี่ยงอาง
	สรวมสวัสดิมงคล	สุธีราช นรินทร์นา
	ให้พระราชเกษตรกว้าง	กว่าท้าวทุกสถาน

(๕)	พระครูสงฆบรรณเกอ	การจรณ
	กับพระใบฎีกาพูน	สวัสดิไท
	พระเชตุพนสกุล	สถลราษฎร์ เรนแฮ
	ถวายพระพรบพิตรให้	ผ่องแผ้วพูนเกษม

(คัดจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑ ร.ศ. ๑๑๓ หน้า ๒๕๓)

ขรรวมเนยมีการให้นักเรียนร้องเพลงถวายชัยมงคลในวันทอดกฐิน
 เช่นนี้ ในสมัยนั้นใดจักแทบทุกพระอารามหลวง ไม่ว่าจะเป็นที่ไหนจะเป็น
 ใดก็กล่าวเช่นนี้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงน เป็นการ
 ร้องแทนการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีซึ่งขณะนั้นยังไม่

พระครูสังฆบริรักษ์ (กลุ่ม) จะไตร่ตรองตั้งเป็นพระครูวินัยกรรม
 เมื่อไรไม่ปรากฏ แต่ในประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามใ้กล่าวว่
 “พระครูวิหารกิจจานุการ (กลุ่ม) เมื่อยังเป็นพระครูวินัยกรรม
 จดการรอกฎ ๒ หลง สร้างเบนโรงเรียนสำหรับสอนหนังสือไทย
 ๑ หลง และเจาะกำแพงदानเหนือโรงเรียนทาเป็นประตู ๑ ประตู
 ทางเนองจากนกเรียนมากขน สถานที่ไม่เพียงพอ กฎุฑร่อไปนเป็นกฎุฑของ
 ท่านเอง และเมื่อเลิกจากการเบนโรงเรียนแล้วจึงเป็นหอสมุดของสมเด็จพระ
 พระวรินทร์ (เผื่อน) เดียวน

ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไ้เสด็จ
 พระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เจ้าหน้าท
 ไ้ถวายบังคมทูลถวายรายงานในพระอุโบสถ ไ้กล่าวถึงพระครูวิหาร-
 กิจจานุการว่ “พระครูวินัยกรรม (กลุ่ม) สร้างโรงเรียนหนังสือ
 ไทยหนังสือ” และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่ “พระวินัยกรรม (กลุ่ม)
 พระใบฎีกาขาว เป็นอาจารย์สอนหนังสือไทย มีนักเรียน ๑๕ คน”
 ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ ซึ่งขณะนั้น
 ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ไ้เสด็จพระราชดำเนินมาถวายผ้าพระกฐิน
 ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เจ้าหน้าทไ้ถวายบังคมทูลถวายราย-
 งานในพระอุโบสถ ไ้กล่าวถึงพระครูวิหารกิจจานุการว่ “โรงเรียน
 หนังสือไทย พระครูวินัยกรรม (กลุ่ม) พระใบฎีกาขาวเป็น
 อาจารย์ มีจำนวนนักเรียน ๑๒๕ คน”

ต่อมา กิจของท่านทรงมาทำเป็นโรงเรียน กษัตริย์นครเขมร ท่าน
 จึงบอกบุญเรียไรญาติมิตรรื้อพาไลกันสากหลังกุฏิของท่านออก ไต่เนอท
 กว้างประมาณ ๓ วา ยาวประมาณ ๒ ศอก สร้างเป็นโรงเรียนชนอก
 หลังหนึ่ง ทำด้วยไม้สักล้วน ทาสี ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระจันทบุรีนฤนาถ สมัย ยังทรง ดำรงพระอิสริยยศ เป็นพระเจ้าลูกยาเธอ
 พระองค์เจ้ากตยากรวรลักษณ อธิบดีกรมศึกษาธิการ ได้ประทานชื่อโรงเรียน
 ที่สร้างใหม่ว่า โรงเรียนกล่อมพิทยากร เพชเป็นอนุสรณ์ของผู้สร้าง
 โรงเรียนนคอ พระครูวินัยธรรม (กล่อม) ส่วนโรงเรียนเดิมที่อยู่นอกกุฏิ
 พระอัครคณารักษ์ (ชุ่ม) นั้น ประทานนามว่า โรงเรียนนุตรพิทยาคม
 ได้ขอให้พระอัครคณารักษ์ (ชุ่ม) เป็นผู้อุปการะต่อไป พระครูวินัยธรรม
 (กล่อม) เป็นครูใหญ่โรงเรียนทั้ง ๒ แห่ง ส่วนพระไขฎีกาขาวย้ายไปเป็นครู
 โรงเรียนนุตรพิทยาคม ต่อมา พระไขฎีกาขาวได้ลาสิกขาบทและขอลา
 ออกจากการเป็นครู จึงรวมโรงเรียนนุตรพิทยาคมเป็นโรงเรียนเดียวกับ
 โรงเรียนกล่อมพิทยากร ทำใหม่นักเรียนมากขึ้น และพระครูวินัยธรรม
 (กล่อม) ก็เป็นครูใหญ่โรงเรียนนี้สืบต่อไปตามเดิม

ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ หม่อมเจ้าพระสมเด็จพะพุฒาจารย์ สัน
 ชาติตฤณย์ จึงได้อาราธนาพระธรรมเจดีย์ (ปาน) วัดมเหยงคณ์พาราณมาเป็น
 อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และสถาปนาเป็นพระอุบาลีคุณูป-
 มาจารย์ พระครูวินัยธรรม (กล่อม) จึงเป็นพระจูนานุกรมของพระองค์
 เจ้าองค์ใหม่ในด้วย ระยะเวลาโรงเรียนกล่อมพิทยากรยังมีความเจริญมากขึ้น มี
 ผนยมส่งบุตรหลานมาเล่าเรียน จนต้องย้ายจากกุฏิไปสอนที่ในบริเวณกำแพง

มณฑลปริมสระจรเข้ และในบริเวณกำแพงชั้นนอกอีก ๒ หลังก็เต็ม ย้ายไปสอน
 ที่ศาลารายระหว่างศาลาการเปรียญกับวิหารพระพุทธไสยาสน์ (พระนอน)
 ก็เต็มอีก มีนักเรียนประมาณ ๓๐๐ คนเศษ ซึ่งนับว่าเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่
 ในเวลานั้น ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ มีโรงเรียนเข้าสอบไล่ในความควบคุม
 ของกรมศึกษาธิการถึง ๘๑ โรงเรียน โรงเรียนกลุ่มพิทยากรก็ได้ส่ง
 นักเรียนเข้าสอบรวม ๑๑๗ คน นับว่าเป็นโรงเรียนที่ส่งนักเรียนเข้าสอบไล่
 มากที่สุด มีเพียง ๒ โรงเรียนเท่านั้นที่มีจำนวนนักเรียนเข้าสอบไล่เพียง
 น้อยกว่าเล็กน้อย คือ โรงเรียนวัดสุทัศน์ ส่ง เข้าสอบ ๑๑๐ คนและ
 โรงเรียนวัดจักรวรรดิ ๑๐๖ คน

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 เลื่อนพระครูวินัยธรรม (กล่อม) เป็นพระครูวิहारิกิจงานการ นิตยภัต
 เดือนละ ๖ บาท

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๗ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ถัง
 มรณาภ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระเทพมุนี (แก้ว)
 วัดประยุรวงศาวาสมาเป็นอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และ
 ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นพระธรรมเจดีย์ใน พ.ศ.
 ๒๔๔๘ ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ พระครูวิहारิกิจงานการได้รับตำแหน่งพิเศษ
 เป็นผู้ช่วยกรรมการทบทวนของสามัคยาจารย์สมาคม และเป็นสมาชิก
 สามัคยาจารย์สมาคมมาแต่เริ่มแรกตั้งสมาคมด้วย เลขสมาชิกที่ ๓ ทั้งนี้
 เพราะ เจ้าพระยา พระเสด็จ สรีเรนทรวิชัย สมัย เมื่อยังมบรรดาศักดิ์ เป็น
 พระยาวุฑพิภพสุริยศักดิ์อธิบดีกรมศึกษาธิการ มีความเคารพนับถือและคุ้นเคย

๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

กษัตริย์พระครูบริหารกิจการอย่างใกล้ชิด จึงได้เชิญท่านร่วมปรึกษาในกิจการ
 ของสำนักอาจารย์ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อการสร้างสรรค์สำนักอาจารย์ราชบัณฑิตยสถาน
 ไม่เสร็จ ก็ได้เข้าช่วยโรงเรียนกล่อมพิทยากรเป็นสถานที่ประชุมชั่วคราว
 ด้วยความดีของพระครูบริหารกิจการ พระยารัฐศาสตร์บัณฑิต อธิบดี
 กรมศึกษาธิการ จึงได้แต่งตั้งขอบรรดาศักดิ์ข้าราชการกระทรวงธรรมการ
 มีคำว่า กล่อม รวมอยู่ด้วยชั้นยศหนึ่งมีกล่อมตรีคุณเยาว์ เกลาตรีคุณพาส
 กล่อมวิชาสาสตร์ กลอนวิชาสื่อน ซึ่งต่อมาได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้
 นายปลอบ ประคิมฐานนท์ เป็น ขุนกล่อมวิชาสาสตร์ และนายวิชา หัพพานนท์
 เป็น ขุนกลอนวิชาสื่อน เป็นต้น เรื่อง ขอ ของ พระ ครูบริหาร กิจการ
 (กล่อม) นี้ ยังเป็นนามหนังสือ ขอ กล่อมจิตร อีกด้วย โดยพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็น
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้เสด็จไปรับสั่งสนทนา
 ด้วยเสมอ ๆ เคยทรงปรกษาเรื่องแปลภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย เพื่อ
 ทรงแปลเป็นภาษาไทย ๆ สำหรับแสดงละครร้องปราโมทย์ ก็ได้ทรงตั้ง
 ขอหนังสือเหล่านั้นว่า กล่อมจิตร เป็นจำนวนไม่น้อยกว่า ๑๐ เล่ม
 นับว่าทรงให้เกียรติพระครูบริหารกิจการ โดยท่านชื่อกล่อมและเป็นชาว
 เมืองพิจิตรด้วย จึงเป็นการเหมาะสมทั้งสองนัย

ในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทิววัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นการ
 ส่วนพระองค์ โดยมีได้ทรงแจ้งให้ทางวัดถวาย ได้ทอดพระเนตรบริเวณ
 พระอุโบสถทั้งกำแพงชั้นในและชั้นนอก และได้ทรงถ่ายรูปสถานที่ต่าง ๆ

ด้วย เมื่อเสด็จถึงโรงเรียนกล่อมพิทยากร ได้มีพระราชดำรัสให้มหาดเล็ก
 ไปตามพระครุวิหารกิจจานุการมาเฝ้า มีพระราชดำรัสถามเรื่องโรงเรียน
 หลายเรื่อง ซึ่งท่านก็ได้ถวายพระพรตอบไปคั่นองแล้ว เป็นที่พอพระราช
 หฤทัยเป็นอย่างดี มีรับสั่งให้พระครุวิหารกิจจานุการไปยื่นหน้าพระอุโบสถ
 แล้วทรงถ่ายรูปไว้ นับว่าเป็นเกียรติยศในคุณความดีและความสามารถในการ
 การสอนการปกครองนักเรียนเป็นอย่างดี จนถึงกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ ในคณนโรงเรียนกล่อมพิทยากรได้ส่ง
 นักเรียนเข้าสอบไล่ชั้นประโยค ๑ เป็นจำนวน ๗๖ คน สอบได้ถึง ๖๓ คน
 คิดเป็นร้อยละ ๘๒ และพระครุวิหารกิจจานุการได้รับเลือกเป็นกรรมการ
 ทักษิษาแห่งสามัคยาจารย์สมาคมในคณนด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ โรงเรียนกล่อมพิทยากรได้ส่งนักเรียนชั้นประถม
 เข้าสอบ ๓๔ คน สอบได้ ๒๔ คน ตามรายงานของกระทรวงธรรมการ
 แผนกกรมศึกษาธิการฉบับแรก ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ปรากฏว่า
 บรรดาโรงเรียนชั้นต้นด้วยกันแล้วในแขวงตะวันออกเฉียงเหนือแห่งกรุงเทพ ฯ ซึ่ง
 มีรวมด้วยกัน ๒๓ โรงเรียน โรงเรียนกล่อมพิทยากรมีนักเรียนมากที่สุด
 คือ ๒๖๔ คน ดังรายชื่อโรงเรียน จำนวนนักเรียนและครูต่อไปนี้

ชื่อโรงเรียน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู
	ชาย	หญิง	รวม	
๑. กล่อมพิทยากร	๒๖๔	—	๒๖๔	๑๑
๒. สังเวช	๑๘๔	—	๑๘๔	๖
๓. ราชาธิวาส	๑๕๘	—	๑๕๘	๖

ชื่อโรงเรียน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู
	ชาย	หญิง	รวม	
๔. ราชบพิธ	๑๓๘	—	๑๓๘	๗
๕. ปรีณายก	๑๓๔	—	๑๓๔	๕
๖. มหรรณพ	๑๒๘	—	๑๒๘	๕
๗. ชรพินทุ์	๑๒๑	—	๑๒๑	๗
๘. มหาธาตุ	๑๑๕	—	๑๑๕	๖
๙. ชนะสังคราม	๑๑๓	—	๑๑๓	๕
๑๐. แก้วฟ้า (บน)	๑๐๗	๑๕	๑๒๒	๖
๑๑. ขวรรณเวศ	๑๐๑	—	๑๐๑	๕
๑๒. เทพธิดา	๘๖	—	๘๖	๔
๑๓. เสาวภา	—	๑๒๑	๑๒๑	๖
๑๔. สยามคัมพิทยากร	๑๒๖	—	๑๒๖	๕
๑๕. โสมนัส	๑๑๖	—	๑๑๖	๔
๑๖. พระยาขิง	๑๑๒	—	๑๑๒	๕
๑๗. มหาธาตุ	๙๑	—	๙๑	๔
๑๘. กัจจวิศ	๗๔	๘	๘๒	๔
๑๙. ราชนัคคา	๖๑	—	๖๑	๓
๒๐. นายเกริ่น	๖๑	๒๘	๘๙	๑
๒๑. พรหม	๕๐	๒๗	๗๗	๑
๒๒. วัดสะพานสูง	๕๓	—	๕๓	๓
๒๓. ถนนคนสู	๓๗	๗	๔๔	๑

- เลขที่ ๑—๑๘ ครรชยพระราชทานเงินเดือนทั้งหมด
 ,, ๒๐—๒๓ เป็นโรงเรียนราษฎรซึ่งทางราชการตรวจและสอบไล่ให้
 ,, ๑—๑๓ เป็นโรงเรียนประถม และเลขที่ ๑๔—๒๓ เป็นโรงเรียน

มูล

ใน พ.ศ., ๒๔๕๑ ยังไม่ทันถึงเวลาสอบไล่ ทางวัดพระเชตุพน-
 วิมลมังคลารามก็ต้องไต่รับความโศกสลดถึงสองครั้งสองคราว โดยครั้งแรก
 เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ พระธรรมเจดีย์ (แก้ว) เจ้าอาวาส
 วัดถ้ำมรณภาพ ต่อมาไม่ถึง ๓ เดือน พระครูวิหารกิจจานุการ (กล่อม)
 ครูใหญ่โรงเรียนกล่อมพิทยากรถึงแก่มรณภาพไปของคหรง เมื่อวันที่ ๕
 มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ถึงชาวแล้คงความสลดใจในหนังสือพิมพ์พวทยา-
 หารยกย่น

ข่าวมรณภาพ

พระครูวิหารกิจจานุการ (กล่อม) ครูใหญ่ผู้ปกครองโรงเรียน
 กล่อมพิทยากร อาพาธเป็นไข้พิษมาตั้งแต่กลางคืนวันที่ ๓๑
 ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๗ ครั้นถึงวันที่ ๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๗ เวลา
 เช้าอาการกำเริบมากขึ้น พระครูวิหารกิจจานุการถึงแก่มรณภาพ
 ท่านผู้นี้ได้เป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนซึ่งมีนามว่า “กล่อมพิทยากร” ขึ้น
 ตั้งได้เป็นครูและผู้อุปการะตลอดมาจนเป็นโรงเรียนใหญ่มีนักเรียน
 ถึง ๓๐๐ คนเศษ และมีศิษย์หาที่ได้เล่าเรียนวิชาสำเร็จออกไปรับ
 ราชการแล้วก็มี นับว่าเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่การศึกษาของ

บ้านเมืองได้ผู้หนึ่ง เมื่อมาถึงมรณภาพลงเช่นนี้ ก็เบนทนาสลดใจ
มาก

พระครูวิหารกิจจานการได้เริ่มจัดโรงเรียนมาแต่อายุ ๒๘ ปี ไม่น

เขชนนายเทคนกเรียน มีแต่จิตใจเจริญช่นรอย ๆ จากนนักเรียนไม่กี่คนจน
ถึงนักเรียนกว่า ๓๐๐ คนเช่นนี้ นยวากตศัพทของท่านคมาก เช่นท
ไว้วางใจของผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างดี จึงมีศิษยทเช่นพระโอรสและ
บุตรเจ้านายข้าราชการมาศกษาเล่าเรียนมาก เช่น พระองค์เจ้าวรวิสุท

(พระองค์เจ้าชายเล็ก) ในกรมพระราชวังขวรวิชัยชาญ หม่อมเจ้าอาคาพนธ

ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศกตโมสร์ พระโอรสทมพระชนมายุ
น้อย ๆ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอภิศรอกมเทศ และพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทวากรวงศ์ประวติ เป็นต้น ศิษยของท่านทไทรย

ราชการไทรยขวรวิศกคเป็นพระยาภหลายท่าน เช่น พระยาพิบูลพิทยาพรวิค
(ทอง คปทาส) พระยาวิฑูรครณกร (วาริ ชิตวาริ) พระยาขณยธรรม

ธาดา (ขณย ขณยประสัท) และพระยาพิพิธอำพลวิมลภักติ (เสกิม ชงศ์สิงห์)
เป็นต้น ผลแห่งการจัดโรงเรียนและสอนด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

เป็นเหตุให้พระครูวิหารกิจจานการเมื่อเวลาอาพาธไทรยการรักษายาขาด
เป็นอย่างดี โดยพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายแพทย์ใหญ่หลายคนเวียนมา
เฝ้ารักษาพยาบาลและกราบบงคมทูลถวายรายงานอาการอาพาธอยู่ตลอดเวลา

แต่ก็เหลือความสามารถของนายแพทย์ที่จะรักษาได้ ทง ๆ ทนายแพทย์หลวง
ได้เปลี่ยนเวรกันรักษาพยาบาลเวรละ ๒ คนต่อ ๖ ชั่วโมง เป็นเวลาหลายวัน

ท่านกตงมรณาจากไปอย่างไม่ม้วยกลับ โดยมีอายุเพียง ๔๔ ปี เท่านั้น
 ได้คลุกคล้อยกยอกเป็นเวลายาว ๑๘ ปี ได้รบพระราชมารดาหทัยพลายภนา
 ของหลวงชนพระครูสัญญาบัตร และได้พระราชมารดาเพลิงศพทวคจกรวรรดิ-
 ราชาวาสเมื่อวันท ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ในการนี้ได้พระราชมารดา
 เงิน ๑๐๐ เฟื้อง ผ้าขาว ๒ พับ เป็นพระราชกุศล สำหรับตำแหน่งครูใหญ่
 โรงเรียนกลุ่มพิทยากรณัน นายปลอบ ประภิชฐานนท์ ซึ่งต่อมาับบรรดาศักดิ์
 เป็นชนกลุ่มวิชาสาสน์ได้รบหน้าทแทน และต่อมาอกไม่ถิง ๒๐ ปี ซอของ
 โรงเรียนนภพลอยคูนยสนสภาพความเป็นสถานศึกษาเล่าเรียนไปค้วย คงไว้
 แดชอ กลุ่ม ของท่านพระครูวิหารกิจจานการและของโรงเรียนเด็ก ๆ
 แห่งหนงไว้ในประวัติการศึกษไทยเท่านั้น

หลวงประพันธ์เนติวุฒิ
 หอสมุดจุฬาลงกรณ์

พระยาอนันตยาจารย์

(เจ้าอาวาสวัด)

พระยาวิจิตรวิทยาการ

(กร อมาตยกุล)

พ.ศ. ๒๔๐๗ - ๒๔๖๕

พระยาวิจิตรวิทยาการ (กร อมาตยกุล) บิดาของผุ้เขียนเป็นบุตร
คนแรกของพระปรีชาภักกาล (เจ้าอาง อมาตยกุล) และ นางปรีชาภักกาล
(เหลียม อมาตยกุล) เกิดวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๗ ณ จังหวัดพระนคร
เมื่ออายุได้ ๑๒ ปี ได้ไปศึกษาที่สหรัฐอเมริกาในมลรัฐเพนซิลเวเนีย ท่าน
กลับมาสประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ อายุได้ ๒๕ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๕๖
ทางวิทยาลัยลาฟาแยต (Lafayette College) ทดสอบเคเบเลเรียนโตมีการ
ฉลองครบรอบ ๒๕ ปี และได้ลงประวัติของนักเรียนเก่าในหนังสือ Class of
๘๘ ที่โตจกทาขนเพื่อไทรบายว่า นักเรียนแต่ละคนในชั้นนั้นได้ทำอะไรบ้าง
ตลอดเวลา ๒๕ ปี ที่ได้ออกไปจากวิทยาลัยนั้นแล้ว ประวัติของคุณพ่อ
ปรากฏในหนังสือดังกล่าวดังต่อไปนี้

Nai Kawn

Born March, 1865, at Bangkok, Siam; mining engineer, four
years; W.; chemist and assayer; professor of chemistry, Sunandalay
College, Siam, 1889; headmaster government elementary school,
Dhanuma Supha, 1893; headmaster government secondary school,
"Anglo-Siamese" school; raised to title of nobility, Luang Winit
Wityakarn, 1902; principal and teacher elementary chemistry and physics,
Royal Medical College, Bangkok, and lecturer at Royal Training College,
1904; principal special government science school, "Rajaburana,"

Bangkok, 1907; president and director, Royal College, Suan Gulab Witiyalai, Bangkok, 1911; member and honorary librarian Teachers' Institute of Siam.

Address, Sapan Chang Rongi, Bangkok, Siam. *

วันที่ ๓ เมษายน ปีเดียวกับที่ท่านได้กลับมาประเทศไทยนั้น ท่านได้เข้ารับราชการเป็นครูของโรงเรียนสันนทาลัย สอนวิชาเคมี ในระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคมได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๐๐ บาท ต่อมาอีกเพียง ๑ เดือน ก็ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก ๒๐ บาท รวมเป็นเงินเดือน ๑๒๐ บาท และต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้รับพระราชทานเพิ่มอีก ๔๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๖๐ บาท ในวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ย้ายไปเป็นครูของโรงเรียนอรรณพศึกษา และได้เลื่อนเป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนนเมอวนท ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖

วันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ย้ายไปเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนไทยอังกฤษ (บ้านพระยานานา) อยู่ตรงข้ามกรมศุลกากรเก่า โรงเรียนนี้มีบริเวณกว้างขวางมาก ทราบว่าคณบดีต้องนอนค้างที่โรงเรียน ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก ๔๐ บาท และใน ๒ ปีต่อมา ได้รับพระราชทานเงินเดือนเพิ่มอีก ๔๐ บาท รวมเป็น ๒๔๐ บาท ในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ท่านมีอายุ ๓๗ ปี ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวันจวทยาการ ต่อมาในวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ย้ายไปเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชแพทยาลัย สอนวิชาฟิสิกส์และเคมีอยู่เป็นเวลา ๓ ปี ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๓๖๐ บาท ระหว่างที่สอนวิชาเหล่านี้ ท่านปรารภนาที่จะให้นักเรียนได้รับความรู้เต็มที่ จึงได้หา

ชอเครื่องมอมาใช้ในการสอนควยทนทรพยของทงนเอง ในเคอนเมษายน
 พ.ศ. ๒๔๔๗ ใกรบพระราชทานเงินเคอนเพมอก ๑๕ บาทรวมเป็น ๓๗๕
 บาท และตงแตกเคอนเมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ ใกรบ
 พระราชทานเงินเคอนเพมบละ ๒๕ บาท ตคตอกน ๓ บ ทงนใกรบไปเป็น
 อารยใหญ่โรงเรียนภาษาอังกฤกลกลางคน เมอวนท ๗ พฤษภาคม พ.ศ.
 ๒๔๔๘ และเป็นผแสดทงป้าจุฎาพิเศษโรงเรียนราชแพทยาลัย กบโรงเรียน
 ผกทครอกทงทงควย ในวนท ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ใกรบพระ-
 ราชทานเงินเคอน ๔๕๐ บาท และใกรบไปเป็นอารยใหญ่โรงเรียนมัธยม
 วิทยา โรงเรียนนอชในบรเวณเคยวทกนกับโรงเรียนมัธยมราชบรณะ และ
 ตอมาใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ใกรวมเข้าเป็นโรงเรียนเคยวทกันเรีกว่า โรงเรียน
 มัธยมราชบรณะ ตงนทงนจใกรบตงตงเป็นอารยใหญ่โรงเรียนมัธยม
 ราชบรณะเมอวนท ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ใกรบพระราชทานเงินเคอน
 เพมอก ๒๕ บาท รวมเป็น ๔๗๕ บาท ตงแตกเคอนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒
 ถึงเคอนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ใกรบพระราชทานเงินเคอน ๕๐๐ บาท
 วนท๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ใกรเป็นผอานวยการโรงเรียนสวนกุหลาบ
 วิทยาลัย นชเป็นคนแรกในบรณะทโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยตงชยชางวค
 ราชบรณะ ตลอดเวลาทคณพอเป็นผอานวยการโรงเรียนน ใกรพยายามทกวค
 ทงทงระนำโรงเรียนใกรไปสคความเรอญและความมชอเสยงอนตงาม พชอ
 ผเชยนเคยเลาใกรพวว่า เจาพระยาพระเสคตจสเรนทราชาบค เมอชงมบรрка-
 คคกเป็นพระยารวิศทลลวคคคก ทาหน่งปลคทลลลองกระทรวงธรรมากร ใกร
 มขญชาใกรคณพอปลคทนกุหลาบรมาวโรงเรียน วนทงทงนมาทโรงเรียนน

และไต่ถามคุณพ่อว่า ท่านให้ปลุกคนกหลายเพื่อเป็นสัญญาลักษณะของโรงเรียน
 แต่เหตุไรจึงมีคอกยไถเต็มไปหมด คุณพ่อเรียนตอบว่าไต่พยายามปลุกคน
 กหลายหลายครั้งแล้ว แตกตายหมด เพราะคนไม่ค จึงต้องปลุกคนยไถแทน
 ไปก่อน เจ้าพระยาพระเสด็จ สุเรนทราธิบค ตอบว่าจะหาผู้ชำนาญมาปลุก
 กหลายให้ แต่ผเขียนไม่ทราบว่าจะปลุกไต่สำเร็จเพียงไรหรือไม่ ต่อมา
 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบคไต่เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นท
 เคารพนบถของข้าราชการผู้อยไต่ขงคบบญชามาก เพราะท่านเป็นผู้มีความ
 เมตตาการณาค่อนนอยทุกคน โดยเฉพาะคณพ้อท่านเคยแสดงเมตตาจิตเสมือ
 คณพ้อทรงรักและเคารพท่านมาก แม้กระนั้นก็ไม่เคยไปหาท่านทขาน นอก
 จากจะมีบุญซาให้ไปเพื่อปรกษาการงานเท่านั้น ทงนมใช้ว่าคณพ้อจะถอดว
 หรือชวคคแต่เกรงจะถูกหาว่าเป็นคนประจบประแจงนายท่านน คณพ้อไต่รบ
 พระราชทานยศเป็นอำมาตย์ตรีเมอวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และไต่
 รบพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก ในบคต่อมา
 ในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ไต่รบพระราชทานเลื่อนยศบรรทา
 คคคเป็นอำมาตย์โทพระวันจวทขการ และไต่ย้ายไปเป็นปลัดสำรวจเมอวันที่
 ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ค้งปรากฏจากรายงานกระทรวงธรรมการ
 ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๕๘ ค้งน

นามพนักงานตรวจการทั่วไป

๑. ปลัดสำรวจ อ.อ. พระวินิจวิทยาการ (พระยาวินิจวิทยาการ)
๒. พนักงานตรวจการ นาย อ. เอส. สมิต
๓. ,, อ.ต. พระวิทิศตรณกุล (พระยาวิทิศ-
ตรณกุล)

๔. พนักงานตรวจการ อ.ต. หลวงประกอบวุฒิสารท (พระยา
ราชโยธา)
๕. „ อ.ต. หลวงอุปกรศิลปศาสตร์ (พระอุปกร-
ศิลปศาสตร์)
๖. „ อ.ต. หลวงเผด็จมวิทยาสูง (พระยาสุนทร-
ลิขิต)
๗. „ ร.อ.อ. หลวงอารีตรุณพรรค (พระยา
อารีตรุณพรรค)
๘. „ ร.อ.อ. หลวงวิชานตรุณกิจ (พระวิชาน-
ตรุณกิจ)
๙. „ ร.อ.อ. หลวงวิพัชวิทยาสน์ห์ (พระ
วิพัชวิทยาสน์ห์)
๑๐. „ ร.อ.อ. หลวงวิศิษฐ์ตรุณกล
๑๑. „ ร.อ.ท. ขุนชาญพลเสข (หลวงเชษฐ-
พลศิลป์)

หมายเหตุ บรรดาพนักงานตรวจการนี้ หาได้จัดและตรวจการ
เป็นแขวง ๆ เหมือนอย่างพนักงานจัดการไม่ คือผู้ใดจะตรวจตำบล
ใดแขวงใดก็ได้ และมีหน้าที่ทำการสอบไล่ของกรมศึกษาธิการด้วย

จะขออธิบายเกี่ยวกับความเป็นมาและหน้าที่ของ พนักงานตรวจการ
และพนักงานจัดการไว้พอเป็นสังเขป พนักงานจัดการนั้นใน พ.ศ. ๒๔๕๘

มี ๘ คน มีหน้าที่ตรวจและจัดการศึกษาเฉพาะในมณฑลกรุงเทพฯ ซึ่ง
ขณะนั้นแบ่งออกเป็น ๘ แขวง คือ

จังหวัดพระนครเหนือ

จังหวัดพระนครกลาง

จังหวัดพระนคร

จังหวัดธนบุรีเหนือ

จังหวัดธนบุรีใต้

จังหวัดนนทบุรี

จังหวัดมีนบุรี

จังหวัดสมุทรปราการ

จังหวัดพระประแดง

ส่วนพนักงานตรวจการนั้น มีหน้าที่ออกไปตรวจการศึกษาในส่วนภูมิภาค
แต่มีสำนักงานอยู่ในกระทรวง ทหาโตอยู่ประจำตามหัวเมืองเช่น ธรรมการ
มณฑล หรือธรรมการจังหวัดไม่ นอกจากนั้นยังมีหน้าที่เกี่ยวข้องการสอบได้
ด้วย ปรากฏว่า ตลอดเวลา คนพอต้องทำงานหนักยิ่งขึ้น เพราะต้อง
ออกข้อสอบภาษาของกฤษฎีสำหรับนักเรียนฝึกหัดครูและนักเรียนเอกบทกชนใน
พระนครและต่างจังหวัด ตำแหน่งปลัดสำรวจจนกศอหวนาพนักงานตรวจ
การนั่นเอง เป็นตำแหน่งที่คงชอชนใหม่ (เดิมเคยเรียกว่า หัวหน้าชาหลวง
ตรวจการ) ท่านเป็นคนแรกที่ไทรบตำแหน่งนี้ แต่ต่อมากเปลี่ยนชอชอก
เพราะปรากฏในรายงานกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๖๑ และ

รายงานกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๖๒ ว่า มีกองตรวจการอยู่ในกรม
ศึกษาธิการ และคุณพ่อดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองนี้

คุณพ่อไทรรับพระราชทานเงินเดือนเป็นอำนวยการใน วันที่ ๖ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๕๘ และในวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็ไทรรับพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้าไทย ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๖๒ ไทรรับพระราชทานเงินพิเศษเฉพาะตัวอีก ๑๐๐ บาท รวมเป็น
เงินเดือน ๖๐๐ บาท เงินพิเศษพิเศษให้แก่สหประชาการนาน และเมื่อ
ไม่มีโอกาสจะไทรเลื่อนตำแหน่งและเลื่อนขึ้นเงินเดือนได้อีกแล้ว เจ้ากระทรวง
จึงเพิ่มให้

คุณพ่อไทรรับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์ เป็นพระยารัตนวิบูลย์
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ในตอนนั้นสุขภาพของท่านเริ่มทรุดโทรม
ลงตามลำดับ เนื่องจากต้องตรากตรำทำงานทั้งที่กระทรวงและที่บ้านเพราะ
งานคั่งค้างมาก ใคร ๆ ก็ว่าหน้าตาท่านแก่เกินอายุ คุณพ่อคนนั้นจนถึงแก่
๔.๓๐ น. ทุกวัน เพื่อตรวจข้อสอบ ออกข้อสอบ และบางทีก็ต้องลงชื่อใน
ประกาศนียบัตรของครูและนักเรียนชั้นประโยคที่พระราชอาณาจักร ท่าน
มักทำงานอยู่คนเดียวในห้องนอนส่วนตัว

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ คุณพ่อไทรขอลาออกรับพระราชทาน
บำนาญ หน้าที่ราชการตำแหน่งสุดท้าย คือ หัวหน้ากองสอบไล่วิชา ท่านถึง
แก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้มีเวลาพักผ่อนไม่ต้อง
ทำงานหนักเพียงหกเดือนเท่านั้น แต่ท่านก็ไม่ค่อยสบายเนื่องจากโรคไขข้อ
อักเสบ ทั้งยังเป็นโรคไตได้และกระเพาะอาหารพิการอีกด้วย คุณพ่อมีความ

อดทนมาก ไม่ยอมฝากนอนนอนนั่งอย่างคนเจ็บ มักชอบลุกขึ้นจากเก้าอี้นอน
 อย่างรวดเร็ว เพื่อหยิบของและทำอะไรๆเอง ทั้งไม่ยอมให้ลูกคนใดหรือแม่
 แต่คุณแม่เข้าไปนอนเป็นเพื่อนท่าน ตามปรกติท่านจะนอนอยู่ในห้องคนเดียว
 โดยเหตุที่ท่านจึงไต่หกลมนอนคว่ำหน้าอภัยบน มีโลหิตไหล ๆ ออกมา
 ทางจมูกเล็กน้อย นายแพทย์ตรวจว่าเป็นโรคโลหิตจางด้วย ท่านช่วยหนัก
 อดประมาณ ๑๐ วันก็ถึงแก่อนิจกรรม คำนวณอายุได้ ๕๘ ปีเศษ มีบุตร
ชายหญิงรวม ๕ คน นับว่ามีอายุสั้นเกินไปสำหรับคนที่เคยแข็งแรงและเป็น
 นักกีฬาที่เคยเขาทรมแข้งชนฟุตบอลใน ขณะศึกษาอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา
 แม่เมื่อยกลับมาแล้วก็ยังมันสยเป็นนักกีฬา มีอารมณ์ร่าเริง มีเพื่อนฝูงมาก
 มักแสดงความสนิทสนมกับตนเอง แม่ก็ขมเป็นศิษย์ท่านก็ไม่ถือตัวว่าเคยเป็น
 ครูมาก่อน คุณพ่อมีศิษย์ทรกท่านอยู่หลายคน เช่น พระยาภักคนรเสวี
 (เล็ก เศรษฐบุตร) ท่านฝันโตมาหาและติดต่อกับคุณพ่อตลอดมาจนถึงวันที่
 คุณพ่อสิ้นใจ พระยาภักคนรเสวี เป็นสนิทมากตมตมกตเวทอย่างแรงกล้า
 เวลาที่คุณพ่อล้มเจ็บ ก็มาเยี่ยมเฝ้าอยู่ตลอดเวลา คุณหญิงภักคนรเสวี (สิน)
 ภรรยาของท่านก็ทำอาหารดี ๆ ต่าง ๆ สำหรับคนไข้มาให้รับประทาน และนั่ง
 คุกเข่าคอยรับประทานเสร็จ เพราะคุณพ่อเข้ออาหารไม่ใคร่ยอมรับประทาน
 อาหารที่ทางบ้านจัดทำให้ นอกจากนั้นพระยาภักคนรเสวี ยังได้บริจาคการ
 ศพคุณพ่อจนเสร็จเรียบร้อย

คุณพ่อเคยเป็นสมาชิกของราชกรีฑาสโมสร ซึ่งในครั้งนั้นสมาชิก
 ส่วนมากเป็นฝรั่ง มีคนไทยอยู่เพียงไม่กี่คน คุณพ่อเคยเขาแข่งชนกีฬา
 เช่นยิงเป้า และมักจะไต่รางวัลพานเงิน ถ้วยเงินขนาดต่าง ๆ และเหรียญ

ซึ่งล้วนแต่จรรวช้อของทานอยู่ด้วย พวกลูก ๆ มักจะชอบของเหล่านี้นาง
 ทานเก็บไว้ในตะกรงๆ ท่านอบรมให้ลูกชายเล่นกีฬา หวกรรมาสอนตอยมวย
 ทาน ต่อมาลูกชายก็กลายเป็นนักฟุตบอล และนิสัยรักการกีฬาของ
 เองมาถ่วงหลานชายอีก ๒ คน ซึ่งเข็นนักฟุตบอลและรักในทีมของ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณพ่อเป็นคนมีระเบียบ ชอบตรง รักความยุติธรรม ตรงต่อหน้าที่
 มีความเมตตาต่อคนไม่เลือกหน้า ใจคอกว้างขวาง จึงมีเพื่อน ๆ และศิษย์
 เก่า ๆ มาหาท่านและรับประทานอาหารร่วมกันแทบทุกเดือน คุณพ่อชอบรับ
 เลี้ยงดูเด็ก ๆ ลูกของคนไข้ และให้ใครรับการศึกษาศึกษาแพทย์กับลูกของท่าน มี
 ญาติ หรือ ผู้คนเคย ทอຍ ทั่วจังหวัดไค่ ฝากลูกให้ อยู่กับท่าน เพื่อเล่าเรียนใน
 กรุงเทพฯ ๆ คุณพ่อรักและเลี้ยงดูคนเหล่านานอย่างลูกหลาน และไม่ยอม
 รับประทานอาหาร ท่านอบรมลูกและคนในปกครองให้เป็นคนขยันทำงานทุกชนิด
 โดยไม่รังเกียจ รักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนไม่ให้บกพร่อง แบ่งหน้าที่
 ให้แต่ละคนทำ เวลาคนในขานช่วยไข้ ท่านก็จัดการรักษาพยาบาลเอง มี
 การไต่ยา คอยคุมเรื่องอาหาร และบางครั้งก็ลงมือทำอาหารฝรั่งที่ไม่แสดง
 ให้คนเจ็บรับประทานด้วย ทุกคนจึงทรงรักและยำเกรง

คุณพ่อทำตัวอย่างอันดีให้แก่ลูก ๆ เสมอ เช่น ท่านคนแต่เช้าทุกวัน
 ถ้าไม่มงานทำทางกระทรวงมากกตนักอน ๖ นาฬิกาเลิกนอย แลวกปลอก
 ลูก ๆ และคนไข้ พวกผู้ชายก็ต้องทำสวน ปลอก และรดน้ำต้นไม้ เก็บใบไม้ร่วง
 ทง ในวันหยุดพักผ่อนของผัก ทำแฮม ชตัน (Chutney) บางครั้งก็ทำอาหาร
 อย่างดีไปถวายพระที่อยู๋ในวัดใกล้เคียง คุณพ่ออบรมให้ลูกพูดความจริง กล้า

สรรภาพความผิด แม้จะได้ทำความผิดรุนแรง ถ้าสรรภาพแล้วท่านก็จะ
 ยกโทษให้ และสอนไม่ให้ทำอีก สอนให้ซอส์ตยัสจรวต รักษาคำพูด เมื่อ
 ลูกคนใดทำผิดเรียนคท่านก็ชมเชยให้รางวัล และบางครั้งก็นาเหรียญถม
 จารกษอของคณพ้อมมาให้ผกคคคด้วยค้ายฟอกสขาวควนเกลยว ท่านไม่นิยม
 ใหลกไซ้เครื่องทองเครื่องเพชรเลย ข้าพเจ้าเคยไคมเหรียญผกคค๒-๓ครั้ง
 และรู้สึกภูมิใจอยากจะทำคความคยง ๆ จนต่อไป ท่านเคร่งในระเบียบ
 วินัยมาก จนแม่แต่เด็ก ๆ แอบเล่นไฟ้ายแกกัน คคเปลยยนกนชกไฟ้ในมือ
 แลวมาผสมคกัน ถ้าควยวายแอกอยกยใครเบนควสคคทาย ผนนจะคองถูคคค
 นาหงขนแลก วันหงคณพ้อมาพยเจ้า ท่านแสดคอาการไม่พ้อใจ และ
 สंहามเล่นอย่างเตคชาค โดยให้เตคคคคว่าการเล่นไฟ้เป็นการกระทำผค
 กฏหมาย และเป็นขนแรกที่จะทำให้เบนนคการพนนในภายหน้าไค คณพ้อ
 มีอารมณสนก เคยแสดคละครหลายคราว ครงหงท่านเลว่าไคแสดค
 เบนควพระสงฆทาทนาทเป็นครสอนลกคยย ซงลวนแต่เป็นขาราชการใน
 กระทรวงฉวรุมการทงนน พระบาทสมคเจพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยหวเสคจทอค
 พระเนตร แลวรบสงคงจนคณพ้อไคยนว่า “นลงทนโกนผมเจยวหรือ ?
 และพระสงฆทำไมจงสยกลอง” คณพ้อเลว่า ครงแรกคกใจนกว่าทวงกรว
 แต่เมือท่านทรวงพระสรวลจงสยบายใจ

คณพ้อเป็นผทไม่ยอมลาหลัง สมกยทกล่าวกนทว ๆ ไปว่า “ผท
 เป็นครุ คยงใหม่อยู่เสมอ” ซอบคคคว่าหาควมรู้ใหม่ ๆ โดยการอ่าน
 หงงสอ แมว่าท่านจะมีความรู้ทางภาษาไทยไมคไรสูงนค แต่ก้ไคพยาม

แต่งตำราเกี่ยวกับกา^๑รแต่งจดหมายและย่อความ ซึ่งเลิกใช้ไปนานแล้ว
 เพราะล้าสมัย ท่านต้องอ่านหนังสือภาษาอังกฤษก่อนนอนเป็นกิจวัตรประจำวัน
 โดยซื้อหนังสือต่าง ๆ ทั้งทางแบคแมน และทางไวท์เฮเวลดกลอ^๒ เป็นประจำ
 คุณพ่อชอบซื้อตำรา^๓ราคา^๔ ๆ ตลอดจนหนังสือสารคดีและบันเทิงคดีเก็บสะสม
 ไว้เป็นจำนวนหลายร้อยเล่ม ทุก ๆ วันท่านจะบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิด
 ขึ้นในบ้านและนอกบ้านเป็นภาษาอังกฤษ สมมติ^๕นั้นจะเปลี่ยนทุก ๆ ปี เป็น
 สมุดเล่มใหญ่ ปกแข็งสีเหลือง ยาวขนาดกระดาษฟลีสแก๊ป คุณพ่อบันทึก
 ไว้ละเอียดมาก แม้แต่ใครเกิดใครตาย ใครเจ็บไข้ใครป่วย หมอ^๖ทมารักษา
 ใคร^๗ใคร และหายป่วยเมื่อไร เมื่อ^๘เขียนเรียนจบชั้นมัธยมวิ^๙สามัญศึกษา
 (เทียบชั้นมัธยมปีที่ ๘) แล้ว จึงได้ไปอ่านพบบันทึกตอน^{๑๐}ที่ตนเองเกิดและ
 ตลอด^{๑๑}เฉพาะข้อความตอนนั้นเก็บไว้^{๑๒}อย่าง^{๑๓}เคย^{๑๔}จด^{๑๕}น

This morning at 5.10, Pat gave birth to a baby girl. The delivery was short and quick; went to school for my class in Physiology and Hygiene, then came back home for breakfast and a nap. Returned again at 2 p.m., then a teacher's meeting till four.

We call this new baby girl after her dead sister "Sumnuan"
 การ^๑ที่^๒คุณ^๓พ่อ^๔ต้อง^๕ซื้อ^๖ฝ^๗เขียน^๘ซ^๙าก^{๑๐}บ^{๑๑}พ^{๑๒}ส^{๑๓}าว^{๑๔}ซ^{๑๕}ง^{๑๖}ต^{๑๗}าย^{๑๘}ไป^{๑๙}แล^{๒๐}ว^{๒๑}น^{๒๒} ทำ^{๒๓}ให้^{๒๔}พ^{๒๕}ว^{๒๖}ก^{๒๗}ง^{๒๘}ว^{๒๙}า^{๓๐}
 ใหญ่^{๓๑}ท^{๓๒}ก^{๓๓}ท^{๓๔}ว^{๓๕}ง^{๓๖}ก^{๓๗}น^{๓๘} เพราะ^{๓๙}เก^{๔๐}ร^{๔๑}ง^{๔๒}ว^{๔๓}า^{๔๔}ฝ^{๔๕}เขียน^{๔๖}จะ^{๔๗}ต^{๔๘}าย^{๔๙}ตาม^{๕๐}พ^{๕๑}ไป^{๕๒} แต่^{๕๓}ค^{๕๔}ุ^{๕๕}ณ^{๕๖}พ่อ^{๕๗}ไม่^{๕๘}เช^{๕๙}อ
 น^{๖๐}ใ^{๖๑}ช^{๖๒}ค^{๖๓}ล^{๖๔}าง^{๖๕}ต^{๖๖}่าง^{๖๗} ๆ และ^{๖๘}ไม่^{๖๙}ย^{๗๐}อ^{๗๑}ม^{๗๒}เปล^{๗๓}ย^{๗๔}น^{๗๕}ค^{๗๖}ว^{๗๗}าม^{๗๘}ต^{๗๙}ง^{๘๐}ใจ^{๘๑} ฝ^{๘๒}เขียน^{๘๓}ก^{๘๔}อ^{๘๕}ย^{๘๖}มา^{๘๗}จ^{๘๘}น^{๘๙}ข^{๙๐}น^{๙๑}
 ละ^{๙๒}ไ^{๙๓}ค^{๙๔}มา^{๙๕}เขียน^{๙๖}ป^{๙๗}ระ^{๙๘}วั^{๙๙}ค^{๑๐๐}ของ^{๑๐๑}ท่าน^{๑๐๒} อ^{๑๐๓}ก^{๑๐๔} ๔^{๑๐๕} ปี^{๑๐๖}จะ^{๑๐๗}มี^{๑๐๘}อ^{๑๐๙}าย^{๑๑๐}เท^{๑๑๑}ก^{๑๑๒}ย^{๑๑๓}อ^{๑๑๔}าย^{๑๑๕}ของ^{๑๑๖}ค^{๑๑๗}ุ^{๑๑๘}ณ^{๑๑๙}พ่อ^{๑๒๐}เม^{๑๒๑}อ
 ง^{๑๒๒}อน^{๑๒๓}า^{๑๒๔}จ^{๑๒๕}ร^{๑๒๖}ร^{๑๒๗}ม

เป็นการยากที่จะรวบรวมประวัติของคุณพ่อ เพราะท่านโตขึ้นชีวิตเป็นเวลาว่างมาถึง ๓๘ ปีเศษ ซื่อเสียงและคณงามความดีของท่านที่โตเคยกระทำไว้ก็เกือบจะเลือนลางหายไป ผู้เขียนมีความหนักใจมาก เมื่อใครขอมอบหมายให้เรียบเรียงประวัติคุณพ่อ แต่เมื่อครรถาโตพยายามรื้อฟื้นเกียรติคุณของครรถา ๆ มาเผยแพร่ให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบ จึงได้พยายามไปเรียนถามเรื่องราวต่าง ๆ เกือบยกคุณพ่อจากท่านผู้ใหญ่ ๒-๓ ท่าน ทั้งที่เคยเป็นศิษย์และญาติผู้ใหญ่ เช่นคุณวิรุฬห์จักรรยา ซึ่งเคยเป็นครูของผู้เขียนเมื่อประมาณ ๓๒ ปีมาแล้ว ท่านโตแนะนำการเขียนประวัติของคุณพ่อให้เป็นแนวทางว่าควรเขียนอย่างไร และโตเล่าเรื่องเกี่ยวกับคุณพ่อไว้ เจ้าคุณวนิจ ๆ เป็นอาจารย์ที่ใจดี มีเมตตาต่อศิษย์ รูปร่างสมบูรณ์ อ้วนเคยสับบหรรยาเส้นคางกลองออยเสมอ เท่าที่โตสังเกตมา ท่านสนใจในการกีฬา มาก เมื่อครั้งครรถาเป็นนักเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย รว ๗ พ.ศ. ๒๔๕๕ โตเป็นศิษย์ของท่าน โตเห็นท่านมาโรงเรียนแต่เช้า ลงสนามฝึกตนกักพาด้วยตนเอง วันหนึ่งท่านโตให้พระเจษฎวิศวรกรรม ศิษย์คนหนึ่งของท่าน ซึ่งเคยเป็นคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลองท้าหน้าหนักแข่งกับท่าน แต่ท่านท้าโตไกลกว่าศิษย์ แล้วท่านก็แนะนำให้จนพระเจษฎวิศวรกรรมท้าหน้าหนักโตก็ เมื่อถึงคราวเขาแข่งขันงานกรีฑาของนักเรียน โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จึงโตชนะเป็นที่หนึ่ง เมื่อโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจะไปแข่งขันฟุตบอลที่สนามไหน (ครั้งนั้นมีการแข่งขันกันหลายสนาม) ท่านก็ต้องไปด้วยทุกครั้ง มีอยู่ครั้งหนึ่งนักเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ไม่พอใจในการเล่นของอีกฝ่ายหนึ่ง เห็นว่าเล่นรุนแรงและไม่

คุณพ่อจากลูกแล้ว

แลด้บ

ใจลูกหายวาบวับ

โศกเศร้า

ความดีท่านอเนกนับ

ยังอยู่

ญาติศิษย์มิตรสหายเฝ้า

แซ่ซ้องสรรเสริญ

สำนวน อมาตยกุล

หอสมุดคุรุสภา

นายบุญ อ่องล่อ

นายบุญ อองลลออ

พ.ศ. ๒๔๑๒ — ๒๔๗๒

นายบุญ อองลลออ เกิดเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๑๒ ที่ตำบล

หนองกวางดี จังหวัดพิษณุโลก เป็นบุตร นายอ่อง นางนม อองลลออ

ได้ย้ายมาภูมิลานาอยู่ตำบลตลาดบ้านส้มเตา เจ้าพระยา อำเภอคลองสาน

จังหวัดธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้อุปสมบทที่วัดหนองแขม อำเภอ

ภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี และได้ลาอุปสมบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐

นายบุญ อองลลออ เป็นนักเรียนโรงเรียนอศมวิททยาน (วัดทองนงการาม)

สอบไล่ได้ประโยค ๒ ชั้น ๒ และได้เริ่มเข้ารับราชการเป็นครูประจำชั้นใน

โรงเรียนนวมเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๓

ได้ย้ายไปเป็นครูใหญ่โรงเรียนเสวตรฉัตร จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ จึงย้าย

กลับไปเป็นครูประจำชั้นโรงเรียนวัดทองนงการามอีก ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้

ย้ายไปเป็นครูประจำชั้นโรงเรียนโฆสิตลโมสร และในชั้นนี้เองได้ย้ายไปเป็น

ครูประจำชั้นโรงเรียนกล่อมพิทยากร จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงได้ย้าย

ไปเป็นครูประจำชั้นโรงเรียนประถมวัดสุทัศน์และย้ายกลับมาเป็นครูประจำชั้น

โรงเรียนกล่อมพิทยากรอีกใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ครั้นสุดท้ายได้ย้ายไปเป็นครู

ประจำชั้นโรงเรียนประถมวัดสุทัศน์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ และได้อยู่โรงเรียน

นตลอดมาจนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๗๒ รวมเวลารับราชการ ๓๑ ปี ๑๒ วัน

ใน พ.ศ. ๒๕๕๕ นายบุญ อ่องล่อ ได้รับประกาศนียบัตรครูพิเศษมูล (พ) ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงว่าไม่ใช่ครูลูกหม้อ แต่เป็นครูที่สร้างเกียรติคุณด้วยความรักและพอใจในหน้าที่ครูโดยแท้ ในวงการครูสมัยน เกียรติของประกาศนียบัตร พ. ครูบริหารจะไม่มีแสง เพราะคุณวุฒิ B.A., M.A., B.Sc. และอะไร ๆ อภัยคบงหมัด แต่ผลงานในหน้าที่สั่งสอนชั้นประถมศึกษา ตลอดเวลา ๓๐ ปีของครูบุญ อ่องล่อ ยังคงแจ่มใสโดยไม่มัวจะลบลือน

เกียรติคุณเปรียบด้วยอาหารจานจืด แต่ถาเกียรตินั้นหาได้แสดงผลให้ประจักษ์คุณประโยชน์แต่อย่างใดไม่ ก็จะมีเพียงดกตาเท่านั้นไม่ตรึงใจ

งานครู กับ ประกาศนียบัตรครู เรือนให้สำเร็จกันคนละแบบ และเกิดผลคนละทาง

หอสมุดครูสภา

ครูบุญ อ่องล่อ เรือนสำเร็จงานครูด้วยการคลุกคลีอยู่กับลูกศิษย์ตัวเล็ก ๆ ตลอดเวลา ๓๐ ปี เขาชนออกจากบ้านไปโรงเรียน ลูกศิษย์ก็ตามมาเป็นพรวน เหมือนกับลูกหลานตามญาติผู้ใหญ่ไปเที่ยว เย็นลงโรงเรียนเล็ก เดินกลับบ้าน ลูกศิษย์ก็เดินตามเส้นทางเหมือนมอชามาตอนเช้า ถึงบ้านใครใคร่ก็ลาเขายานไป เป็นการส่งลูกศิษย์ไปในตัว เด็กเห็นโรงเรียนเป็นที่สนกสำราญ เพราะครูบุญสอนให้อ่านให้จำตัวหนังสือด้วยตัวหนังสือลงประกอบ มีทางเซตทางรอง แล้วแต่จะเหมาะและควรเมื่อใด

บ้านครอบครัวธรรมทางเดินไปวัดตองคาราม ข้าพเจ้าเคยผ่านไป เห็นตัว
 หนึ่งแขวนอนงตงนั่ง นกกว่าราคา แต่ปรากฏว่า ไม่ใช่ชาย ทำไว้แบบ
 สอนบาง ไว้โหวางวลเทกบาง ครอบงวนแปลก! นงตทหนึ่งตระกูลเพื่อเด็ก
 ไม่ยกเอาเวลาไปท่องบ่นตำราวิชาครู ซึ่งจะช่วยตนให้ทวงถามและยศ
 ครู ๆ สมัยนี้อาจกำหนดหาครอบครัวว่า ไม่เอาถ่าน ไม่ก้าวหนา แต่ครอบงวน
 กคงจะเถียงว่า อยากให้ลูกศิษย์กว่ามากกว่า ตัวเองก็ไม่ใช่ว่าหยด ก้าว
 เหมือนกัน แต่ไม่หลบหลบตาก้าวพรวด ๆ จนลมเทก ความชอบเพื่อนครู
 สมัยนั้นย่อมจะสนับสนุนครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะได้เห็นครอบครัวไป
 ฟังปาฐกถาวิชาครูที่สามัคยาจารย์สมาคมมีได้ชาติ

การทนกระเรียนตดครอบครัว ตามมาโรงเรียนและตามกลับบ้าน จน
 กระทั่งการไปมาคือ เข้าไปเยี่ยมกลบ เกิดเป็นปรกตวลี่ยนน เป็นการกล่อม
 เกลาให้เกิดนิสัยรักการงานและรู้จักหน้าที่ อันเป็นคุณสมบัติสำคัญในชีวิต
 ขางหน้า

เข้าไปเยี่ยมกลบ มีความสำคัญมากสำหรับเด็กนักเรียน ทบถุหายุวชน
 ยุ่งเหยิงอยู่ในขณะนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเพราะเราพวกผู้ใหญ่ โดยเฉพาะครู
 พากันลดความสำคัญจนเสีย จึงอยู่ภาวะของบ้านเมืองสมัยครอบครัวสมัย
 นต่างกัน เด็กสมัยนั้นอะไร ๆ จะต้องเบ็ดเตล็ดตาตุมากมายหลายอย่าง
 แตกต่องให้ดูเป็นมือเข็นครก ไม่ใช่ปล่อยให้ดูจนตด เด็กนักเรียนตดได้
 เฉพาะบ้านกับโรงเรียนเท่านั้น ลูกศิษย์ของครอบครัวสมัยนั้นจะไม่เถลไถล
 เมอลบหลังคร แต่ครอบครัวปล่อยให้เถลไถลตามโอกาสเข็นครกครว ไม่ใช่
 ปล่อยให้ถูกกึ่งกุกไปไหน ๆ จนกระทั่งลมขานลมโรงเรียน

ตลอดเวลาอายุราชการ ๓๐ ปี ทางราชการได้ย้ายครอบครัวไปสอนเด็ก
ชั้นมูลในโรงเรียนต่าง ๆ หลายแห่ง ทั้ง ๆ ที่ในสมัยนั้น ครูประกาศนียบัตร
ประเภทลูกหม่อมแพร่หลายแล้ว ครูใหญ่คนหนึ่งพูดขึ้น ๆ ว่า ครู
หนึ่งตระกูลขายดี ข้าพเจ้าอยากจะขอเพิ่มเติมไว้ในทันทีว่า โรงเรียน
ฝึกหัดครูฝึกครูหนึ่งตระกูลไม่เป็น แม้ได้โกยส่งไปเมืองนอกก็ยังไม่
ไม่ค่อยได้ตัว

ครอบครัวสร้างความสำเร็จ ทางงานครูไว้ด้วยความพอใจ และภูมิใจใน
หน้าที่โดยแท้ พอใจในหน้าที่ส่งสอน ภูมิใจที่เด็ก ๆ ชอบหนึ่งตระกูลถึง
กับขอค่าที่ค้อค้อค่าที่เซคิโคโยไม่เหนอຍหน้าย ภูมิใจที่เด็กชอบและเข้าใจ
ในวิชาสอน จนแต่งแบบเรียน กษ กกา พรหมควยวชิสอนชั้นโตตั้ง ๕ เล่ม
ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนอย่างแพร่หลายในสมัยนั้น
คช

๑. แบบแรกเรียนตอหนท ๑ กข
๒. แบบแรกเรียนตอหนท ๑ มาตราไม่มีตัวสะกด
๓. แบบแรกเรียนตอหนท ๒ มาตรามีตัวสะกด
๔. แบบแรกเรียนตอหนท ๒ มาตรามีตัวสะกด
๕. แบบแรกเรียนตอหนท ๓ มาตรามีตัวสะกด

นอกจากนี้ยังมีวชิสอนแบบแรกเรียนชตนอกเล่มหนึ่ง สำหรับครูใช้
ครอบครัวได้เข้าใจในค่าน้ำของแบบเรียนว่า ผู้สอนจะต้องมีหนังสือวชิสอนเป็น
คมือควย มิฉะนั้นจะสอนผิดพลาดทำให้รู้ชามาก หนังสือชตแบบแรกเรียน

ของครูบุญ เป็นผลงานที่ได้จากการสอนของครูบุญเอง ดังที่ครูบุญได้
เขียนไว้ในคำนำว่า

“ในแบบแรกเรียนชุดนี้ ข้าพเจ้าแบ่งหนังสือไทยเป็นสอง
มาตรา คือ ๑. มาตราไม่มีตัวสะกด ๒. มาตรามีตัวสะกด วิชาสอน
ตามเค้าของออกซวรรค์ เมื่อรวบรวมเป็นแบบแรกเรียนกับวิชาสอนได้
ครบทุกอย่างแล้ว ข้าพเจ้าได้ทดลองสอนนักเรียนในโรงเรียน
รัฐบาล และประชาบาลทภรรยาของข้าพเจ้าสอนที่บ้าน รวมเวลา
ทดลองสอนถึง ๖ ปี เห็นว่านักเรียนเรียนง่าย รวดเร็วมาก ทั้งอ่าน
ทั้งเขียน เรียนอย่างช้ามากไม่เกินกว่า ๗ เดือน เรียนอย่างรวดเร็ว
มาก ๓ เดือน อ่านออกเขียนคล่อง”

ครูบุญได้เขียนไว้ในคำนำอีกตอนหนึ่งว่า “ขอสำคัญทำให้รวดเร็ว
มากนั้น คือ ๑. วิชาสอนดี ๒. แบบแรกเรียนดี ๓. ครูขยัน
สอน ๔. ครูสอนถูกวิธีดี ๕. นักเรียนตั้งใจเรียน ๖. นักเรียน
ขยันหมั่นเรียนไม่ใคร่ขาดโรงเรียน ๗. นักเรียนมีเวลาอ่านวันละ
มาก ๆ (เพราะการที่จะอ่านให้ออกคล่องนั้น ต้องใช้เวลาอ่านซ้ำ
บทละนาน ๆ เป็นกฎธรรมดา ฝนไม่ตก) ๘. นักเรียนฉลาด”

แบบเรียนบางเล่มมีรูปครูบุญด้วย มีคำอธิบายใต้ภาพดังนี้ “รูป
ครูบุญ อ่องล่อ ครูประกาศนียบัตรมูลพิเศษ ครูประจำชั้นประถม
ปีที่ ๑ โรงเรียนกล่อมพิทยากร ท้ายไปเป็นครูโรงเรียนวัดสุทัศน์
เป็นผู้รวบรวมแบบเรียนชุดนี้ พิมพ์ไว้เพื่อให้ท่านทั้งหลายรู้จัก
เมื่อจะดัดจะชมแบบแรกเรียนชุดนี้ จะได้ดีได้ชมถูกตัวข้าพเจ้า

ไม้ตีไม้ขมผัดตัว กับจะได้เป็นพระลักขัฎกาลนานตลอดไป ถึง
ข้าพเจ้าดับสูญสิ้นชีพแล้วโน้น”

จะขอคัดแบบสอนอ่านบางตอนในแบบเรียนของครูบุญมาเสด็จไว้ ดัง
ต่อไปนี้

๒ ๐ ๑ ๒ ๓ ๔
ร้องถ้ำจันเจยะเต

เล็บมอมขเล็บนำเจ็บใจ ละไว้โยตดมันให้สนเสย
ขนละไว้ก็จะเก็บขเล็บเลีย แคะมันเสยเถิดหนาหนุ่หน้าอาย
ทงผวนอเสอหนุ่ชกส ไหลวสสันตงจันทรฉาย
ปากพันหนุ่กลางไม่วางวาย หมั้นฟอกผมหวีกระจายเหาหายเอะ

๒ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕
ร้องถ้ำดาวส้มเตจ

๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗
ร้องเมอเด็กเรียนจะกลับมา

- (๑) ถึงบ้าย ๑ } ล.ท. ขอลาครู กลับไปที่อยู่ของหนุ่จะ
- (๒) เข้าตรู่หนุ่จะมาไม่ลาคะ มีมานะเขียนอ่านเขียนชาญ
- (๓) ถึงใจเกยจครันบ้างหนุ่รังใจ ให้ คัด เขียน อ่าน ขานไข
- (๔) หนุ่ยังเยาว์รับหาวิชาทวิ เพราะโตขึ้นหนุ่จะมีฐานะอัน

บทสวดหรือขต

- (๑) ข้อดอกเทียน หมดเวลาเรียน ลากลับบ้านเอ๋ย
 (๒) ข้อพุดตาล กลับไปถึงบ้าน เราอ่านอีกเอ๋ย
 (๓) ข้อมะไฟ เราต้องรังใจ ให้เล่าเรียนเอ๋ย
 (๔) ข้อราตรี โตะขันไม่มี เวลาเรียนเอ๋ย

ครุบุญพอใจและภูมิใจในหน้าที่การงานจนกระทั่งลมยกวทฤษฎฐานะของ
 ทั่วเยี่ยงเพื่อน ๆ เขา ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ครุสมย่นส่วนมากเพ็ดสร้างความสำเร็จ
 สำเร็จทางประกาศนียบัตรครุกันอย่างพึงเพื่อ ส่วนความสำเร็จทางงานครุ
 จะไม่มีใครแยแส แม่ทางราชการกิดเหมือนไม่ค่อยสนับสนุน เด็กเล็กจึง
 เกะกะกันใหญ่ ดึงจะถูกรอผกไม่ทราบ

เมื่อใดเขียนชมคตงามความคตของครุบุญมาถงตอนน ทำใหนักถง
 พระคาร์ตของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทวยสังแกนคต
 ของพระองค์ท่านในวณหนง ขณะทข้าพเจ้ากำลังถววยอภษรเจ้านายเล็ก ๆ
 อยทคทาหนักปลายเนน (คตองเตย) พระคาร์ตซงขงคกงออยู่ในหข้าพเจ้า
 จนบคทว่า “อ้ายยหือ แบรสเตอร์ แอทลอว ของแกณะ อย่า
 ลิมนะ ว่ามันเป็นเพียงตัวเบ็กทงให้แกผ่านประตุกระทรวงยุติธรรม
 เท่านั้น ส่วนทแกจะเข้าไปเป็นดาวเด่นอยู่ในกระทรวงได้มันอยู่
 ทงาน”

ครุบุญคงมีนในคตเตอนใจตามนยแห่งพระคาร์ตสนอยางแนนอน จึง
 ไครบเกยรวทใหม่ามประวตจารกอยู่ในสมคเดิมน ซงเปรียบคววยสมนม
 พงศาวตารครุ อันเป็นเอกสรวลาคาเลมหนงของราชการกระทรวงคกษาธิการ

ยหิต พ. ทวผ่านประศุราคาสองอรุฬส ไคพาครุบุญ อองลอล ให
 ปรากฏชื่อเสียงอยู่ในทำเนียบของครูอาจารย์ ผู้ควรแก่ความเคารพบูชา
 เป็นเกียรติแก่ตระกูล อองลอล และตระกูลครูอย่างสูง

๐ ๙๙๙ ๙
 ทาดชวตเมอ

มรณะ

ไปแต่ชีพุระปลละ

โลกล

ชื่อเสียงหอนแปรประ

ลัษปลาด

คงอยู่ชู่เกียรติก

ก่อนก้องยินเสมอ

สำเร็จวรรณกิจ

หอสมุดคุรุสภา

พระยาศรีรรวงศ์ (ม.ร.ว. จิตร สุกัสน์)

พระยาศรีธรรมราช

(ม.ร.ว. จิตร สุกตน์)

พ.ศ. ๒๔๑๖ - ๒๔๘๐

ถ้าจะมีใครสักคนหนึ่งประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ชนิดใหม่สำหรับทำการก่อสร้างที่ทำได้ทนทันแรงดี และวิธีรับเครื่องมือเครื่องใช้ชนิดนั้นไปใช้ในการก่อสร้างอาคารสถานที่ ทำถนนหนทาง ขุดคลองถมคู จนทำให้บ้านเมืองสวยงาม มีอาคารสถานที่โอ้อ่า มีถนนหลายสายขนาดกว้างและยาวไกล มีคลองชลประทานเป็นต้น บุคคลผู้นั้นควรไต่รับความสรรเสริญอยู่ช้านาน เป็นแน่นอน แต่ถ้าจะมีใครสักคนหนึ่งเป็นอาจารย์สามารถสั่งสอนอบรมนักเรียนให้กลายบุตรเป็นนิกายครองทศ มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพสูงส่งเป็นจำนวนมาก และวิธีรับเอาบุคคลเหล่านั้นเข้าไว้ใช้ในราชการ ค้ำช่วยเหลือนช่วยกันรักษาบ้านเมืองให้เป็นเอกราชอยู่ได้ จนปรากฏว่าบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา อาจารย์ผู้นั้นสมควรไต่รับความสรรเสริญเทอดทูนเกียรติสักเพียงไหน เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วก็สมควรจะมีเกียรติคุณไม่น้อยกว่าผู้ประดิษฐ์เครื่องมือทนแรงนเลย ดังคุณความดีของพระยาศรีธรรมราช ซึ่งกาลนี้จะเล่าต่อไป

พระยาศรีธรรมราช เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ เป็นโอรสหม่อมเจ้าอลองกรณ์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต

(พระองค์เจ้าสุทัศน์) กับหม่อมเจ้าหญิงมรกต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอลงกฎกษปรีชา (พระองค์เจ้านลรัตน) พระยาศรีวรวงศ์มนตรีชายคนหนึ่งคือ พลโท พระยาราชดวงศรัทมิไกร (ม.ร.ว. สัทธ สุทัศน์) กับน้องหญิงคนหนึ่ง คือ ม.ร.ว. หญิงฉัตรฉาน สุทัศน์

ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์ ได้เริ่มเรียนหนังสือเมื่อมีอายุครบแก่การเรียนแล้ว ณ วังของพระบิดา ซึ่งอยู่ใกล้กับศาลเทพารักษ์หลักเมือง ต่อมาได้เข้าศึกษาในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนนี้จัดตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ.

๒๔๒๔ เป็นโรงเรียนสำหรับพระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ และบุตรข้าราชการ เดิมเป็นโรงเรียนสำหรับฝึกสอนบุตรเจ้านายร้อยนายสยในกรมทหารมหาดเล็ก แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนพลเรือน วางแบบฝึก

สอนสำหรับทหารราชการเป็นสำคัญ สอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วิชาที่สอนเน้นวิชาอักษรศาสตร์และระเบียบประเพณีราชการ จิตรว่าเป็น

โรงเรียนที่ตนศึกษาในสมัยนั้น ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์ ได้รับการศึกษาในโรงเรียนที่ตนมาแต่เริ่มแรก ด้วยเป็นผลจากความเพียรและรักวิชาอักษรศาสตร์มาแต่เยาว์

ประกอบทั้งได้รับการอบรมจากพระบิดาพระมารดาเป็นอย่างดีเช่นในหริจกฝึกทวหมื่นปฏุกษิรยไชโยลชชค รกโครณบถศครอจารย์ประคยบุตรคตยปดาม.ร.ว.

จิตร สุทัศน์ จึงเป็นทวภของครอจารย์ทงหลาย มพระยาโหวททวภจ (แก่นโหวทสาร) และพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย ออจารย์ยงกร) เป็นอาทิ ้วยเหตุตนเองทงใจไประยบเพอนคษย์ในรุ่นเคยวทนมาก กล่าวคตทงได้ย่นฝูกลชชคภยครอจารย์มาก ไครบการศอนการเรยนเป็นพิเศษ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ม.ร.ว. จิตร สัทคัน มีอายุเพียงสิบสี่ปี สอปลั้ว
 ไล้ไค่ซันประโยคหนึ่ง ไค่คะแนนเป็นท ๑ รุงขนอกบหนงสอปลั้วไค่ซัน
 ประโยคสองซงเป็นซันสูงสค ไค่คะแนนเป็นท ๑ อก และไค่เป็นครณาณค
 (ตำแหน่งหัวหน้านักเรียน) ของโรงเรียนควย ม.ร.ว. จิตร สัทคัน ไค่
 ถวายตัวเป็นมหาคเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมอชบาย
 ไค่๑๕บ คอถวายตัวขณะทกาลงเรียนหนงสอปลั้วนเอง ม.ร.ว. จิตร สัทคัน
 เริ่มเขารบราชการในกองแตงตำราของกรมคึกษาการ ซงเป็นกรมใหม่ ตง
 ซนเมอ พ.ศ. ๒๔๓๐ คอถงซนในบเคยวากบทานเขาเรียนประโยคหนง
 ไม่ปรากฏซัวไค่เขารบราชการในบไค่ไหนแน แต่คงจะเป็นเวลาภายหลงท
 สอปลั้วไค่ประโยคสองแล้ว ขณะนั้นคงจะมีอายุประมาณ ๑๕—๑๖ บ ซง
 ยงหน้มมากทเคยวสำหรับบคคตทจะเขารบราชการ งานครงแรกซงทวนก
 คอเป็นผชวยนายเวรแตงตำรา แต่รบราชการอบในกรมคึกษาการไค่ไม่นาน
 ความสำมารถ ซง ทาน เป็น ท ประจกษ แก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวจงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ไค่ย้ายไปรับราชการในกรมราช-
 เลขาณการ ในพ.ศ. ๒๔๓๑ ทำหนาทบรรณาธิการหนงสอพิมพ์ราช-
 กิจจานเขกษา

หนงสอพิมพ์ทออกซอมาน เป็นหนงสอพิมพ์ทสำคัญซงประเทศเพียง
 ไร เพราะเหตุไค่ จะทราบไค่จากประกาศลงวันจันทร เดือนหา ซนค้ำหนง
 บมะเมย ยงเป็นนพคก จ.ศ. ๑๒๑๗ (ร.ศ. ๗๖ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๐)
 ในรัชกาลท ๔ ประกาศนนิมคความว่า “.....ซอราชการต่าง ๆ.....
 ทควรรบราชการทงปวงหรือราษฎรทงปวง จะฟังทราบทวกันน
 แต่ก่อนเป็นแต่บัตร์หมายแลทำ คำ ประกาศ เขยง เสน ดินสอตำ ลง

กระต่ายส่งกันไปส่งกันมา แลให้ล่อท่อนกันไปผิด ๆ ถูก ๆ (จนปฏิบัติราชการผิดพลาด)..... ทำให้ราษฎรเดือดร้อนแลเสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน แลพระนามเจ้านายแลชื่อขุนนางไป..... จึงโปรดให้ตั้งการตีพิมพ์อย่างหนึ่ง มีชื่อโดยภาษาสังสกฤตว่า หนังสือราชกิจจานุเบกษา แปลว่า หนังสือเป็นทิพังตราชกกิจ.....หนังสือในราชกิจจานุเบกษา คือการใด ๆ ซึ่งได้มีทงบัตรใบตราแลบัตรหมาย แลประกาศด้วยหนังสือเขียนเสนดินสอดำ ประทับตราตามธรรมเนียมเก่า น ซึ่งได้มีไปแล้วใน บกษนน หรือบกษทลวงแล้วในเดือนนน หรือเดือนทลวงแล้ว ก็ จะเก็บเอาความมาว่าแต่ย่อ ๆ ในสิ่งซึ่งเป็นสำคัญเพื่อจะให้เป็น พยานแก่ทงบัตรใบตราแลบัตรหมายคำประกาศ ซึ่งมีไปก่อน แล้ว นน เพื่อจะให้คนที่ได้อ่านหนังสือก่อนเชื่อแท้แน่ใจไม่สงสัย ที่ไม่ เข้าใจความจะได้อ่านใจ ผู้ใดไม่รู้ความในหนังสือทงบัตรใบตรา บัตรหมายก่อนก็จะได้อ่านใจ.....” ผู้เขียนบรรณาธิการหนังสือฉบับนี้ ของเป็นคนสำคัญคนหนึ่ง ซึ่งต้องเป็นมือปรกวางขวาง เข้าใจสารคดีทุก หนาทมละนน กระเจตขอราชการลงในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ให้ถูกต้องโดยยาก และยังเป็นสมัยสมัยบรรณาธิการีลลิตราชด้วยแล้ว บุคคลผู้เป็นบรรณาธิการยังต้อง เป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไร้วางพระราชหฤทัยให้เขาเฝ้าใกล้ชิด อกด้วย เพื่อฟังพระกระแสในราชกิจต่าง ๆ นอกจากนั้นบรรณาธิการยังเป็น หลกในราชการทั่วไป ในเมื่อใครเกิดสงสัยขอราชการชน ก็ยังสามารรถ

อธิบายพระบรมราชาไชยภายในราชกิจนั้น ๆ ใ้บอกด้วย จึงต้องนยว่า ม.ร.ว. จิตร สัทศัน เป็นผูกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไ้ปรกปรามและไ้วางพระราชหฤทัยทั้งในส่วนพระองค์ และส่วนราชการแผ่นดิน มาตงแก่ท่านยังมีอายุน้อย ความจริงในข้อนี้ปรากฏอยู่ช้กเจนแล้ว กล่าวคือ ในขณะที่ม.ร.ว. จิตร สัทศัน เข้ารับราชการในกรมราชเลขาณการนั้น ราชเลขาณการคือ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าศรีเสาวภาวงศ์ เมื่อรับท่านไว้ในตำแหน่งบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ราชกิจจานุเบกษาแล้ว ก็ไปรอกให้เขาไปจดพระกระแสรบสังและเขียนหนังสือข้างพระทแทนพระองค์ ซึ่งท่านทำโดยมีประสิทธิภาพ ทำให้ราชเลขาณการไปรกปรามมาก ถึงกับรับท่านไว้เป็นโอรสบุญธรรม เจอพระเจ้าน้องยา.เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาวงศ์ก็กลดระสันพระชนม์ ก็ไ้คิดทรงฝักมั่งท่านแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ม.ร.ว. จิตร สัทศัน ไ้มีโอกาสใกล้ชิดกับทสันมากกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประกขเป็นศิษย์ของพระบรมมหาราช ไ้รับใช้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งในส่วนราชการและส่วนพระองค์ ไ้ติดตามเส้กษพระราชดำเนินประพาสหลายแห่งทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาจักร ไ้รับพระราชทานของพระลัษส่วนพระองค์ เป็นเครื่องหมายแห่งพระมหากรุณาหลายสิ่ง เป็นต้นว่า นาฬิกาทองคำ หีบหนังสือ ใ้พิฬ่สังเพชรและนาฬิกาเรือนเหล็กฝังอักษรพระปรมาภิไธย จ. ป. ร. นาฬิกาเรือนทอง จ. ป. ร. ดงยา สายสร้อยตรานโมทองเงินสลับกัน และไ้รับพระราชทานพระบรมรูปอุ่อกหลายครั้ง

ใน พ.ศ. ๒๔๓๓ ไ้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหม่อมอนุวัตรวรพงษ์ และไ้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย

ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าคนไทยคนหรือไม่มีเลยในบรรดาข้าราชการไทยสมัยนั้น
 ซึ่งข้าราชการอายุเพียงเท่านั้นจะไ้ครอบพระราชนานบรรดาศักดิ์เครื่องราช-
 อิสริยาภรณ์ และยศทางมหาดเล็กชั้นหุ้มแพร ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้เป็น
 เลขานุการหอพระสมุดวชิรญาณออกตำแหน่งหนึ่ง และในข้อมายังได้เป็น
 ข้าราชการสอบไล่วิชานักเรียนในกรมศึกษาธิการออกตำแหน่งหนึ่งด้วย และได้
 พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือกในชั้นนี้เอง

ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้เป็นรองอธิบดีกรมพระคลังข้างที่ ซึ่งนับว่า
 เป็นตำแหน่งสำคัญมากในสมัยนั้น ในเมื่อท่านมีอายุเพียง ๒๑ ปีเท่านั้น
 หม่อมอนุตตรวรพงษ์รับราชการอยู่ในกรมมหาดเล็ก และกรมพระคลังข้างที่
 พรอม ๆ กันตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๖) ก็ได้ตาม
 เสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวเสด็จยุโรปครั้งแรก
 ระหว่างทางท่านได้ทำหน้าที่ราชเลขานุการในพระองค์อีกด้วย

เมื่อลงประเทศอังกฤษแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อม
 อนุตตรวรพงษ์อุปเลาเรียนวิชาในประเทศนั้น แม้ว่าจะมีอายุเป็นผู้ใหญ่และ
 เคยดำรงตำแหน่งหน้าที่สูงส่งมาแล้ว หม่อมอนุตตรวรพงษ์ก็ขงสมัครเข้า
 เรียนนักเรียนออกด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้เพราะท่านมีใจรักวิชา รักการเล่าเรียน
 ไม่เมตกสันต์สัก ชนแรกได้เล่าเรียนภาษาองอังกฤษกยอาหารยเขนส่วนตัว เพอ
 เข้าใจรากภาษาที่ยังชน ความจริงท่านรู้ภาษาองอังกฤษถึงขั้นพูดได้แล้วตั้งแต่
 อยู่ในประเทศไทย ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เข้าสอบไล่ตาม
 หลักสูตร College of Preceptor ชั้น ๓ ได้ และเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย

เคมบริคย์ อพยพมายลยตวันต เป็นนนักเรียนพิเศษทางวชิราวุฒิศาสตร์ แล้วสอบ
ได้ประกาศนียบัตรวิชา น เมอ พ.ศ. ๒๔๔๕

ในขณะเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะขณะนั้น
ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จเจ้าพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ประทับ
เสวยเรือนอยู่ในประเทศอังกฤษ ก็ได้ทรงสำเร็จการศึกษาในประเทศนั้น มี
กำหนดจะเสด็จกลับประเทศไทย หม่อมม่อนวทรวรพงษ์จึงได้ขอแต่งตั้งให้
ดำรงตำแหน่งราชเลขานุการในสมเด็จเจ้าพระบรมโอรสาธิราช ได้โดยเสด็จ
กลับกรุงเทพฯ ผ่านทางสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ใน พ.ศ. ๒๔๔๖

หม่อมม่อนวทรวรพงษ์กลับมาถึงเมืองไทยแล้วไม่นาน ก็ได้เลื่อน
บรรดาศักดิ์เป็นเจ้าหมื่นศรีศรีรัศมิ์ มียศเป็นหัวหมื่นมหาดเล็ก ได้รับเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้าไทยและตติยจุลจอมเกล้าชวเช็กรับราชการ
ในกรมมหาดเล็กสืบมา ส่วนราชการพิเศษได้เป็นกรรมการจัดการโรงเรียน
มหาดเล็ก พร้อมด้วยกรรมการฝึกสอน และเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนนาคโดย
ในระยะนั้นท่านได้แต่งขายเรียนเล่มหนึ่ง คือ ประถม ก กา

ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้โปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดมาเป็นนาคหลวง ณ วัด
พระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จเจ้าพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรสทรงเป็นอุปฮาดจารย์ สมเด็จเจ้าพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
(ม.ร.ว. ชน นพวงศ์) เมอการังสมณศักดิ์เป็นพระญาณวราภรณ์ เป็น
กรรมวาจาจารย์ กษพระอมรโมฬี (ชม) ภายหลังเลื่อนเป็นพระราชมน เป็น
อนคาสนาจารย์ พร.ภักษ์เจ้าหมื่นศรีศรีรัศมิ์เจ้าพรหมยาอัย ณ วัดบวรนิเวศวิหาร
ร่วมกษพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมอขงการังพระอิสริยยศเป็น

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ในระหว่างพรรษานี้ พระภิกษุเจ้าหมื่นศรี-
 สรรักษ์ได้เลาเรียนพระธรรมวินัยตามแบบอย่างกลบตรัมขวัชเรียนในพระพุทธ-
 ศาสนา เมื่อสิ้นพรรษานี้ท่านก็สอบได้พระวินัยบัญญัติเป็นทนาย และสอบได้
 ธรรมและคหิปฏิบัติ ครั้นออกพรรษาแล้วก็ลาอุปสมบทกลบเขารับราชการ
 ในกรมมหาดเล็กตามเดิม มีหน้าที่ราชการพิเศษ คือ เป็นกรมการสอน
 โรงเรียนมหาดเล็ก และเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนมหาดเล็กตามเดิม นอก
 จากนี้ยังเป็นที่ปรึกษาหนึ่งของสามัคยาจารย์สมาคมด้วย จะขอคัดปาฐกถา
 ของท่านเรื่องหนังสือมาแสดงไว้ ณ ที่นี้

ว่าด้วยการเป็นนักเรียน

การเป็นนักเรียน ไม่ใช่การแต่งชุดนิฟอร์มสวย ๆ และไม่
 จำกัว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ คนชนต่ำหรือสูง และไม่ใช้สักแต่ว่า
 ต้องการเพียงมხოว่าเป็นนักเรียน นักเรียนควรต้องเรียนจริงโดย
 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และให้รู้ของจริงที่เบนอนุยม้อยู่โดย
 รอบตัวของเรา จะได้ปฏิบัติตัวให้เหมาะแก่โลกเพื่อประโยชน์อัน
 ยิ่งใหญ่ คือ จะได้ดำรงรักษาตัวให้ดีให้เจริญต่อ ๆ ไป หากจะ
 สมมติว่า ชีวิตของมนุษย์จะเป็นจะตาย จะได้ดีได้ชั่ว อยู่ทำการ
 จะชนะหรือแพ้มากกรุก คนเราทุกคนคงต้องเรียนรู้อัจกัตัวหมากและ
 วิชเดินหมากกรุกด้วยกันทุกคน แต่มนุษย์ได้เล่นเกมทคล้ายหมากกรุก
 แต่ชีวิตถารกว่าหมากกรุกมาแล้ว จำเดิมแต่มีโลกชน

กระดานหมาก	ได้แก่	โลก
ตัวหมาก	ได้แก่	สิ่งในโลก
แต้มหรือวิชเดิน	ได้แก่	กฎธรรมตาของโลก

บรรพบุรุษบรรพสตรีของเราได้เล่นมาแล้ว ว่าโดยส่วนตัว
 ใดบ้างเสียบ้าง ว่าโดยชาติ ท่านรักษาอิสรภาพไว้ได้ เราอย่า
 เพื่อทักเอาเป็นแน่ว่าการที่มโรงเรียนมากมาย มีจำนวนนักเรียนมากมาย
 มีหนังสือเรียนมากมาย มีหลักสูตรสูงๆ เป็นที่หมายแห่งความเจริญ
 ของการเล่าเรียนกว่ากาลก่อน นักเรียนประถม มัธยม อย่างนี้กว่า
 ตันรู้ดีกว่าลูกศิษย์วัดแต่ก่อน นักเรียนตามกรมตามกระทรวง อย่า
 เพื่อเชื่อว่าตันทดีกว่าเสมียนทนาย มหาดเล็กนักเรียน อย่าฝันว่า
 ตันเรียนวิชามากกว่ามหาดเล็กท้องพระโรงแต่ก่อน เราต้องคิดถึง
 ผลที่จะสำเร็จเป็นประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น

การเป็นนักเรียน ว่าโดยใจความ เป็นการเตรียมตัว ที่จะ
 ดำรงตัว ดำรงวงศ์ตระกูล ดำรงชาติ ให้เป็นไทยอยู่ชั่วฟ้าและดิน.

(แสดงที่สามัคยาจารย์สมาคม วันที่ ๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๔)

ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ไท่รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
 พระอภัยบาล พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอรพวงมยุรชชสมโภช ซึ่งเป็น
 พระราชโอรสองค์ที่สาม ในรัชกาลที่ ๖ นั้น ก็ได้มีพระบรมราชโองการ
 โปรดเกล้าฯ ให้ท่านมีตำแหน่งในกรมมหาดเล็ก เสมอด้วยปลัดทูลฉลอง
 และได้เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการกรมมหาดเล็กในชั้ต่อมา

เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์เป็นมเหศวรความรและมั่นคง ไม่ว่าจะร่วมงานกับ
 ใคร ที่ไหน ย่อมเป็นที่สนใจของคน เช่น เมื่อได้รับตำแหน่งราชเลขาธิการของ
 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ กังกล่าวแล้ว ก็ได้เป็นที่โปรดปรานของพระองค์

ท่านตลอดมา เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จพระราชสมภพเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ใต้พระราชทานของพระลอร์ดกษัตริย์องค์หลายอย่าง เช่น กระตุมตราอุณาโลมฝั่งเพชร กระตุม ว.ป.ร. ทองคำลงยา เสด็จมาชมราชสำนักแยกทองคำลงยา ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกใต้พระเกี้ยวให้เชิญพระแสงจำรัส และเป็นผู้เรียบเรียงรายงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระองค์ท่านด้วย

เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ ใต้เล่นนัยกรรมทาศึกษาเป็น มหาเสวกตรี พระยาศรีวรวงค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และใต้ย้ายจากกรมมหาดเล็กมาเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมศึกษาธิการ ครองพระเจ้ายบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์เป็นอธิบดี และใน พ.ศ. ๒๔๕๓ นั้น โรงเรียนมหาดเล็กใต้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อดูแลแยกแต่พระองค์ท่าน โรงเรียนนี้มีสภาจัดการอันประกอบด้วย สมเด็จพระเจ้ายบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงดำรงราชานุภาพ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ครองยงเป็นพระยาวุฒิสถียศศักดิ์พระยาศรีวรวงค์
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ครองยงเป็นพระยาไพศาลศิลปศาสตร์พระยาศรีวรวงค์ ใต้เป็นเลขานุการของสภานและใต้รับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นคนแรกด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ท่านใต้รับพระราชทานตราทศจุลจอมเกล้า และใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ใต้มีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น

ผุ้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ใ้รับยศอักษาทงหนงเป็นางวางตร
(เช่นยศทางข้าราชการในพระองค์) ใ้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ปฐมภรณ์มงกุฎไทย และในช้ต่อมาใ้รับพระราชทานตราทศุขจุลจอม
เกล้าวเศษ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้เป็นปลัดกระทรวง
มรุชาทร ส่วนตำแหน่งผุ้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนก็ยังคงเป็น
ออย และในช้ตนเองใ้รับพระราชทานยศเป็นมหาเสวกโท และใ้รับเกียรติ
ให้เป็นผุ้แทนพระองค์ในพิธีโลซงชาประจาช หรือทเรยกกันตามภาษาชาวบ้าน
ว่าเช่น "พระยาชนชงชา ทานใ้รับแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรี ใน พ.ศ.

๒๔๕๘ และใ้รับพระราชทานตราช้ปฐมภรณ์ชางเผอกในช้ต่อมา พระยา
ศัรวรวงศ์ไ้เป็นผุ้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนมาจนถึง พ.ศ.
๒๔๕๙ ไ้มีการเปลยนเปลงกันใหม่อก คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอัยหวทรงสถาปนาโรงเรียนนชนเป็นมหาวิทาลัย เรยกว่า จุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัย พระยาศัรวรวงศ์จงพนจากตำแหน่งผุ้บัญชาการโรงเรียน
ข้าราชการพลเรือน แต่ช้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้เป็นกรรมการ
ทปรกษาของมหาวิทยาลัย ส่วนหน้าทราชการยังคงเป็นปลัดกระทรวง

มรุชาทรตามเดิม และไ้เลื่อนยศเป็นางวางโท ใน พ.ศ. ๒๔๕๙ นอกอวย

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ใ้รับพระราชทานตราวชิรมลตา ชงถอกนกว
ถ้าไ้ไ้ไม่เป็นที่โปรดช้รานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอัยหวถงขนาดแล้ว จะ
มีใ้รับพระราชทานตราประเภทน นอกากตราต่าง ๆ ทใ้รับคงเกล้าแล้ว
ตลอดระยะเวลาราชการ ทานยังใ้รับเหรียญ เข้ม เครื่องหมายอนทรวงเกียรติ

หม่อมหลวงไพจิตร สัทคั่น

พระศรีสัทคั่น (หม่อมหลวงอนิจิตร สัทคั่น)

หม่อมหลวงหญิงสมจิตร สัทคั่น

หม่อมหลวงหญิง ภัทราจิตร สัทคั่น

พระยาศรีวรวงศ์ถนอมจกรกรรมเมธอนท ๑๐ กุมภาพันธ พ.ศ. ๒๔๙๐

ยังความเศร้าสลดเป็นอย่างมากแก่บรรดาญาติมิตร ศิษย์ และผู้คนเคยทวาทน
ในการทสฺญเสียมทำคุณงามความดีให้แก่ชาติไปคนหนึ่ง จากประวัติของ
พระยาศรีวรวงศ์ จะเห็นว่าชีวิตของท่านเต็มไปด้วยคุณงามความดีอย่างน่า
สรรเสริญ มีตัวอย่างหลายข้อหลายประการ อันควรเป็นแบบฉบับของอนุชน
รุ่นหลัง

ข้อแรกก็คือ พระยาศรีวรวงศ์เป็นฝีมือปืนสยัค มีความเพียร รักการ
เล่าเรียน เป็นพหุศาสตร์ อดอยากเรียนอดยากอดเห็นไม่หยดขยง คุณธรรม
ชอบเป็นเหตุไต่ทานเป็นเอกทั้งในทางอักษรศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์
โดยเฉพาะความรอบรู้ในเรื่องประเพณีราชการ การปกครองบ้านเมืองไทย
รอบรู้ในนโยบายอันลุ่มลึกมกรภาพ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวของคชยมหาราชเจ้า เพราะท่านมีโอกาสดึกดึกที่ไต่เขาเผ่าไกลชดขบาท
ยุคลอยู่เป็นนิตย์ ไต่จตพระกระแสรบสัง พังพระบรมราชโบาย ทั้งในส่วน
ราชการและส่วนพระองค์ สามารถนำข้อราชการมาแจ้งแก่ผู้ปฏิบัติ หรือนำ
มาเขียนลงในหนังสือราชการงานเกษร อันเป็นหนังสือสำคัญของท่านราชการ
โดยถูกต้องของแท้ ซึ่งเป็นผลให้ราชการบ้านเมืองไทยดำเนินไปรวดเร็วและ
ถูกต้อง

ขอทูลส่ง พระยาศรีธรรมวงศ์เป็นผเยียมไปถวายความมกตัญญูกตเวท ต่อ
 ครู อาจารย์ ต่อผู้ใหญ่ และต่อพระเจ้าแผ่นดิน ท่านเป็นผรคณ และ
 ตอบแทนคุณทุกโอกาสทมิจงหระให้ทา คณธรรมชอนเป็นเหตุให้เกกความ
 รักใครไว้วางใจจากครูอาจารย์ จากผู้ใหญ่ทั้งคชขณูชา และเป็นที่ไว้วาง
 พระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดินถึง ๓ รัชกาล นอกจากนั้นท่านยังเป็น
 ขพการทคตณนอยและตอศษยทงปวง ใหวชาความรโดยไมขคชง มีความ
 เป็นห่วงใยในความเชื่อนอยของศษยแต่ละคน จนเป็นที่เคารพรักใครของณนอย
 และของศษยทงหลายคชขบทา จะเห็นไคจาก เชนศษย ทูบานบางขชน
 ชงศษยไครวบรววมกาลงทพยกาลงแรงสร้างเชอนโทแกทาน และเมอวน
 พระราชทานเพลิงศพ วันท ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖ กคชคชงไป
 ทวยณูาตมทรสานศษยอยางพรอมเพรียง
 บุคคณมกตัญญูกตเวทและเชอนขพการน แมสมเตจพระพุทชองคก
 ไคทรงยกยอชงวาเป็นบุคคณททาไคยาก

การครูปลาพแผ่นใหญ่ตองขนคชงไกลๆ จิงจะเห็นชคเจนนโต คณงาม
 ความคชขนาดใหญ่ ชองบุคคณคคชงคชทวๆ ไปไคยกวางชวางคณนน พระยา
 ศรรวรงค์ไคทาาคณงามความคคณขานเมองอยางโคนน เราจาคองเขาไค
 สถานการณขานเมองสมย ๑๐๐ ปีมาแล้วเสยกอน จิงจะเขาใจแจมแจง
 ในชอนโต ในสมยรัชกาลพระบาทสมเตจพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยหวิ ประเทศ
 ไทยเป็นเอกราชอยระหว่างประเทศราชทงหลาย กล่าวคชคานทค้เหอน ทค้
 ตะวนออก มีประเทศ ลาว ญวน เขมร เป็นประเทศราชชองฝรังเศส ทค้
 เหอน ทค้ตะวนตก มี ฉาน พม่า มอญ เป็นประเทศราชชององกฤษ

ทศโศกมลายูเป็นประเทศราชของอังกฤษ ประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะล่อแหลม
ทศโศก โกลทจะเป็นประเทศราชไม่ของชาติใดก็ตามหนึ่ง แต่ประเทศไทยก็
รอดพ้นการเป็นประเทศราชมาได้โดยมหัศจรรย์ ทงนกเพราะ

- ๑. โศกนาถประชาสามารถ
- ๒. โศกครองมอศขาราชการทก

ในข้อแรกไม่จำเป็นตองกล่าวถึง เพราะเป็นททวายททกนว่า พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยหัว องคพระบรมหาราช ทรงเป็นเอกในทาง
ปกครอง ทรงพาประเทศชาติผานพ้นภยอันตรายมาได้โดยพระราโชบายอัน
ลลลล จรกลาวถึงแต่เรื่องครองมอศ คศทวาราชการในการปกครองบ้าน
เมือง อนอยในหนาทของพระยาครรวรงค์ซึ่งเป็นผชวยผลตคด้วยผทง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยหัวเสด็จชนเสวยราชย์ และ
ทรงเขยวทรราชการแผนคณด้วยพระองค์เองแล้ว ก็ทรงพพบว่า การบริหาร
ราชการแผนคณในขณะนณมชอบกพรองอย ๓ ประการคย

- ๑. มีหน่วยงานไม่พอคยงาน
- ๒. มีหน่วยงานไม่เป็นระเบียบ ทำการกาวก่ายกัน
- ๓. มีคนทงานทที่ไม่มีสมรรถภาพและประสทิทธิภาพทน

เทยมกยความกาวหน้าของลกทว ๆ ใ

สำหรับชย ๑ กยชย ๒ ใคเริ่มแก้ไขใน พ.ศ. ๒๔๑๘ โดยกำหนด
ใคมีหน่วยงานเป็นกรมชน ๑๒ กรม แทนหน่วยงานเดิม ๖ หนวย และ
จัดแบ่งหนาทแต่ละกรมเป็นสคสส่วนกัน หนวยงานและหนาทของแต่ละหนวย
ใคเปลียนไปตามความเหมาะสม จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ จึงยกหนวยงาน
เหล่านี้ชนเป็นกระทรวง แต่ละกระทรวงมีกรมชนอยาทกวนน

สำหรับข้อ ๓ การเพาะคนชนใช้ในราชการ เป็นงานยุ่งยากและ
ลำบากที่สุด ใต้เริ่มชนใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ประกาศให้จัดโรงเรียนสอน
หนังสือไทยและคึกเลข สอนชนบทรรมนิยมข้าราชการชนในพระบรมมหา
ราชวัง เพราะการรหนังสือเป็นคุณสำคัญข้อใหญ่ เป็นเหตุให้รู้วิชาอื่น ๆ
ต่อไปอีก เด็กที่เรียนจบจากโรงเรียนนี้ด้วยความสมัครใจ อาจจะไปแยกออก
ไปเป็นสองพวก บุตรหลานทหารไปเรียนคือโรงเรียนมหาดเล็ก (คือต้น
กำเนิดโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าขอน) แล้วได้รบราชการเป็นนาย
ทหารต่อไป ส่วนบุตรหลานข้าราชการพลเรือนไปเป็นมหาดเล็ก แล้วทำ
ราชการต่อไป

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๔ - ๒๔๒๘ รัฐบาลได้ตั้งโรงเรียนชนตาม
พระอารามหลวงในกรุงเทพฯ หลายแห่ง และกำลังจะจัดตั้งให้ทั่วทุกพระ
อารามหลวง เพื่อให้บุตรหลานไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้เล่าเรียนโดยสะดวก ผู้
เรียนไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนเลย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๐ รัฐบาลได้
ประกาศจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น แม้จะได้ทุ่มเทพระราชทรัพย์สร้างโรงเรียน
ประโยคหนึ่ง ประโยคสอง แพร่หลายทั่วกรุงเทพฯ แล้วก็ตาม ก็ยังไม่มีคน
นิยมเล่าเรียน เพราะกลัวว่าเมื่อจบการเล่าเรียนแล้ว รัฐบาลจะเอาตัวไปเป็น
ทหาร อีกประการหนึ่ง อาชีพเสมียนหรือข้าราชการในสมัยนั้นเป็นอาชีพ
ไม่เป็นเงินเป็นทอง เสมียนไม่มีเงินเดือน อาศัยใช้จ่ายจากเงินเดิมของ
ตระกูล หรือเงินอาชีพอย่างอื่นทางบ้าน เสมียนเช่นตำแหน่งมีเกียรติเท่านั้น
ถ้าเสมียนจะหาเงินได้ในหน้าที่เสมียน ก็เพียงเงินค่าธรรมเนียมค่าเขียน
เล็กๆ น้อยๆ กับเงินที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้ คนจึงไม่นิยมเล่าเรียน

และข้าราชการ แต่ความจำเป็นที่ระตองใช้ข้าราชการมีมาก เพราะได้
 ขยายวงงานข้าราชการจนอกหลายกรม รัฐบาลจึงได้ประกาศเรียกลูกหลาน
 ข้าราชการให้เข้ารับราชการ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ.
 ๒๔๓๓) แต่ก็ได้เพียงจำนวนน้อยและเป็นคนที่ไม่เหมาะแก่ราชการเกือบ
 จะทั้งหมด เพราะส่วนมากมีพินความร่ำตามาก เพียงอ่านออกเขียนได้ หรือ
 อักษรดีได้ประโยคหนึ่ง เป็นการชดชองเรอของคนอยุ่ตลอดมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไข โดยโปรดให้
 กรมต่างๆ ยืมมหาดเล็กของพระองค์ไปใช้ในราชการของกรมต่างๆได้ เพราะ
 ขณะนั้นมหาดเล็กส่วนมาก สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพระตำหนักสวน
 กุหลาบ มีความรู้ดั่งประโยคสอง และยังได้อบรมให้รับขนบธรรมเนียมราชการ
 ออกด้วย ในสมัยนั้นมหาดเล็กเท่านั้นที่ปรากฏว่าเฉลียวฉลาดทันต่อเหตุการณ์
 แม้กระนั้นก็มีทวมหาดเล็กไม่พอที่จะให้ยืมได้ทวงตามความต้องการ เพราะ
 มหาดเล็กก็มีหน้าที่ประจำตัว ตกเวรยาม จึงไม่สามารถจะให้ยืมไปได้ ได้
 มีการเขครบสมัครทวไป สอดคคเลือกบุคคลเข้ารับราชการออกครั้งหนึ่ง เมื่อ
 วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๓ แต่ก็มีผลเหมือนเดิม คือได้บุคคล
 ที่ยังไม่สมควรสมบคเหมาะสมควรเป็นข้าราชการ

ด้วยความยุ่งยากในการหาควมเข้ารับราชการนี้ จึงทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนขึ้นใน
 พ.ศ. ๒๔๔๒ เพื่อฝึกหัดอบรมให้คนเข้าใจระเบียบราชการ เมื่อสอบได้
 ได้แล้วก็บรรจุเข้ารับราชการในกรมกองต่างๆ ส่วนมากเป็นกระทรวงมหาดไทย
 ก่อนทันนักเรียนโรงเรียนนี้จะออกไปรับราชการ โปรดให้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก
 ด้วย

พันเอก หลวงสารานุประพันธ์ (นวด ปาจิณพยัคฆ์)

พินเอก หลวงสารานุกรมประพันธ์

(นวน ปาจิณพยัคฆ์)

พ. ศ. ๒๔๓๘—๒๔๕๓

ชีวประวัติของท่านผู้ปรากฏนามในชื่อเรื่องน อาจะรวบรวม ร้อยกรอง
ขึ้นไคจากหลายกระแส แต่ทางเลือกอันเหมาะที่สุดคือจากกระแสความสำคัญ
บุคคลสำคัญในวงการประพันธ์ไคเขียนไว้ใน สารานุกรม และ หรดจาก
นักประพันธ์ไทย สมทบด้วยคำจากคำบอกเล่าของมารดาเจ้าของ
ประวัติและจากเจ้าของประวัติเองครึ่งงมชวตอยู่

ย้อนหลังขึ้นไปถึงวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ ภายในบ้านตำบล
สะพานถ่านในพระนคร นายนน และนางบุญเกิด ปาจิณพยัคฆ์ ได้รบขวัญ
บุตรชายคนแรก และตั้งชื่อให้ว่า "นวน" ตอนมาออก ๔ ปีเศษ เด็กชายนวล
เริ่มอ่านหนังสือออก และนายนนผู้บิดากส่งเสริมให้ไคฝึกฝนจากหนังสือโดย
แยกเด็กชายนวลขนเข้าเดินไปตามถนนกินสอบริเวณบ้านใหม่ ให้อ่านแจ้ง
ความเรื่องหนังสือบนทบตอยู่ตามเสาโคมไฟ ผู้คนแปลกใจทเกิดทวันคเดียว
อ่านหนังสือไค เป็นเรื่องใหญ่กล่าวขวัญกันต่อ ๆ ไป

ที่จริงจะไม่น่าประหลาดสำหรับผู้ที่ว่า นางบุญเกิด ผู้มารดา เป็นทั้ง
เจ้าของและครูใหญ่โรงเรียนราษฎร "บำรุงวิชา" ในสมัยนั้น เด็กชายนวล
เกิดมาท่ามกลางบรรยากาศของโรงเรียน และทเหมือนว่าการเป็นครูสืบสาย
โลหิตมารดา นั้น จะเป็นอนาคตอันเลียงไม่พ้น ทวยพนความร่ำจากโรงเรียน

บำรุงวิชา เด็กชายนวล ไทเซา โรงเรียนวัดสถิตคน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ เรียน
 อยุถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ ก็สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๒ (เทียบชั้นมัธยมปีที่ ๕ ใน
 ปัจจุบัน) โดยสอบได้เป็นที่ ๑ ไทเลื่อนชั้นและศึกษาต่ออยู่ในโรงเรียนเดิม
 จนจบประโยคมัธยมบริบูรณ์ (คือชั้นมัธยมสามัญปีที่ ๓ ในเวลานั้น เทียบชั้น
 มัธยมปีที่ ๖ ในปัจจุบัน) ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้บรรจวงวลที่ ๑ วิชาภาษาไทย
 และภาษาอังกฤษ ณ สนามสอบไล่สามัคยาจารย์สมาคม

เด็กชายนวล ไทเซาคักษาวิชาครุฑที่โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก ย่าน
 สมเด็จเจ้าพระยาใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ตั้งแต่อายุยังไม่ถึง ๑๔ ปี สอบไล่ได้
 วิชาครูใน พ.ศ. ๒๔๕๓ และทางโรงเรียนได้ส่งไปศึกษาเพิ่มเติมที่โรงเรียน
 สวนกุหลาบอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่ทวศเทศพรนคร สอบไล่ได้ประโยคมัธยมพิเศษ
 จากโรงเรียนนี้ ไทออกกรบวราชการเช่นครุประกาศนียบัตรประถมที่โรงเรียน
 สวนกุหลาบวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ขณะที่ยังไม่ทันครบ ๑๖ ปี
 "ครูนวล" เคยเล่าให้ลูก ๆ ฟังถึงความลำบากยากใจในการสอนหนังสือ
 นักเรียนที่ส่วนมากอายุแก่กว่าตัวครุเองว่า บางคนไว้หนวดเพิ่ม และ
 มีกกระตึกหนวดอันคองงอนโง่งนยครูนวล เป็นการข่มขูญกนเมอถงครวาท
 นักเรียนคนนจะเอาชนะครุ อย่างไรก็ตาม ครูนวลก็มานยคนนักเรียนหนวด
 มาไคอย่างรายวัน และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรวิชาครูมัธยมจาก
 สามัคยาจารย์สมาคม ใน พ.ศ. ๒๔๕๖

ในปีเดียวกันนั้นนยคามาเรตาคไคประกอขพชิตสมรสไคแก่ ครูนวล และ
 นางสาวทิพยมล ชวศสมรสรายวันตลอดมาจนวาระสภทาย เกิดขครชาย
 หลงยงควยกันรวม ๖ คน ครูนวลเป็นชายทขยปฏิบัติหนาทหวหนาครบขคว
 อย่างสมบุรณ ภรรยาและลูก ๆ ทุกคนทขยงมชวคอย ย่อมจะขนยนไคใน

ความจริงชอบ และทศตเจนนอยด้วยตัวอักษรยกคอคอนจบพระนิพนธ์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ในเรื่อง ไร่อาลัยครุทวาล กง

“คนไทยเราย่อมเชื่อมั่นว่า กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี ถึงแม้จะเป็นจริงเช่นนั้นก็ตาม จะหาคนที่จะมาแทนครุทวาล ในฐานะเป็นครู ในฐานะเป็นข้าราชการ ในฐานะเป็นบิดา (ครุทวาลรักและเป็นห่วงลูกอย่างยิ่ง) ในฐานะเป็นมิตร จะต้องหายากเป็นที่สุด

คำว่า ครุทวาล คงจะไต่เริ่มใช้กันมาระหว่างพวกนักเรียนสวนกุหลาบคนนั้น และใช้กันตลกปากกระตังนามบรรดาศักดิ์เข้ามาเปลี่ยนในระยะหลัง คหยมแห่งโตบรรยายบุคคลลักษณะของ “ครุทวาล” ครุทวาลไว้ว่า

“..... ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยขบแรก คหยมชยมบท ๕ นน ครุทวาลรูปร่างสันตติ หนาตาคมคาย ผิวเนื้อสองสี แต่คอคอนมาทางชาวทวมมแสกกลาง นงผามวงจตกถยเรยทวชย สวมเสื้อแพรคอบขัต ลูกกระตุมหุาเมศ สวมถงเทารองเทาสีขาวเสมือ พดจาทวยสำเนยงทวาทวคอคอนชางเรวและมีเสียงกงวาน เป็นครุประจาชน ครุทวาล ไคชอวาเป็นสทแต่งกายสระอากทสคและสงางามทสคคณหงของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยบุคคลลักษณะของครุทวาล มทงความน่ารักและความนากลว ทนารกก็เพราะมทงทวและการแต่งกายงตงาม ทนากลวกเพราะควาจะเป็นครุทททสคคณหงของประตากรโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ครุทวาลมชอวา ครุทวาล

มิตรสหายของครุทวาลในยุคเดียวกันมักจะวาดภาพกล่าวถึงครุทวาลในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน มพเศษคอคทวา ครุทวาลเป็นคนเสียงการขบรองเพลงมหาฤกษ์มหาชยคหยมชยแห่ง ในจำนวนครุทงหลายทเป็นสแทนโรงเรียนและ

กองลูกเสือซึ่งจะขบรองถวายพระพรชัยมงคลในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “ศกพรทัศน์” ผู้เขียน

เรื่อง ทรนวล ไทพย ทรนวล ทงวนน กิไตเขียนไว้ว่า
..... ข้าพเจ้าไต่คนเคยกยทรนวลแต่นมา เพราะข้าพเจ้าเป็น

ผู้แทนไปจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง — — — เราไต่สันทนาวีสาสะเป็นท
ถูกอารมณ์กันอย่างยิ่ง — — — ไม่ไต่พยกันอกนาน — — — จนราว พ.ศ.

๒๔๖๓ จึงไต่ทราบว่ทรนวลไต่รบพระราชทานนามสกุลว่ ป่าฉิมพยคัม
และไต่ไปเป็นครประจำโรงเรียนนายร้อยทหารบก และไต่ทราบข่าวท่อมว่ว
ไต่รบพระราชทานเลอนทงยศและบรรดาศักศกรวดเร็วมาก รววกยเป็นครท
สำเร็จวิชามาจากต่างประเทศ จนไต่เป็นนายร้อยเอก หลวงสารานประพนธ์

ทรนวล จากสำนักครฝ่ายพลเรือน ไปเป็นครทหารตงแควนท ๑
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ เมอกระทรวงกลาโหมขอโอนไปเป็นครวิชาภาษา

ไทยและภาษาอังกฤษในโรงเรียนนายร้อยทหารบก และไต่รบพระราชทานยศ
บรรดาศักศกเป็นนายร้อยเอก หลวงสารานประพนธ์ ในยุคเป็นครทหารน

ทรนวลไต่เป็นทรจกทงในฐานะครและฐานะนกประพนธ์ชอคง คุเหมือน
ความเป็นนกประพนธ์ไต่เป็นทรจกมากกว่าความเป็นคร ทงทรนวลไม่เคย

วางมือจากการสอนเกอขตลชคชวต ฉายานามทไซเรยกชาน กิแปรเปลี่ยน
จาก “ทรนวล” เป็น “หลวงสารา” ข่าง เป็น “คณครหลวงสารา” ข่าง

แล้วแตกคั้นชอฉิเรยกชานตามทเจ้าชอประวคเคยเลาไว้ในเรอการเขียน
หนังสือ กว่วไต่สนใจและลองออกสนาม แต่ครงขงเป็นครโรงเรียนสวน-

กุหลายวิทยาลัย แต่ฉ โรงเรียนนายร้อยทหารบกน งานในค้ำแห่งหนาท

บรรณาธิการหนังสือรายเดือน "เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์" ได้เป็นจุด
ของต้นตอเสียงการประพจน์อันแท้จริงของพินเอก หลวงสารานุกรมประพจน์

ก่อนจะใคร่บพระราชนานบรรณาคัดกเป็นหลวงนั้น สันนิษฐานว่า เจ้า
ของประทศคงจะใคร่บการเรียกขานว่า "ครนวล" เช่นครงอยู่โรงเรียนฝ่าย
พลเรือน คำว่า "คร" ในสมัยก่อน มีความหมายบริงใจ และที่จะเป็น
เกียรติแก่ผู้ใคร่บการเรียกขานเสียยิ่งกว่าคำว่า "อาจารย์" ซึ่งกลายเป็นชื่อ
ตำแหน่งราชการไปในสมัยนั้น เพราะผู้เรียกแสดงความเคารพเลื่อมใสจากใจ
จริง มิใคร่เรียกเพราะเป็นชื่อตำแหน่งให้ของเรียก

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ รัชสังไว้ออกตอนหนึ่งใน
พระนพนธ์เรื่อง ไว้อาลัยครนวล ส่องสะท้อนให้เห็นภาพลักษณะของพินเอก
หลวงสารานุกรมประพจน์สมัยเป็นครทหาร

" — — — ครนวล คงทษาพเจ้าและเพื่อนนักเรียนนายร้อยทงหลาย
ขอมจะรำดถงทานควยความฮาลัยขง ไคเขามามส่วนเกวยของกบชวตชอง
ทษาพเจ้า กอนทษาพเจามโอกาสไคพย คอ เป็นผแปลหนังสือเรื่อง นกสย
เชอวลอค โสลมส์ หลายเรื่องอย่างเชยระชาญ ทาผู้ไคระไคเคยแปลหนังสือ
เรกรรมษาของกฤษเป็นไทยไคทกวครนวลนน เชอว่าจะหาไคยาก — — คอ
มาทษาพเจ้ากไซคค ทไคครนวลสอนษาไทยทงทในชนและแยกเป็นส่วนคว
ในสมัยทษาพเจ้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกอย วิสสอน วรรณวิจิตร ของ
ทานนน มีส่วนสำคัญทช่วยทาให้ทษาพเจ้ารษาไทยและวรรณคดีไทยเป็น
ส่วนมาก และเชอว่าคงจะไคทาเช่นนนแก่คนอน ๆ ทั่ว "

จากพระนิพนธ์นั้น แสดงให้เห็นชัดว่า ความเป็นนักประพันธ์ของ พันเอก หลวงสารานประพันธ์ ไทอาศักรากแก้วของวิชาภาษาไทยที่โตมาจากการเขียนครุฑนเอง ทศนันทานของเขยวกันนั้น จะเห็นได้จากเรื่อง เมื่อ ๓๐ ปีมาแล้ว ของ พลโท เนตร เขมะโยธิน ซึ่งเริ่มต้นว่า

“เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ในขณะที่ข้าพเจ้ายังเป็นนักเรียน นายร้อย ข้าพเจ้ามีครูวิชาวรรณวิจารณ์และวิชาบรรยายเปรื่องปราด คนหนึ่ง คือ ร.อ. หลวงสารานประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ต่อมา คุณหลวงสาราน ก็ได้เป็นผรุสวณชยชนนวนายยาวเป็นของไทย ๆ ลักลอบโลกโฉน และรักโคกชนอกแบบหนึ่ง ตามความเข้าใจของข้าพเจ้าดูเหมือนจะเป็นการริเริ่มครั้งแรกในวงวรรณกรรมไทย ซึ่งนักประพันธ์ในยุคนั้น ได้ถือเขียนแบบดุษฎีมาตราขบเท่าทกวน คือเรื่อง แพรดำ และ หนาม เป็นเรื่องทนกลอนสมัยน่านตกกนงอมแงม ส่วนในด้านการปฏิบัติ หน้าที่ครู คุณหลวงสารานประพันธ์ ก็ได้ประสิทธิ์ความรู้ให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์หลายรุ่น จนเป็นที่ใหญ่โตอยู่ในวงราชการเวลานั้นมาก และเป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากจะสอนวิชาการตามหน้าที่แล้ว ท่านยังมีส่วนที่ติดปลุกปั่นให้ศิษย์ของท่านเป็นนักประพันธ์มาชอในกาลต่อมากหลายคน เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ ก็มีอาทิ เช่น เวททางค และ ชาญหัตถกิจ เป็นต้น”

ตามที่ศึนระน พันเอก หลวงสารานประพันธ์ จึงเป็นผรุสวณชยชนนวนายยาวเป็นของไทย ๆ ลักลอบโลกโฉน และรักโคกชนอกแบบหนึ่ง ตามความเข้าใจของข้าพเจ้าดูเหมือนจะเป็นการริเริ่มครั้งแรกในวงวรรณกรรมไทย ซึ่งนักประพันธ์ในยุคนั้น ได้ถือเขียนแบบดุษฎีมาตราขบเท่าทกวน คือเรื่อง แพรดำ และ หนาม เป็นเรื่องทนกลอนสมัยน่านตกกนงอมแงม ส่วนในด้านการปฏิบัติ หน้าที่ครู คุณหลวงสารานประพันธ์ ก็ได้ประสิทธิ์ความรู้ให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์หลายรุ่น จนเป็นที่ใหญ่โตอยู่ในวงราชการเวลานั้นมาก และเป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากจะสอนวิชาการตามหน้าที่แล้ว ท่านยังมีส่วนที่ติดปลุกปั่นให้ศิษย์ของท่านเป็นนักประพันธ์มาชอในกาลต่อมากหลายคน เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ ก็มีอาทิ เช่น เวททางค และ ชาญหัตถกิจ เป็นต้น”

ตามทศนระน พันเอก หลวงสารานประพันธ์ จึงเป็นผรุสวณชยชนนวนายยาวเป็นของไทย ๆ ลักลอบโลกโฉน และรักโคกชนอกแบบหนึ่ง ตามความเข้าใจของข้าพเจ้าดูเหมือนจะเป็นการริเริ่มครั้งแรกในวงวรรณกรรมไทย ซึ่งนักประพันธ์ในยุคนั้น ได้ถือเขียนแบบดุษฎีมาตราขบเท่าทกวน คือเรื่อง แพรดำ และ หนาม เป็นเรื่องทนกลอนสมัยน่านตกกนงอมแงม ส่วนในด้านการปฏิบัติ หน้าที่ครู คุณหลวงสารานประพันธ์ ก็ได้ประสิทธิ์ความรู้ให้แก่บรรดาศิษยานุศิษย์หลายรุ่น จนเป็นที่ใหญ่โตอยู่ในวงราชการเวลานั้นมาก และเป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากจะสอนวิชาการตามหน้าที่แล้ว ท่านยังมีส่วนที่ติดปลุกปั่นให้ศิษย์ของท่านเป็นนักประพันธ์มาชอในกาลต่อมากหลายคน เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ ก็มีอาทิ เช่น เวททางค และ ชาญหัตถกิจ เป็นต้น”

ความเจินจิตในการประพันธ์ ไปสัสมเป็นศิษย์นอกเหนือไปจากวิชาสอนประจำ ชีวิตยุคเป็นครุฑทหารของครุฑนวล ไม่อาจจะบรรยายได้ เพียงควยเรอง

ความเป็นครู และตกเรื่องความเป็นนักประพันธ์ออกเสีย เพราะความขบขัน
 แห่งประวัติของท่านนั้น ย่อมจะต้องประกอบด้วยเรื่องครู เรื่องประพันธ์
 ควบคู่กันไปอย่างแยกไม่ออก “เวทาคี” ผู้ใดรับการกล่าวขวัญในเรื่องที่
 ช่างถึงก่อนหน้านั้น ก็ใครเขียนไว้เองในเรื่อง อาจารย์ทศเรศ เริ่มตนว่า

“บรรดาครุษาอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาภาษาไทยใน โรงเรียน
 นายร้อยทหารบก สมัยเมือข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนายร้อย ระหว่างปี พ.ศ.

๒๔๖๑-๒๔๗๐ นั้น อีกท่านหนึ่งในเวลานั้น คือ ร.อ. หลวง

สารานประพันธ์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ข้าพเจ้าในวิชาวรรณวิจารณ์ไทย..

คำว่า วรรณวิจารณ์ เทียบกับคำในสมัยนี้ ก็คือ วรรณคดี นั้นเอง.....

อาศัยท้ออาจารย์หลวงสารานประพันธ์ เป็นนักประพันธ์นามจริงไว้จนแล้วใน

สมัยนั้น จึงเป็นการเพิ่มศรัทธาประสาธะ ให้กับข้าพเจ้าเป็นทุนเดิมอยู่ก่อน

เมื่อแรกเริ่มมาสอน ครั้นเมือมาไต่ยนคำสอนของท่านเขา ความศรัทธาก็

เพิ่มขึ้นอีกเป็นอย่างสูง เพราะว่านักประพันธ์ทุกไม่จาเป็นที่จะต้องเป็นครูสอน

หนังสือที่ดัดด้วยเสมอไป ซึ่งแก่เจตนา ยกเว้นสำหรับอาจารย์หลวงสารา-

นประพันธ์ ท่านนักเองจากว่า ท่านดัดทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน ท่าน

สามารถสอนได้ทั้งความเรียงร้อยแก้ว และกวีนิพนธ์ . โดยเกิดจากความ

ถนัดชดเจเนนในเลิศเนื้อคัลยนั้นของท่านนั่นเอง อย่างไรก็ตามข้าพเจ้ามี

ความรู้ในทางวิชากวีนิพนธ์จนสามารถร้อยกรองมาได้ในทุกวัน จะเรียก

ได้ว่า ท่านอาจารย์หลวงสารานประพันธ์ เป็นผลครูยิ่งใหญ่ไม่ผิด....”

ผู้ที่ไม่เคย เป็นศิษย์ ใน ห้องเรียน แต่นับถือ ครนवलเป็น อาจารย์ไต่

บรรยายความรู้รักของเขาไว้คงอยู่ในวัยเด็กนั้น ที่ท่านหนังสือซึ่งครนवल

.....

แตังกคือ คึกขวต ซงควนคตตาม “อจกรย” ไปสู่ปรโลก แต้ยงหน่ม
ไคเชยงวอกรงยงมชวตว

“... ภำพถำย พ.ท. หลวงสรำนุประพนธ์ ในเครองแบยทหำรบกท
ลงพมพ์ใน สำนานุกุล ฉยขอนันทนทการแคบรรคาสมำชิกในโอกำสท
สรำนานุกุล ออกมำไคครบรอยบนน เป็นภำพทผงใจผเชยงนงกหนำ.....
ในระบะท สำนานุกุล กำลังเพองพ่อยในบรรณภพเมองไทยนนเอง พ.ท.
หลวงสรำนุประพนธ์ เจำของ ผจกการและบรรณำกรำกร ไครวมมอแสดง
ภำพยงนทไทยเรอง ไมคคดเลย..... แลคกงเป็นควนยลลอบ ชขรณำ
ผชวยพระเอก ผเชยงนกรรวนกรรวำยใจระคูปภำพยงนทเรองนงก เพราะ
อยำกเห็น พ.ท. หลวงสรำนุประพนธ์ พระเอกของผเชยงน ชก ในภำพยงนท
เรอง ไมคคดเลย เหมือนน่ำยวชย วงคทหำร ชก ในเรอง หนำผ
น่ำยจกนควำ วรพล ชก ในเรอง แพรดำ หรือไมคคย่ำงหลวงศรสมบรณศำร
ชก ในเรอง มอมีด..... ผเชยงนไมคคทภำพยงนทเรอง ไมคคดเลย สมควำ
ทงใจ เพราะไมมีผใหญ่พำไปค... ผเชยงนสำเรจการคกษำออกบรำชกรำ
ไครบพระรำชทำนยคเป็นวำทรอชคเรแล้ว จงไคเห็นพระเอกของผเชยงนคว
จรงทสถำนทวล่ำโพง ในควรำไปส่งทหำรอชกยทชกมม วนนนพอเห็นหนำ
ไมคคองมีไครบอก ผเชยงนทหยงทรำยไคจกจกสถำนกทนท วำนแหละพระเอก
ของผเชยงน ผมส่วนใหญ่ยงในการทลบนคาลชวคจคใจของผเชยงนให้ผกใผ้อย
กขวชำกรำประพนธ์และการทงนงสอพมพ — — — นแหละคอ อจกรย
หลวงสรำนุประพนธ์.....”

ชีวิตของครูนวล ถ้าจะเขียนเส้นกราฟเพื่อแสดงแนวโน้ม ก็จะเป็น
 วัฏจักรที่ปรากฏราคาและราคาสูงสุดในอัตราก้าวหน้า คือในรอบที่สองค่าสถิติ
 ครองลาส์จะไม่ต่ำเท่าครั้งแรก และในรอบที่ขึ้นสูงในรอบหลังสุดของชีวิต
 ประสงค์ว่ารอบสูงสุดครั้งก่อน ชีวิตครูนวลได้ประสบความสำเร็จครั้งใหญ่
 ๒ ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ต้องออกจากราชการโดยไม่มีเบี้ยหวัด
 เบี้ยบานานู ทงทชนะความในศาลทหาร ๒ ศาล โดยไม่มีนายแก้ต่าง
 ศาลเหตุทรงเน้นเป็นเรื่องยศยาว เช่นการยากที่จะบรรยายให้ละเอียด "ศิกร
 หัตถ์" ได้เล่าไว้ในเรื่อง ครูนวล เป็นใจความว่า พระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเรื่องของครูนวล เพราะทรง
 เห็นว่าเกิดจากความบกพร่องอันเนื่องแต่ทำงาน มากมาย หลายด้าน ในเวลา
 เกือบหนึ่งปี จึงไม่ควรมีผล

รอบการขึ้นสู่ระดับสูงถัดจากนั้น ตงทชนะความการกลบเขารบราชการใหม่
 ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ และได้ขึ้นไปในอัตราก้าวหน้า จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๗
 อันตรงแล้วการสมมติควงวัฏจักรนั้น ถอดเอาตำแหน่งราชการเป็นมาตรการ
 การวัด ถ้าจะถอดระดับรายได้ พันตรี หลวงสารานประพนธ์ เขียนหนังสือ
 เรื่อง "หน้าผา พมพจาทนาย ออกนิตยสารรายสัปดาห์ "สารานกล"
 แล้วเป็นบรรณาธิการหนังสือพมพ "กรุงเทพเคิลเมด" ภาษาไทย กลย
 ณีเขียนฐานะสูงชันกว่าครั้งอยู่ในราชการยุคแรก (คือ ก่อน พ.ศ. ๒๔๖๗)
 นั่นเสียอีก

การกลบเขารบราชการครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ครูนวลก็
 ได้รบการเลื่อนยศทหารถึงพันเอก แล้วต่อมาจึงได้โอนไปสังกัดกระทรวง

ศึกษาริการ ในตำแหน่งอธิบดีกรมการศาสนา นับจาก พ.ศ. ๒๔๗๓ มา
 ครนวลได้เปลี่ยนแนวการเขียนหนังสือเข้าหาประเภทสารคดี หนังสือในระยะ
 นั้นจนถึงระยะหลัง ๆ ก็มีเช่น ฆ่าลูกต่าง ๆ ในทางปลุกชาตินิยม บทความ
 ในนามปากกา “จันทรวงษ์” ซึ่งเคยใช้มาครั้งทาหนังสือพิมพ์รายวัน
 นามปากกา “แม่สะอาต” และ “แสงตะวัน” ในยุคการประพันธ์ระยะ
 กลางก็พักไป หนังสือที่รวมพิมพ์เป็นเล่ม เช่น “ผู้หญิง” “ชุมชนมั่ง
 คักคัก” (ประมวลศาสนาล้ำคัญในโลก) “ความตาย” “ผี” ฯลฯ
 ใครบทความสนใจจากผู้อ่านทักว้ย ถึงจะไม่ซ้่าเกรียวกราวอย่างสมัยเรอง
 ลกกลบ “แพรวคำ” หน้าผา” “มอมก” “นกกตาม” ก็ยังเป็นเครื่อง
 ส่งเสริมกำลังใจให้ครนวลฝนปากกาอยู่ไม่ขาดระยะ ประวัตการ ประพันธ์
 ๕๐ ปีเศษของพนเอก หลวงสารานประพันธ์ นั้น คงจะไม่เคยมีผู้ใดคนควา
 รวบรวมไว้โดยละเอียดพิสดารเท่ากยงานของ “สถ กรณะโรหิต” นักประพันธ์
 ทรชกกันในยุคใหม่ ในเรอง ขาพเจ้าวางหรดให้พนเอก หลวง
 สารานประพันธ์ ซึ่งพิมพ์ในหนังสือ “หรดจากนักประพันธ์ไทย” “สถ
 กรณะโรหิต” แบ่งยุคการประพันธ์ครนวลได้คลุกเคล้าอยู่ ออกเป็น ๘ ยุค
 ได้สร้างชื่อเสียง และโดมส่วนนายคนน ๆ โดยยกเอา “สนามปากกา”
 คอหนังสือพิมพ์ในยุคต่าง ๆ เป็นชอยุค เว้นแต่ ๒ ยุคหลังสุด ผู้เขียนได้
 เรยกให้คลุมกว้างจนเป็น “ยุคประชาธิปไตย และยุครัฐประหาร” การทจะ
 ขนทกรายละเอียดกงานการประพันธ์ของครนวลในชีวิตวัยคนควย คงจะเกิน
 วสัยของเนอทและสภาพเรอง จึงควรผ่านไปถงวฏจักรกรอขหนง

ชีวิตจริงเรื่องราวราชการของท่านจนเป็นถึงอธิบดีกรมการศาสนา ได้

ตกออกครึ่งหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ตามปฏิจักร แต่กักต้งโรจนได้

อีกในระยะเวลา ๕ ปีต่อมา ครูนวล หรือพนเอก หลวงสารานุกรมประพนธ์ ได้

กลบเขารบราชการออกเป็นรชบท ๓ เมษิตน พ.ศ. ๒๔๘๒ โดยคำรงตำแหน่ง

อธิบดีกรมโฆษณาการ (ปัจจุบันเรียกว่ากรมประชาสัมพันธ์) ในพ.ศ. ๒๔๘๔

พนเอก หลวงสารานุกรมประพนธ์ ได้รบคำสั่งให้เคนทางไปประเทศสหรัฐอเมริกา

เพื่อพิจารณาารบเครงองส่งวทย ๕๐ กิโลวัต การเคนทางผ่านยุโรปขาไป เป็น

ความนำประหลาดอยอย่างหนงททานเพงจะไคมีโอกาสไปต่างประเทศครนง

เป็นครงแรกในขณมวย มารดาของท่านเคยเล่าไว้ว่า พนเอก หลวงสาราน-

ประพนธ์ อยู่ในฐานะจะไคไปศึกษาต่างประเทศ เมอจบชนมอยม ขรบรณ

แต่ท่านเอง (คอมารดา) มีขตรคนเคยว จึงไคขอรองให้สละสิทธิ์เสีย และ

พนเอก หลวงสารานุกรมประพนธ์ยอมตาม ด้วยแรงกตญญู ส่งผลให้ท่านไค

เห็นต่างประเทศในชนปลายชีวิตจนไค

แต่การขามนำขามทะเลในขณมวย มีไคเสียหลายนกสำหรับครนวล

จะเห็นไคจากคำบรรยายในบทประพนธ์ชนลคทาย เรอง ข้ามสามทวป

ซงพระเจาวรวงค์เชอ พระองคเจารลจกรพงษ ไคทรงวจารณหนงลือ

เลมไนไว้ในพระนพนธเรอง ไวอาลัยครนวล ตอนหนงว่า

“..... ข้ามสามทวป เป็นภาพการเดินทางไปราชการของครนวล

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ผ่านวิลนคา อังกฤษ ไปอเมริกา และกลบ เป็นท

นำเสียคายทขคคดซงรจากเมืองนอกโดยการอ่านหนงลือ จะไคมีโอกาสไป

เห็นจริง ๆ เขาก้แคเมออายุมากแล้ว..... ขาพเจายนคทครนวลพอใจไน

กรุงลอนดอน (แม้ถนนจะไม่กว้างเท่าที่เคยคิดไว้ก็จริง) เพราะครูนวล
 เคยรักลอนดอนมาตั้งแต่แปลเซอร์ลอร์ด โฮล์มส์ ถ้ามาเห็นเข้าจริง ๆ แล้ว
 ไม่ชอบ ก็จะเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ครูนวลบรรยายถึงชีวิตในลอนดอน
 และให้ความสังเกตอย่างคมขำมากมาย ซึ่งเพิ่มความรื่นรมย์ของชาวเราที่ม
 อยู่มานานแล้ว ว่าคนไทยที่มาเมืองนอกเป็นผู้ใหญ่แล้ว มีความสังเกตละเอียด
 และลึกซึ้งใด ๆ ก็ดี กว่าพวก เราที่มาจากแต่ เด็ก ๆ ครูนวล คนเด่น เลื่อมใสใน
 วัฒนธรรมของอังกฤษ แต่ครูนวลก็เข้าใจและชอบวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียม
 ของอเมริกาเป็นอันดี เป็นคนชอบเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ของอเมริกาเป็นอันดี
 และชาวเราบางคนเป็นพิเศษครูนวลก็ไปชมพิพิธภัณฑ์เซอร์ลอร์ด โฮล์มส์ จน
 ได้สนิทสนมกับ เลดี โคนัน ทอยล์ แม่หม้ายของบุตรประพันธ์ เซอร์ลอร์ด
 โฮล์มส์เดิม และได้เห็นลายมือของเซอร์โคนัน ทอยล์ เขียนต้นฉบับเดิม
 อีกด้วย.....”

น่าจะว่าการบันทึกประวัติบุคคล ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว
 มักจะไม่ปรากฏความเสียของเจ้าของประวัติขางเลย จะเห็นไปทีหรือทยอยจน
 จะบริบูรณ์หากทีมีใครเหมือนกันไปหมด ในมุมนึกคิดเช่นนี้ ผู้เขียนหลายท่าน
 ได้แสดงความเที่ยงตรงต่ออุดมการณ์ของตน อย่างน่าสรรเสริญในการเขียน
 เรื่องเกี่ยวกับชีวิต “ครูนวล” ในหนังสือ “สารานุกรม” และ “หรรษาจาก
 นักประพันธ์ไทย” นักภาษาศาสตร์ และวรรณกรรมชั้นบรรพชาจารย์ท่านหนึ่ง
 คือ “เสฐียรโกเศศ” ได้วิเคราะห์ ครูนวล ไว้อย่างน่าฟัง เมื่อเริ่มตง
 ก็ระบุทูลว่า

“อะไรคือหลวงสารานประพนธ์ คอยอย่างกายนทพคน หลวงสาราน-
 ประพนธ์ คือ คน..... คนก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดี... ตลอดเวลา
 ๓๐ ปีเศษที่คบหาเป็นมิตรกันมา หลวงสารานประพนธ์ ได้พิสูจน์ให้ข้าพเจ้า
 เห็นแล้วว่า เป็นคนดี... มีลักษณะเบ็ดเตล็ด ไม่มีฉลวยฉวมใน และมีความ
 จริงใจในสิ่งที่ตนกล่าวหรือที่แสดงออกมาให้ปรากฏเห็น คนที่คบเป็นมิตรกัน
 ไท่ ก็คือคนที่มีความจริงใจต่อกัน... ข้าพเจ้ามีความซงคนอนกลางคน เขา
 มาเป็นเครื่องเปรียบเทียบกับกันไต่ ถ้าไม่มีคนไม่ค้มาเปรียบเทียบกับคนค้
 ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะทราบไต่ว่าใครค้และไม่ค้ ไม่มีรอนไฉนจะรูไต่ว่า
 มีเขน.... ไม่มีมิตร ไฉนจะรูไต่ว่ามีมิตร.....”

นายเปลื้อง ณ นคร นักประพนธ์ทรงกนกนตอกผู้หนึ่ง ไต่ให้ทศนะ
 ไกลเคียงกับ “เสฐียรโกเศศ” ว่า

“... ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักขประพนธ์ของท่านก่อนตัวท่านานทเคียว...
 ข้าพเจ้าไต่รู้จักท่านอีกครั้งหนึ่ง ทนรู้จักโดยชาวลต ซึ่งลวนเขนไปทาง
 อุกคล.... รุสไต่กว่าท่านจะเขนคนที่ไซไม่ไต่เอาทเคียว..... แล้วใน
 ทล่ข้าพเจ้ากรจกกับท่านจริง ๆ... กรุสไต่กว่า ทเขาใจมาแต่ตนจากค้กล่าว
 ขวณน ฝคหมค เห็นว่าท่านเขนคนเบคเตล็ด ตรงไปตรงมา และมีอชยาคัย
 อารออบเขนอนค... ขวคของท่านเขนคคิธรรมเครื่องเตอนใจคนเรว เมอ
 กุนไกล ๆ อาจเห็นวาราย ถ้าเขอเสียแค่นน ก็คงไม่พขความจริง เพราะ
 คนเรานนจะคทรอชวคคองกุนให้ไกลชคเสียก่อน กรรวพากษคคคคค
 แต่ไกล เขนการอชคิธรรมแท้ เพราะขางคนท่านไกลรวยไกลค้”

ครคนหนึ่งตงคนชวดทวยการสังสอนเตก แลวกระเถยชนไปสอน
 นกเรียนทหาร กลายเขนนักประพนธนามอโชนย เขนนักหนังสือพิมพ์ เขน
 ข้าราชการทงทหารและพลเรอนในตำแหน่งสูงสัดของฝ่ายสามัญ เคยถูก
 ทำงในหองชงทหาร เคยตกอับขนาดมนษยเกินหน แต่ไม่เคยมั่งมเวลา
 รุงเรอง คงจะอ้อมทวยสมบัตที่ใครแย่งเอาไปไม่ได้ คอหนังสือกขระ ที่
 ครไดไซเขนสอการถายวิชาให้สำนคษยนเอง แต่หนังสือจากปากกาของ
 นักประพนธนน จะไม่มีอานภาพเสยเลยหรือ "สก คุมมะโรหิต" ไก่คอบไว้
 แลว่า

"... ไม่มีคาบเล่มใดที่จะคมกว่าปากกาไปได้ และไม่มีคาบ
 เล่มใดที่จะยนยงคงอยู่ได้เท่าปากกา โดยไม่สึกกร่อน และปากกา
 ของหลวงสารานุประพนธ จะยนยงคงอยู่ตราบเท่าทตวงหนังสือไทย
 จะยนยงคงอยู่"

เขนการประจวบเหมาะอยางขงท "ผดอทรคมาลา" นำหน้ามาวาง
 ยงศพของ "ครนวล" ในวณฑสงขารจะมอคมลายไป ณ เขงตะกอนนน
 คอ ผู้ไซนามปากกาว่า "จรรจนทร" ซึ่งโคผจงรอยพจนมาลาสัดการะ
 ควงวิญญาณของครูก่ทวย

ทอน ๒ ของพจนมาลาของ "จรรจนทร" นน เหมือนเพลงทำนอง
 ทวานเคว้า—

...สักวามาลาบรณารส
 มากรองพจนแต่งหรดประณีตสม
 ผากสารานุประพนธสรรคารม

น้อมนียมเขือโยอาลัยวาง
 เป็นหรีตจากนักประพันธ์ไทยฉันทนิเวศ
 อันประเสริฐไมตรีไม่มีสร้าง
 ฤาจะร่วงโรยราลงซาจาง
 คงงามหอมไปทุกทางทวนลมเอ๋ย ฯ

จริง ๆ แล้ว ถ้าหาก มาตาบรรณารส จะหอมทวนทวนลม ยัง
 ความทรงจำใน พันเอก หลวงสารานประพันธ์ ให้สคดยมีโรยเหมือนดัง
 พจนมาลา ที่ "จิวาจันทร์" ไกลจรวยกรของชนน กิจะเป็นเพราะแรง
 ฤศลของผีเป็นครออย่าง "ครนวล" ซอเช่นเคยวกับครทงหลายทยากชนพน
 ฝ้าในอาซพอนสูงควยเกยรทคณ แต่ทาคอยควยคาคอยแทนเพียงเพอจะจก
 ควงประทชนในควงจิตของอนชนให้เขาเป็นคนโดยสมบรณ มีอานา
 วาสนามงคกงควยทรพยศฤงการถวนทวนหา ยกเวนแต่ตัวครุเอง !

หอสมุดคริสภา
 ภากร สารานประพันธ์

หลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง)

หลวงประดิษฐไพเราะ

(คร ศิลปบรรเลง)

พ.ศ. ๒๔๒๔ - ๒๔๕๗

คุณพ่อของข้าพเจ้า รวงเสวกเอก หลวงประดิษฐไพเราะ (คร ศิลปบรรเลง) เกิดเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ณ บ้านคลอง ดาวคงส์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นบุตรคนสุดท้องของนาย สิ้นและนางยม ศิลปบรรเลง

นายสิ้น ศิลปบรรเลง ผู้เป็นพ่อของข้าพเจ้า เป็นครูบรรพชาที่วัดมอญใน จังหวัดสมุทรสงคราม และเคยเป็นศิษย์เล่าเรียนวิชาคนตรีอย่าง ไกลชิดมาจากพระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกร) อีกด้วย คุณพ่อได้ เห็นคุณปู่สอนคนตรีอยู่เสมอ จึงมีนิสัยชอบคนตรีไปด้วย วันหนึ่งเมื่อมีอายุ ๕ ขวบ คุณพ่อของผมวงใหญ่เป็นเพลง โดดอง ๆ ที่ยังมีใครมาเรียนอะไร จากคุณปู่เลย คุณปู่ได้ยื่นเข้า นึกแปลกใจว่าลูกศิษย์คนโตหนอย้อนกลับ มาท่องเพลงอีก เพราะทุกคนลาภกลับหมดแล้ว ท่านจึงเลิกชมนาค ภาพที่ ปรากฏอยู่ ทำให้คุณปู่ใจที่สุดเพราะ ผูกคณของวงนั้น คอยตรของ ท่านเอง คณปู่จึงคิดจะสอนคุณพ่อให้เล่นคนตรีต่อไป แต่คุณพ่อไม่ยอมหัดและไม่ ยอมจับเครื่องคนตรีเล่นอีกเลย จวบจนกระทั่งคุณพ่อมายุได้ ๑๑ ปี คุณปู่ จึงทำพิธีโกนจุกให้คุณพ่อ โดยจัดเป็นงานใหญ่มากมีพาทย์ประชันหลายวง นักคนตรีมาช่วยเล่นแล้วแต่ผมผมนอก ๆ ทั้งนั้น โดยเฉพาะคนระนาดเอก

แต่คงฝีมืออย่างเต็มความสามารถเพราะมาก ทำให้คุณพ่อเกิดความรักใน
 วิชาดนตรี และอยากจะทำระนาดใหญ่ถั่งอย่างนั้นบ้าง จึงตั้งใจเรียนอย่าง
 จริงจังกับคุณปู่ ประกอบกับการที่คุณพ่อมคุณคุณลักษณะใน ทางดนตรีอยู่แล้ว
 ภายในเวลาไม่ช้าก็สามารถตระนาดได้ก็ จนสามารถออกงานใหญ่ๆ และเล่น
 ประชันวงได้ คุณพ่อตระนาดได้เร็ว ไม่มีคนในรุ่นเดียวกันได้เร็วเท่า
 และเสียงระนาดก็ไพเราะน่าฟัง ในสมัยนั้นการดนตรีคอบพาทย์ของไทยเป็น
 ทยมกนมากในหมู่เจ้านายและชนนางผู้ใหญ่ ผู้ใดที่มฝีมือเลื่องลือกนออก
 ไปไกลหลายจังหวัด งานมเกยวตีใหญ่ ๆ ต้องมีพาทย์ประชันวง นักดนตรี
 จะต้องบรรเลงเพลงเดี่ยว อวดฝีมือกนเสมือ ครองหน่งในงานวันเกิดของ
 เจ้าจอมมารดาศาล ซึ่งเขนพระมารดาของสมเด็จพระนางเจ้าสิชมมาลมารศรี
 พระอัครราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้น
 คุณพ่อมอายุ ๑๗ ปี ได้ตระนาดเอกถวายเจ้านาย เทยวเพลงกราวในทั้งเถา
 ोनเขนเพลง ชงมวธิ บรรเลงขาก ทงพลศารมาก ไขเวลา บรรเลงรววหน่ง
 ชวไมองจงจะรบเพลง ปรากฏว่าเป็นทพพระทยแก่เจ้านายที่เสด็จไปในงาน
 คุณพ่อได้รบประธานรางวัลจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
 นรศรานุกตวงศ์ และเจ้านายอน ๆ อีกหลายพระองค์

ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ คุณพ่ออายุได้ ๑๙ ปี มีฝีมือในการตระนาด
 เขนที่เลาธชานทวไป และในขยนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม
 พระยาภาณุพันธุวงค์วรเดช เสด็จ ไปขัญชาการ รัชเสด็จ พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการประพาสดาเขางู จังหวัดราชบุรี ได้ทรงทราบ

ชาววนน จึงมอบสังให้คณพ้อมาตระนาดถวาย ทรงพ้อพระทัยขอรบตัวเอาไว้
 ด้ยพระองค์ทานในวนนน คณปล้กำเป็นตองถววย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงชุบเลี้ยงคณพ้อมเป็นมหาดเล็ก
 หองบรรทม และทรงตั้งให้เป็นจางวางมหาดเล็กในพระองค์ทานด้วย คณพ้อม
 ใ้ไ้เป็นผ้ควบคุมวงคนตรวง "วงบูรพา" (เรียกตามชื่อวงบูรพาภิรมย์ของ
 พระองค์ทาน) ครนอายุครบขวช้กทรงพระกรุณาใ้ห้อปล้สมทบวงด้ยวงนวิเศ-
 วัหาว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นอช้ชฌาย์
 พระเชมาภิขธรรมเป็นค้สวด และพระอมรโมฬีเป็นกกรรมวาจาจารย์ คณพ้อม
 ขวช้อยู่ ๑ พรรษา ใ้ค้ศึกษาพระวินยขบัญญัติพุทธบัญญัติ เรียงความแก้ขญหา
 ธรรม เมอ่สอขใ้คณกกรรมตรแล้วจึงลาอปล้สมทบ คอ้มาคณพ้อมใ้ค้ทำการ
 สมารกับคณแม่ (โชติ หาราพนั) ขทรพินโท พระประมวลประมาณพล
 (พนั หาราพนั) โดยสมเด็จ ฯ ทรงพระกรุณาจคพิใ้

ในระหว่างที่คณพ้อมเป็นมหาดเล็กใกล้ชิดคณน สมเด็จ ฯ ใ้ปรคยพาทข
 มาก ใ้ค้ใ้วงคนตรของวงบูรพา ใ้ไปประชันฝีมือขวงคนตรของเจ้านาย
 และข้าราชการชนฝ้ใหญ่เสมอ วงขพาทขของวงบูรพานนมีชื่อเสียงมาก มี
 เพลงเพราะ ๆ และมนกคนตรฝ้มือคหลายคน เวลาจะเข้าประชันวง คณพ้อม
 คอ้กค้ทำเพลงทวงใหม่ ๆ โดยนำเพลงไทยเก่า ๆ อ้ตรา ๒ ชน มาประคยข
 เป็นเพลงเถาชน หลายสขเพลง ฉะนั้นคณพ้อม จึงเป็นผ้ท เจ้านายชนสง ทก
 พระองค์ในสมัยนทรวงรัจกคณคณ นอกจากการบรรเลงเพลงทเรียกกนว่า
 เพลงเสภาแล้ว (เพลงทใช้เนอรองในขุเสภามาร้องสังให้ขพาทขรับหลัง
 จากขบเสภาแล้ว ก้เปลี่ยนให้ผ้ขใ้ค้เพลงทใช้คณคณ) ในขานการ

ละคร คุณพ่อมีความรอบรู้และชำนาญมาก เพราะเคยเป็นเจ้าของละคร
 โรงใหญ่ อยู่ในจังหวัดสมุทรสงครามอกด้วย ดังนั้นเมื่อเจ้านายจะทรง
 ปรึษาปรุงการละครของท่าน ก็มักจะมาขอยืมตัวคุณพ่อไปจากสมเด็จพระเจ้านาย
 หลายพระองค์ อาทิเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัญญาฯ คเษชาวสุ
 กรมหลวงนครราชสีมา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ ทาษชธราภิกษ
 กรมขุนเพชรบุรีธอนทราชาธิ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
 และเจ้าคุณพระประยุรวงศ์ (แพ) เป็นต้น ทรงเจาะจงใช้บทบาทของวงวงศร
 เท่านั้นไปบรรเลงในการแสดงละครของท่าน นอกจากนั้นบางพระองค์ก็ขอยืม
 ตัวไปปรึษาปรุงดนตรีของท่านที่ต่างจังหวัด เช่นเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าบรม
 วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทรงดำรงตำแหน่งอุปราชภาคใต้
 จะจัดการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
 เลียบมณฑลพายัพใต้ในพ.ศ. ๒๔๖๐ ใต้ทรงขอให้คุณพ่อไปปรึษาปรุงดนตรี
 เพื่อรับเสด็จ คุณพ่อได้นำเพลง เขมรเขาสีขาว สองชั้น มาทำเป็น สามชั้น
 เปลี่ยนนวัตรการประดิษฐ์ใหม่ โดยทำให้ทำนองช้า ๆ ไพเราะน่าฟังกว่าวงเก่า
 เรียกว่า "ทางกรอ" ซึ่งได้กลายเป็นแบบฉบับของการดนตรีออกอย่างหนึ่ง
 ในเวลาต่อมา เพลงที่แต่งขึ้นนั้นเป็นของใหม่และแปลก เป็นที่พอพระราช
 ฤทัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาก มีพระราชดำรัสถามว่า ขอเพลง
 อะไร คุณพ่อไม่ทันใดคิดไว้อ่อน แต่อาศัยจะให้สอดคล้องกับการรับเสด็จ
 คราวนั้น จึงกราบบังคมทูลว่า ขอเพลงเขมรเสียบพระนคร ในครั้งนั้นได้
 รับพระราชทานเหรียญรางวัลทอง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน

ใหม่แต่เฉพาะผู้ทรงรู้จักเท่านั้น ทั้งนี้เพราะได้ทรงรู้จักและโปรดฝีมือมาตั้งแต่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร

ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ มีงานพระราชพิธีเขตเขื่อนและประตูละบายน้ำท้ายลท่าหลวง จังหวัดสระบุรี เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ได้นำละครของท่านไปแสดงถวายและให้คุณพ่อเป็นหัวหน้าวงขับพาทย์ คุณพ่อได้ประคิษ์ซู่ทำนองเพลงขับร้องละครหลายเพลง ให้มีทำนองแตกต่างออกไปจากเดิม เพราะร้องหลายคำรบซ้ำ ๆ กัน เกรงผู้ฟังจะเบื่อ เพลงที่ท่านออกแสดง เช่น เพลงไอ้โลม ไอ้ชาตรี พากย์ไอ้ และเพลงอื่น ๆ ทั้งเป็นผู้ตระนาบเอก นำวงด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชมเชยและ โปรดเกล้า ๆ ให้เป็นที่หลวงประคิษ์ซู่ไพเราะ แต่คุณพ่อก็ยังมิได้รับพระราชทานสัญญาบัตร จนล่วงมาออกหลายเดือน คุณพ่อได้ไปทำละครของเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ในโอกาสงานทำบุญวันเกิดของเจ้าพระยารามราฆพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะประทับทอดพระเนตรละครและคนตรี ทรงรำลึกขึ้นได้ว่า ได้ทรงตั้งให้คุณพ่อเป็นทหลวงประคิษ์ซู่ไพเราะ จึงมีพระบรมราชโองการให้เข้าเฝ้าในวันรุ่งขึ้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้เป็นรองเสวกเอก หลวงประคิษ์ซู่ไพเราะ แต่ยังมีทนายเรียกเขารับราชการ ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน

คุณพ่อได้เข้ารับราชการในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตำแหน่งปลัดกรม กรมขับพาทย์และโขนหลวง มีหน้าที่ปกครองและสอนคนตรีให้ข้าราชการในกรมนั้น ทั้งยังได้เป็นกรรมการจัดบันทึกเพลง

ไทยเป็นโน้ตสากลไว้มากมาย ได้ถวายวิชาดนตรีไทยแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี และเจ้านายอีกหลายพระองค์ ได้ถวายถวายบังคมทูลแนะนำวิชาการแต่งเพลงตามหลักของคีรียงค์ไทย จนทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยอย่างไพเราะ เพลงที่ใดทรงพระราชนิพนธ์ไว้คือเพลงเขมรลออองค์ เพลงราตรีประดับดาว และเพลงคลนกระทยฝั่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมพระราชดำริสขมเชยคณพวามความสามารถและมีฝีมือเยี่ยมยอดสมควรประดับเกียรติคุณกุมาลา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญคุณกุมาลา เข็มศิลาปวิทยาอนันนขวาเป็นเกียรติอย่างสูงสทินในชีวิต

คุณพ่อได้มีโอกาสนำวิชาดนตรีไทยไปเผยแพร่ นอกประเทศไทย ๒ ครั้ง ครั้งแรกตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชประพาสประเทศชวา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ การไปครั้งนี้ผมขลุ่ยติดไปด้วยเลยด้วย ได้เข้าไปให้เจ้าผู้ครองนครในประเทศนั้นฟัง เขาชื่นชมและแปลกใจในการที่เครื่องดนตรีของไทยมีเสียงหลายเสียงสามารถทำเสียงได้นุ่มนวลไพเราะกว่าพวกเครื่องเป่าของต่างประเทศ ทั้งมีวิธีขยายลมเวลาเป่าทำให้เสียงติดต่อกันได้ไม่ขาดระยะ การโดยเสด็จครั้งนี้ คุณพ่อได้เห็นชาวพนมเปญลอมวงเล่นเครื่องดนตรีทำด้วยไม้ไผ่เมื่อเขย้าแล้วเกิดเป็นเสียงใด เห็นว่าเป็นของแปลก และจำเพลงที่เล่นนั้นได้ จึงให้ลามซอซอและนำเข้ามาในประเทศไทยด้วย เครื่องดนตรีนั้นเรียกว่า “องกะลง” ซึ่งในปัจจุบันรู้จักกันแพร่หลาย โดยคุณพ่อเป็นผู้นำเข้ามาในประเทศไทยเป็นคนแรก และได้สอนศิษย์จนเล่นได้เป็นทนายกันมาก

สมัยงานกระทรวงมหาดไทย (คนรุ่นหลังคิดว่าองค์กลางเป็นเครื่องดนตรีของไทย เพราะองค์กลางสร้างขนควายไม้ไผ่จนมอดมากในประเทศไทยนั่นเอง) นอก จากนั้นยังได้ศึกษาวรรณบรรเลงเครื่องดนตรีของชาวมาดัว และได้อ่านให้ วงดนตรีของกรมยพาทย์และโขนหลวงบรรเลงไตควาย ทั้งทำนองเพลงของ ชาวแท้ และที่คณพื่อประพันธ์ขึ้นเองหลายเพลง

ครั้งที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสอินโดจีน (เฉพาะญวนและเขมร) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณพื่อตามเสด็จด้วย คณพื่อได้ไปแสดงดนตรีไทย ทั้งครวตและทกรวงพนมเบญญ พระเจ้ามณ- ฑกษัตริย์เขมรทรงพอพระหฤทัยมาก ทูลขอพระบรมราชานุญาตขอตัว คณพื่อไว้ช่วยสอนดนตรีไทยให้ครวตในราชสำนักเขมร ในโอกาสนั้น คณพื่อได้ศึกษาเพลงเขมรมาด้วยอีกหลายเพลง บางเพลงก็นำมาประพันธ์ ขึ้นเป็นเพลงเถา และให้ชื่อตามเพลงเดิม เช่น เพลงชะแมร์ต่าง ๆ ไทแก่ เพลงนกเขาชะแมร์ ชะแมร์ทม ชะแมร์ซ้อ ฯลฯ

คณพื่อเกิดมาเพื่อที่จะเป็นครวตดนตรีอย่างแท้จริง มีความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรีที่เรียกว่าพาทย์ไตอย่างคล่องหลายอย่าง และเล่น ดนตรีเป็นทักษะดี ตลอดจนเครื่องดนตรีต่างประเทศ เช่น บัซซัน ไวโอลิน ซิม แตรฝรั่งต่าง ๆ คณพื่อจะสอนให้ศิษย์ไตทงนน โดยการปรับลดฯ ของทำนองเพลงไทยให้เหมาะสมกับเครื่องดนตรีนั้น ๆ และไม่ว่าทำนอง ดนตรีของชาติใดที่ใกล้เคียง เช่น เพลงมอญ เพลงพม่า เมื่อไตเรียนรู สำเนียงและหาหลักไตแล้ว จะนำมาประพันธ์เพลงขลุ่ยสำเนียงนั้น ๆ ได้อีกหลายสิบเพลง ยพาทย์เครื่องมอญ (วางระนาดสลักกลวคล้ายปักทอง

มองเป็นวงโคจร) ที่ใช้บรรเลงในงานศพ คุณพ่อก็เป็นผู้เริ่มใช้ชุนก่อน
 ในหมู่พวกนักดนตรีไทย เพลงมอญที่ใช้นักเป็นเพลงที่คุณพ่อคิดขึ้นจาก
 ของเดิมไม่น้อยกว่า ๕๐% จนกลายเป็น ธรรมเนียมว่าบรรพตที่จะใช้
 บรรเลงในงานศพต้อง ใช้พาทย์มอญ แทนพาทย์นางหงส์ที่ชุนมาแต่
 เก่าก่อน คุณพ่อชอบประพันธ์ทำนองเพลงใหม่ ๆ ขึ้นเสมอ โดยรักษาหลัก
 ของคริยางค์ไทยไว้ แต่ใช้ศิลปะในการประพันธ์และฝีมือในการบรรเลงให้
 ดึงดูด ท่านมีความเห็นว่าเพลงไทยจะมีวิวัฒนาการได้ก็ด้วยการประพันธ์
 เพลงใหม่ ๆ ขึ้นใหม่มาก วิธีการบรรเลงก็ควรจะให้ใหม่แปลกออกไปกว่าเดิม
 บ้าง เพลงบางเพลงที่คุณพ่อคิดขึ้นอาจเริ่มท่อนนำด้วยคนตรีล้วน ๆ เสียก่อน
 (แบบ Introduction ของเพลงฝรั่ง) แล้วจึงผ่อนเสียงหยดให้รองลงเช่น
 เพลงแสนคำนึง เขมรไทรโยคศิขริน และในตอนท้ายของเพลงจะมีทำนอง
 พิเศษ ซึ่งเป็นทางเขวให้ผู้บรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละอย่างได้แสดงฝีมือ
 อันเป็นการจูงใจให้ผู้บรรเลงต้องหมั่นฝึกซ้อม ให้ผู้ฟังใคร่จกฟังเสียงของ
 เครื่องดนตรีแต่ละชนิด ให้เกิดความสนใจ เป็นการบรรเลงที่ปรียไ้ทนสมมุ
 อยเสมอ

นอกจากการรับราชการสนอง พระเดชพระคุณในสมเด็จพระเจ้าบรม
 วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และรับราชการในกรม
 ขุนพาทย์และโขนหลวงแล้ว คุณพ่อยังได้ไปสอนวิชาคนตรีไทยในโรงเรียน
 บางแห่ง เช่น โรงเรียนราชินี โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์และโรงเรียน
 วิชาวรรณวิทยาลัยด้วย การสอนนักเรียนหนุ่มมักยอมทำให้นักเรียนได้บรรลุผล
 คุณพ่อจึงได้คิดทำเครื่องหมายแทนเสียงคนตรีขึ้นสำหรับใช้สอนชอ จะเข้

ของคุณ ต้องเป็นคนสำรวจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ในเรื่องความกตัญญูนั้น
 คุณพ่อถ่อม ทานทำงานคนตรีให้ครู อาจารย์ด้วยความเต็มใจและไม่ยอม
 รัยสินจ้างรางวัลใด ๆ แม่แต่นอย การเคารพผมคณ แม้วามคณระลวง
 ลัยไปแลวกปฎิบคไม่ขาด คุณพ่อทำพริไหวครเป็นประจำทกย ไม่เคยเว้นเลย
 การทำบุญกมยละหลายครัง ทกครังทจะทาการส่งสอนคษยใหม่จะตองม
 การไหวครควยขบเทียบนและคอกไม แมจะสอนเพลงซนสูงให้คษยเกาชง
 เล่นเป็นแลวกตองมการไหวครเหมือนกัน

คุณพ่อมีความเห็นว่า การทเพลงไทยหลายสยเพลงคงเหลือแต่ขอ
 นนเป็นทนาเสียคายมาก ต่อไปเพลงไทยจะสูญไปอีกมิใช่่นอย ถ้าไม่มีการ
 พนฟูถ่ายทอคให้รักษาไว้ การทเพลงเก่า ๆ หลายสยเพลงตองสูญไป อา
 เป็นเพราะการหวงแหน บคยง มีใหม่ทมิใช่คษยครเคยวกน มีความรู่เท
 เทยมคณ เพราะในสมัยก่อนมีการประชนผมอและความรูกนเล่มอ ใครมี
 เพลงตักปฎิบค จึงตายไปกยตัวในทสค คุณพ่อจะถ่ายทอควิชาคณตตรททาน
 มอยทงสนให้เป็นวทยาทาน แกบรวรคณกคณตตรทตองการและมีใจรักคณตตร
 จะสอนให้ โดยไม่เรียก รอง ค่า สอน หรือ ผล ประ โยชน์ ตอข แทน อย่างใด
 แต่ตองมการไหวครตามพริ อย่างนอยมคอกไมขบเทียบนค่านยครกไซโค
 คุณพ่อสละเวลาทควร โคพกผอนสอนให้ คษยผ มาจากจังหวคต่าง ๆ ตงแต่
 เขาชนเขนด้วยความตงใจ และเมตคตาอนบรสทค คษยทมาจากต่างจังหวค
 ไมมทพก ก็ให้อาศยอขในย่าน บางคณกลยงคควย ทานพยายามให้
 ความสขแก่ทกคณ และส่งเสริมคษยทคคณใหม่ซอเสยงปรากฎ ส่วนวธสอน
 นนสอนตามความสามารถของผเรียน เห็นว่าผโคมีความสามารถฉลาคมาก

ศึกษาวชาตเป็นวิชาการยากและพิเศษประณตพัสตารยังขึ้นไป เท้าเขาจะมี
 ฝั่มอริยภายทอดไปได้ ขางคนฝั่มอริยไม่คพอกจะหาวิชาทพอเหมาะแก่ความ
 สามารถ และกวตชนให้ฝักซอมมากชน คิษยคนใดเป็นผู้ซอบริชางซกถาม
 เรองราวความเป็นมาของคนตรี ประวัตของเพลง หลกวิชาการต่าง ๆ
 คณพอกขอกให้โดยไม่มีคยงอำพวาง ทำใหม่ผ่นาไปแต่งเป็นตำราคนตรีไทย
 กนกมี รวมความว่า ไม่ว่าฝั่มใด ถาคองการคึกษาคนตรีไทยจากท่าน เข้า
 มาหาด้วยความเคารพแล้ว คณพอกพรอมที่จะประสิททธิประสาทคิลปะของการ
 คนตรีให้โดยเต็มใจ ไม่หวงแหนคยง ทงเพลงเคยว เพลงหมี่ ทงหลก
 วิชาและการปฏิบัติ เปิดโอกาสให้เรียนใดแทบทวงวัน (ยกเว้นวันพระ) ทุก
 เวลว ไม่ว่าเช้า สาย บ่าย ค่ำ และถามฝั่มใดมาเชญไปทำพิธีไหว้ครูก้ไม่ปฏิเสธ
 แม้วาจะอยคางจงหวตคตาม ถ้าไม่เจบไม่ช่วยพจะไปไคแล้ว ยนตรีขทาให้
 เสมอ ในระยะบนปลายของชวต ไครบเชญให้ไปสอนคนตรีทครสภา คณพอก
 กตงใจสอนอย่างเต็มที คณพอจะตองสอนเพลงใหม่ ๆ ไหวงคนตรีทครสภา
 ในการบรรเลงคนตรีออกอากาศทางสถานีวิทยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
 และไปควยคมเองแทบทงคครง

แมคณพอจะคลุกคลีคยงบวงการคนตรี แต่คณพอยงมีสายตาไกล
 กว้าพวงนกคนตรีรุ่นเคยวกัน คณพอเห็นคณค่าของการคึกษา วิชาในสมัย
 คอไปฝั่มใดมีวชาตคนตรีเพียงอยางเคยว ไม่อาจถือเป็นอาชัพทแน่นอนไค เช่น
 คนในสมัยท่าน ท่านจึงให้ลูกทก ๆ คนไคเข้าเล่าเรียนในสถานศึกษาทค
 ส่งเสรีมิให้เรียนสูงทลคทเขาสามารถเรียนไค โดยไม่ให้หมกมุ่นกัยการ
 คนตรีจนเกินไป เพียงแต่ตองการให้ลูก ๆ ไครู้ไวขางเล็กน้อยพอไม่ให้เสีย

ชอวาเกิดเป็นลูกพอเท่านั้น คุณพ่อมบุตรรวมทองสัน ๑๔ คน ถึงแก่กรรม
เสีย ๖ คน คงเหลืออยู่ในขณะน ๘ คน คือ

นางชน ศิลปบรรเลง

นางมหาเทพกษัตรสมุห (บรรเลง สาคกริก)

นายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง

นางภลลิกา ศิลปบรรเลง

นางชัชวาลย์ ศิลปบรรเลง

นายชวณูชัย ศิลปบรรเลง

นาวาตรี สมชัย ศิลปบรรเลง

นายสนน ศิลปบรรเลง

ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๗. คุณพ่อได้รับความ
กระทบกระเทือนจากการนั่งรถไปทำพิธีไหว้ครูใหญ่ของศรียงคทหาร อากาศ
ทั้งมหาเมฆ เม่อกลบมาแล้วท่านอ่อนเพลียจะเป็นไข้ จึงได้รบประธานยา
ถ่ายเลยกลายเป็นโรคฉ่ำไส้พิการ ทั้งโรคหัวใจซึ่งเป็นโรคเก่ากลบกำเริบขึ้น
อีก ทำให้มีอาการเพี้ยหนัก แม่นายแพทย์ผทรวงคุณวุฒิหลายท่านจะพยายาม
ยาบให้การรักษาอย่างเต็มความสามารถ อาการช่วยก็หาทเลาไม่ ใน
วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เวลา ๑๘.๔๕ น. คุณพ่อถึงแก่กรรมโดย
อาการสงบ ด้วยจิตขมมันในคุณพระรัตนตรัย คำนวณอายุได้ ๗๒ ปี ๗ เดือน
๗ วัน

ในวันพระราชทานเพลิงศพ มีท่านผู้มีเกียรติพร้อมทั้งเจ้านายท
เป็นศิษย์และบรรดาศิษย์ทั้งหลายทั่วทุกจังหวัดได้ไปร่วมประชุมกันเนองเนน

หลายท่านได้กรุณาเขียนคำไว้อาลัยในหนังสือพิมพ์แรกในงานพระราชทาน
เพลิงศพของคุณพ่อ ซึ่งได้คิดมาเพียงบางส่วน เพื่อประกอบเกียรติประวัติ
ด้วยกษัตริย์

“หลวงประดิษฐไพเราะมีชื่ออาจารย์อย่างสามัญ เป็นอาจารย์
พิเศษที่หาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ในสมัยเดียวกัน นับตั้งแต่เป็นผู้
บรรเลงด้วยตนเอง ก็เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรจนมีฝีมือเลื่องลือ
ในนาม ‘จางวางศรี’ ในวงดนตรีไทยจะต้องรู้จักชื่อ ‘จางวางศรี’
ทั่วทั้งประเทศ และเมื่อมาถึงสมัยที่หลวงประดิษฐไพเราะเป็นครูบา
อาจารย์ฝึกสอน ก็มีคนดนตรีจากหลายทิศหลายทาง แม้ในประเทศ
ก็มาพบกันเป็นศรัทธา จึงนับว่าเป็นอาจารย์ที่มศษยานุศิษย์มากมาย
เพลงทุกเพลงที่หลวงประดิษฐไพเราะได้แต่งขึ้นล้วนมีทำนองไพเราะ
น่าฟัง และมัลลลาพัสตราบเลกกว่าของผู้อื่น ซึ่งทำให้ได้รับความ
นิยมแพร่หลายเป็นอเนกประการ.....

นอกจากได้ช่วยปรับปรุงวงดนตรีบรรพาทย์ของหลวงให้ก้าวหน้า
ขึ้นแล้ว ยังได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปถวายการ
สอนวิชาดนตรีไทย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระ
พระบรมราชินี และเจ้านายอีกหลายพระองค์ นับว่าเป็นเกียรติ
อย่างสูงสุดของครูยาจารย์ และเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำริให้บันทึกเพลงไทยเป็นโน้ต
สากล หลวงประดิษฐไพเราะก็ได้เป็นหัวหน้าฝ่ายบอกทำนองเพลง
โดยมีข้าราชการในกรมบรรพาทย์และโขนหลวงอีกหลายนายเป็น

ผู้ช่วย และโน้ตเพลงไทยเหล่านี้ก็ยังมีปรากฏอยู่ในกรมศิลปากร นับว่าเป็นผู้มีส่วนช่วยรักษาสम्บัติของชาติอย่างหนึ่งให้ถาวรต่อไป..”

(จากคำไว้อาลัยของกรมศิลปากร)

“การทวงดนตรีไทยของครูสภาไต้เป็นนบกแผ่นดินคงเป็นที่นิยมชมชอบของท่านผู้ฟังเป็นอันมากอยู่ในขณะนี้ ต้องนับว่าเป็นผลงานที่คุณครู หลวงประดิษฐไพเราะไต่เสียดสร้อยกายแรงใจปลุกฝังไว้เป็นส่วนใหญ่ เราคณะดนตรีครูสภาไต้รู้สึกว่าเป็นหนี้บุญคุณอยู่เป็นอันมาก..... ท่านมิได้ไปแต่ตัว ท่านเอาห้องสมุดแห่งดนตรีไทยติดตัวท่านไปเสียด้วย

ตราบไต่ที่ยังมีคนฟังชอบฟังเพลงไทย ยกย่องเพลงไทยเป็นสมบัติของชาติ ควรแก่การทะนุถนอมไว้ เพลงไทยเป็นวัฒนธรรมประจำชาติอันสูงส่ง ตราบนนเรายังคงจะไต่ย่นซอหลวง-ประดิษฐไพเราะอยู่เสมอ หลวงประดิษฐไพเราะยังไม่ตาย”

หอสมุดครูสภา (ถนอม นาควัชระ)

ถ้าจะนำคำกล่าวของท่านมาแสดงไว้ ณ ที่นนี้จะเป็นการยดยาวเกินไป จึงตัดมาเพียงเล็กน้อยเพื่อแสดงให้เห็นว่า คุณพ่อไต่เกิดมาเพื่อเป็นครูคนตรีและมีชีวิตเพื่อการคนตรีอย่างแท้จริง.

ชั้น ศิลปบรรเลง

หลวงวิศาลดรรชนีกร (อ้น สาริกบุตร)

หลวงวิศาลक्रमกร

(อิน สารีกบุตร)

พ. ศ. ๒๔๒๗ - ๒๔๕๓

หลวงวิศาลक्रमกร (อิน สารีกบุตร) เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๖ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๖ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ที่ตำบลท่าช้างวังหน้า อำเภอพระราชวัง (ปัจจุบันคืออำเภอพระนคร) จังหวัดพระนคร เป็นบุตรชนพทกษ (อินทร์ สารีกบุตร) กับนางแจ่ม สารีกบุตร เมื่อยังเด็กได้แก่กรรมแล้ว หมั้นบารงนางวา (ภู่) ผู้เป็นลงใจไปเป็นบุตร จึงมีคนเป็นอันมากเข้าใจกันว่า ท่านเป็นบุตร หมั้นบารงนางวา ชนพทกษ กับนางแจ่ม มีบุตร ๓ คน คือ คนที่ ๑ ซอซอน (พระยาชำนาญบรรณาคม) คนที่ ๒ ซอซอน (หลวงวิศาลक्रमกร) และคนที่ ๓ ซอซอน (เคยเป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดพระเชตุพน)

เมื่อเยาว์ได้เรียนหนังสือไทยที่บ้านกับหมั้นบารงนางวา แล้วไปเรียนภาษาบาลีกับพระอาจารย์เมณฑวศรเสกต์ ภายหลังไปเรียนกับอาจารย์ทก ทวิคฤหบดี แล้วย้ายมาอยู่กับหม่อมเจ้าพระศรีศุภคตคัตยานุวัตร (หม่อมเจ้าพร้อม สคารวลย์) ทวศเทพรินทรवास จนอายุได้ ๑๕ ปี จึงได้กลับมาอยู่บ้าน ได้เข้าเรียนภาษาไทยที่โรงเรียนสายสวัสดิ์ธรรมศาลา จนสอบไล่ได้ประโยคสองใน พ.ศ. ๒๔๔๓ แล้วจึงเข้ารับราชการเป็นครูฝึกหัดโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้เงินเดือนเดือนละ

๘ บาท สอยใส่ได้ประกาศนียบัตรชั้นครูประถมอย่างสูง (ป.ป.พ.) เมื่อเดือน
 มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้กระแสนร้อยละ ๘๗ เป็นที่ ๑ รัฐบาลจึงให้
 รางวัลในการสอยใส่ได้ทั้งหนึ่งครั้งนับเป็นจำนวนเงิน ๑ ชั่ง นายอินได้รบ
 ตำแหน่ง เป็น ครู โรงเรียน สาย สวัสดิ์สุนทรูคาร เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม
 พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รบเงินเดือนครูชั้น ๕ เอก เดือนละ ๕๕ บาท แล้ว
 ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนมัธยมวัดราชบูรณะ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.
 ๒๔๔๖ ระยะเวลาที่เข็นครูอยู่ในโรงเรียนทั้งสองนี้ นายอินได้พยายามหา
 ความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ได้ศึกษาวชากระบะกระบองจากสำนักขนบยสาร-
 สรรพพยากรณ์ (ครูแสงตาบ) ศึกษาวิชามวยไทยจากสำนักพระชัยโชคชนะ
 และเรียนดนตรีจากสำนักอาจารย์รสุมาคม

นายอินได้ย้ายไปเป็นผู้ช่วย ข้าหลวงกรมการมณฑลนครชัยศรี และ
 ครูใหญ่โรงเรียนตวออย่างมณฑลนครชัยศรี (พระปฐมวิทยาลัย) เมื่อวันที่
 ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๒ และได้เป็นครูใหญ่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย
 คนแรก จึงเป็นผู้วางรากการสอนและการบริหารในโรงเรียนนี้ เมื่อก่อน
 หนานนในจังหวัดนครปฐม มีโรงเรียน อยู่ แห่งหนึ่ง ตั้ง อยู่ใน เรือน จำ
 จังหวัดนครปฐม ชื่อว่า โรงเรียนวิชาชานะโลก โรงเรียนนี้พระพท-
 เกษทรานรวิช (โพธิ์ เคหะนนทน) เป็นผู้ก่อตั้ง เมื่อสร้างอาคารโรงเรียน
 พระปฐมวิทยาลัยเสร็จ และทางการจะเปิดเรียน ก็ได้ย้ายนักเรียนโรงเรียน
 วิชาชานะโลกมาเข้าเรียนที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัยนี้ บริเวณโรงเรียน
 สมัยนั้นยังรกร้างเป็นส่วนมาก ครูนินได้ให้ตัดถนนเข้าโรงเรียน ปลุกต้นไม้
 สองฟากถนน ทำให้สวยงามและร่มเย็นดีมาก ททหน้าโรงเรียนมักมีไผ่อยู่

หลายก้อ ท่านจะไค่นกอไผ่เพื่อทำสำนงเล่นไผ่ให้นักเรียน แต่สมหเทศาภิบาล
 สมัยนั้นไม๋ยอมให้ไค่นกอไผ่ อ่างวอรัมเข่นค จิงไค่รกรษากอไผ่เนน
 เป็นอย่างค โดยทำทงรรอบ ๆ กอไผ่เพื่อไผ่ให้นักเรียนไค่นงพกผอน แต่
 ค่อมาไค่เกิดไฟไหม้กอไผ่ในเวลากลางคั้น ไม๋มีใครคยไค่ทน จิงมีโอกาส
 ไค่ทำสำนงหน้าโรงเรียนให้กวางขวางขน เวลาเลิกเรียนแล้ว ท่านไค่อบรม
 ครและนักเรียนในวิชาพิเศษท่าง ๆ บางวิชากวานคนอนมาสอน ทงนไม๋ไค่
 คคค้ำบ่วยการจากผทมาเรียนเลย เช่นเวลาเลิกเรียนแล้วกเป็นผผู้สอนกระบ
 ษของ คิงปรากฏในคำโคลงททงนแตงไว้ว่า

กระบองกระบงาว	ดาบมวย
ขุนวิศาลอำนวย	ผกข้อม
นักเรียนทราสวย	อากยทษ
จัดเสด็จเบ็นวงพรอม	เพื่อไซเฉลิมการ

เวลากลางคั้นทงนสอนภาษาองกฤษให้แกครในโรงเรียน เพื่อครจะ
 ไค่มีความรู้ไปถายทอดให้แกศิษย์ของคั้นไค่ ทเป็นเช่นนกนเองจากเฟงเริ่ม
 จิตการคศึกษาใหม่ ๆ ครยงไม๋มีความรู้ในวิชาการท่าง ๆ ตามหลักสูตรสมัย
 นั้น ผทเป็นครใหญ่ตามหัวเมืองจิงต้องอบรมครในโรงเรียนของคั้น เรอง
 การสอนภาษาองกฤษนมีโคลงททงนแตงไว้ว่า

ราตรเบตทให้	ชนมา เรียนเฮย
องกฤษพากยภาษา	พจนพรอง
หลักสูตรส่งตามมา	สบเหมาะ
เพราะว่าครต่างต้อง	บอกชนของคั้น

ในค่านคนตรีท่านสอนในเวลาเลิกเรียนแล้ว สำหรับวิชาขบขรจน
ปรากฏในโคลงที่ท่านแต่งว่า

ปางแรกเจริญนาฏผู้	นงคราญ
ฝึกหัดวิชาการ	ขับร้อง
ปางหลังพวกอาจารย์	สอนขับ เองนา
ใครถนัดผลัดต้อง	หัดร้องตามเวร
ในค่านการประพันธ์ ท่านกล่าวไว้ว่า	
วันหยุดต่อกระทู้	โคลงกลอน
ใครต่อชอบสุนทร	เพราะพร้อง
ครูประกาศนามกร	เกียรติเกริ่น
บททหนึ่งสองร้อง	เรียกให้รางวัล
ในค่านการขบขรมจิตใจนั้น ท่านได้จดกลง คือ	
เปิดเรียน ณ แรกเช้า	สามโมง
ครูจัดศิษย์จรโรง	สู่ห้อง
แล้วก็พรา้ชักโยง	สอนวิท- ยานา
พอบ่ายสามโมงร้อง	สวดแล้วคนเรอน
เข้าต่นวกเริ่มให้	สวดมนต์
ครูแนะนำรักษาตน	ภาคหน้า
สนวอกอกหนงหน	ทำวัตร
จบเสร็จเตรียมคอยถ้ำ	พระให้ท่านธรรม

เดือนหนึ่งพอครบถ้วน	ถวายทาน
ครศิษย์จัดอาหาร	สิ่งใช้
หิรัญเครื่องสักการ	วิจิตร นานา
ปุษนิยาไว้	ต่อผู้ทรงธรรม

นอกจากนั้น ท่านยังได้สอนหนังสือไทย ตามหลักสูตรมูลศึกษาให้แก่พระภิกษุทั่วทวยจรเข้ จังหวัดนครปฐม ในเวลาว่างราชการ โดยไม่รับค่าตอบแทน จนพระภิกษุเหล่านั้นมีความรู้พอจะสอนวิชาของตนได้ จึงได้อาราธนาไปเป็นครูประจำโรงเรียนตามตำบลที่ใดตรงนั้น เพราะในเวลานั้นเมื่อจัดตั้งโรงเรียนตำบลชนแลแล้วยังขาดครูอีกมาก

ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ท่านได้รับพระราชทานยศ ขรรค์ท้าว และอนัญทินนคอ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นขุนวิศาลครูณกร เมื่อวันท ๒๕ พฤษภาคม ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพลเสนาบดี ทำการในตำแหน่งผู้บังคับหมู่ กองรักษาดินแดนตะวันตกเฉียงเหนือ ๑๗ กรกฎาคม วันที่ ๑ สิงหาคม ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์โท วันที่ ๑ กันยายน เป็นปลัดกองลูกเสือหลวงนครชัยศรี วันที่ ๑๐ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเข็มชยราพต และวันที่ ๑๓ มีนาคม ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเศกรัชกาลที่ ๖

ขุนวิศาลครูณกรได้อุปสมบท ณ วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันท ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ โดยมีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ม.ร.ว.เจริญ) วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นอุปัชฌาย์ พระธรรมปิฎก (น่วม) วัดสระเกศเป็นกรรมวาจาจารย์ และพระสาธุศีลสังวร (เผื่อน) วัดอรุณราชวรารามเป็นอนุศาสน์อาจารย์ ในระหว่างอุปสมบทได้เล่าเรียนธรรมวินัยกับพระสาธุศีลสังวร (เผื่อน) และได้ถวายพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๑. กษัตริย์ ไทเทคนีสองประชาชน เฉพาะเทคนีสองคนเดียว ๑๒๕ กษัตริย์
 เทคนีสองและเทคนีสอง ๓ องค์ รวม ๖ กษัตริย์ ไทเรียบเรียงหนังสือเกี่ยวกับ
 พระพุทธศาสนาไว้เป็นอันมาก เช่น อปกรณกรรมฐาน การพิจารณาวิถี
 อปภิสัสตร ฯลฯ ไทลาอปลสมยทเมอวนท์ ๒๖ พุทธิกายน คักเคียวกัน
 แล้ว เขารับราชการใน ตำแหน่ง ผรง ธรรมการ มณฑลนครชัยศรี พนจาก
 ตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย ในวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์
 พ.ศ. ๒๔๕๖ ไทเลื่อนยศเป็นนายหมัตตรางเสือบ้า และได้เป็นยกกระบัตร
 เสือบ้ากองเสนาตะวันตกในยศอมาตย์

ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ไทเป็นนายเสือบ้าราชโอรส
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ และในยศอมาตย์ไทเป็นมด ราชการ
 ลูกเสือบ้ามณฑลนครชัยศรี และได้รับยศเสือบ้าเป็นนายหมัตตรางกวย ใน
 พ.ศ. ๒๔๕๘ ไทเป็นธรรมการมณฑลนครชัยศรี และได้รับพระราชทาน
 ยศ บรรดาศักดิ์เป็นรองอำมาตย์เอก หลวงวิศาลครุณกร ต่อมาในเดือน
 มีนาคมได้รับเหรียญมหาสมณคุณากิตติ และได้รับประกาศนียบัตรประโยค
 ครุมัธยมสามัญ (ป.ม.)

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ หลวงวิศาลครุณกรได้รับยศเสือบ้าเป็นนายหมัตตราง
 ไทตำแหน่งผรงคบกองร้อยที่ ๑ นครชัยศรี ในกองรักษากินแดนตะวันตก
 และได้เลื่อนยศการเป็น อำมาตย์ตรีใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ท่านได้รับพระ
 ราชทานเสมาทองคำกษัตริย์แห่งพระบรมนามาภิไธยย่อลงยาชั้น ๒ (ว.ป.ร.)
 และได้ย้ายจากตำแหน่งธรรมการมณฑลนครชัยศรีมาเป็นพนักงานสอบไล่

ราชการพิเศษคือ ได้เป็นนายทะเบียนสำรวจสำมะโนครัวครั้งแรกที่อำเภอ
 บางรัก และใน พ.ศ. ๒๔๖๒ กระทรวงศึกษาธิการได้ส่งไปเป็นครูสอนวิชา
 มวยไทยที่ห้องพลศึกษากลาง ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 เบญจมาภรณ์ช้างเผือกในศกนี้ และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 จตุรถาภรณ์มงกุฎสยามในชั้ต่อมา ในต้น พ.ศ. ๒๔๖๓ นี้ พระเทวโลก
 (ในรี เศษโชติ) ไหว้หลวงได้ผู้กวงชาตาและพยากรณ์ว่าอีก ๒ เดือนจะ
 บ่วยมาก ท่านไม่เชื่อวิชาโหราศาสตร์ ยิ่งคัดค้านพระเทวโลกว่าเป็นไป
 ไม่ได้ ไม่จริง แต่พอถึงกำหนดท่านก็บ่วยจริง ๆ เมื่อหายบ่วยแล้วมีความ
 สนใจในวิชาโหราศาสตร์ จึงไปขอเรียนจากพระเทวโลก พระเทวโลกได้
 พยากรณ์ก่อนที่จะสอนว่าการเรียนวิชาโหราศาสตร์ของหลวงวิศาลธรรมหะ
 เป็นผลสำเร็จ และจะได้ทำตำราโหราศาสตร์ให้แพร่หลายเป็นประโยชน์
 แก่คนทั้งหลายสืบไป พระเทวโลกได้สอนวิชาโหราศาสตร์ให้ ท่านก็สนใจ
 เล่าเรียนและค้นคว้าอ่านอยู่ตลอดเวลา ถึงกับได้แต่งตำราโหราศาสตร์ไว้
 ครบชุดรวม ๑๓ เล่ม คือ

- เล่ม ๑ ตำนานดาวฤกษ์
- เล่ม ๒ ตำนานดาวนพเคราะห์
- เล่ม ๓ สรียาวตลและมานัต
- เล่ม ๔ หลกพยากรณ์ทักษสังคหะ
- เล่ม ๕ บุษานพเคราะห์
- เล่ม ๖ นานาพยากรณ์ อินทภาสยาทจนทร
- เล่ม ๗ ว่าด้วยการให้ฤกษ์
- เล่ม ๘ พยากรณ์เขตกตลค

- เล่ม ๙ มหาทศกัณฐก
- เล่ม ๑๐ พระเคราะห์เรือนนอกและยามกาลชาตา
- เล่ม ๑๑ คัมภีร์สารมถ
- เล่ม ๑๒ คัมภีร์อสังคีต
- เล่ม ๑๓ เลกตรยางคเกษตร

ถ้าเราแต่ละเล่ม ก็จะทำสำเร็จลงได้ ก็คงใช้ ความพยายาม
 ทรกตรอง คินควาควยความลำบาก

ในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง
 โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ และเป็นที่รองผดุงการลูกเสือกรุงเทพ ต่อมา
 ในวันที่ ๑๒ ธันวาคม ศกเดียวกัน ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง โรงเรียน
 สวนกุหลาบวิทยาลัย และดำรงตำแหน่งจนออกมารับพระราชทานบำนาญใน
 พ.ศ. ๒๔๗๖ หลวงวิศาลดรุณกร ไตรบัยศทางเสอชยาเขนนายหมวกเอก
 ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ท่านไทรบัยพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗
 และเหรียญสารทูลมาลาใน พ.ศ. ๒๔๖๘ กับไทรบัยเหรียญจักรพรรดิมาลา
 เมธ พ.ศ. ๒๔๗๒ ท่านไทรบัยพระราชทานเงินเดือนครึ่งสี่กัทยายเดือนละ
 ๒๖๕ บาท อายุราชการ ๓๒ ปี ๑๑ เดือน ๒๐ วัน

ขุนวิรุฬหารรยา ได้เล่าเพิ่มเติมว่า “เมื่อครั้งนั้นยังจำได้ ใน
 วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ข้าพเจ้าได้ย้ายมาเป็นครูโรงเรียน
 สวนกุหลาบวิทยาลัย พระวรวิมุติพิเศษเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง ต่อมาก็เปลี่ยน
 เป็นพระยาพนิชยศาสตร์วิธาน ในระยะ ๓ ปีต่อมาในวันที่ ๑๒ ธันวาคม
 พ.ศ. ๒๔๖๕ อาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเปลี่ยนเป็น
 หลวงวิศาลดรุณกร ท่านดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์ผู้ปกครองอยู่นานมาก
 ในวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ ข้าพเจ้าย้ายไปเป็นครูโรงเรียน

วิชาธาตวาส ต่อมาอีกประมาณ ๑๑ เดือน ในวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ.
 ๒๔๗๖ ท่านก็ลาออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญ คิดนับเวลาแล้ว
 ท่านกับข้าพเจ้าอยู่ร่วมราชการที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นเวลานาน
 ท่านอยู่ ๑๑ ปี ข้าพเจ้าอยู่ ๑๓ ปี นานพอที่จะทำให้บรรดาครู ๆ ตลอดจนผู้ที่
 อยู่ใต้บังคับบัญชาและสาสนุศิษย์รวมทั้งข้าพเจ้าได้เห็นอกเห็นใจและทราบซึ้ง
 ในคุณงามความดีของท่าน ยากที่จะหาผู้อื่นเสมอเหมือนได้ ข้าพเจ้าเคารพ
 นับถือท่านมาก ท่านไว้วางใจชอบใช้สอยข้าพเจ้า ทั้งในทางราชการและส่วนตัว
 อยู่เนืองนิตย์ ข้าพเจ้ายินดีและยอมรับใช้ท่านด้วยความเต็มใจเสมอ หลวง
 วิศาลดรฺณกรมีเส้นใต้และมัดในตัวของท่านเอง ไม่มีใครรังเกียจท่านเลย ท่าน
 ไม่ชอบสอพลอนินทาว่าร้ายใคร แต่ท่านชอบประจบงานของท่าน การงานที่ได้
 รับมอบหมายมาจากอาจารย์ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาจากกระทรวง ก็ตาม
 การงานนั้นต้องสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยเสมอ ท่านทำตัวเป็นผู้เรียบร้อย
 ความอ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ เชื้อพึงปฏิบัติงานตามระเบียบและเคร่งครัด
 เหตุนี้จึงเป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ สำหรับเพื่อนฝูงที่รุ่นราวคราวเดียวกับท่าน
 ท่านก็สมานิตตา มีความสม่ำเสมอในธรรม ทำตนเป็นมิตรแท้ไม่เปลี่ยนแปลง
 เคยปฏิบัติอย่างไรก็ปฏิบัติอย่างนั้น มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ไม่เคยคิด
 เอาใจใส่เปรียบเพื่อนฝูง สมที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งอาจารย์ผู้ปกครอง
 เพราะท่านมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ท่าน
 ปกครองดูแลทุกซอกซอกของครู นักเรียน และ ภารโรงทั้งโรงเรียน ด้วยความ
 เอาใจใส่เห็นอกเห็นใจผู้น้อย ให้ความสนิทสนมกับผู้น้อยไม่ถือตัว แต่
 วางตัวดีมาก เมื่อมีใครมาขอร้องให้ช่วยเหลืออะไรแล้ว ท่านจะไม่นิ่งดูเฉย
 ให้ผิดหวังกลับไปเลยสักรายเดียว ต้องช่วยเหลือไปตามสมควร ท่านมี

จิตใจสูง ไม่เคยคิดพยายาบาทจางเวรแก่ใคร รักความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ไม่
 เคยเกรงกลัวใคร พูดจริงทำจริง ไม่เห็นแก่หน้าใคร ใครทำดีก็ได้รับผลดี
 ใครทำชั่วก็ได้รับผลชั่ว

ในสมัยนั้นโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยมีงานพิเศษมากที่สุด เช่นงาน
 กีฬาประจำปี งานศิลปหัตถกรรมนักเรียน งานกีฬา มีแข่งขันฟุตบอล
 ถ้วยน้อย ถ้วยใหญ่ รุ่นเล็ก รุ่นกลาง และ รุ่นใหญ่ แข่งขันตะกร้อ
 แข่งขันมวยไทย (คาดเชือก) มวยฝรั่ง งานเข้าประจำกองลูกเสือ งานเหล่านี้
 ต้องใช้บริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยทั้งสิ้น ตั้งแต่อาจารย์ใหญ่ อาจารย์
 ผู้ปกครอง ตลอดจนครู นักเรียน และภารโรง จะต้องร่วมกันทำการ
 อย่างหนัก นอกจากการสอนหนังสือนักเรียนแล้ว เราจะต้องช่วยกันแบ่ง
 ความรับผิดชอบในเรื่อง สถานที่และ รักษา เหตุการณ์ให้ เป็นที่ เรียบ ร้อยทุก
 ประการ ผู้ที่ต้องทำงานพิเศษนี้ ไม่มีใครรังเกียจเลย และนึกเสมอว่างานที่ได้
 มอบมาให้ปฏิบัตินี้ นับว่าเป็นหน้าที่อันมีเกียรติแก่โรงเรียนและผู้ที่ได้รับทำ
 งานนี้ด้วยความภาคภูมิใจอีกด้วย ข้าพเจ้าได้เห็นหลวงวิศาลดรุณกรต้องต่อสู้
 กับเหตุการณ์ต่างๆ อย่างน่าหนักใจ เช่นได้รับรายงานจากผู้เฝ้าประตูว่า มีผู้
 รวนจะเข้ามาในโรงเรียน ได้บิดประตูลับยั้งก็ไม่ยอมฟังจะพยายามเข้ามา
 ให้ได้ ท่านจะต้องไประงับเหตุการณ์นั้นทันที บางทีจะมีครม.รายงานว่าคุณ
 ฟุตบอลเข้ามาในสนามและเกิดการรวนกัน บางครั้งถึงกับรวนข้างสนามฝั่ง
 และบางครั้งเกิดวิวาทชกต่อยกัน ครูและลูกเสือที่เฝ้ารักษาการณ์อยู่ไม่
 สามารถจะระงับได้ หลวงวิศาลดรุณกรต้องรีบไปจัดการระงับยับยั้งไว้ด้วย
 ความเฉียบขาดและเด็ดเดี่ยว การที่ท่านทำตนเป็นคนจริงนี้เองคนจึงเกรงท่าน
 มาก ในตอนเย็นเลิกการแข่งขันกีฬาแล้ว ท่านต้องเป็นผู้รับเงินส่งให้เหรียญกษาปณ์

เป็นผู้เก็บ ครูที่นำบัตรไปจำหน่ายจะต้องนำคืนชั่วคราวมาคืน พร้อมทั้ง
นำเงินมาส่งให้ครบตามจำนวน จะขาดไปแม้แต่บาทเดียวก็ไม่ได้ ถ้าขาดก็
ต้องใช้ทดแทนจนครบ ถ้าเงินขาดเป็นจำนวนมากและไม่สามารถจะชี้แจงได้
ท่านต้องรายงานให้อาจารย์ใหญ่ทราบ แล้วท่านจะต้องแจ้งความตำรวจให้
ดำเนินการทันที เรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์แสดงความยุติธรรมและเคร่งครัดใน
ระเบียบตัวได้กล่าวแล้ว เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้ระลึกถึงความดีของท่านไว้ว่า
เรื่องส่วนตัวก็เป็นเรื่องส่วนตัว ส่วนราชการก็เป็นเรื่องของทางราชการ ท่าน
ไม่นำมาปะปนกันเป็นอันขาด อย่างที่โบราณว่า ลูบหน้าปะจมูก ฉะนั้นครู
อาจารย์ นักเรียน และภารโรงจึงมีความเคารพนับถือและเกรงใจท่านมาก

คุณหลวงวิศาลดรุณกร นอกจากจะเป็นครูที่ดี การปกครองดีแล้ว
ยังสอนวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ได้เป็นอย่างดี เป็นนักโต้วาทีเก่งมาก
เคยโต้วาทีกับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลมาลีที่สามคณาจารย์สมาคม ท่านเป็นนักปาฐกถาที่มี
ท่าทางหน้าตาและวาทศิลป์ดึงดูดจิตใจผู้ฟังเป็นอย่างดี ผู้ฟังจะได้ทั้งธรรมคติ
ความรู้และสนุกสนาน ครู อาจารย์และนักเรียนสมัยนั้นคงจำกันได้ว่า ถ้า
อาจารย์ผู้ปกครองจะมาประชุมนักเรียนทั้งโรงเรียน ครูอาจารย์จะต้องมาฟัง
ด้วย ต่างก็มาฟังกันด้วยความเต็มใจทั้งนั้น ท่านรู้จิตวิทยาว่าผู้มาฟังต้อง
การฟังอะไร พูดเรื่องอะไรจึงจะทำให้เกิดความสนใจ ถ้าเรื่องที่ฟังมีความรู้
ผู้ฟังจะสนใจฟังกันอย่างสงบเงียบ ถ้าตอนใดเป็นโอวาท ผู้ฟังจะรู้สึกดี
ในคำสอนนั้น พอท่านเห็นผู้ฟังฟังเคร่งครัดมากเกินไปท่านจะสรรหาคำพูด
ซ้ำๆ ให้ผู้ฟังฮากันครั้นใหญ่ทีเดียว บางครั้งท่านจะทานิยามมาเปรียบเทียบ
อย่างไรเรามีเหตุผล ทำให้ผู้ฟังเคลิบเคลิ้มไปด้วย ข้าพเจ้าชอบวิธีการ
ของท่านมากและยังจำได้อยู่จนทุกวันนี้

ในตอนเย็นโรงเรียนเลิกเรียนแล้ว ท่านเปิดรับนักเรียนที่สนใจในวิชา
มวยไทยและกระบี่กระบองมาทำการฝึกสอน ในครั้งนั้นครูที่มีความชำนาญ
ในวิชานั้นจริง ๆ เฉพาะในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย มีอยู่หลายท่าน
ด้วยกัน ที่ข้าพเจ้าเห็นอยู่เสมอ ๆ ก็มี อาจารย์ฟู พุทธิพันธ์เป็นผู้ช่วย
ฝึกซ้อม โดยอยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนอยู่ตลอดเวลา คอยแนะนำฝึกสอนเป็น
คู่ซ้อมให้ แล้วก็จัดคู่ให้ประลองฝีมือกัน บางครั้งคุณหลวงวิศาลดรุณกรคิด
ราชการหรือมาสอนไม่ได้ อาจารย์นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา (เลขาธิการ
คุรุสภาปัจจุบัน) จะมาช่วยฝึกซ้อมและสอนนักเรียนให้ก็มีอยู่บ่อย ๆ ข้าพเจ้า
จะขอกล่าวถึงวิธีการคัดเลือกตัวผู้ที่จะมาเล่าเรียนวิชามวยไทยและกระบี่
กระบองสักหน่อยคือ คุณหลวงวิศาลดรุณกรจะต้องเรียกนักเรียนที่สมัคร
ทั้งหมดมาประชุมพร้อมกัน แล้วท่านจะทำการคัดเลือกอย่างพิถีพิถันที่สุด
ครั้งแรกท่านจะต้องร่างกายให้สมส่วนดูรูปร่างหน้าตาและความแข็งแรง แล้ว
ดูท่าทางบุคลิกลักษณะเห็นว่าใช้ได้แล้ว ก็ลองฝึกรำคู้ท่าที่ช่วยกันของผู้
สมัคร ในขั้นต่อไปจะต้องดูความประพฤติซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้า
นักเรียนคนใดมีนิสัยไม่ดี มีกิริยาชักเทิ้มจนเกินไป ความประพฤติไม่
เรียบร้อยก็จะต้องคัดออกทันที เพราะท่านเกรงไปว่านักเรียนที่ไม่ดีจะนำเอาวิชา
ของท่านไปใช้ในทางที่ผิด ท่านสอนวิชาการร่วมกับผู้ช่วยได้ผล นักเรียนฝึกหัดได้
รวดเร็ว ครั้งแรกท่านสอนไม้ต้น ๆ ให้ แล้วสอนลูกไม้ วิชชขันเชิงไม้
พลิกแพลง หลอกหลวง สอนให้จนสิ้นเชิง ลองตักกันจนชำนาญเป็นที่ไวใจได้
ท่านทำตามแบบโบราณคือ ทำพิชไทวี่ครู ปลูกตัว มีเจิมตามประเพณี ใน
ครั้งนั้นท่านได้นำนักเรียนถวายตัวและตั้งกระบี่กระบองถวายหน้าพระที่นั่งในงาน

ไปงานใด เช่น ไปรับเสด็จเป็นกองเกียรติยศ คุณหลวงวิศาลดรุณกรจะเป็น
ผู้นำลูกเสือไป พร้อมด้วยแถว และธงประจำกอง ทุกครั้ง

หลวงวิศาลดรุณกร มีความรู้ในวิชาการทหารดีด้วย ท่านชอบอ่าน
ตำราพิชัยสงคราม ตำราวิชาทหารราบ ตำรายุทธวิธีเสือป่าราบ หนังสือ
เทศนาเสือป่า ปุจฉาใจเสือป่า และ สั่งสอนเสือป่า เป็นเนืองนิตย์ เมื่อ
ท่านนำลูกเสือไปชอมรบประจำที่จังหวัดนครปฐมและจังหวัดราชบุรี ท่าน
แสดงความสามารถในการชอมรบได้เป็นอย่างดี ข้าพเจ้าได้เคยอยู่ใกล้ชิดกับ
ท่าน เพราะท่านเป็นผู้บังคับกองพัน ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับกองร้อย บางปีก็เป็น
ผู้ช่วยท่าน ในตำแหน่งปลัดกองพัน ท่านมีความชำนาญและจัดเจนทุกอย่าง
ไม่ว่าทางการ จะส่งให้กองลูกเสือโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เดิม ทพ.ชาติ
ชาติหรือเป็นกองระวางหน้า หรือบางครั้งเป็นฝ่ายตั้งรับ จัดหน่วยลาดตระเวน
แมวมอง กองรักษาด่าน จัดยามรักษาการ ท่านจัดได้ถูกต้องทุกอย่าง เมื่อ
มีผู้ใหญ่เช่นนายทหารเสนาธิการมาเป็นกรรมการในเวลาชอมรบ มาตรวจ
ลูกเสือและสอบถามการปฏิบัติงานแล้ว มักกล่าวชมเชยลูกเสือโรงเรียน
สวนกุหลาบอยู่เนือง ๆ พวกเราที่เป็นผู้กำกับและรองผู้กำกับมักรักเคารพ
ท่านทุกคน พวกเราในสมัยนั้นต่างรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกัน ทำงาน
กันไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ทั้งนี้เพราะท่านมีความรักและไว้วางใจพวกเรา
กลางคืนท่านมักจะพูดสนทนาให้พวกเราเห็นใจกัน ท่านทำตนเหมือนกับญาติ
ผู้ใหญ่ของพวกเรา ตอนดึก ๆ ลูกเสือกำลังนอนหลับอยู่กลางทุ่งนาแถวตำบล
บ้านโป่งหรือโพธาราม ท่านจะชวนครุ่น ๆ อายุประมาณ ๒๐ ปีทั้งนั้น
มาดูดวงดาวบนท้องฟ้า ชี้ให้ครูดูทราบถึงดาวนพเคราะห์ที่ต่าง ๆ และดวงดาว

อื่น ๆ บางครั้งก็มีนิยายมาแล้วประกอบด้วยอย่างน่าฟัง ทั้งนี้เพราะคุณหลวง
 วิชาดารุณกร เป็นนักโหราศาสตร์ แต่งตำราไว้หลายเล่ม ท่านทำนาย
 ดวงชาตาแม่นยำอีกด้วย และระหว่างที่ท่านนั่งสนทนาอยู่นั้น ได้ให้ธรรมคติ
 ที่ครู ๆ เราจะลืมเสียมิได้ ท่านบอกว่าดาวนพเคราะห์และดวงดาวทั้งหลาย
 ต่างก็โคจรไปตามทางที่กำหนดไว้ ทุกข์สุขของคนเราก็คือเหมือนกัน ต้องเป็น
 ไปตามผลกรรมของตน การสะเดาะเคราะห์ก็ให้หนักเป็นเบาได้เท่านั้น แต่
 พวกครูเรายังหนุ่มอยู่ จะคิดถึงโชคลาตาเรื่องเคราะห์ดีเคราะห์ร้ายนั้นไม่ได้
 ต้องมุ่งแต่จะทำความดีขยันขันแข็ง อย่างที่ปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ดีแล้ว แต่คน
 เราเมื่อยังหนุ่มอยู่ก็ต้องชวนชวายุตะเกียกตะกายกันไป เพราะสัญญาติญาณ
 ให้คนเราทำอย่างนั้น คนเราต้องการเป็นเจ้าของในสิ่งต่าง ๆ และต้องการเด่น
 ในสังคม มีการเหลื่อมล้ำต่ำสูงทั้งในทางราชการและส่วนตัว และยังคง
 ต้องการ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข วิ่งเต็นกันไปโดยไม่รู้จักพอ ขาดความ
 สันโดษ เพราะเรายังอยู่ในสังคม มีสิ่งที่เปรียบเทียบอยู่เสมอ จึงเกิดความ
 ทะเยอทะยานมักใหญ่ใฝ่สูงกัน แต่พอพวกเราอายุล่วงเข้า ๖๐ ปีแล้ว ความ
 คิดอันนี้จะเหือดหายไปเอง ตัวต้นหากจะเบาบางลงในเมื่อต่างปลดจาก
 ราชการครบเกษียณอายุ ไปอยู่บ้านของตัว ต่อไปนี้ทุกคนก็จะเท่ากันโดย
 สภาวะธรรม ได้พบความจริงคือ ไตรลักษณ์ มี อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อ
 ยึดธรรมได้ดังนี้แล้ว ใครจะเป็นคนใหญ่โตมาอย่างไร มีตำแหน่งสูงส่งมา
 อย่างไร ต่างจะต้องเท่ากันด้วยความเป็นมนุษย์อย่างเดียวกันนั้น เมื่อหัน
 หน้าเข้าวัดนั่งฟังพระ แสดงธรรมเทศนาในอาสนะ เสมอกัน จะไม่มีอะไรมาทำ
 ให้เรามีชั้นวรรณะต่างกันอีกแล้ว พวกเราได้ฟังท่านพูดได้เห็นจริงตามท่าน

ไปเหมือนกัน แต่ยังไม่สู้จะทราบซึ้งนัก มาบัดนี้เราทุกคนที่นั่งฟังท่านพูด ก็ลึกรู้แจ้งเห็นจริงไปตาม ๆ กัน เฉพาะข้าพเจ้าเองเวลานี้ซึมทราบคำพูดของท่านทุกอย่างแล้ว ทำให้ระลึกถึงพระคุณท่านไม่รู้หาย นับว่าท่านสามารถผูกไมตรีกับครูอาจารย์ในครั้งนั้นไว้ได้ทั้งโรงเรียน

มื่ออยู่อีกอย่างหนึ่งก็คือ ท่านยินดีให้พวกเราไปมาหาสู่ที่บ้านท่านได้ทุกเวลา แม้แต่คนในบ้านของท่านรวมทั้งบุตรชายหญิง ก็คุ้นเคยกับพวกเรา ต่างก็คบถ้อยซังกนและกัน เป็นกันเองไปหมด เท่าที่ข้าพเจ้าสนิทสนมกับครอบครัวของท่าน ปรากฏว่าคุณนายของท่านมีอัธยาศัยดี ชอบไปวัดไม่มาเกี่ยวข้องกับเรามากนัก หลวงวิศาลดรุณกร มีบุตรชาย ๒ คน บุตรหญิง ๗ คน เท่าที่นึกชื่อได้ มี

๑. นางอุไรวรรณ สุวรรณศรี
๒. นางอร่ามรัตน์ วงศ์ประทีป
๓. น.ท. วราวุธ สาริกบุตร ร.น. (ถึงแก่กรรมในหน้าที่ราชการ)
๔. นางเพ็ญประภา ชูภาค
๕. นางอาร์ วงศาโรจน์
๖. นางสาวใจประสาน สาริกบุตร
๗. น.ต. พิชัย สาริกบุตร ร.น. (ถึงแก่กรรมในหน้าที่ราชการ)

พอค่า ๆ ประมาณ ๑๕.๐๐ น. มีบ่อยครั้งที่พวกเราไปบ้านท่านและพยายามนั่งภาวนาทำให้สงบเพื่อจะได้ชมพระกมล - สวรรค์ ท่านให้ดื่มน้ำมนต์ บอกคาถาให้เราท่อง ท่านเป็นผู้หนึ่งถ้ากบให้ บางวันเราก็นั่งสนทนากันเป็นที่สนุกสนาน ใครมีธุระอะไรท่านยินดีช่วยเหลือ และให้ความเห็นแนะนำไป

ในทางที่ถูกที่ควร บางครั้งขอให้ท่านไปบ้านญาติของพวกเขาที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ให้ท่านช่วยทำพิธีศพว่าผู้นั้นตายไปอยู่ที่ไหน ท่านก็ยินดีไปช่วยทำพิธีให้ตามความประสงค์ เรื่องนี้จะเท็จจริงอย่างไร เราพิสูจน์ไม่ได้ และปัจจุบันนี้ก็ยังมามีผู้สนใจกันอยู่เป็นอันมาก สิ่งสำคัญที่สุดก็คือการที่เราได้พบปะสนทนา กันนี้เป็นข้อเกิดแห่งความสนิทสนมกลมเกลียว เห็นอกเห็นใจกัน ทำให้ครูอาจารย์ และนักเรียนตลอดจนภารโรงต่างเคารพรักใคร่ท่าน งานการทั้งหลายก็ราบรื่น จะทำการงานสิ่งใดก็สำเร็จลงด้วยดีทุกประการ

ความดีของหลวงวิศาลดรุณกร ยังมีอีกมาก แต่คิดว่าควรจะยุติแต่เพียงนี้ คงจะเป็นเครื่องสดับสติปัญญาพอสมควร เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็นว่าคุณสมัยก่อนจะได้ดีก็ด้วยการทำงานอย่างตัวเป็นเกลียวทีเดียว ไม่ใช่อย่างที่มีผู้ชอบกล่าวในสมัยนี้ว่า โตแล้วเรียนลัดดีกว่า แต่ถึงอย่างไรก็ตามเรื่องที่ผ่านมาเล่าเป็นนิทานอุทาน เป็นเรื่องทีล่องเลยมานานแล้ว อาจมีผิดพลาดขาดตกบกพร่องไปบ้าง โปรดอภัยด้วย”

หลวงวิศาลดรุณกรเริ่มช่วยกระเสาะกระแสะใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ใต้ไปรักษาตัวที่บ้านเลขที่ ๑๑ ถนนราชวิถี ตำบลสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ในระหว่างนี้มีครูโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ในจังหวัดนครปฐมหลายคนไปหาท่าน ขอร้องให้สอนวิชาการกระษัตริย์ของให้ เพื่อครูเหล่านั้นจะได้นำความรู้ไปสอนนักเรียนอีกต่อไป ท่านก็สอนให้ด้วยความเต็มใจและไม่ได้อึดค้ำคอขมแทนจากผู้ที่ไปศึกษาเลย ท่านกล่าวว่าเต็มใจสอนให้เพื่อครูเหล่านั้นจะได้ไปส่งสอนนักเรียนอีกต่อไป จะได้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาของชาติ และเพื่อรักษาวินัยธรรมของไทยไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ

เครื่องมอที่ใช้จนส่วนมากท่านทำขยง ผูกไปศึกษาช่วยกันทำขยง ท่าน
 ไคพยายามสอนจนพวกครูเหล่านั้นสามารถนำวิชาไปส่งสอนนักเรียนต่อไปได้
 และเคยออกแสดงในงานขยงแห่งค่วย ท่านไคริยเพิ่มผลศึกษาจากสาข เมอ
 วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔

ในวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๐ ทรงยกกลางเดือนสาม เป็นวัน
 ทหลวงวิศาลตรวจกรไคสมาทานศีลธิโบสถ์ครั้งสัปดาห์ ในวณนเมอเล็กจาก
 อานหนังสือแล้วท่านก็เข้านอน ครนตนจนรู้สึกปวดตาเป็นกลาง แพทย์
 ทงแผนโบราณและแผนปัจจุบันไคพยายามรักษาไม่เป็นผล ทำให้เสียตา
 ขางขวาไปขางหง ออกขางหงก็เห็นไม่ถนัด อานและเขียนหนังสือไม่ไค
 ท่านค่อ ให้ผูกโกลซึกอานให้วณละหลายชั่วโมง ท่านพึงไปแลวกคึก
 ครตรองประพณเป็นคานทกาพยกถอน ท่องไว้ในใจ พอมิคนว่างจะช่วย
 เขียนไค ก็บอกให้เขียนมขอความยาวมาก โดยมากเป็นบทสวดมนต์
 พระสุทรต่าง ๆ หนังสือทงานแต่งในตอนนมหหลายเล่ม

ต่อมาในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ไคป่วยเป็นโรคหัวใจพิการ
 แพทย์พยายามรักษาขยงเต็มฝีมือ อาการค่อขยทเลาขยขยง ในระหว่าง
 ทป่วย ไคประพณคาคสวคมนต์ในบทสวด ๑๒ ตำนานเป็นคานทและ
 คากาพยกขยบทเชณูเทวดานพเคราะห์พรอมทงคายวงสรวง นับเป็นงานชน
 สุกทาย ไคส่งให้พิมพ์แจกในงานศพขงท่าน ต่อมาในเดือนกนยายน
 พ.ศ. ๒๔๘๓ อาการขงโรคไคกาเรขยขยอก อาการมแต่ทงกขยททค
 ไคถงแก้กรรมทขยความสังข เมอวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เวลาข่ารุ่ง
 กย ๒๘ นาที สิริอายุไค ๖๕ ปี ๑๑ เดือน ๑๑ วัน กอนทนจะถงแก้กรรม

ใต้อภัยโทษ ปล่อยให้ พยายามนำเอาพิกามาตั้งไว้ เพื่อยะใต้อภัยโทษเวลา มรณะ ของ ท่าน
ขอผู้พยายามเขาใจว่า ท่านต้องการให้นักพยากรณทั้งหลายใต้อภัยโทษพิจารณาว่า
ดาวดวงใด โคจรมาในทราวย จึงใต้อภัยโทษทำให้ท่านถึงแก่ มรณะ ในระยะนั้น

หลวงวิศาลนครินทร์เป็นครูที่ทงในระหว่างยังเป็นครูอยู่ และเมื่อ
ออกจากราชการไปแล้ว เป็นตัวอย่างที่ครูรุ่นหลัง ๆ ควรจะศึกษา กล่าวคือ
ระหว่างที่เป็นครู ท่านพยายามหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ใต้อภัยโทษพยายาม
สั่งสอนศิษย์ โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบาก เมื่อเป็นครูใหญ่ท่านก็ได้
พยายามปรับปรุงโรงเรียนทุกทาง เป็นต้นว่าในโรงอาหารสถานที่ เครื่อง
ใช้ในการสอน ปรับปรุงครูด้วยการอบรมครูในค่านวิชา การ ตลอดจน
กวดขันจรรยาบรรณของนักเรียน ดังใต้อภัยโทษกล่าวแล้วข้างต้น ผู้อ่านต้องคิดว่า
สมัยนั้นไม่ใช่สมัยนี้ ในสมัยนั้นหาครูที่มีความรู้โดยยากมาก ไม่มีคน
จะช่วยเหลือท่านได้มากนัก ท่านต้องทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน แม้
เมื่อออกจากราชการแล้วมีครูไปขอร้องให้สอนวิชากระบี่กระบอง ท่านก็
เต็มใจสอนให้ เพื่อกการศึกษาของชาติ โดยไม่ใต้อภัยโทษคิดค่าช่วยการอะไร แม้ใน
ขณะที่บวชอยู่ ใครมาขอให้ช่วยในเรื่องทุกข์ร้อนของเขา ท่านก็กลั้นเวทนา
เสีย ช่วยบิณฑบาตทุกเช้าของใจทั้งหลาย ให้เขาทุกข์ทราวย โดยไม่ปฏิเสธ
ท่านจากเราไป ๑๐ ปีเศษแล้ว แต่ตัวอย่างอันดีของท่านยังอยู่ ครูรุ่นหลัง ๆ
ถ้าใต้อภัยโทษพยายามทำงานของตนก้าวหน้าอย่างท่าน เสียสละอย่างท่านบ้าง ก็คง
จะช่วยให้ชาติของเราเจริญรุ่งเรือง เทียมทันอารยประเทศทั้งหลายได้

แจ่ม ปรินานนท์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

พ.ศ. ๒๔๒๘ - ๒๔๕๔

พระประวัตสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทนมาเรียบเรียงน
ส่วนใหญ่ได้คคมาจากข้อความที่ทรงบันทึกไว้เองหรือสทอย โกลศคพระองค์
ท่านโดยบันทึกไว้ในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งได้นำออกตีพิมพ์แลวบาง หรือเขียน
ขึ้นใหม่เฉพาะครั้งนบาง

เกี่ยวกับพระประสูติ มบนทกไว้ในจดหมายเหตรายวันของสมเด็จ
พระบรมราชชนกเสวยทิธาธิปัตติ เจ้าพามหาวิกรมหัศ วัตองน “วันพฤหัสปัต
วันท ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘ คุณหญิงประสูติแล้วเป็น
ผู้ชาย.....” (คุณหญิงในทนหมายถง เจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์
เนอง ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนทวงศ์) ต่อมาถงวันท ๒๓
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘ ทรงบันทึกถกถก “คุณหญิงเป็นโรคปัจจุบัน
อาการมาก..... บ่ายสี่โมงนานเขามากราบทูลว่าคุณหญิงตายแล้ว
เราสงสารลูกทงสองคน คนผู้ชายยังไม่ได้สมโภชเดือน ยังเล็ก
ทงสองคน ต้องมาอยู่ทเรอนเรา.....”

เหตุการณ์ทเกิดขึ้นในวันท ๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๒๘ นั้น เป็น
ต้นเหตุแห่งความเปลี่ยนแปลงอันสำคัญขึงในพระชวประวัตสมเด็จพระเจ้าบรมพระยา

ชยนาท ฯ และพระเชษฐภคินีของพระองค์ท่าน คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท เพราะทรงแต่ทรงสองพระองค์ทรงเป็นกำพร้า
 พระมารดาแต่วณนมา ก็ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระ
 พระพนวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงรับชุบเลี้ยงเป็นพระราชบุตรบุญธรรมตลอดมา
 ซึ่งทำให้สมเด็จพระยาชยนาท ฯ ทรงมีความใกล้ชิดสนิทสนมอย่างมาก
 ทศกคอสรีเทพพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหาดลลิตลลยเขต กรมหลวงสงขลา
 นครินทร์ จนถึงฮอฮานแห่งพระชนมชีพ

ในเรื่องการศึกษาของพระองค์ท่าน มีพระราชหัตถเลขาในพระบาท-
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๗
 (พ.ศ. ๒๔๔๑) ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (พิมพ์ในการ
 พระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อย
 ๒๕๐๔) ว่าทรง "ยังมรังสติดอกคนหนึ่งซึ่งเราก็กวใจ.....เด็กคนน
 ฉลาดแลมีความอดสาหะแก่กล้า ความทรงจำแม่นยำ คงจะเอาดี
 ได้เป็นแน่..... ใจยังคิดเห็นว่าโรงเรียนเยอรมันน่าจะมีบ้าง เพราะ
 ถ้าเรียนทนนเป็นได้ ๓ ภาษา และนักเรียนมาแต่เยอรมัน มักเป็นคน
 ไม่สู้เก้ และอยู่ข้างเอาการ....." กระแสพระราชดำรินั้น เป็น
 ต้นเหตุให้สมเด็จพระยาชยนาท ฯ ได้โดยเสด็จสมเด็จพระเจ้ากรมหลวง
 พิษณุโลกประชานารถ ออกไปยังประเทศเยอรมัน ใน พ.ศ. ๒๔๔๒
 และทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยม (REAL GYMNASIUM) ในเมือง
 ฮัลเบอร์สตัด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๒ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ และต่อจากนั้น

ทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยเมืองไฮเกิลแบร์ก จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ จึง
เสด็จกลับเมืองไทย

สำหรับวิชาที่ทรงศึกษานั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรง
พระนิพนธ์ไว้ในหนังสือสารคดีราช ฉบับพิเศษฉลอง ๖๐ ปี พฤษภาคม
๒๔๙๓ ดังต่อไปนี้

“ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้น ได้เคยสนใจในการแพทย์มาแต่ไหน
แต่ไร อยากจะเรียนวิชาแพทย์ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าฯ ทรงเห็นว่า คนซึ่งข้าพเจ้าไม่สมที่จะเป็นแพทย์ประกอบ
โรคศิลปะ ทรงอยากให้ข้าพเจ้าเรียนกฎหมาย ข้าพเจ้าจึง
ได้เลิกความคิดที่จะเรียนวิชาแพทย์ และได้เรียนกฎหมายตาม
พระราชประสงค์ แต่ใจไม่ชอบในทางนี้ ความสนใจและรัก
แพทยศาสตร์ ยังฝังอยู่ในใจข้าพเจ้าเรื่อยตลอดมา ลงท้ายก็ชัก
เบื่อทางกฎหมาย ครั้นจะไปเริ่มเรียนวิชาแพทย์จริงๆ เวลาที่
ล่วงเลยไปเสียมากแล้ว การเรียนแพทยศาสตร์กินเวลานาน เลย
ต้องยอมแพ้ คือไม่เรียนวิชาแพทย์เพื่อเป็นแพทย์ แต่ได้เลือก
เรียนบางอย่าง โดยข้าพเจ้ารู้จักศาสตราจารย์แพทยศาสตร์หลาย
คน ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อเป็นส่วนตัว เปิดโอกาสให้ได้เขาเรียน
เป็นพิเศษ เท่าที่ข้าพเจ้าอยาก رؤอยากเห็นและได้รับการสอนและ
แนะนำจากศาสตราจารย์เหล่านั้นเป็นพิเศษ เมื่อข้าพเจ้าเลิกเรียน
กฎหมายต่อไปนั้น ข้าพเจ้าได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าฯ ว่าข้าพเจ้าสนใจในการศึกษา อยากจะรับราชการ

ในทางจัดการโรงเรียน อบรมกุลบุตรกุลธิดา ตั้งแต่ชั้นประถม
 ขึ้นไปจนชั้นอุดมศึกษา ตลอดจนการศึกษาสำหรับคนพิการต่าง ๆ
 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบดังนั้น ก็พอพระราช-
 หฤทัยเป็นอันมาก และทรงสนับสนุนความคิดและความตั้งใจของ
 ข้าพเจ้า และได้พระราชทานพระราชกระแสไปว่า ผู้ที่จะจัดการ
 ศึกษานาน ต้องเป็นคนรักงานจริง ๆ ต้องอุทิศตัวให้แก่งาน
 โดยไม่หวังที่จะได้รับความยกย่องสรรเสริญ เป็นผลตอบแทนโดย
 เร็ว การอบรมคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ย่อมกินเวลานาน กว่าจะได้
 เห็นผลสำเร็จและรู้ว่าได้ทำมาในทางถูกหรือผิด บางทีกว่าจะรู้ผล
 ตัวเราเองอาจตายไปแล้วก่อนแล้วก็ได้ ไม่เหมือนการก่อสร้างบ้าน
 เรือนหรือถนนหนทาง เมื่อสร้างเสร็จก็เห็นผลทันที ได้รับความ
 ยกย่องเร็วทันใจ ส่วนการสร้างนิสัยคนนั้น เห็นผลได้ยาก บางที
 คนต่อมาไม่ทราบเสียด้วยซ้ำไปว่าใครเป็นคนสร้าง เพราะฉะนั้น
 จึงทรงยินดีมากที่ข้าพเจ้าสมัครทำหน้าที่ในทางการศึกษา ซึ่งคล้าย
 กับบดทองหลังพระ คนเช่นนั้นหาได้ยาก เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบ
 พระราชกระแสเช่นนั้น ก็มีความยินดีมาก และได้ตั้งใจในการที่จะ
 อุทิศตัวให้แก่งานศึกษา และได้เริ่มเรียนไปในทางนั้น คือที่เรียก
 ว่า PEDAGOGY”

ครั้นเมื่อทรงศึกษาวิชาต่าง ๆ ครบถ้วนจนเป็นที่พอพระทัยแล้ว จึง
 ส่งถึงกลบเขามารับราชการ และตำแหน่งแรกที่ทรงได้รับก็คือทรงเป็นผู้ช่วย
 ปลัดที่พลมณฑลของ กระทรวงธรรมการ เมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๕๖

ทรงนงนพประทบทองขางโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ฉะนั้นเพื่อเป็นการฝึกหัดพระองค์ในวิชาครุศาสตร์ท่านปฏิบัติ พระองค์ท่านจึงเสด็จไปสอนวิชาภาษาเยอรมันในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เป็นพระภรรยาภิจักรีประจํา และการปฏิบัติงานของพระองค์ท่านดำเนินไปอย่างใด จะเห็นได้จากข้อความซึ่งหลวงสำเร็จวรรณกิจ ผู้เป็นครูสอนอยู่ในโรงเรียนเดียวกัน และสมัยเดียวกันได้กราบบังคมทูลมาให้ดังต่อไปนี้

“เสด็จในกรม ทรงเป็นครู โดยอุปนิสัย ทรงรับอาสาสอนภาษาเยอรมันให้โรงเรียนเทพศิรินทร์ ในสมัยที่ทางราชการหาครูที่เหมาะสมไม่มีใครได้ ดูเหมือนจะเป็นเจ้านายชั้นสูงพระองค์เดียวที่เขารบทำหน้าที่สั่งสอนในโรงเรียนอย่างจริงจัง เสด็จถึงโรงเรียนก่อนเวลาเช้าเรียนเป็นนตย ซึ่งเป็นการปฏิบัติสละสลวยของหนงของครู ทรงทักทายปราศรัยกับครู ๆ ทั่วไป เสมือนพระองค์ท่านเป็นเพื่อนครุคนหนง ใคร ๆ คงชมว่าไม่ถือพระองค์ แต่ในวงการครุแล้วจะเห็นว่าได้ทรงปฏิบัติสละสลวยออกขอหนง ที่ได้ทรงนำให้ครุสนทนสนมกลมเกลียวเป็นกันเอง เพื่อจะได้ร่วมมือกันในงานสำคัญให้ทะมัดทะแมงขึ้น การรับรองใด ๆ อันควรแก่พระเกียรติ แม้ข้าเอนแควหนงที่โรงเรียนจัดเข้าไปถวายในห้องเรียนก็ไม่ต้องด้วยพระประสงค ขอนกอกเหมือนกัน ถ้ามองกันแต่ผิวเผินก็จะเห็นเพียงว่าไม่เขายศเขาอย่างแต่ความจริงแล้วทรงเคร่งครัดต่อระเบียบวินัยของโรงเรียนต่างหาก ซึ่งเป็นแบบฉบับ แก่ครู และนักเรียนอย่างตติตาตรงใจ ขอเสียงของโรงเรียนเทพศิรินทร์แต่เก่าก่อนมา

จนกระทั่งมีคนมปรากฏเพียงไร กล่าวได้เต็มปากว่า เสด็จในกรม
 พระองค์มีส่วนช่วยสร้างให้ไม่น้อยเลย คุณลักษณะสำคัญๆ ของ
 ครุฑทศทัมม์อย่างไรบ้าง ปรากฏจากการปฏิบัติของพระองค์ท่าน
 ตลอดเวลาที่ ทรง สั่งสอนอยู่ ห้องเรียน ภาษาเยอรมัน กับห้องที่
 ข้าพเจ้าสอนอยู่ติดกัน วันไหนที่ข้าพเจ้าสอนติดพันเลยเวลาไป
 มักจะเสด็จมาประทับทอดพระเนตรอยู่หน้าห้อง เมื่อข้าพเจ้าสอน
 เสร็จออกจากห้อง ก็รีบสั่งชวน แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น ในเรื่อง
 สั่งสอน บางทีรีบสั่งติดพันเลยไปจนเข้าโรงอาหาร แทนที่จะรีบ
 เสด็จกลับไปเสวยกลางวัน พอก้าวเข้าโรงอาหารเรื่องก็เปลี่ยนไป
 เป็นเรื่องกิน ๆ อยู่ ๆ ซึ่งก็เป็นแขนงของการศึกษาอีกเหมือนกัน
 วันหนึ่ง เมื่อ ทอดพระเนตรเห็น กว๊วเตยวท พวกเรากำลังกิน กันอยู่
 รับสั่งว่า พวกแกกินพริกกันอย่างกับกินขนม น้ำกลั้วรสดขม มันจะ
 เล่นงานเอาแฮะ พริกไม่เป็นประโยชน์อะไรแก่ร่างกาย แล้วก็ไม่
 อร่อยด้วย แต่พวกเราชอบหัดกินให้ติด เริ่มตั้งแต่เด็ก หัดกินเอา
 อย่างผู้ใหญ่ แล้วก็กินแข่งขันกันว่าใครจะเก่ง รับสั่งแล้วก็ทรง
 พระสรวล ชวนให้พวกเราขบขันในเวลาที่ควรสนุก
 ของดี ๆ มักจะไม่ค่อยดีมี เรื่องราวของเสด็จในกรมตอนที่
 เจียนไว้น มออายุมากกว่าสี่สิบแล้ว แต่ยังคงจารึกอยู่ในความทรงจำ
 ของข้าพเจ้าอย่างชัดเจน และก็คง จะไปจารึกอยู่ในความทรงจำ
 ของครุ ๆ อีกมากที่ได้อ่าน ”

แต่พระกรณียกิจในด้านการสอนภาษานนทรวงประกอบไปได้ไม่นานนัก
 ก็ต้องทรงรับภาระกิจ ด้านปกครอง หนักขึ้น พระกรณียกิจใน ด้านการสอน
 ก็หมดไป และนอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่ง คือเมื่อ
 เลด็จเสวยราชบริหารราชการต่อนแรก ทรงรับหน้าที่เป็นแต่เพียง "ผู้ตรวจราชการ"
 โรงเรียนราชแพทยาลัย แต่ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่า พระองค์ท่านซึ่งเวลานั้นดำรง
 พระอิสริยยศเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็นผู้ที่
 สมควรดำรงตำแหน่ง "ผุ้บัญชาการ" โรงเรียนราชแพทยาลัย เสียเลย
 ก็เลยพระคุณนงรัตนมา พระองค์ท่านก็เริ่มหันมาบำเพ็ญพระกรณียกิจใน
 ด้านการศึกษารวมของแพทย์ไทยเฉพาะ

งานของพระองค์ท่านในตำแหน่ง ผุ้บัญชาการราชแพทยาลัยในครั้ง
 นั้นเรียกได้ว่าเช่นงานของสุรเมธการกิจพิเศษ เพราะเวลานั้นราชแพทยาลัย
 ยังไม่ใช่สถาน การศึกษา วิชาแพทย์ตาม แบบสากล สมเด็จพระยา
 ชัยนาทฯ ต้องทรงวางรูปการศึกษาใหม่หมด อาทิเช่น ขยายเวลาศึกษา
 เพิ่มหลักสูตรให้รวมวิชาแขนงต่าง ๆ ตามที่สอนกันในโรงเรียน แพทย์ใน
 ต่างประเทศ และในขณะเดียวกันก็ทรงเล็งการสอนวิชาแพทย์แบบโบราณ
 ซึ่งยังสอนกันอยู่ในราชแพทยาลัย เพราะทรงเห็นว่าถึงแม้ว่าสมุหไพโรตาม
 คำริบแผนโบราณจะมีสรรพคุณดีอย่างไรก็ตาม แต่การแพทย์จะเทียวหา
 สมุหไพโรไปข้ายศใครคนนั้น พันสมัยเสียแล้ว

เกี่ยวกับววัฒนาการของราชแพทยาลัย พระองค์ท่านได้ทรงพระนิพนธ์
 ไว้ในสารัตถราชดุษฎีผลของ ๖๐ ปี ไว้ดังต่อไปนี้

* เมื่อเป็นกรมขุนจึงเปลี่ยนเป็น "ชัยนาท"

“เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงเห็นโรงเรียน
 ราชแพทยาลัยเจริญขึ้น นักเรียน ก็มาก และ ความประพฤติกต
 เช่นนั้นแล้ว ก็ทรงพระราชดำริว่า ถึงเวลาแล้วที่จะรวมโรงเรียน
 ราชแพทยาลัย เข้ากับ โรงเรียน ข้าราชการ พลเรือน ตั้งขึ้น เป็น
 มหาวิทยาลัย เรียกว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐
 และทรงตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย กรมมหาวิทยาลัย
 นี้ เป็นกรมในกระทรวงธรรมการ มีหน้าที่จัดการและควบคุม
 โรงเรียนอุดมศึกษาชนมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจมีต่อไปอีกหลายแห่งก็
 ได้ แต่ในขณะนั้นแม้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าจึงได้มี
 แต่งานปรับปรุง และควบคุม มหาวิทยาลัย นั้นแห่งเดียว โรงเรียน
 ข้าราชการพลเรือนนั้นได้ตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เดิมอยู่ในพระบรม
 มหาราชวังชั้นกลาง เป็นโรงเรียนฝึกหัดคนในทางการปกครองเพื่อ
 ให้ไปทำราชการทางมหาดไทย วิชาประเภทนี้เรียกว่ารัฐประศาสน
 ศาสตร์ ต่อมาได้ย้ายไป อยู่ที่ปทุมวันในตึกที่สร้างขึ้นสำหรับเป็น
 ที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมหาชยุลกษัตริย์ แต่ไม่ได้
 เคยประทับเลย ตึกนั้นตอนหลัง ๆ ได้เคยเรียกกันว่าหอวัง มีเนื้อ
 งามมาก ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นสนามกีฬาแห่งชาติ นอกจากรัฐประศาสน
 ศาสตร์แล้ว ยังได้ตั้งโรงเรียนชั้นตรศาสตร์ ขึ้นสำหรับ อบรมคน
 ออกไปทำงานกรรมรถไฟและกรมทาง เมื่อได้ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น
 แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้อัดแบ่งเป็นคณะ ๆ มีคณะแพทยศาสตร์ คณะ
 อักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ และ

คิดจะรวมการสอนไว้ทางปทุมวันทั้งหมด โรงเรียนฝึกหัดครูก็เอ
 มารวมเข้าด้วย ในขั้นต้นก็ได้ยึดเคยดกันอยู่ในบริเวณหอวัง ต่อมา
 เมื่อตก แบบ ไทย ร่ม ถนนสนามม้า นั้นสร้างเสร็จแล้ว การสอน
 รัฐประศาสนศาสตร์ก็ย้ายไปอยู่ที่นั่น และยंत्रศาสตร์ก็สอนที่นั่น
 ด้วย ตั้งเครื่องจักรเครื่องกลไว้ชนล่างซึ่งไม่เหมาะสมกับสถานที่
 นั้นเลย ต่อมาจึงได้มีโรงงานเดินเครื่องจักรได้ ส่วนหอวังนั้นใช้
 เป็นทสอนวิทยาศาสตร์ มีเคมีเป็นอาทิ มีห้องเรียนและห้องปฏิบัติ
 นักเรียนในขณะนั้นนักเรียนที่จะเรียนวิชาแพทย์โดยมาก แล้ว
 ก็เลยย้ายเอาห้องกายวิภาคบรรยายและทเก็บศพมาจากศิริราช มา
 ตั้งชนทนั้น เป็นอนวนนักเรียนแพทย์ได้เรียนวิชาภาคตนทหอวังน

ความเจริญเติบโตของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราชชนนศาสตร์

พระกรรณาดิคมในสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสังฆลาณครินทร์
 เพียงใดเป็นททราชกันทวๆไป แต่การทสมเด็จพระราชบิดา เริ่มสนพระทัย
 ในการแพทย์ชน ความจริงกเเองจากสมเด็จพระมพระยาชยนาท ๖ ทรงเป็น
 ผู้ทอยู่ใกล้ชคสนทสนมกขสมเด็จพระราชบิดาเป็นชอย่างมาก ดังได้กล่าวมา
 แล้วในชองตนแห่งพระปรวรดน ฉะนั้นจึงทงมี โอกาสกรายทลแนะนำ
 สมเด็จพระราชบิดา เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาวชาทหารเรือทประเทศเยอรมัน
 แล้ว ให้เสด็จไปศึกษาวชาทแพทย์ค่อในสหรัฐอเมริกา จนเป็นผลให้สมเด็จพระ
 เจ้าฟ้า ๖ พระองคชนนได้เสด็จกลับมาเป็นผทรวงอุปถัมภการศึกษาวชาทแพทย์ให้
 เจริญรุ่งเรืองดังทเห็นชยทกวนน

นอกจากสมเด็จพระราชบิดาแล้วยังมี มลนธรรกอกกเฟลเลออร์ ออกจาก
ให้ความช่วยเหลือแก่คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาล ศิริราชเป็นอย่างมาก ซึ่ง
ทรงนุกเพราะสมเด็จพระบรมพระยาชัยนาท ฯ ทรงเป็นพระเมตตาต่อบุคคลแทนมรดก
นั่นเองเป็นผลสำเร็จ ได้รับความช่วยเหลืออย่างมากมาทางทางการเงินและ
ทางการงูสอน

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระบรมพระยาชัยนาท ฯ ได้แต่ทรงเป็นพระเมตตา
กิจการของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาล ศิริราช เท่านั้น ยังไม่ได้ทรง
อำนวยความสะดวกไปได้นานเท่าใด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้อ้ายไปเป็นอธิบดีกรมสาธารณสุข ซึ่งตั้งขึ้นใหม่
ในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ทรงแตนนมากต้องทรงจาก
กระทรวงศึกษาธิการ และทรง สละการ เป็นครู ไป ทรงดำเนินการ จัดตั้ง และ
อำนวยความสะดวกสาธารณสุขโดยเฉพาะ

การสาธารณสุขนั้น ก็เป็นแขนงวิชาการ ที่สมเด็จพระบรมพระยาชัยนาท ฯ
ทรงโปรด และได้ทรงศึกษามาอย่างถี่ ดังแต่ครั้งประทับอยู่ในประเทศ
เยอรมัน ฉะนั้นจึงพอพระทัยเป็นอย่างมากที่ได้อ้ายเป็นอธิบดีคนแรกของ
กรมนี้ แต่โดยเหตุที่ตำแหน่งนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับวิชาการศึกษา และโดย
เหตุที่พระประวตน์เป็นประวตครู ฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงพระกรณียกิจ
ในฐานะอธิบดีกรมสาธารณสุข ซึ่งพระองค์ท่านเป็นอธิบดีจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๙
และในสภานองพระโรคซึ่งเขยตเขียนอัยเนอง ฯ ทำให้ทรงเห็นว่าถึงจะทำ
ราชการต่อไป ก็ทำได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยจึงทรงกราบบังคมลาออกจาก
ราชการ เพื่อยารุงพระอนามัยและประกอบพระกรณียกิจส่วนพระองค์

พระกรณยกขอกอขางหนง กคช เมอทยาทสกลสนทวงค ไคพรอม
 กนยกวงของพระวรวงคเชอพระองคเจาสายสนทวงคผเนพระอัยกา ใหเป็น
 โรงเรียนสาทรบสตร เมอ พ.ศ. ๒๔๕๙ เรียกว่า โรงเรียนสายขณูญานัน
 ไคทลเชอพระเจาบรมวงคเชอ พระองคเจาเขาวภาพงคสนท เป็นผุอุปการะ
 โรงเรียนน และเมอพระเจาบรมวงคเชอ พระองคเจาเขาวภาพงคสนท
 สนพระชนม สม่เตจกรมพระยาชยันท ๗ ไคททรงรับเป็นผุอุปการะโรงเรียน
 นตอมาทลคพระชนมชฟ ไคททรงเฮาพระทยไคช่วยเหลือกการต่าง ๆ ของ
 โรงเรียนเป็นอยางกเสมอมมา

ผูกานพระประวทมาดงทอนนแลวกคทราบายไคทวา สม่เตจกรมพระยา
 ชยันท ๗ ไม่ไครคทาแหงการเมองหรือทาแหงอนไคทเรียกวา มอทอพล
 ฉะนน เมอทรงออกจากราชการแลว ก็ทรงใช้เวลาไปในทางทมประโยชน์
 แลททาให้ทรงเพลคเพลนสำราญพระทยควย คอทรงหันมาสะสมคิลปวัตถ
 ของไทย เช่น ชนดม แลภาพเชยนเกา ๆ หรือฉากเกา ๆ ทมภาพเชยน
 หรือภาพสลก นขวาพระองคเป็นผุเรมให้ความสนใจในคิลปะแชนงน ชง
 ครงนขงถูกทอทง แดคคนกลายเป็นคิลปวัตถททาชอกนควยราคาแพง ๆ
 แลกรมคิลปากรกกาลงชวนช่วยทชะบารงรักษา ไว้เป็นอยางก เพราะเห็นวา
 เป็นทรพยากรอนมคาลาเลค ชงบรรพบุรุษสร้างไวคททอคมาดงชาวไทยเรา
 สม่ยน

การบาเพอพระองคคดงลาว คอ ทรงพอพระทยอชกยคิลปกรรมของ
 ไทย ไม่สนพระทยทชะเลนการเมองแม่แต่นอย กยงไม่วายททาให้พระองค
 คองโคนการเมองมาเล่นพระองคทานเขา ทงนในสมยทโลกอชกยไคเงา

มีคนทั้งอำนาจผู้เผด็จการต่าง ๆ ไทยเราก็ต้องผ่านผจญยุคสมัยพิศมัย เพราะ
ไทยก็นำเอาวิธีการ ของ ผเผด็จการ ต่าง ๆ มาใช้รวม ทงการ ตั้งศาล พิเศษ
สำหรับพิพากษาลงโทษผู้ที่ไม่มีความผิดอย่างใด เป็นแต่ไม่เห็นด้วยและไม่
ประจวบใจผู้มีอำนาจเท่านั้น

การขบถของสถาบันแห่งความยุติธรรม ทำให้เรื่องซึ่งธรรมดานานจะ
เป็นเรื่องขบขจนกลายเป็นเรื่อง โศก พระองค์ทรงเป็นพระบิตูลาแห่งรกฎก
อย่างลึกซึ้ง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ กลบถกกลางหา
ในศาลพิเศษว่า ทรงสมคบกับเจ้ากรรมของพระองค์ (คนตาย!) คบ
ประทุษร้ายต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น ส่วนนการเมืองบางคนซึ่งม
การอ้างว่าทรงคบคิดด้วย กล้วนแต่เป็นคนที่ไม่เคยทรงรู้จักเลยทั้งนั้น ยกมก
ของพระองค์เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นเวลาทลทห
เผด็จการกำลังจะตอสลายตัว พระองค์จึงทรงใ้ใครบชัสรภาพเสด็จออกจาก
เรือนจำกลางบางขวาง

ระยะสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึงวัน
สิ้นพระชนม์ คือวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นระยะซึ่งพระอนามัย
ทรงโทมลงเป็นลำดับ แต่โดยที่ พระองค์ทรง มีโอกาสรับ ราชการ ส่นอง
พระเทพพระคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ในฐานะที่ปรึกษา
ราชการ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ในฐานะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ พระองค์จึงทรงมีกลางพระทัยอย่างแรงกล้า คง
ปรากฏในประกาศเลอนเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเมอวันที่
๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งจะขอคัดมาบางส่วนดังต่อไปนี้:—

“มพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศ
 ว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัชวาท-
 นเรนทร ได้ประจวบสนพระชนม์ถึงโดยฉับพลัน เมื่อวันที่ ๓
 มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๔ เป็นเหตุให้เสราสลดพระราชหฤทัย
 อาลัยถึงเป็นอย่างนัก ด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ พระองค์นี้ ได้ทรง
 รับพระราช ภาระบริหาร ราชการ แผ่นดินแทน พระองค์ มาตงแต่ต้น
 รัชกาลแห่งพระองค์ และในครั้งหลังนี้ เมื่อเสร็จงานพระราชพิธี
 บรมราชาภิเษก เฉลิมราช มนเทียร แล้ว จำเป็น จะต้องเสด็จไป
 ประทับอยู่ในต่างประเทศอีก ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
 ทรงบริหารพระราชภาระ สอนอง พระเดชพระคุณ มาจนตราบ เท้าวัน
 สนพระชนม์ ในตอนนถงแม่จะปรากฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระชัชวาทนเรนทร ทรงมีพระสุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์ อัน
 เนื่องจากได้ทรงตรากตรำมา มาก แม่ทรงพระชราแล้วก็ตาม ก็ทรง
 พระอดสาหะ อย่าง แรงกล้าในอัน ที่จะสอนองพระเดช พระคุณ โดย
 มิได้ทอดถอย ยังผลให้ราชการแผ่นดินได้สำเร็จลุกลงไปโดยเรียบ
 รอยเป็นอนด.”

ปิยะ รังสิต.

พลตรี หม่อมเจ้าทองทัชชาย ทองใหญ่

พ.ศ. ๒๔๒๕—๒๔๘๕

พลตรี หม่อมเจ้าทองทัชชาย ทองใหญ่ ทรงเป็นอาจารย์พิเศษสอน
วิชาประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์สากล ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ นิสิตคณะอักษรศาสตร์ที่ทรง
ที่โตเคยเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยและสากลกับพระองค์ท่านย่อมจะจดจำ
พระนามของหม่อมเจ้าทองทัชชาย ทองใหญ่ และพระบุคลิกลักษณะประจำ
พระองค์ได้เป็นอย่างดี ผู้เรียบเรียงพระประวัติตอนเผด็จศึกโตเป็นนิตย
คนหนึ่งในคณะอักษรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงได้มีโอกาสเป็นศิษย์
ของพระองค์ท่านด้วย แม้จะใช้เวลาเรียนวิชาเพียง ๒ ปี แต่ได้
ความรู้รักประทับใจเป็นพิเศษว่า วิชาเป็นวิชาที่เรียนสนุกมาก ทั้งนี้เพราะ
ว่า อาจารย์หม่อมเจ้าทองทัชชาย ทองใหญ่ ทรงมีอุบายบรรยายอย่างไม่ซ้ำแบบ
ใคร ฟังแล้วเพลิดเพลินจนหมดชั่วโมงเมื่อใดไม่รู้สึกตัว ประวัติศาสตร์
ตอนใดมีเหตุการณ์เกี่ยวกับการรบทัพจับศึก บรรดานิสิตย่อมจะจำกันได้ว่า
เป็นตอนที่น่าสนใจกันเต็มมาก ทรงใช้สำนวนว่า “ยกทัพตระเวนตงตง” เสมอ
ซึ่งทำให้ผลพวงอารมณ์คนเต็มไปกยเรื่องราวและนึกเห็นภาพการรบใน
สมัยนั้นไปด้วย ขณะที่ทรงเล่า พระพักตร์แย้มสรวล พระเนตรเป็นประกาย
ราวกับพระอารมณ์ร่าเริง ทำให้บทเรียนสนุกคึกคักมีชีวิตชีวาอย่างประหลาด
นิสิตย่อมจะจำกันได้ไม่ลืม

พลตรี หม่อมเจ้าทองทศฉาย ทองใหญ่

พลตรี หม่อมเจ้าทองทึบชาย ทองใหญ่ เป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม และหม่อมพวง
ทองใหญ่ ประสูติเมื่อวันศุกร์ที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๙ เล่ากันว่า

พระโอรสธิดาของกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม มีกอนนทหลายองค์ แต่อยู่
โตไม่นานก็ถึงชีพตักษัย เมื่อใดที่พระโอรสองค์หนึ่งจะบังย่น จึงทรง
เรียกกันว่า "ทองรอด" ต่อมาจึงได้พระราชทานนามจริงว่า "ทองทึบชาย"

เมื่อหม่อมเจ้าทองทึบชาย บังทรงพระเยาว์ ชนมายุเพียง ๔ ปี พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเสด็จเป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อทาง
มณฑลอุดร และเป็นข้าหลวงสำเร็จราชการมณฑลอุดรเป็นเวลานาน ได้ทรง
ฝากโอรสธิดาไว้กับสมเด็จพระศรีสุวรินทิรา บรมราชเทวี (คือ สมเด็จพระ-
พันวัสสาอัยยิกาเจ้า ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน) เท่ากับได้
ถวายองค์ไว้แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรเดหิ์ ๕ เป็นพระ-
โอรสของสมเด็จพระองค์นั้น เมื่อเจริญชันษาขึ้น ก็ได้ทรงเล่าเรียนที่โรงเรียน
ราชกุมารด้วยกันกับพระราชกุมารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงบันทึกไว้ว่า "การ
เล่าเรียนของหม่อมเจ้าทองทึบชายอยู่ในชั้นที่รุ่งโรจน์ เร็วเร็วจำเริญ แต่
ไม่ขยันหมั่นเพียรนัก ในสมัยเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสวรรคตแล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จยุโรป สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
อัยยิกาฯ เกชาวชิ ทรง ชัก ชวน พระราชกุมาร และ หม่อมเจ้า ทึบ อยู่ ใน วง
'เล่นพระ' เล่าสวดมนต์เจ็ดตำนาน ย่อ ถวายพรพระและคาถาหรือคาถาสวด
คำทรงบังาน พระราชพิธี เช่น ท.เห็น ๆ กัน อยู่เป็น นิตย์ ในวงนั้น หม่อมเจ้า

ทองทรายก็โตเขาเลนควย มีหน้าชกค่านาน เพราะเสียดและไม้กระตาค
เลย ชกโตกลอกเจตค่านาน ถอพทขุนาราทเป็นทพระคร เมอชนษาสมคว
ไ้ททรงพระกรุณาไปรคเกล้า ๆ ให้เกสากนค ในพระราชพิตรษ

นอกเวลาเรียน หม่อมเจ้าทองทรายก็โตตามเสด็จเจ้านายเล็ก ๆ
ซนไปเล่นออยนราชฐาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออก
งานพระราชพิธีวงโตก็โตโดยเสด็จด้วย จนเป็นททรงคนเคย ครลเรียก
อย่างอื่นควา “ชายรอก” ค่านหนึ่ง เจากรมชน ทงนเพราะหม่อมเจ้า
ทองทรายมักทรงเป็นทหน้าในการนำเจ้านายเล็ก ๆ ซกชนโลกเอนต่าง ๆ
เช่น ครงหนึ่ง เกกเรื่องราวซนตงทพระวรวงศเธอ กรมหมนพทยลาภ-
พฤคิยากร ไ้ทรงเล้าไว้ควา “ระหว่างเวลางานเฉลิมพระชนมพรรษา
สถานทตคกแตงควยซงทยวครกครน มีเกกสามคนชายประมาณระหว่าง๑๐
กย ๑๑ ปี พากนซบรคชกคาค (รคมาซนค ๒ ลช) ไปท่ยวคการคยแตง
ตามถนนหลวง จะเกกการแกงแยงกนซบรคหรืออย่างไว้ควาไม่ไ้ แต่
อย่างไว้ควา บนรคนนไม่มีผู้ใหญ่ รคนนไปซนใครเข้ากลางถนน ค้ารวจ
จยเคกและรคนนไปโรงพกสามแยก เมอเวลาสอขสนปากค้า ค้ารวจก็
เริ่มตนควยถามซอ เมอไ้คยคนแรกชอกชกทหาทรวคคอง ครนไ้คย
ชกคนหนึ่งชอกกแลคตาเคกแลคตาคน คนทสามชอกชวาททองทราย
ค้ารวจก็คินไปพคกรชชกขค้ารวจผู้ใหญ่กวาคน แลวกลบมาสอขถามซอ
ชคามาควา เมอรแล้วจงอนญาคไ้ชอกจากโรงพกไปไ้ โดยส่งสอชมิ
ไ้ไปท่ยวชนซบรคแต่โดยลำพงคก ๆ ทวยกนอย่างนชก จากเรองนจะ
เห็นไ้ควา วิชชนชองเรอนนเป็นอย่างไร.....”

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อกษัตริย์สยามเสด็จประพาสยุโรป สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพลวงพิณโลกประชานาถ ซึ่งขณะนั้นเสด็จกลับจากยุโรปมาเยี่ยมพระนครชั่วคราว ได้ทรงพระกรุณาฯ ชยเลียงและอุปถัมภ์หม่อมเจ้าทองทมาช อย่างเป็นทางการ ย่นในโอกาสที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพลวงพิณโลกประชานาถเสด็จกลับไปประเทศรัสเซีย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้หม่อมเจ้าทองทมาช โดยเสด็จออกไปศึกษาวิชาทหารที่ประเทศรัสเซียด้วย ขณะนั้นชนมายุได้ ๑๒ ปี

หม่อมเจ้าทองทมาช ได้ทรงเข้าศึกษาใน โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (Military Page School) ซึ่งเป็นโรงเรียนนายร้อยสำหรับลูกขุนนางและเจ้านาย ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้ทรงสำเร็จการศึกษา สมเด็จพระนางเจ้าสุทธิดา วัลยาภิรมย์ พระราชทานยศเป็นร้อยตรี สังกัดกรมทหารม้ารักษาพระองค์ ซึ่งเป็นกรมทหารราบที่ ๑ ในรัสเซียสมทบ ในระหว่างเวลาที่อยู่ประจำกรมนี้ ได้ทรงมีโอกาสศึกษาพิเศษ คือ วิชาเคมี วิชาเสนาธิการทหารบก และวิชาสัตวแพทย์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้เข้าโรงเรียนทหารม้าเฉพาะสำหรับนายทหารชั้นสูง สำเร็จจากโรงเรียนนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ และเสด็จกลับประเทศไทยในปลาย พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้นเอง

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงบรรยายพระประวัติหม่อมเจ้าทองทมาชไว้ดังนี้

“ตั้งเฝ้าเกล้ามาแลแล้วแท่น หม่อมเจ้าทองทมาช ได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระบิตุลาธิราช เจ้าฟ้ากรมพลวงพิณโลกประชานาถเป็น

ส่วนพระองค์ คือทรงเลี้ยงไว้กับพระโอรสบุญธรรม อยู่กับท่านทวงปารุสีใน
 ชั้นแรก ภายหลังทรงช่วยเหลือหาที่ให้ประทับ จนในที่สุดทรงสร้างวง
 ประทานทถนนเศรษฐี ครบซอ มทถนนกว้างขวาง ทรงอนุเคราะห์หององค
 เองและหม่อมลตมีลา ตลอดจนโอรสธิดา ด้วยพระเมตตาจากริกภาพสม้า

เล่ม ๑ เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
 ใต้เสด็จฯ เสด็จมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน
 ซ่งสำเร้วราชทหาร ก็ได้ออกมาสนองพระเศพระคุณทันทเวลาที่เป็นหวัด
 หวัดอในการจัดระขยงานของกองทัพบก เห็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าบรม
 วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เขาพระทัยเห็นอนมากทใต้
 ทรงใช้มทรพระทัย และอัยไกลชคกยพระองค์ท่านตลอดมา คงแต่ยง
 ทรงพระเขาว สำหรับหม่อมเจ้าทองทฉาย นนถยอมนเป็นโอกาสอย่างคเล็กท
 ใต้ขยไคยงคยขยชาของเจ้านายทใต้ทรงรักมกคนโดยนยทใต้กลาวมาแล้ว

ตำแหน่งทางราชการครั้งแรกของหม่อมเจ้าทองทฉาย ทองใหญ่ คือ
 เป็นร้อยโทประจำแผนกทหารม้าใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ภายในสี่เดือน ดังแต่
 เริ่มเขาราชการ ก็ได้ทรงเป็นหัวหน้าแรงจกตั้งโรงเรียนอศ้วแพทยชนในชนน
 และไคเป็นราชองครภษเวรอกตำแหน่งหนง ในระหว่างทรบราชการเกยวกย
 งานอศ้วแพทยและทหารม้า ใต้ทรงมีส่วนเรยขเรยงการบทาราเกยวกยเรอง
 ของทหารม้าหลายเล่ม ไคแก่

- ๑. คำแนะนำในการเลี้ยงม้า (๑ พฤษภาคม ๒๔๕๕)
- ๒. ขอบงคย ำหรับทหารม้า (๑๘ มกราคม ๒๔๕๕)
- ๓. แบบฝึกหัดทหารม้า เล่ม ๒ (๓ มีนาคม ๒๔๕๕)

๘. ระเบียบการฝากหนังสือสอนกองร้อยทหารม้า (๒๑ กรกฎาคม

๒๔๕๕

พลองเกอนสังหาคคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ก็ได้รับพระราชทานเหรียญ
 กษัตริย์มาลา เข็มศิลปวิทยาอันเป็นบำเหน็จความชอบแก่คนยศยศด้วย
 วิชา ต่อมาถึงไ้ทรงแต่งตั้งำราทางทหารม้าอก เช่น ขอบ่ง คับระเบียบ
 โรงเรียนศิวแพทย (กุมภาพันธ์ ๒๔๕๕) ได้รับพระราชทานเงินเพิ่มพิเศษ
 คำวิชาใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ไ้ทรงนิพนธ์ตำราสอนนายสิบอศิวแพทยแปดเล่ม
 ทย ทางราชการกระทรวงกลาโหมชมเชยและให้รางวัล ๘,๐๐ บาท และใน
 ษณเองไ้ทรงเลื่อนตำแหน่งเป็นผบงคยการกรมทหารม้าสอง และเป็น
 มชวยจเรทหารม้า พระวรวงศ์เจือ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ไ้ทรง
 ษรยายพระประวัติในระยณนไว้กน ในระยณ บัญหาเกศคนในราชการ
 ทหารบกงการชนชนใหญ่ในทสูง หม่อมเจ้าทองทนายไ้รับคำสั่งกระทรวง
 ไ้ไปช่วยกันคคกบกรรมการอาวธ จึงไ้อาสาลาภคนใหญ่ ๘ กระบอกด้วย
 มา ๔๘ ตัว คน ๔๒ คน จากราชบุรีไปกาญจนบุรี เพชรบุรี แล้วยอนเข้า
 มาตนสำโรง ซึ่งเป็นทงกของพลท ๒ ในชณน

พระอธยาศัยและพระปรีชาสามารถของหม่อมเจ้าทองทนาย ใน
 ระหวางททรงเป็นผบงคยการกรมทหารม้า น ทราไ้จากจดหมายของพันเอก
 พระยาฤทธิรงค์เรณเจท (ทองคำ ไ้ไซโย) ที่เขียนถึงหม่อมมุลคมีลว่าความว่า
 “ผมถอนาเสด็จพระองค์ทานทสันพระชนม์ไปแล้ว เป็นพระบรมคร และเป็น
 มงนายภไ้ให้หลกในทางปกครองคนและวิทยาการ จนตงคนอูไ้คนทก
 วนนกเพราะพระองค์ทาน ผมไ้ได้อยไ้ขงคยขณูชาไ้ลชคคมากขทานเป็นเวลา

ถึง ๑๒ ปี ทราบว่าท่านไปเรียนในยุโรป ตั้งแต่พระชนม์ได้ ๑๓ และกลับ
 มารับราชการในเมืองไทยราว พ.ศ. ๕๔ ผมได้พบกับท่านเป็นครั้งแรกที่
 กรมทหารม้าที่ ๒ บางซื่อ เมื่อ พ.ศ. ๕๕ ท่านเป็นร้อยโท ประจำกรม
 จเรทหารม้า และเมื่อ พ.ศ. ๕๖ ท่านเป็นร้อยเอก ปลัดกรมทหารม้าที่ ๒
 ต่อ พ.ศ. ๕๗ ท่านเป็นผู้บังคับการกรมทหารม้าที่ ๒ ผมเป็นผู้บังคับกองร้อย
 ในกรมของท่าน ถ้ากล่าวถึงผู้เชี่ยวชาญในการทหารม้าแล้ว นับว่าท่านเป็น
 ผู้ประสิทธิ์ประสาท เป็นคนประโยชน์แก่กองทัพบกเฉพาะเหล่าทหารม้าเป็น
 ทักษะ ความจริงผลสำเร็จวิชาการทหารมาจากต่างประเทศก็มี ทูลกระหม่อม
 จักรพงษ์ แต่พระองค์ท่านไม่มีเวลา เพราะต้องจัดการในเรื่องโรงเรียน
 นายร้อย และกรมเสนาธิการทหารบก ยังมีเจ้าคุณเทพหัสดินอีกคนหนึ่ง
 แต่จำเป็นต้องไปศึกษาวิชาการในกรมแผนที่เสีย พระองค์จึงมีหน้าที่ในราชการ
 ทหารม้าโดยเฉพาะ พระองค์ท่านได้แต่งตำราเรื่องแบบฝึกหัดทหารม้าและ
 การปฏิบัติในการบารุงเลี้ยงมาเป็นเรื่องแรก เคยรับสั่งจากพระโอรสที่ว่าหม่อม
 กุได้ช่วยเหลือในเรื่องเขียนรูปม้า และคนเพื่อประกอบแบบฝึกคนนควย ต่อมา
 ได้ตั้งโรงเรียนนายสัตวแพทย์ขึ้น ท่านเป็นผู้อำนวยการเอง เมื่อนักเรียน
 เรียนสำเร็จรุ่นแรก ๆ ถึงกับน้อยพระทัยรับสั่งว่า กระทรงวงเกษมศรายังเอา
 นายสัตวแพทย์ไปหมด เพราะให้เงินเดือนสูงกว่า การสัตวแพทย์ยังมีใน
 เมืองไทย เพราะท่านเป็นผู้ริเริ่ม เรื่องนพวกแพทย์สัตวโคหฬอพระรูปท่าน
 ครอบงำเป็นอนันตาวรีย บังคับมอญจนทกวอนน.....

ในส่วนทางคนตรนนี้ แตรวงของกองทัพบกแท้เดิมขึ้นอุกับผญชชา
 การกองพลทหารบกที่ ๑ ท่านพันธุ(หม่อมเจ้าพันธุประวดี เกษมสันต์)

แต่เมื่อทราบว่า ท่านทรงสนพระทัยและมีความรู้เชี่ยวชาญในการวินิจฉัยมา
ชกยท่านโดยตรง ซึ่งมีโปรเฟสเซอร์ โคนาซาร์ ชาวอิตาลีเคยเป็นครูใหญ่
และยังมีชาวต่างประเทศเป็นผู้ช่วยอีกหลายคน เช่น เดคานา ชาวฟิลิปปินส์
และไซกุม ชาวชกโกสโลวาเกีย เป็นต้น พร้อมด้วยครูไทยมีจำนวนคน
ประมาณ ๑๕๐ คน ถึงกับลือชือว่าเป็นเอกในทวีปเอเชีย.....

..... นอกจากนั้น เรื่องสัญญาณแดรเคียวของทหารม้า พระ-
องค์ไคทรงจัดแต่งขนทงสน และใช้ช้อยจนทกวนน ไม่มีใครเปลี่ยนแปลง
แก้ไข.....

เกยวชการสัตวแพทยนน พลจัตวา หลวงสนนรักษสัตว โดยนทก
รายละเอียตเพิ่มเติมมีใจความดังนี้ ในระหว่างที่ประจำกรมจเรทหารบก
นน หม่อมเจ้าทองทนายทรงดำรวา มาชอ กองทัพบกเวลานนก็มอยมอก
ตลอดจนช่าง โค กระบือ แต่ไม่มีนายสัตวแพทย์ทก สำหรับช่วยบำรุงรักษา
และเลี้ยงคตลอดจนการใชงาน คงมีแต่นายสัตวแพทย์แผนโบราณเพียงไม่
กนาย ฉะนั้นจึงไคทรงชอชกตั้งโรงเรียนอศ้วแพทยทหารบกชน เมื่อ พ.ศ.
๒๔๕๕ เพื่อเพาะนายสัตวแพทย์และให้เรียนวิชาสัตวบาลด้วย โดยให้
คคเลือกจากนายสิบตามกองทหารต่าง ๆ ที่มีควมรู้หนังสือไทยคค ภาษา
คพอใช้ไค ความประพฤติดี มาแห่งละกองพล ๒-๓ นาย โดยการสอบ
คคเลือกควมรู้ เมื่อคคคคเลือกแล้วให้ส่งไปยงกรมจเรทหารบก ซึ่งรวบ
รวมไคทงสน ๒๘ นาย แต่ทงกรมจเรทหารบกคต้องการเพียง ๒๐ นาย
จึงไคสอบคคเลือกทกรมจเรทหารบกคคกรงหนึ่ง ส่วนทที่เหลือให้ส่งกลยยง
กรมกองเดิม ในระหว่างทตั้งโรงเรียนอศ้วแพทยทหารบกชนน ไคทรงตั้ง

กองผสมสควชชนกตำบลห้วยสระและตำบลจันทก จังหวัดนครราชสีมา โดยให้ทำการผสมโค และทำเสียบยงอาหารสัตว์ควยในคว คือกทำหญ้าแห้งเตรียมไว้สำหรับเวลาขาดแคลนหญ้าสด หรือเกิดสงครามชนกันนำออกให้กินได้

ทรงทราบว่า หม่อมเจ้าทองทนาย ไททรงเป็นพรหมวิชาการศึกษาสัตวแพทย์ในประเทศไทยเป็นพระองค์แรก นับเป็นงานชิ้นสำคัญยิ่งในชีวิตราชการของพระองค์ท่านในระยะเริ่มต้น อนึ่ง ต่อมาเมื่อออกจากราชการแล้ว ก็ยังได้ทรงดำรงตำแหน่งสัตวแพทย์ชั้นในฯ ฟ้างกรมมหาวิทยาลัย (ภายหลังย้ายมาสังกัดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์) ต้องใช้เวลาถึง ๑-๒ ปีทางราชการจึงอนุมัติให้ตั้งได้ เริ่มปฏิบัติงานใน พ.ศ. ๒๔๕๐ พระองค์ท่านได้เป็นอาจารย์อยู่ในคณะสัตวแพทย์จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓

ในปลาย พ.ศ. ๒๔๕๗ ทางราชการตั้งสัตววิทยาศาสตรชนในกองทัพบก ก็ได้เลือกหม่อมเจ้าทองทนายเป็นกรรมการที่ปรึกษาด้วย ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้บังคับการกรมทหารบกมารวมกับเป็นผู้ช่วยจเรทหารม้าและสัตวพาหนะทหารบก ต่อมาเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๑ รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับประเทศเยอรมันและออสเตรียชงการ เมื่อ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ หม่อมเจ้าทองทนาย ก็ได้ทรงรับหน้าที่พิเศษเป็นผู้ควบคุมดูแลยุทโธปกรณ์และคณะทูตออสเตรียชงการด้วย ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้เป็นผู้ช่วยทูตในทางทหาร ประจำประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ และเมื่อกลับมายาประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ก็ได้ทรงดำรงตำแหน่ง เป็นจเรสัตวพาหนะและการทหารม้า พระองค์ท่านได้รับพระราชทานยศเป็นพลตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ และเป็นสมาชิกกรรมการกองพลที่ ๒ (ปราจีนบุรี)

ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ อินเป็นตำแหน่งสุดท้าย ก่อนออกจากประจำการเป็น
กองหนุนสังกัดกองบังคับการกระทรวงกลาโหมในวัยเกษียณ

ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตราชการของหม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่
เป็นไปอย่างรวดเร็วเป็นลำดับ ทรงนุกด้วยพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ
คงทหนังสือพิมพ์บางกอกการเมืองฉบับประจำวันเสาร์ที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ.
๒๔๗๓ ใกล้เคียงไว้ในคอลัมน์ "คุยกับวันเสาร์" ว่า

".....ทรงปฏิบัติราชการ เป็นที่ เรียบร้อย อันประกอบด้วย ความรู้
ความสามารถตลอดมา จนได้ทรงเลื่อนยศและตำแหน่ง เรื่อย ๆ ขึ้นมา เป็น
จเรทหารและเสนา นายพลตรีทหารบกอยู่จนทุกวันนี้

หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ได้กล่าวสรรเสริญพระอริยาศัยส่วนพระองค์ไว้ด้วย
ว่า "พูดถึงพระนิตย์ นับว่าดี วางพระองค์ไว้ส่มเกียรติส่มศักดิ์ กล่าวหาญ
เด็ดเดี่ยว เป็นที่พอใจของผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยมาก โปรดการกีฬาโลกเิน
การบังคับม้ากันขว้าเช่นอศวโกวิทไต้หนึ่ง พอพระทัยในการคบหาสมาคม
อย่างกว้างขวาง เคยทรงรับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยทูตทหาร (มิลิตารี
อิตตาเซ) ประจำกรุงปารีส นครหลวงประเทศฝรั่งเศสครั้งหนึ่ง ทรงหม่อม
เป็นหญิงชาวรัสเซีย ขณะเมื่อยังประทับอยู่ในประเทศนั้น อันนับว่าเธอมี
อริยาศัยและคุณสมบัติเยี่ยม เหมาะแก่พระองค์ท่านที่สุด บุคนี้เธอกลับ
เป็นไทย ๆ อย่างหญิงชาวเราแล้วเหมือนกัน นำเคารพนับถือเธอไม่น้อยไป
กว่าพระสามเเลย ทั้งพระองค์ท่านและหม่อม โปรดให้ส่มท่มความประสงค์
จะเฝ้าได้ทุก ๆ เวลาว่างเสมอ"

หม่อมเจ้าทองทงชาย ทองใหญ่ ทรงมีความอดสาหะวีระโยในการ
 ศึกษาคนควาหาความร้อยเล่มมือ แม้จะไต่เลื่อนตำแหน่งสูงและรับมอบ
 การงานเพิ่มขึ้นหลายคานกัก ก็ยังทรงพยายามหาเวลาว่างเรียบเรียงตำรา
 ตำรา และทรงทำการทฤษฎีของกวีวิชาความร้อยมีไตซาค เช่น ยังกง
 สอนนกรเรียนข้อควแพทย ทรงคิดแบบหีบเครื่องมือเครื่องยาสำหรับข้อควแพทย
 (พ.ศ. ๒๔๖๒) และทรงเรียบเรียงสมุดแนะนำในการปฏิบัติบำรุงม้าใหม่
 (พ.ศ. ๒๔๖๒) เป็นต้น

หม่อมเจ้าทองทงชาย ทรงสนพระทัยในวิชาประวัติศาสตร์มาก เป็น
 เหตุชักจูงให้พระองค์ท่านทรงก้าวเข้ามาในวงการของครุชนอกเหนือไปจากที่
 ทรงบรรยายวิชาในวงการทหารบก เวลานนทางราชการได้จัดตั้งเจ้า
 ลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นใหม่ ๆ ไม่มีบุคคลที่ใดเตรียมไว้ให้รับหน้าที่
 ศาสตร์จารย์ครบถ้วน จึงต้องขอแรงบุคคลภายนอกกระทรวงธรรมการ
 ให้เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาหลายวิชา พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภ
 พฤทธิยากร ทรงเล่าว่า ในตอนแรกพระองค์ก็ไต่ทรงรับเชิญไปสอนวิชา
 ยประวัติศาสตร์หลายย หน้าที่นถาเป็นในมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ในนานา
 ประเทศก็ส่งเคราะห์เขาในประเภทศาสตร์จารย์ชั้นหัวหน้า ต่อมาพระองค์
 ท่านทรงติตราราชการในอาชีพมากชน เช่น ักก็จะต้องโดยเสด็จพระราชดำเนน
 ในการแปรพระราชฐานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มากชน
 ทุกที่ จึงได้ทรงเส่นอพระนามหม่อมเจ้าทองทงชายแก่พระยาวิฑูรย์ปรีชามาตย์
 (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นคณะบดีคณะ
 อภิศาสตร์และวิทยาศาสตร์อยู่ พระยาวิฑูรย์ปรีชามาตย์ เห็นชอบด้วย

หม่อมเจ้าทองทมา俞 ทองใหญ่ จักรพรรดิหนาทสอวิชาประวัติศาสตร์ไทย
 และสาภกลงแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ จนถึงคราวหนึ่งทรงพักจากการสอนเนื่อง
 จากเสด็จไปราชการต่างประเทศและหัวเมือง เมื่อเสด็จกลับมาแล้วประจวบ
 ภัยเวลาทพระองค์ท่านออกจากราชกรรพหาร ทรงมีเวลาว่างมาช่น จึงไต่
 รัชเสัญให้กลับไปสอนวิชาอื่น ทรงสอนอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ ก็จำ
 ต้องพักการสอเนื่องจากประชวรหนัก เมื่อทรงพนจากการประชวร ยังมีท
 จะมีพระอาการเป็นปรกติก็เสด็จกลับไปสอนอีก อันเป็นการฝืนใจครอบครั
 และพระสหายทั้งหลาย ทรงนึกด้วยมีพระทัยรักการสอและทรงเป็นห่วง
 นิสิตของพระองค์มาก ทรงลอนอยู่ไต่ไม่ช้าก็ประชวรอีก ทำให้ต้องทรง
 ยุติการสอจนกระทั่งสิ้นชีพตักษัย ก็อนสิ้นพระชนม์ด้วยความททรงเป็นห่วง
 และทรงคิดถึงจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในคราวสุดท้ายที่ประทับรดยนต์
 เสด็จออกจากวังไปโรงพยาบาลน ไต่ทรงขอให้คนขับขีบรรดฉานไปทาง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อสั่งให้รถหยุดแล้วไต่ทรงจ้องมองคูมหา
 วิทยาลัยนอยู่ครู่หนึ่งแล้วจึงให้รถฉานไป นับเป็นวาระสุดท้ายที่ไต่ทรงอำลา
 จากสถานนการศึกษานแห่งนี้ไปโดยไม่มีวันเสด็จกลับมาอีก

ในคานการสอของหม่อมเจ้าทองทมา俞น นิสิตททุกคนจะตองระลึก
 ถึงพระองค์ด้วยความเคารพรักและกตัญญูสำนึก ในพระคณของพระองค์
 ท่าน ผู้ทไต่เรียนประวัติศาสตร์ในครรงนุณ ย่อมจะจดจำถอยค้ำสำนวนททรง
 บรรยายไต่แม่นยำ เพราะวาคาททรงเลอกมาใช้นนมีลักษณะชวนให้ฟังสนก
 แปลกหู เช่น ถามเรื่องอะไรเป็นขัญหาย่งยากก็มักทรงใช้คำว่า "ตักกระฉก"
 เวลาทรงบรรยายภาพเหตุการณ์ หรือบุคคลทเกี่ยวของกับประวัติศาสตร์

นสติพากันรู้สึกความซวยจิตใจ มีอารมณ์และเลอคเนออย่างบุคคลในสมัย
 ปัจจุบัน แม้บุคคลเหล่านั้นจะมีชออยู่ในประวัติศาสตร์ทั้งแก่สมัยกรีกโรมัน
 และมีสมัยหลายร้อยปีมาแล้วก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า ทรงมีศิลปะในด้าน
 การสอนเป็นอย่างดี โน้ตวิชาประวัติศาสตร์ของพระองค์นั้นละเอียดพิศาว
 ทง ๆ ทงพระทรงบรรยายนั้น นิสิตสังเกตเห็นพระองค์ท่านทรงถอกระดาก
 แผนนตเคียว จดเพียงหวนชอสน ๆ ไว้ แสดงว่าทรงจดจำเหตุการณ์ สถานที่
 เวลา และบุคคลได้จนพระทัย และทรงมวอการเล่าทงให้เกิดจินตนาการ
 กว้างไกล จดเป็นกลวอสนทวอหนึ่ง

ศิษย์ของพระองค์ท่านได้รวบรวมและจดพิมพ์คอบรรยายวิชาประวัติ-
 ศาสตร์ไทยและลากลทงบรรยายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคือ เล็กเชอ
 ประวัติศาสตร์สยาม และปาฐกถาประวัติศาสตร์สากล รวมพิมพ์เป็นตอน ๆ
 คอตอนท ๑ กรีก คอตอนท ๒ โรมัน คอตอนท ๓ มอสมัยคอตอนทหนึ่ง คอ
 ท ๔ มอสมัยคอตอนทสอง รวมทงสันเฉพาตำราประวัติศาสตร์ เป็นหนังสือ
 ไม่นอยกว่า ๒,๒๐๐ หน้า เนื่องจากความเกี่ยวพันกับวิชาประวัติศาสตร์น
 พระองค์ท่าน จึงได้ริบเชิญให้ ไปช่วยปฏิบัติ การงานของชาติ อิกหลายอย่าง
 เช่น เป็นประธานกรรมการอกรานุกรมภูมิศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน ทำ
 การชำระชอทองถนต่าง ๆ เพื่อแสดงอำนาจและสถิตพยากรณ์เป็นถน จน
 ได้พิมพ์ผลแห่งการชำระออกมาแล้ว ๒ เล่ม นอกจากนั้นยังได้ทรงเขียน
 เรอเบ็ดเตล็ดไว้อีกบาง เช่น เรอการกบฏของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน
 และเรออื่น ๆ อิก

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรไต่ทรงบรรยายพระนสย

และพระอริยาศัยของพระองค์ท่านไว้ว่า ".....ทงนยอมเป็นเครื่องแสดงว่า

ในตอนเจริญชนมายแล้วน หม่อมเจ้าทองทนายมอตสาหะพากเพียรเป็น

อย่างมาก มีอยู่ฐานธรรมตามพระพุทธรูปมเป็นอย่างค อันจะหาผู้อายุสูง

ที่ดำรงอยู่ในความขยันหม่นเพียรให้เทียบมถงเธอนั้นไม่ใคกคนนค

.....ว่าในแง่พการ สำหรับพระบิดานันไม่ใครไคเคยอยู่ด้วยกัน

มาแต่เล็ก แต่เมื่อเคยโตชน เธอกไคปฏิบัตพระบิดาทามควรแกวสย หม่อม

แม่นถงแกกรมไปนาน แต่เธอมีชนษาเพียง ๔ ขวบ จึงมีไคเกวของ

กัน แต่เธอกปฏิบัตหม่อมมา ๆ ฯลฯ เป็นอย่างสนทสนม ผู้ที่อยู่ในฐานะ

พระบิดาเธออย่างจริงจงกคช สมเด็จพระบิดลาธิราช เจ้าพากรมหลวง

พญโลกประชานาด หม่อมเจ้าทองทนายมความจงรภกคตสมาเสมอ วาง

องค์ในฐานะสนทสนมแต่ปราศจากทวงทลวนลามคเสมอ

ว่าในทางครอบครัว หม่อมเจ้าทองทนาย เป็นผู้ชอตรงต่อครอบครัว

ทุกทาง รักใคร่สนทสนมกับหม่อมลคตมลาเช่นอย่างค เอาใจใส่อภิบาลรักษา

ครอบครัวอย่างทวเป็นเกลียว จะเห็นไคชคด้วยอาการทเธอสนทสนมกับ

ลูกเมียอย่างนารก วาทม่อยว่า ลูกโตทไคพอเป็นเพื่อน ลูกนเป็นลูกท

เควระหคทหนกหนา ลูกหม่อมเจ้าทองทนายไคพอเป็นเพื่อนเช่นแนแต่ทงแต่

เล็กจนโต จนเพื่อนของลูกส่วนมากทไปมาหาสู่อยู่กบลูกทวงเธอกคเหมือน

จรกกลายเป็นเพื่อนของเธอไปด้วยแทบทุกคนเทาทเคยเห็นมา อนชนชนหลาน

ไม่ว่าโดยทวงตรงหรือทงอ้อม บรรวาทคคนเคยตางกรกใคร่สนทสนมองค์

เธอแพร่หลาย

ว่าในแง่ของวงศ์ญาติ ก็เคยได้ยินพ้องของเธอชมและสรรเสริญความ
รักใคร่ เพราะเธอใจดี โอบอ้อมอารีต่อญาติ

ว่าในแง่เพื่อนฝูง เธอเป็นเพื่อนที่คบได้มาก ๆ เช่นยกตัวผมเขียนเอง
ใครสักความชอบอย่างชัดแจ้ง ด้วยไม่ใช่เพียงจะคบกัน คบกันมาหลายสิบปี
ถึงสนิทสนมอย่างจนตลอดชีวิต จนรู้สึกว่าเธอเป็นยิ่งกว่าเพื่อน หรือญาติ
เท่านั้น ถึงเท่ากับเป็นน้องร่วมบิดามารดาคนหนึ่ง เพื่อนสนิทของเธอมีคน
ทุกชั้นวรรณะ หลายชาติหลายศาสนา

ว่าในแง่เพื่อนร่วมอาชีพ โดยนัยจากเพื่อนร่วมอาชีพเป็นเสียงต่าง ๆ กัน
แต่เมื่อเธอถึงศพก็ขยไปแล้ว สังเกตเห็นว่าพวกเจ้าพนักงานมหาวิทยาลัย
มาเยี่ยมค่านับศพจนพร้อมพรัง พวกทหารมาและขอศพแพทย์ ซึ่งแม้จะไม่ได
ร่วมงานกันมาร่วม ๆ สบายแล้ววจริง แต่ก็พากันมาขำเพ้อถูกล้อและวาง
พวงมาลัยสักการศพออย่างแข็งแรง

ว่าในแง่พลเมือง ไม่เคยสังเกตว่าหม่อมเจ้าของทนายประพฤติกองค
ไหวปรีดิ์ผิตแฉกไปจากคคชของพลเมืองค้ประการใด ไม่เห็นผูกพยาบาทมาค
ร้ายใคร ไม่เห็นทำการผิดพระราชากำหนดกฎหมาย คังของคอยู่ในฐานะผู้ม
ธรรมาอย่างพร้อมมูล ขำเพ้อทำงานเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทุก
วิถีทางที่จะทำได้

หม่อมเจ้าของทนาย ประชวรเช่นบิดเมือราวเดือนเมษายน พ.ศ.
๒๔๘๕ ค้อมาเกิดมีอาการหทัยพิการ ประชวรชยนานจึงทุเลาลง แต่ค้อมา
ไม่ชากลับประชวรใหม่อีกด้วยพระโรคหทัย ซึ่งมีอาการเห็นได้ชัดกว่าโรค
อย่างอื่น แม้หม่อมและโอรสธิดาจะได้อาพาเพียรพยาบาลเป็นเวลาหลาย

เดือน พระอาการมิไกรกระเดื่องจน จนในที่สุดก็สิ้นชีพิตักษัยในตอนเช้าตรู่
ของวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ สันมาอายุ ๕๖ ปีเศษ

หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทรงมีโอรสและธิดากันหม่อมมดลุมิดา เป็นชาย
สอง หญิงสอง คือ

๑. หม่อมราชวงศ์ชาย จักรทอง ทองใหญ่
๒. หม่อมราชวงศ์หญิง ผ่องลักษณ ทองใหญ่
๓. หม่อมราชวงศ์หญิง พกตรพราง ทองใหญ่
๔. หม่อมราชวงศ์ชาย สิงหคทา ทองใหญ่

(พระประวิฑ์ของ พลตรี หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่ ส่วนมาก
เก็บความมาได้จากพระประวิฑ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธรรมาทร กรม
หมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงนพนธไวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ และสืบเรียง
ได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจากหม่อมมดลุมิดา ทองใหญ่ ซึ่งได้กรุณาขอ
ต้นฉบับพิมพ์ปกและหลักฐานทาง ๆ มาให้เพื่อประกอบการเรียบเรียง ทรง
เป็นพระคุณอย่างยิ่ง)

หอสมุดคุรุสภา

ระบุเนื้อ นาคทรพ

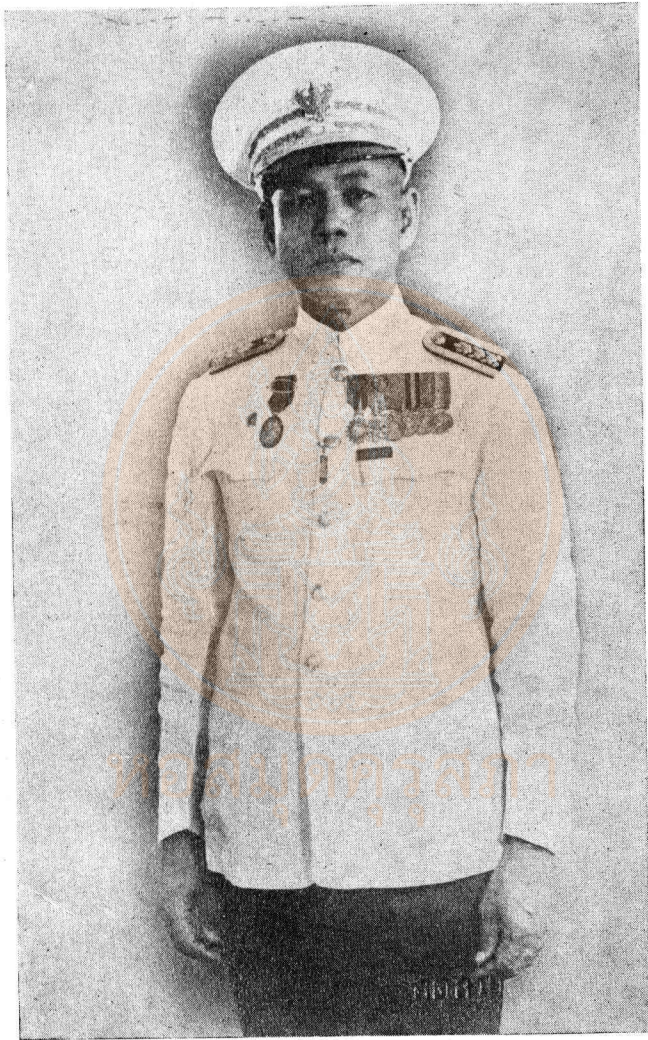
พระอนุสิษฐคุณราช

(สุวรรณ มุกดาประกร)

พ.ศ. ๒๔๒๕--๒๕๐๑

พระอนุสิษฐคุณราช (สุวรรณ มุกดาประกร) เป็นบุตรขุนประภิชฐ-
มุกดา (เส็ง มุกดาประกร) และนางประภิชฐีมุกดา (เงิน มุกดาประกร)
เกิดที่บ้านหลังวัดสระบัว สะพานกษัตริย์ศึก เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ.
๒๔๒๕ เมื่อเยาว์วัย เรียนหนังสือที่บ้านโดยมีหลวงบริบูรณ์ผลากร (สีง
มุกดาประกร) เป็นผู้สอน

ครั้นอายุ ๑๐ ปี เด็กชายสุวรรณได้ไปอยู่กับท่านพระครูปลัดชน ฌนวิ
พิชยญาติการาม ได้วิชาธรรมเป็นเวลา ๓ เดือนเศษ และได้เรียนหนังสือ
ไทยที่โรงเรียนในวัดนั้น จนใน พ.ศ. ๒๔๔๑ อายุ ๑๒ ปี จึงกลับไปอยู่บ้าน
และไปเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งทรงนบพระยาภักดี
ทรงสวัสดิ์ (สุทใจ ไกรจิตติ) เมื่อยังอุปสมบทเป็นพระมหาพดเป็นครูใหญ่
ได้เรียนอยู่ในโรงเรียนนี้ ๒ ปี จึงไปเข้าโรงเรียนสายสวัสดิ์ศึกษาคารใน
พ.ศ. ๒๔๔๓ จนสอบไล่ได้ประโยค ๒ ชั้น ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ แล้ว
เข้าสอบคัดเลือกได้เป็นนักเรียนฝึกหัดอาจารย์ พอปลาย พ.ศ. ๒๔๔๕
ก็สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถมสามัญ (ป.ป.) และยังคง
เรียนต่อไปจนสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถมพิเศษ (ป.ป.พ.)

พระอนุสิษฐดรุณราช
(สุวรณ มุกดาประกร)

ในปลาย พ.ศ. ๒๔๔๖ เริ่มเป็นครูในโรงเรียนราชวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๔๔๗

แล้วย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนมัธยมพิเศษวัดปทุมคงคา และโรงเรียนมัธยมสูงที่จตุรชนใหม่ ณ สายสวัสดิ์สงคราม ตามลำดับจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดทองนงการาม

ในระหว่างที่รับราชการเป็นครูอยู่ในโรงเรียนเหล่านี้ ครูสุวรรณ มุกดาประกร ได้ใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้ต่อไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓

จึงได้รับประกาศนียบัตรครุมัธยม (ป.ม.) ซึ่งในสมัยนั้นนับว่าเป็นวิทยฐานะอันสูงส่งสำหรับครูจะพึงชวนช่วยศึกษาได้ในเมืองไทย

ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ครูสุวรรณได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูประจำฝ่ายปกครองในโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันออก (บ้านสมเด็จเจ้าพระยา) อันเป็นตำแหน่งสำคัญสำหรับครูฝ่ายเพียง ๒๕ ปีเท่านั้น จึงเป็นการสมควรแล้วที่ ครูสุวรรณ จะได้รับ พระราชทานยศ บรรดาศักดิ์ เป็นรอง อำมาตย์โท ชุนนพนันตีสถิตในชั้นตนเอง

พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นปีที่ชุนนพนันตีสถิตนั้นจะปลายปลื้มและภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเหตุที่กระทรวงธรรมการได้ทำการเลือกเฟ้นครู เพื่อไปรับราชการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างขึ้นมาใหม่และ ชุนนพนันตีสถิตก็ได้เป็นครูคนหนึ่งในบรรดาครูที่กระทรวงธรรมการส่งไป

ชุนนพนันตีสถิตได้ไปรับราชการเป็นครู ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ ๗ จนถึงปลาย พ.ศ. ๒๔๖๘ ด้วยความซุกซนหัวขี้แสบและ

ความสามารถ จึงได้เลื่อนตำแหน่งจากครูสามัญเป็นผุ้ช่วยผุ้กำกับคณะ
ผุ้กำกับคณะ จนเป็นผุ้ช่วยผุ้บังคับบัญชาโรงเรียน สอนทางยศและบรรดาศักดิ์
ก็ใคร่ขพระมหากษัตริย์ไปรทเกล้า ฯ เลื่อนชนเป็นหมื่นแพร หลวงอนุสิษฐ-
ครุณราช และรองหวัหมน พระอนุสิษฐครุณราชเป็นลำดับ

ในระยะเวลา ๑๓ ปีที่พระอนุสิษฐครุณราชได้ปฏิบัติทการงานอยู่ใน
โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพ ฯ นั้น ท่านได้กระทำคุณงามความดีอะไร
ไว้อย่าง ผุ้เขียนระขอคคตครุสคคชอง ฯ พณ ฯ หม่อมหลวงชั้น มาลากุล
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมาคพมพไว้เพื่อเป็นคำทอบ ณ ทน

ครุสคคค

“ในการพระราชทานเพลิงศพคุณพระอนุสิษฐครุณราช ข้าพเจ้า
ขอแสดงความเคารพต่อท่านเป็นครั้งสุดท้าย ด้วยการเขียนคำ
ไว้อาลัย ส่วนการระลึกถึงพระคุณของท่านนั้นจะยังไม่สิ้นสุดลง

คุณพระอนุสิษฐครุณราช เป็นครุมาตลอดชีวิตของท่าน
บรรดาศิษย์ของท่านย่อมจำได้คว่าท่านให้ความเมตตาปรานต่อศิษย์
ของท่านเพียงใด อันความเมตตาปรานนั้นมิได้อยู่ในแบบเรียนหรือ
ตำราสอน แต่อยู่ในบทเรียนทุกบทเรียนที่ท่านสอน และอยู่ใน
น้ำเสียงของท่าน ข้าพเจ้าโชคดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้เป็นศิษย์ของท่าน
ผุ้หนึ่งที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทาน
กำเนิดแก่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง มีพระบรมราโชบายเกี่ยวกับ

การ จัด ตั้ง โรงเรียน นั้น อย่าง แจ่ม แจง แน่ นอน พระองค์มีพระ
 ราชประสงค์ที่จะให้ครูอบรมสั่งสอนนักเรียนมิใช่เพื่อให้ทำโทษ
 เรขาคณิตได้เท่านั้น แต่เพื่อให้นักเรียนเติบโตขึ้นเป็นบุคคลที่
 สามารถรับผิดชอบทำการงาน และให้ผู้นั้นนับถือได้ในสังคม การ
 ให้การศึกษาแบบนี้ เรามักอาจวัดผลได้ด้วยการสอบข้อหรือ
 สอบไล่ แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้า คุณพระอนุสรณ์สุทรธรรมา
 ได้ปฏิบัติตามพระบรมราโชบายอย่างดียิ่ง

คุณพระอนุสรณ์สุทรธรรมา เป็นครูที่ยอมเหนื่อยเพื่อกำหนด
 สั่งสอนศิษย์ ท่านมิได้มีวิชาสอนที่โลดโผน ซึ่งเราอาจจดจำไว้แล้ว
 สู้กันฟังเมื่อหลายปีผ่านไป บางทีพวกเราหมกมุ่นอยู่กับงานจะ
 ลืมเสียด้วยซ้ำไปว่าท่านสอนว่าอย่างไรบ้าง แต่สาระสำคัญที่ท่าน
 สอนไม่ได้หายไปไหน ข้าพเจ้าขอขยายความดังคำโคลงต่อไปนี้

เสียงครูสอนศิษย์แล้ว	เงยบหาย
เหมือนคลื่นกระทบชาย	ผิงนา
คำสั่งสอนสั่งละลาย	เลื่อนหมด ฉะฉานฤ
เหนื่อยอ่อนซ่อนส่วนซ้ำ	ชอกไว้ในทรง
เวลาล่วงเขตข้าม	ขวบปี
ศิษย์ห่างต่างเมืองมี	แยกย้าย
บางคนสบโชคดี	เป็นสุข
บางประสบโชคร้าย	เดือดร้อนแรงท่ว

ผู้มีความทุกข์เข็ญ

หลับยอ่กิดเหมื่อน

หวังพงสงชงตอน

อาจแ่ววเสียงครูกอง

เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๖๘

ครองเรือน ใจเอย

ขุ่นข้อง

สัด

อกครงคราจน ”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสด็จสวรรคต โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ คือโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

กรุงเทพ ฯ โรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนพรานหลวง ซากองค

อุปถัมภ์ ข้าแคว้นจุกของประเทศไทยเริ่มตกต่ำ ทางราชการจึงต้องปลดครู

บาอาจารย์ในสถานศึกษาทั้ง ๓ แห่งนอกรับพระราชทานข้าเห็นจำนาญ กง

เขาไว้แต่ครูฝรั่งทงไม่พนักำหนดสัญญาจ้างกับครูไทยซึ่งเป็นครูประกาศ

นียบครูจากประเทศอังกฤษ ๕ คน ส่วนโรงเรียนราชวิทยาลัยและโรงเรียน

มหาดเล็กหลวงกรุงเทพ ฯ ซึ่งได้รวมโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่

เข้ามาไว้ตงแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ให้ยุบ

รวมเข้าเป็นโรงเรียนเดี่ยว คือวชิรราชวิทยาลัย ในปัจจุบัน

พระอนุสิษฐุตรธรรราช เป็นครูกอนหนึ่งในบรรดาครูที่ถูกปลดออกจก

พระราชทานข้าเห็นจำนาญ ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ขณะนั้นมออายุเพียง ๔๐ ปี

จึงไปประกอบอาชีพอย่างอน ครกแรกได้ไปเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย

ต่อมาได้เข้ารับราชการในกรมรถไฟหลวง แต่เนื่องจากเป็นบุคคลที่เกศมา

นิสัยเป็นครและรักอาชีพครอย่างจริงใจ จึงกลับเข้าไปเป็นครูในวชิรราช

วิทยาลัยอก จนได้รบแต่งตั้งให้เป็นผกำกษณะพญาไท แทนพระยวโรพาร

วิทยา และได้ดำรงตำแหน่งนั้นมาจนตงวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

จึงได้ยื่นใบลาออกจกวชิรราชวิทยาลัย

เมื่อออกจากมหาวิทยาลัยแล้ว พระอนุสิษฐคุณราชได้ไปช่วย

นายประสาธ สุขุม จัดตั้งโรงเรียนบางบัวทองวิทยาลัย อำเภอปากเกร็ด

จังหวัดนนทบุรี โดยท่านเป็นผู้ควบคุมและดำเนินการสอนด้วยตนเองตลอดมา

หลวงทัศนคุณพลซึ่งเป็นผู้คนเคยใกล้ชิดกับพระอนุสิษฐคุณราชโดยเคยเป็น

ครูโรงเรียนนวมวิทาลัยและโรงเรียนบางบัวทองวิทยาลัยมาด้วยกัน ได้

ให้ความรู้เพิ่มเติมมาว่า ท่านเริ่มทดลองสอนบุตรหลานจำนวน ๗-๘ คน

ของคณงานบริหารการค้าบางบัวทองใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ชาวบ้านใกล้เคียง

ได้เห็นความสามารถของท่านในการอบรมสั่งสอนเด็ก ก็เกิดความนิยม จึง

ขอฝากบุตรหลานของตนเข้าเรียนกับท่านมากขึ้นเป็นลำดับ ใน พ.ศ. ๒๔๙๐

นายประสาธ สุขุม จึงมอบหมายให้ท่านดำรงตำแหน่ง ผู้จัดการ และ

ครูใหญ่ ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนบางบัวทองวิทยาลัยต่อทางราชการ เมื่อ

ได้รับอนุญาตแล้ว ท่านก็ได้ดำเนินงานโรงเรียนให้รุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ

โรงเรียนบางบัวทองวิทยาลัยนี้ข้ว่าเป็นโรงเรียนแรกที่จัดสอนวิชาดนตรีบรรพาทย

นักเรียนของท่าน สามารถ ออกแสดงดนตรี สำหรับประชาชน ณ สังคีตศาลา

กรมศิลปากรบ้าง แสดงในงานศิลปหัตถกรรมบ้าง งานฉลองรัฐธีรรมบุญ

บ้าง และทางวิทยุกระจายเสียงบ้าง ผู้ฟังวิทยุกระจายเสียงระหว่าง พ.ศ.

๒๔๙๐ - ๒๔๙๕ คงเคยได้ยินการบรรเลงบรรพาทยเครื่องใหญ่ของคณะ

บางบัวทองทั่วกัน นำเสียงทายทววิชาดนตรีบรรพาทยนี้ของเลิกสอนในภายหลัง

ด้วยความจำเป็นบางประการ

สำหรับแผนกวิชาสามัญนั้น จำนวนนักเรียนและครูเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ท่านต้องขยายชั้นเรียนเพิ่มขึ้นประชัน ๆ จนกระทั่งวงศกษาริให้การอดทน

โรงเรียนบางบัวทองวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา ในพ.ศ. ๒๔๙๖
 ไทชยชายชนเรือนลงชนมอขมยบ ๕ แต่ในเดือนสิงหาคมขนนเอง ท่านกั
 เริ่มป่วย ต้องให้แพทย์ตรวจรักษา จนลงวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๖
 จึงลาออกเพราะเริ่มป่วยมาก เกรงว่าจะไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ให้บังเกิดผล
 สมความตั้งใจของเจ้าของโรงเรียนได้ แต่นายประสาธ สุขุม และคณะครู
 ในขังคชขณูชาของท่าน ไทชยรองให้คำรงคำแหน่งขอย่ต่อไป แม้ท่านจะไม่
 สามารถทำการสอนและทำการงานอื่น ๆ ได้ ก็ขอให้ขณูชัปรึกษา การ
 งานในหน้าที่ของท่านนคณะครูขธาธาจะให้เป็นขเรยขรอย ท่านได้
 พยายามขุขเสถ ขวขเกรงว่าจะเป็นการเอาเปรยขโรงเรียนและคณะครู คณะ
 ครูขงขณขนว่า หากท่านออกจากตำแหน่งแล้ว ก็จะต้องเลิกกิจการโรงเรียน
 ขวขนำใจรักโรงเรียนขทานขากขนสรวงขอเสยงมา พระอนลขขุขรณราชขกา
 ใจต้องคำรงตำแหน่งขจัดการและครูใหญ่ขขมา จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐
 กระทรวงศึกษาธิการก็ให้การขรขรขงขวิทยขฐานะโรงเรียนบางบัวทองวิทยาลัย
 โดยขรขรขวิทยขฐานะลงชนมอขมยบ ๖ ขอนหลัง ๑ ข (คอรขรขรขตั้งแต่
 พ.ศ. ๒๔๙๙) ขณขณนมนกเรียน ๔๖๐ คน ครู ๑๗ คน

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๐ ท่านต้องไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล
 ขรขรขหลายคราว แพทย์ต้องทำการผ่าตัดลงนาขถึง ๒ ครั้ง ถึงกระนั้น
 พออออกจากโรงพยาบาลแต่ละคราว ท่านก็ขุดข่าขไปขยอมโรงเรียนขงท่าน
 ขวขความหวังขเสมอ ขงขขขระขขใจคณะครูในขังคชขณูชาขงท่านก็ข
 ความมนำใจข โขขขอมขารและเออเพอเสอแ่แก่ครูโดยเสมอหน้ากัน ท่าน
 สนใจถ่ายขอขวขสอนให้แก่ครู และขนค้ให้ควมร้แก่ครูทุกคนโดยไม่ค่านข

ถึงความเห็นคเห็นอย เวลาประชุมครท่านมกแนะนำครให้เอาใจใส่ในการ
 เทรยมการสอน และมกกล่าวยาเสมอว่า แมทวาทนชงเป็นครมาตลอคชวค
 มลกศษยไคคยไคคไคไปมกมาย ท่านกไคเคยทนงทวว่าสอนเกงแลว หรือ
 ชำนาญการสอนแลว ท่านตองเตรยมการสอนเสมอ ไม่ว่าจะสอนเด็กเล็ก
 เด็กโต ทงนนผลการสสอนของท่านจคเป็นพิเศษ นักเรียนและครในบงคัย
 บัญชาชองท่านต่างพากันรลกว่า พระอนลยสุทรณราชเป็นครทสสอนค
 ปกครองค และเป็นแบบชอย่างทค ยากทจะหาฝไคเปรยบไค ในปลายเทอน
 มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ พระอนลยสุทรณราชไคไปรภษาทวอยทโรงพยาบาล
 ศีรราชไคประมาณ ๓ สປคทหิ กถงแกกรรรมเมอวนพคท ๑๓ กุมภาพันธ์
 พ.ศ. ๒๕๐๑ คำนวณอายุไค ๗๒ ปี

พระอนลยสุทรณราช เป็นผลอมไสไคในพระพทคศาสตร์นอย่างแรงกล้า
 นอจจากจะเคยชวชเป็นเนรมอชงเขาวแลว คชมาเมอชวยครบชปลสมบทกไคเวลา
 หยครราชการเพอชปลสมบททวคบรมนวาคเมอวนท๒๗ มถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘
 อยไคในสมณเพคไค ๓ เทอน ๑๕ วัน และเมอ พ.ศ. ๒๕๖๘ กไคไป
 “ขนชรรม” กยสมคังพระสงฆราช (แพ) วัตถุประสงค์นเทพววาราม ชงชขณะน
 ยงคำรงสมณศกคเป็นสมคังพระพคมาจารย์

พระอนลยสุทรณราช ไคสมรสกยนางสาวฉวี สโคตลคคัย เมอ พ.ศ.
 ๒๕๕๖ มีบุตรช่ายหญิงรวม ๗ คน คอ

๑. น.ส. กาญจนา มุกดาประกร (ถงแกกรรรม)
๒. นางฉันทนา บัศวพรธนะ

- ๓. นายอานนท มุกดาประกร
- ๔. น.ส. ดวงใจ มุกดาประกร
- ๕. พันตรีระวี มุกดาประกร
- ๖. นายอนัญญ์ มุกดาประกร
- ๗. นายกมล มุกดาประกร

นางผอ ถังแกกรวมเมือ พ.ศ. ๒๔๗๓ พระอนุสิษฐาภิเศกนราธิราชจึงได้

สมรสกับนางสาวเจือ บัณฑิต มัคคชยชาติ รวม ๕ คน คือ

- ๑. นายมาโนชญ์ มุกดาประกร
- ๒. น.ส. ลัดดา มุกดาประกร
- ๓. น.ส. ปราณี มุกดาประกร
- ๔. นายศรีสกุล มุกดาประกร
- ๕. นายสุนทร มุกดาประกร

ผู้เขียนได้เคยรับราชการและทำงานร่วมกับพระอนุสิษฐาภิเศกนราธิราชมาเช่น
 เวลา ๒๗ ปี ไม่เคยได้รบความกระทบกระทั่งอันใดจากท่านเลย ไม่เคย
 ทราบว่าท่านเอาเปรียบใคร ไม่ปรากฏว่าท่านได้ใช้วาจาแรงต่อผู้ใดแม้แต่
 นักเรียน ท่านเป็นผู้ที่สุภาพในหน้าที่ ตรงต่อเวลา ตั้งใจอบรมสั่งสอนศิษย์
 โดยไม่คำนึงถึงความเห็นคนเห็นอับ เป็นผู้รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย มิได้มี
 วิชาสอนที่โลกโฉน ซึ่งเราอาจจ้ทำในเวลาสักพักเมื่อหลายปีมาแล้ว ถึงท่าน
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการกล่าวในคริสต์กิจของท่าน แต่ในสมัย
 ภาครัฐ ทุกคนเอาใจใส่สั่งสอน อบรมนักเรียน ดังเช่น พระอนุสิษฐาภิเศกนราธิราชได้
 ปฏิบัติมาแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่าเด็ก ๆ ของเราคงจะไม่เขียนตัวอักษร ข เป็นตัว บ

ควออักษร ช (๒) เป็น อ (๑) ฯลฯ คงจะไม่ออกเสียง ร เป็น ล ล เป็น ร
 คร (ครอ) เป็น คล (คลอ) พระ เป็น พะ ปลา เป็น ปา ฯลฯ
 และเมื่อจะ แต่งเครื่องแขย ลูกเสือกก็คงจะไม่เอาหมวกหนัก ยัดไว้ใน กระเป๋า
 กางเกงหรือตาเป็นหมวกสักหลาดมียก ก็คงจะไม่เขวอนรักหลังไว้เป็นแน่

สรุปความว่า พระอนุสัยสุทรุณราช เป็นทั้งสาธุชน สุภาพชน และ
 เป็นครทค.

พระประทีปสุนทรสาร

หอสมุดครูสภา

พระครูณพยหรรักษ์ (บุญเย็น ธนโกเศศ)

พ. ศ. ๒๔๓๓ — ๒๔๘๕

พระครูณพยหรรักษ์ เป็นบุตรนายอินและนางเกตุ ธนโกเศศ เกิดเมื่อ
วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๓๓ ตรงกับวันเสาร์ ชน ๑๕ คา เดือนยี่ ๒๖
ที่ บ้านเลขที่ ๑๗๘ ซอยสะพานวัดกรรมนิรมาน อำเภอบางขุนพรหม จังหวัด
พระนคร (ปัจจุบันคือบริเวณเทเวศร์ ซอย ๓ ทั้งหมด ซึ่งเดิมเป็นส่วนหลาย
ซอก อินเป็นทรพยสันของบิดามารดาของท่าน)

พระครูณพยหรรักษ์ เป็นคนแรกคนหนึ่งที่แต่งและเรียบเรียงตำรา
ต่าง ๆ รวมทั้งแบบฝึกหัดวิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมปลาย
หนังสือเหล่านี้แพร่หลายและเป็นประโยชน์แก่นักเรียนในสมัยนั้นมาก เพราะ
ขณะนั้นหนังสือคอมมอนเวลท์แต่งเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีจำหน่ายใน
ท้องตลาดด้วยราคาแพง และค่อนข้างจะหายากด้วย

ในปฐมวัยได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดโสมนัส กับครูละม้าย
(ภายหลังเป็นขุนวรรณคดีฯ) ครูเทศ (ภายหลังเป็นพระบริรักษ์ฯ) และ
ครุฑิน (ภายหลังได้อุปสมบทและอยู่ในสมณเพศตลอดชีวิต) เวลาไปโรงเรียน
พระครูณพยหรรักษ์เคยเล่าว่า ต้องเดินเลยคลองคูเมืองชั้นนอก คือ
คลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งขณะนั้นยังไม่ได้สร้างถนนกรุงเกษม ส่วนตรง
สะพานมฆวานรังสรรค์คนนยงเป็นขอม ซอยขอมหกกากลางคลอง เป็นขอมเก่า
กว่าขอมมหาเทพที่สะพานผ่านฟ้าตลาดมาก โรงเรียนเลิกแล้วเคยไปเล่น

พระครูณพยุหรัักษ์
(บุญเย็น ชนโกเศศ)

วาททงสมเด็จพระบอย อภิบาลเขตพระที่นั่งอนันตสมาคม ส่วนสัตว์ศักดิ์ และ
พระราชวงศ์ในอังกฤษ และเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ใน
ฐานะนักเรียนโรงเรียนไกลเคียง พระบรมพยุหรัชมงชงขณะนั้นยังเป็นที่
ชายบุญเย็น อินโกเศศ ก็ได้ร่วมตั้งแถวรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินไปในพระราชพิธีสมโภช
วัดเบญจมบพิตร ซึ่งปฏิสังขรณ์จากวัดเก่า ซอยวัดบ้านแหลม

ใน พ.ศ. ๒๔๔๖ เด็กชายบุญเย็น อินโกเศศ ได้ย้ายไปเรียนต่อที่
โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ ครั้นอายุได้ ๑๖ ปี สอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษา ๖
พิเศษ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดที่เวลานั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ แล้วได้บรรจุเป็นครู
ภาษาอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบไทย
นับว่าได้เริ่มอาชีพเป็นครูมาตั้งแต่หนุ่ม ได้เงินเดือน ๓๐ บาท ต่อ
มาย้ายไปเป็น ครู ภาษาอังกฤษ ที่ โรงเรียน วัดเบญจมบพิตร จนถึงเดือน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ในขณะนั้นเองได้สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงเพื่อไปศึกษา
ในต่างประเทศได้ แต่บิดามารดาขอให้บรรพชาเป็นสามเณรเสียก่อนทว่า
ราชาธิวาส มีพระครูแดงเป็นอุปัชฌาย์ แล้วมาจำพรรษาที่วัดโสมนัสวิหาร
อยู่กับพระครูเขย่ม

เมื่อลาสิกขาบทแล้วได้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ที่โรงเรียน
เฮวเดิล (Oundle School) เป็นเวลา ๒ ปี จนมีความรู้ภาษาอังกฤษแตกฉาน
จึงเข้าศึกษาต่อทางวิชาเคมี ในมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์อีก ๓ ปี รวมเวลา
อยู่ในประเทศอังกฤษ ๕ ปี ๕ เดือน ระหว่างเวลาหยุดภาคเรียนของมหา-
วิทยาลัย ได้เข้าไปเรียนภาษาฝรั่งเศสในประเทศฝรั่งเศส แทนการไปฝึกหัด

สอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เช่นนักเรียนอน ๆ ของกระทรวงธรรมการ ซึ่ง
ปฏิบัติกันอยู่ในขณะนั้น เพื่อน ๆ นักเรียนอังกฤษในสมัยนั้น บ้างก็นิยม
ชีวิตอยู่หอหลายท่าน อาทิ เช่น พระยาอนุสาสน์พิเศษการ (แฉล้ม คุป-
ตารักษ์) พระยาภะรตราชา (ม.ล. ทศทิศ อิศรเสนา) และพระประทีป-
สุนทรสาร (ประทีป ประทีปสุนทรสาร) เป็นต้น

เมื่อกลับจากประเทศอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๕๖ นายบุญเย็น อินโกเศศ
ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก และได้รับบรรจุให้เป็นอาจารย์ใน
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจนถึงสิ้น พ.ศ. ๒๔๕๗ ในวันที่ ๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์ที่พำลังกรณมหาวิทยาลัย (ขณะ
นั้นเรียกว่าโรงเรียน ข้าราชการพลเรือน ของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว) และได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เป็น รองเสวกเอก หลวง
ครุฑพยุหกรักษ์

หลวงครุฑพยุหกรักษ์ได้รับราชการในสมัยมหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้า
พูนศรีเกษม เกษมศรี ดำรงตำแหน่งคณะบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์
โดยสอนวิชาฟิสิกส์และคำนวณวิทยา นอกจากนั้นยังต้องทำงานเป็นเจ้าหน้าที่
ฝ่ายตำรา และเป็นสมาชิกของทดลองวิทยาศาสตร์ทั่วไปด้วย สมัยที่กล่าวถว
งในห้องทดลองมีรูปร่างคงสภาพในหน้าถัดไป ซึ่งเป็นภาพของศาสตราจารย์
หลวงพรสมิทธิวิชชากร กำลังยืนอยู่ในห้องทดลอง สมัยที่ศาสตราจารย์
หลวงพรสมิทธิวิชชากร ยังเป็นนายพร เภวาระ นิสิตหนึ่งในสองคนของ
คณะวิทยาศาสตร์ในขณะนั้น

หลวงครุฑพยุหกรักษ์ได้เป็นอาจารย์ควบคุมห้องปฏิบัติการเคมีตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมาเกือบจะทุกแห่งที่ท่านไปเป็นอาจารย์ คราว

ซ้ายไปขวา

แถวหนึ่ง (๑)

๑. นายเสนาะ ๒. พระยาศรีศักดิ์ธำรง (จุล บุญรัตพันธุ์)

แถวหนึ่ง (๒)

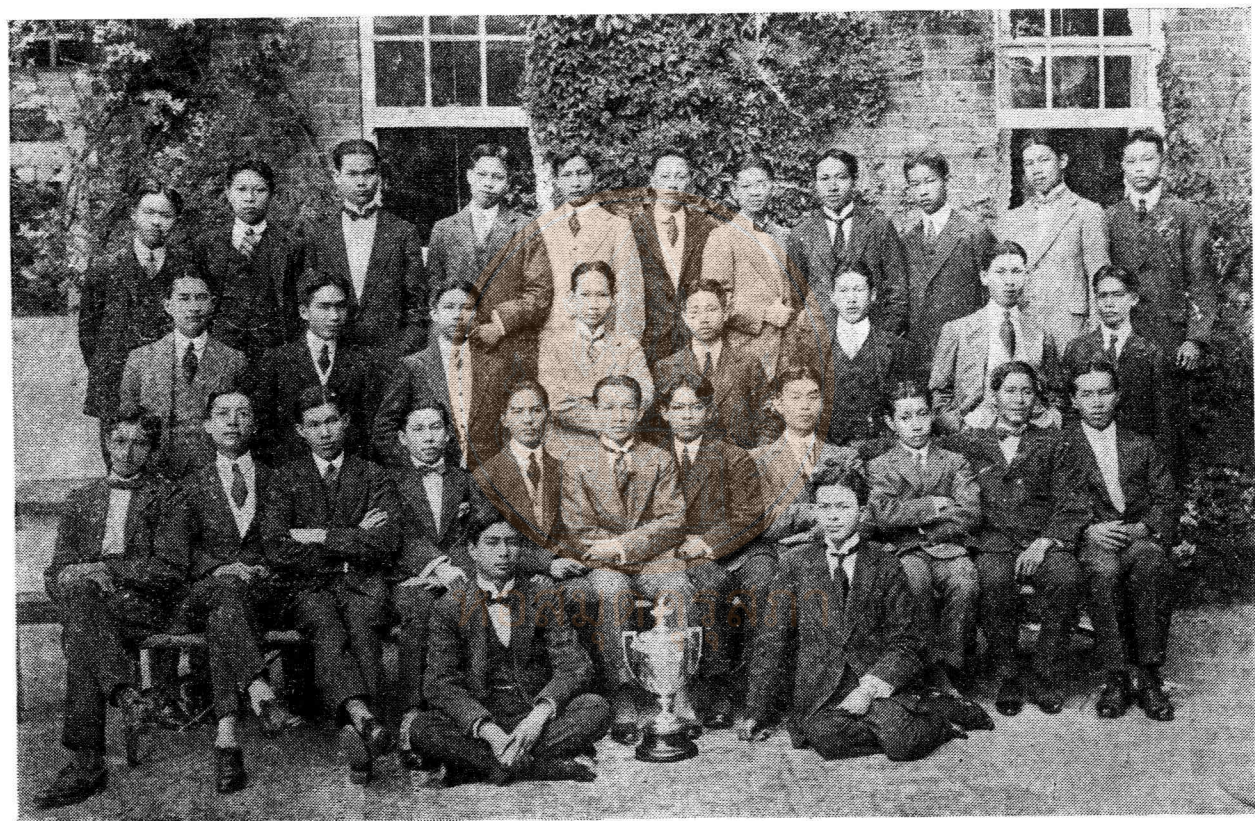
๑. พระยาประภิตกตศาสตร์ (รณจิต กาญจนวินัย) ๒. พระยาพลาทงกูร (เผติม พลาทงกูร)
๓. นายพร้อม ๔. พระศัลยเวทวิศิษฎ์ (สาย กชเสนี) ๕. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น
นราธิปพงศ์ประพันธ์ ๖. พระยาศรีบัญชา (ทวน ชรรมาชีวะ) ๗. พระครุฑพยุหรัักษ์
(บุญเย็น ธนโกเศศ) ๘. พระยาเสฐียรฐาปนกิจ (ดวง บุญนาค) ๙. หม่อมเจ้าดาวรวงมล
ไชยันต์ ๑๐. หม่อมเจ้าวิเศษศักดิ์ ชยางกูร ๑๑. พระยาอารีครุฑพรค (หม่อมหลวงเจริญ
อิศรางกูร)

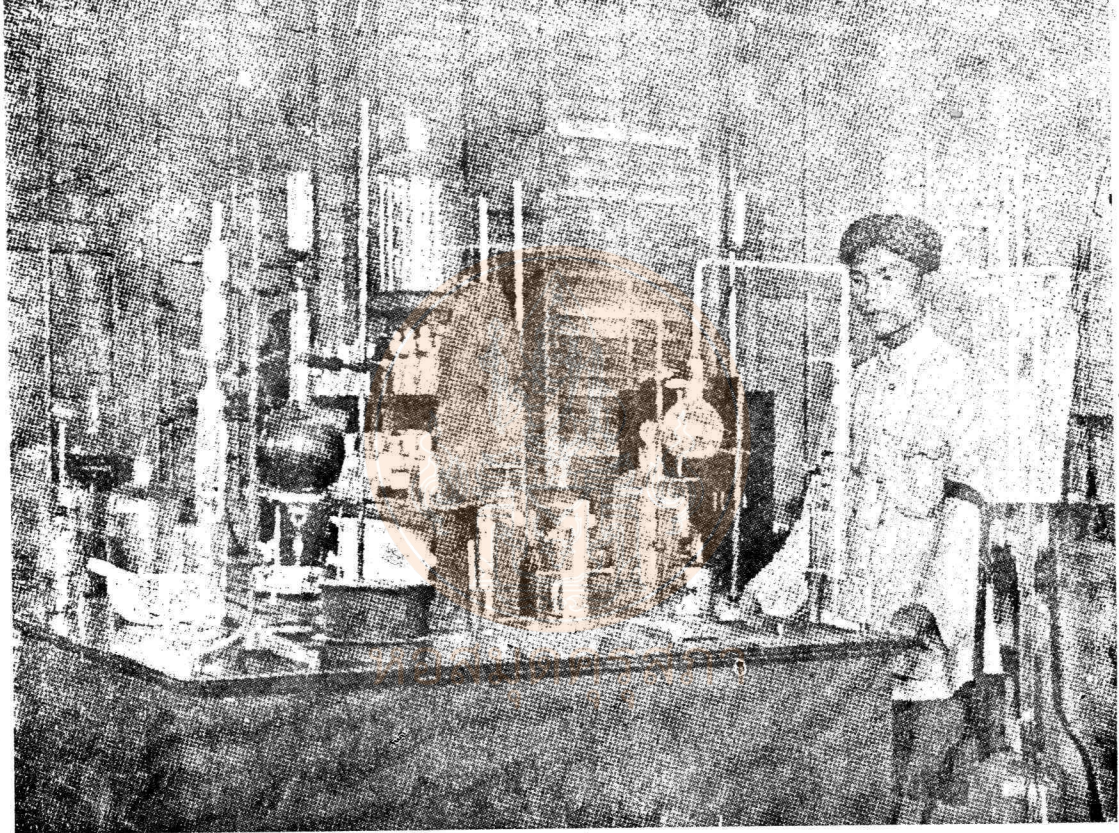
แถวขึ้น (๑)

พระยานุรักษ์โกษา (ประเวศ อมาตยกุล) ๒. พระราชธรรมนิเทศ (เพ็ชร ไตติลานนท์)
๓. พระยาสุฤติการบรรจง (สมาน บันยารชุน) ๔. พระยาดำรงแพทยาคณ (ชื่น พุทธิแพทย์)
๕. พระชำนาญานาวากล (เนียม วัชรเสถียร) ๖. พระยาวิเศษศุภวัตร (เทศสุนทร
กาญจนะศัพท์) ๗. พระยาเขาวนานุสถิติ (เขาวน อินทุเกตุ) ๘. พระยาโกมารกุลมนตรี
(ชื่น โกมารกุล ฒ นร)

แถวขึ้น (๒)

๑. พระประกอบยันตรกิจ (โผน โยประยูร) ๒. หลวงโสภณวิทยาภรณ์ (หม่อมหลวงอุไร
อิศรเสนา) ๓. หลวงรณรัฐวิจารณ์ (พูน รักตะประจิตร) ๔. หลวงสันธานวิทยาศาสตร์
(กำจาย พลาทงกูร) ๕. พระพนัชชยสารวิเทศ (ผาด มนธาตุผลิน) ๖. พระประทัตสุนทรสาร
(ประทัต ประทัตสุนทรสาร) ๗. ตนกูชูป แห่งไทรบุรี ๘. พระเสริมพานิชย์ (เสริม ชูโต)
๙. หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศกโสณกุล ๑๐. พระยาวรวิทย์พิศาล (สุข นิโลดม) ๑๑. หม่อม-
ราชวงศ์ประพฤติ เกษมศรี

ห้องทดลองวิทยาศาสตร์สมัยแรกตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เทาสันชีวิตของท่าน ใน พ.ศ. ๒๕๖๐ นนเอง หลวงครุฑพยุหกรักษกัไดทา
 การสมรสกับนางสาวแม่่ว ธนโกเศศ บุตรหลวงสุนทรภักดี (ปู่ ธนโกเศศ)
 ซึ่งเปนญาติกัน บ้านภรรยาอยุเลขที่ ๙๘๐ หลวงวศิสงเวชวศัยาราม ตำบล
 บางลำพูบน ท่านจงย้ายมาอยุบ้านภรรยาตลอดมาจนถง พ.ศ. ๒๕๗๕ จง
 ไดย้ายมาปลุกบ้านในสวนถนนวศิสถกษศรย ซึ่งปัจจุบันนเป้นທທงสมาคม
 โรงเลอยจักรแห่งประเทศไทย ท่านเป้นผมความเลี้ยสละ และคิกทำงาน
 ตลอดเวลา ทำงานทุกอยางเพื่อครอบครัว พยายามให่ลูก ๆ ไดรับความสข
 สบาย แม้ไม่ใคร่คยและไม่ใคร่เล่นหัวกับลูก ๆ แต่กรักลูกทุกคน

ใน พ.ศ. ๒๕๖๔ หลวงครุฑพยุหกรักษ ไดรับพระราชทานยศเป้น
 อ้ามาตยโท และใน พ.ศ. ๒๕๖๖ ไดเป้นผช่วยคณบดีคณะอักษรศาสตร์และ
 วิทยาศาสตร์ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๕๖๗ ไดรับพระ-
 ราชทานยศพิเศษเป้นว่าทนายหมวศศร กรมนักเรียนแพทยเสือบ้าหลวงรักษ
 พระองค์ และไดรับพระราชทานขรรคาคักกเป้นพระครุฑพยุหกรักษ ตั้งแต
 พ.ศ. ๒๕๖๘ ไดรับวิชาการคณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คอ
 จากหม่อมเจ้าพนศรเกษม เกษมศร และได้ประจำอยุในจุฬาลงกรณมหา-
 วิทยาลัยจนถง พ.ศ. ๒๕๗๐ กระทรวงธรรมการจงไดสงออกไปศึกษา
 วิชาเพิ่มเติมในมหาวิทยาลัยมิชแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยทุนของ
 รอคกเฟลเลอร์มูลนิธิ เป้นเวลา ๒ ปี ๗ เดือน ไดรับปริญญาวิทยาศาสตร
 บัณฑิตในวิชาเคมี (B.S. in Chemistry) เมอเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๗๒
 แล้วเกินทางกลับประเทศไทยโดยเรือเคินสมุทรเทียบท่าอยางกอกตอก วัต
 พญาไกร เมอเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๗๒ และเขารับราชการเป้นผช่วย
 คณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยตามเดิม

จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ จึงได้ย้ายไปเป็นอาจารย์โรงเรียน
สวนกุหลาบวิทยาลัย ได้รับเลือกเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยราชบัณฑิตยสภา
อาจารย์สอนวิชาศกวิทยาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยราชบัณฑิตยสภา และได้รับแต่งตั้ง
เป็นกรรมการสอบแข่งขันชิงทุนด้วย ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ย้าย
มาเป็นหัวหน้าอาจารย์ในกรมศึกษาธิการ แต่คงประจำสอนอยู่ที่โรงเรียน
สวนกุหลาบวิทยาลัยด้วย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้เป็นอาจารย์กอง
วิชาการ กรมศึกษาธิการ ในระบอบพระบรมมหารัชมังคลาภิเษก ได้แต่งตำราวิชา-
ศาสตร์ชั้นหลายเล่ม หนังสือของท่านที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวง
ธรรมการเพื่อใช้ในโรงเรียน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑. เมแคนิกส์ กับ ไฮโดรสถิติกส์
๒. ความร้อน
๓. แสงสว่าง
๔. เสียง (หัวข้อ)
๕. แม่เหล็กและไฟฟ้า (หัวข้อ)
๖. อินทรีย์เคมี
๗. อินทรีย์เคมี

ต่อมาเมื่อเริ่มใช้หลักสูตรชั้นเตรียมอุดมศึกษา ใน พ.ศ. ๒๔๘๑
พระบรมมหารัชมังคลาภิเษกได้ปรับปรุงหนังสือของท่าน และจัดพิมพ์ชนอก ๒ ชุด คือ

๑. วิทยาศาสตร์ชั้นเตรียมอุดมศึกษา รวม ๖ หมวด หมวด
ละเล่ม
๒. วิทยาศาสตร์มัธยมปลาย สำหรับชั้นมัธยมปีที่ ๔-๕-๖
(ตามหลักสูตรใหม่ในขณะนั้น)

ผู้เขียนกำลังสำคัญในการจัดพิมพ์ และจำหน่าย คือ ขุนจางงพิทย-
ประสาท (เสนาบดีฉลองวชิรย์ จางงพิทยประสาท) ซึ่งเคยเป็นผู้อำนวยการ
กองคลัง กรมวิสามัญศึกษา และเจ้าของร้านจำหน่ายอุปกรณ์การเรียน
ชื่อ จงจันต์ สะพานเหลือง

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ พระครูพนพรหุภิกขุได้ย้ายไปเป็นอาจารย์
ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร ได้โดยที่โรงเรียนนันทนงษ์ กิจการเรียน
และการกีฬาของโรงเรียนเริ่มเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว การกีฬาชนะจนกระทั่ง
การแข่งขัน นักเรียนรักใคร่อาจารย์ใหญ่คนใหม่มาก ต่อมาในเดือน
มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยม
วัดเทพศิรินทร์ ในตอนนั้นท่านเคยเล่าให้ฟังเป็นท่านองนำข้าว่า ตัวท่านเปรียบ
เสมือนนักปถนเรือซึ่งเคยล่องทางโรงเรียนส่วนกลางหลายวิทยาลัยอยู่เป็นเวลานาน
โรงเรียนส่วนกลางวิทยาลัยและโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์นั้นใคร ๆ ก็
ทราบว่าเป็นโรงเรียนชั้นนำในประเทศไทยและเป็นคู่แข่งกัน เกือบจะลือเป็น
ประเพณีโตทั้งการเรียนและการกีฬา แต่อยู่ ๆ ท่านก็ต้องเปลี่ยนมาล่องทาง
โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ แข่งกับส่วนกลางโรงเรียนเก่าเสียบ้าง พระ
ครูพนพรหุภิกขุได้เป็น อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ จนถึงเดือน
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑ จึงลาออกเพราะรับราชการนาน ขณะนั้นได้รับ
เงินเดือน ๖๐๐ บาท เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ใคร่รับพระราชทานครั้งสุดท้าย
คือ ตริตาภรณ์ช้างเผือก รวมเวลาทั้งหมดที่รับราชการอยู่ในกระทรวง
ศึกษาธิการซึ่งขณะนั้นเรียกว่ากระทรวงธรรมการ ๓๑ ปี ๒ เดือน

เมื่อออกจากราชการแล้ว พระครูพนพรหุภิกขุก็ได้โดยยกขานเฉย ๆ
ได้ไปสอนพิเศษวิชาวิทยาศาสตร์ที่โรงเรียนอานวยศิลป์ ก็เป็นอาจารย์

พิเศษวิชาเคมี และควบคุมการ ปฏิบัติงาน วิชาเคมีของ นักเรียนเตรียมแพทย์
 ปีที่ ๒ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่จะเข้ามาไปเรียนต่อ
 ในคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลศิริราชด้วย ต่อมาในเดือนมีนาคม พ.ศ.
 ๒๔๘๒ ท่านได้ไปเป็นอาจารย์หัวหน้าแผนกวิชาเคมี และเป็นผุ้รับผิดชอบ
 นักเรียนปีที่ ๑ โรงเรียนนายทหารเสนารักษ์ โรงพยาบาลอานันทมหิดล
 เขาสามยอด จังหวัดลพบุรี และที่สัปดาห์แรกกรรมด้วยโรคหัวใจวาย ณ ที่
 นนเชง เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เวลา ๑๐.๔๕ น.
 ท่ามกลางลูกศิษย์ของท่าน จำนวนอายุได้ ๕๒ ปี มีบุตรชายหญิง ๔ คน
 บุตรชาย คือ พันตำรวจโท ไวโรจน์ อินโกเสศ ปัจจุบันรับราชการเป็น
 นายแพทย์โรงพยาบาลตำรวจ กรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย

หม่อมเจ้าพนศรีเกษม เกษมศรี เจ้าของและอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
 เขมะสิริอนสรณ์ โกลลาถิงพระครุณพยุหรัถย กงน

“คุณพระครุณพยุหรัถย กับข้าพเจ้า สนทนสนม ชอบพอกันมา
 นาน เริ่มแต่ทำการสอนร่วมกันในโรงเรียนวังใหม่ (คือโรงเรียน
 ข้าราชการ พลเรือน ของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 และต่อมาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ซึ่งเปิดสอนนักเรียนแพทย์
 เกสซ์ และพยาบาล คุณพระเชษฐาชาญในเรื่องเคมีมาก ข้าพเจ้า
 ซึ่งเป็นคนบดในขณะนั้น (คนบดคนแรกของคุณอักษรศาสตร์
 และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) จึงมอบการสอนเคมี
 ส่วนใหญ่ทั้งฝ่ายทฤษฎีและฝ่ายปฏิบัติให้ นับว่าคุณพระเป็นกำลัง
 สำคัญของโรงเรียนวังใหม่ในสมัยนั้น ด้วยเหตุที่เป็นนักเรียนเมือง

อังกฤษมาด้วยกัน แม่จะเป็นคนละรุ่นก็ตาม เราพูดจากันรู้เรื่อง
เข้าใจง่าย การปฏิบัติงานจึงดำเนินไปโดยสะดวกและได้ผลดียิ่ง
ข้าพเจ้ารักพระคุณมาก”

พระครูคุณพยุหรัศย์ สัมควร ไท่ช้อว่า เกิด มา เพอ เป็นครู อย่างแท้จริง
พระท่านเป็นครูแต่เริ่มหนุ่ม อายุเพียง ๑๖ ปีเศษ ใช้เวลา ๒ ใน ๓
ส่วนของชีวิตตงหนาทงตาสอนนักเรียนตลอดมา จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต
ของท่านก็โด่งแก่กรรมท่ามกลางโลกศิษย์ หาได้กลับมาตายที่บ้านท่ามกลาง
บุตรภรรยาเหมือนตงครูเกษียณอายุที่ชราภาพทว ๆ ไปไม่ ถ้าจะเปรียบ ท่านก็
คงจะเหมือนนักการทหารที่ตายในสนามรบ เป็นการสมเกียรติแก่วิชาชีพ
นำสรรเสริญ นำพุดตงทกกาลสมัย

(ในการเรียบเรียงครั้งน ผู้เขียนได้รบความเอื้อเฟื้อจากพระประทีป-

สุนทรสาร และพระยาอนสาสน์พนชยการ จึงขอขอบพระคุณท่านทั้งสองไว้
ณ ทนทวย)

หอสมุดคุรุสภา

พ.ต.ท. ไวโรจน์ ธนโกเศศ

นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ณ อยุธยา

พ. ศ. ๒๔๔๐ - ๒๕๐๓

นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ณ อยุธยา เกิดที่บ้านถนนพระอาทิตย์ ตำบล
ชนะสงคราม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร ตรงกับวันจันทร์ที่ ๕ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นบุตรคนที่ ๓ และคนสุดท้ายของนาวาตรี หลวงหาญ-
หกรักษ์ (ฮาลัย ทศนารมณ) และนางหาญหกรักษ์ (ช่วง ในสกุล ขนยเกษรติ)
เมื่ออายุได้ ๘ ปี มารดาได้นำไปเข้าเรียนที่โรงเรียนราชินี ซึ่งขณะนั้นตั้ง
อยู่ที่ท่าช้างวังหน้า ข้างวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิทรงขาม
โรงพยาบาลทหารบก ถนนพระอาทิตย์ โดยมีสตรีชาวญี่ปุ่นเป็นครู ต่อมา
โรงเรียนนี้ได้ย้ายไปสอนที่ถนนนันทาลัย ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (คือที่ตั้งโรงเรียน
ราชินีในปัจจุบัน) เด็กหญิงพิมพ์เสน ทศนารมณ ก็ได้ย้ายตามโรงเรียนมาด้วย
ได้รับเลขประจำตัว ๖๔ ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ สอบได้ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์
ได้รับพระราชทานเหรียญ ส.ผ. ทองคำลงยาคลุมโปรง กรอบประดับเพชร
หนึ่งเหรียญกับเข็มกลัดทองคำลงยา "เสาวภา" อันเป็นพระนามย่อพระนาม
ของสมเด็จพระศรีพัชรนทราวรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันยหลวง
ผู้เฒ่าของค็อปลั่มภัก โรงเรียนราชินี เป็นรางวัลของการเรียนดีและรางวัลของ
ความประพฤติ โดยมีชื่อของอาจารย์และครู เมื่อนางสาวพิมพ์เสน ทศนารมณ
สำเร็จการศึกษาแล้วก็ได้เป็นครูอยู่ที่โรงเรียนราชินีนั่นเอง ต่อมาหม่อมเจ้า
หญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ในขณะนั้น

นางพิมพ์เสน นัทรกุล ณ อยุธยา

ของท่านดั่งแก่กรรมเสียแล้ว และก็เป็นธรรมดาของมนุษย์เมื่อมีคนชอกช้ำของ
 มีคนซึ่งเป็นของกันไ้ไป แต่นางพิมพ์เสน ฉัตรกลุ่ฯ มีคุณธรรมพิเศษอยู่อย่าง
 หนึ่ง คือไม่โกรธาใครตอบ ใช้วิถึพยายามทำความดีเอาชนะใจคน เพื่อ
 ตอบแทนจนผู้คนที่ของพ่ายแพ้วความดีไป อันนับว่าเป็นนิสัยที่เหมาะสมแก่อาชีพ
 ครุย้งนัก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เมื่อดังเดอน
 กุมภาพันธ์ของทุก ๆ ปี ทรงโปรดให้มีการประลองยุทธเสือบาฑง หวด
 นครปฐมและราชบุรีเป็นประจำ และพระองค์เองประทับอยู่ที่พระราชวังสนาม
 จันทร์ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๕ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจีได้โดยเสด็จ
 พระราชดำเนินไปด้วย ในการรบเสด็จคราวนางพิมพ์เสน ฉัตรกลุ่ฯ ได้รัก
 ภายบริหารของนักเรียนถวายทอดพระเนตร โดยใช้การแสดงประกอบจังหวะ
 เพลง ผลทไ้รบคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชมเชยว่า เป็นผู้
 ความดีทพยายามฝึกหัดเด็ก ได้เป็นอย่างดี อนึ่ง สมเด็จพระนางเจ้า
 อินทรศักดิศจีนเคยทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนราชชน คณะนางทรงรักคนเคย
 กับนางพิมพ์เสน ฉัตรกลุ่ฯ มากอนเป็นอย่างดี นางพิมพ์เสน ฉัตรกลุ่ฯ ได้
 ถวายหมอนแพรปักอักษร อ. มยุรชัญญะอยู่ด้วย อีกอักษร อ. และนกยูง
 เป็นเครื่องหมายประจำพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี นาง
 พิมพ์เสน ฉัตรกลุ่ฯ ไ้้นำคณะครูช่นเฝ้าในการนำหมอนไปถวาย และนัย
 ว่าเช่นโชคคคของนางพิมพ์เสน ฉัตรกลุ่ฯ และคณะครู คือเมื่อเวลาที่เขาเฝ้า
 นน บงเอดูพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ด้วย พอดทอดพระเนตร
 เห็นหมอนก็มิพระราชดำรัสว่า "ผู้เฝ้าไม่แพ้วโรงเรียนราชชน" สมเด็จพระ

พระนางเจ้าฯ จึงกราบบังคมทูลว่า “ครูปิมเสน นิตกรล ฯ สำเร็จการศึกษา
จากโรงเรียนราชชนนี” จึงมีพระราชดำรัสถามต่อไปว่า “ต้องการรางวัลอะไร”
นางพิมเสน นิตกรล ฯ จึงกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า “ขอรับพระราช-
ทานเสมาพระปฐมมาลัยย้อมแก่คณะครูทั้งหมด” มีพระราชดำรัสตอบว่า
“ฉันจะส่งเจ้าพระยาราม ฯ ให้เขาจ่ายให้ ให้ไปคอยรับที่กรุงเทพฯ” นอง
ทำให้นางพิมเสน นิตกรล ฯ ไต่เรยกเรื่องความรักความนบถและความ
เข้าใจถึงจิตใจอันบริสุทธิ์ของตนได้เป็นอย่างดี ซึ่งถ้าหากว่าเป็นบางคนจะถือ
เอาเรื่องของตนเกลียดโกรธและรียาขุ่นเป็นข้อคิดแล้ว คงจะหาโอกาสเข้าเฝ้า
แต่โดยลำพังตามควรในฐานะก็เป็นได้ แต่นางพิมเสน นิตกรล ฯ กลับนำ
เข้าเฝ้าทางคณะ และเมื่อขอพระราชทานรางวัลตามพระมหากรุณาธิคุณก็แก้ไข
เผื่อแผ่โดยทั่วถึง จึงเป็นทางทำใหม่เป็นศรีในหน้าที่การงานทั้งหลาย กลับ
เห็นใจและให้ความเคารพรักใคร่เป็นอย่างดี เมื่อนางพิมเสน นิตกรล ฯ
ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ครูแทบทุกคน
ทมาส่งที่สถานีรถไฟถึงกับร้องไห้ด้วยความอาลัย

อนึ่ง การที่นางพิมเสน นิตกรล ฯ ออกไปรับราชการอยู่ ณ จังหวัด
นครปฐมนั้นไปแต่ลำพังคนเดียว ครบครวมใจไปด้วย ทั้งนี้เพราะสามีรับ
ราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ฉะนั้น หลังจากที่ได้มีส่วนสร้างความเจริญให้แก่
โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครปฐมแล้ว ด้วยความคึกคักบุตร มารดาและ
สามี นางพิมเสน นิตกรล ฯ จึงได้ขอย้ายลาออกจากราชการ แต่ศึกษาธิการ
มณฑล มีความเสียกายและอาลัยมาก ได้นำเรื่องเสนอพระยามหินทร-
เทศานุวัฒน์ (ใหญ่ ศยามานนท์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครชัยศรี

พระยามหินทรเทศานุวัฒน์เข้าใจว่า การลาออกของนางพิมเสนนั้น ก็เพราะ
 ของการระไกรเงินเดือนชน จึงให้ศึกษาธิการมณฑลหาเงินพิเศษมาเพิ่มให้
 เพราะงบประมาณในขณะนั้นไม่มีพอ แต่นางพิมเสน ฉัตรกุล ฯ ไม่ยอมรับ
 ทางราชการจึงอนุญาตให้ออกตามประสงค์ นางพิมเสน ฉัตรกุล ฯ ได้เดิน
 ทางกลับกรุงเทพฯ ฯ และได้สมัครสอบเป็นครูในกรมยทศศึกษาทหารบก สอน
 อยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ กระทรวงกลาโหมขาดแคลนเงินต้องยุบและปลด
 นายทหารออก เป็นจำนวนมาก นักเรียน นายร้อย วันพิเศษ ที่ นางพิมเสน
 ฉัตรกุล ฯ ทำการสอนอยู่ก็ถูกยุบด้วย นางพิมเสน ฉัตรกุล ฯ จึงต้องออก
 จากราชการออกครึ่งหนึ่ง

เมื่อออกจากราชการแล้ว นางพิมเสน ฉัตรกุล ฯ ได้เข้าเป็นครูใหญ่
 โรงเรียนทศสิงห์เสน ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ และต่อมาได้ร่วมกฤษฎีกาสันท
 ดังโรงเรียนชน ช่อโรงเรียนทววิทย ปรากฏว่า เจ้านายในวังสมเด็จพระ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิศุภคตนิเวศย์ พระบิดาของสมเด็จพระนาง
 เจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
 เสด็จไปศึกษาในโรงเรียนนี้แทบทุกองค์ แต่ต่อมาเกิดความจำเป็นทำให้
 โรงเรียนทววิทยต้องเลิกกิจการไป นางพิมเสน ฉัตรกุล ฯ จึงสมัครเข้า
 เป็นครูการช่างในโรงเรียนเจริญกิจจนารัสยาม

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๘ นางพิมเสน ฉัตรกุล ฯ ได้เป็นครูใหญ่โรงเรียน
 มัชฌิมศรั้ง ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ขนาดใหญ่และมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งใน
 ยคนน มนนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมปีที่ ๖ มีตงนักเรียน
 ประจำและไปกลับ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งครูใหญ่อยู่นั้น งานของโรงเรียน

ทุกอย่างไม่เคยเป็นทีเหลออยากว่าแรงของนางพิมเสน นิตกรล ฯ เลย นาง
 พิมเสน นิตกรล ฯ จะลงมือทำงานเองทุกอย่าง นับตั้งแต่การเข้าห้องสอน
 ก็สอนไต่ทักว้า นอกจากนั้นยังช่วยในการหัดร้องเพลง หัดละคร ตลอดจน
 ด้งการสร้างฉาก ครุฑงชายและหญิงต่างรักและเคารพราวกับว่าเป็นญาติสนิท
 เพราะสัวรทุกขของแต่ละคน นางพิมเสน นิตกรล ฯ จะต้องรับเป็นภาระ
 ของคนด้วยเป็นอย่างดี โรงเรียนมีความเจริญและเป็นทีสนใจจากบุคคลภายใน
 นอกเป็นอันมาก

นางพิมเสน นิตกรล ฯ ดำรงตำแหน่งครูใหญ่อยู่ในโรงเรียนนั้นจนเกิด
 สงครามโลกครั้งที่ ๒ กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้โรงเรียนในกรุงเทพ ฯ
 ยุ้การสสอนทั้งหมด เพราะเกรงภัยทางอากาศ ในระยณะเอง โรงเรียนมีมัธยม
 ครุ้จรงก็ยุ้ไปด้วย และต่อมาโรงเรียนมัธยมครุ้จรงต้องเลิกลงไปทั้ง ๆ ที่
 ด้งมาเกือบ ๓๐ ปี ด้งนเพราะสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นเหตุ ประกอบ
 ด้งเจ้าของผู้ด้งการไต่ด้งแก่กรรมลง

ในระยณะสงครามเขาชนรนแรง ครอบครวัและตัวนางพิมเสน
 นิตกรล ฯ ไต่อพยพลภัยไปพัก ณ บ้านในส่วนของญาติ เวลากลางวัน
 นางพิมเสน นิตกรล ฯ จะเรียกเด็ก ๆ ด้งรววมกันอยู่ประมาธ ๑๐ กว่าคน
 ซงบางคนก็ไม่ใช่ญาติ มากวด้งชนการเรียนในด้งนภาษาซงกฤษและค่านวธให้
 ด้งขุ้บนนเด็ก ๆ ด้งเคยไปพักอพยพลภัยทางสงครามในคราวนั้น บางคนรับ
 ด้งราชการทหาร บางคนก็รับราชการทางฝ่ายปกครอง และในจ้านนวนนมีคนหนึ่ง
 ด้งทสอด้งไต่ประโยคเตรียมมอคมคักษาในจ้านนวน ๕๐ คนแรกของประเทศ ซง
 ด้งภายหลังสอซงด้งนไปเรียนต่อ ณ ด้งนต่างประเทศได้ การสสอนในระหว้างอพยพ

๒๒๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ครั้งนทง ๆ ทนางพมเส่น ฉัตรกล ๆ กาลงมีความจำเป็นตองไซเงินหา
 เลยงครอยครวมาก แดกมีไทเรยกรองจากผปักครองของเทก ๆ ทเรยนเลย
 แมแต่นอย ฉะนงนงนบไทวนางพมเส่น ฉัตรกล ๆ เป็นผทเห็นแกประโยชน
 ส่วนรวม เป็นผสนบสนนการคึกษาของชาติอยางจริงจิง คณความคในเรอง
 ทเป็นผเห็นแกผอนและแกประเทศชาตินน จะเห็นไคอกจากการทนางพมเส่น
 ฉัตรกล ๆ ไทเคยเป็นครูใหญ่ให้แกโรงเรียนทสอนภาษาอังกฤษ คำนวด
 และวิทยาศาสตร์ในภาคคำ ไทมีไทรับค่าคอบแทนในการเป็นครูใหญ่เลย
 ทง ๆ ทคองรบผคชอบทารายงานทคอยางทระคองส่งทงกระทรวงคึกษาธิการ
 อยคลดเวลา ๑ บเตม ขาพเจาผเชยนฉะนงนงนบเป็นนกรเรยนทเรยนภาคคำ
 ในโรงเรียนนน นางพมเส่น ฉัตรกล ๆ ไทขอชำระค่าเล่าเรยนให้แก
 โรงเรียนโดยอางว่าควรจจะเสียเช่นนกรเรยนผอน ทงนยอแมเป็นเครองแสงค
 ่วางพมเส่น ฉัตรกล ๆ เป็นผเพยบพรอมทวยเมคตาจิตอยางสูง ส่งเคระห
 และเห็นใจผนอยทง ๆ ทคองจะยากจนเพยงไรก็ตาม

เมื่อเสร์จสงครามโลกครั้งที่ ๒ และบ้านเมืองสงบเรยบเรยบรอยคแล้ว
 โรงเรียนทงหลายไทเบคทำการสอนเป็นปรกต นางพมเส่น ฉัตรกล ๆ จง
 ไทเขาเป็นครูทโรงเรียนราชัน อนเปรยบเส่มอนทเกคของคนอกครงทง
 และไททำการสอนอยอกหลายบ ในชณะทสอนอยนนงนบเป็นทสขอชยาคยของ
 ขรรคาคครูใหม่ ๆ รุนลุกรุ่นนงนงเป็นอยางค เมอกลยเขาไปสอนทโรงเรียนราชัน
 ในระหะทลงนไคประมาณ ๘ บกคองลาออก ทงนเพราะสสุขภาพเสื่อมโทรม
 ลง แต่เพราะนิสัยรักเทกและมเลอคของความเป็นครูอยอยางเตมท จงเบค
 การรบเลยงเทก ๆ ทขคามาเรคคางกออกทางานโดยมการสอนทงสอให้

ควย และถ้าหากผูกครองคนโตคตคชคตสนจริง ๆ แล้วก็จะรวยไวโดยมิไค
 เรยกครองเงินเป็นคาคอบแทนเลย ทั้ง ๆ ที่นางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ เองก็มี
 ภาวะของคนอย่างหนก้อยแล้ว

การที่นางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ ต้องรับภาระอย่างหนักนั้น ก็เพราะ
 เหตุว่าเมื่อประมาณ ๓๐ ปีมานี้ น.ล. วงษ์ ฉัตรกุล ผู้สามี ได้ประสบ
 อุบัติเหตุถึงหัวและตาพิการ ไม่สามารถจะเป็นผู้หารายได้มาเลี้ยงครอบครัว
 ได้ นางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ ได้ทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงครอบครัวและเป็นผู้
 หารายได้เพื่อกการศึกษาของลูก ๆ แต่เพียงผู้เดียวตลอดมา แต่บรรดาลูก ๆ
 ก็ไม่เคยไคยยื่นคำขอร้องหรือกราบอารทสแต่ตั้งว่าทอแท้ในกิจการงาน เพื่อนำ
 รายได้มาเลี้ยงลูก ๆ เลย ไม่เคยเห็นแม่แต่สหน้าแต่ตั้งความระอาใจหรือ
 เห็นอัยหนายคตการงานไค ๆ ทั้งสิ้น นางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ คงขยับค
 กิจวัตรประจำวันเป็นปรกติ กล่าวคือเข้าไปสอนที่โรงเรียนเป็นประจำ ตอน
 เย็นถึงค่ำไปสอนพิเศษตามบ้านตามร้าน บางครั้งเวลากลับบ้านถูกฝนเปียก
 ซุ่มโชกไปทั้งตัว บรรดาลูก ๆ ทมรายไคแล้วไคพากันขอร้องไห้หยคทำงาน
 เพราะเห็นว่ามีารคตองตรากตร่างงานมากเหลือเกิน แต่นางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ
 ก็หายอมทำตามไม่ อ้างว่าจะขอหารายไคด้วยนาพกนาแรงเพื่อกการศึกษา
 แก่ลูกเล็ก ๆ ไม่อยากเบียดเบียนลูก ๆ สงสารลูก ๆ ทคตองลำบากนมาแต่
 เล็ก ๆ ซึ่งผลคกบควนางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ เอง เมื่อเด็ก ๆ นางพมเส้น
 ฉัตรกุล ฯ เคยไครับความสขุความสบายมาเป็นอย่างมาก เมื่อมาเห็นสสภาพ
 ของลูกคตขกกว่าไคเกิดความเวทนาสงสาร

นางพมเส้น ฉัตรกุล ฯ มีบุตรชายหญิงรวมทั้งสิ้น ๑๐ คน คคือ

๑. นางพงษ์ฉัตร บัวทอง ครูโรงเรียนเซเมตรีอนุสรณ์
๒. นางประยูรฉัตร ศิริทัศนกุล รัชมารชการกรมยศสัตว์
๓. นางเพ็ญฉัตร บุญเกียรติ ครูโรงเรียนอัมพรไพศาลอนุสรณ์
๔. นายวระพันธ์ ฉัตรกุล ณ อยุธยา ประจำการรถไฟแห่งประเทศไทย
๕. ร้อยโทสุวิทย์ ฉัตรกุล ณ อยุธยา รัชมารชการทหารประจำจังหวัดอุดรธานี
๖. ร้อยตรีสุวัฒน์ ฉัตรกุล ณ อยุธยา รัชมารชการทหารประจำจังหวัดลพบุรี
๗. นางพลฉัตร เหมระงูทา ครูโรงเรียนอัมพรไพศาลอนุสรณ์
๘. เด็กชายสหัสสวาท ฉัตรกุล ณ อยุธยา (ถึงแก่กรรม)
๙. นายทวศักดิ์ ฉัตรกุล ณ อยุธยา นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๐. นางสาวพิมลฉัตร ฉัตรกุล ณ อยุธยา กำลังศึกษาชั้นมัธยมปลาย

ในด้านการปกครองลูก ๆ นางพิมเสน ฉัตรกุล ๆ เลี้ยงลูกโดยมิได้
 เคยคว่ำหรือเขย่งแต่เลย ถ้าสิ่งใดไม่เป็นที่พอใจมักจะแสดงออกมาทาง
 สายตา ซึ่งลูก ๆ ทุกคนจะรู้โดยทันที ต่างก็จะประยั้งขึงตัวกันเองเพื่อให้เป็น
 ทสสบายใจแก่แม่เป็นมารดา นางพิมเสน ฉัตรกุล ๆ อบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้
 มีความอดทน กล้าเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ใดทั้งในปัจจุบันและอนาคตให้
 เป็นผู้เสียสละ โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนฝูง ญาติมิตร เพื่อนบ้าน

เพราะทวนนางพิมเสน นิตกรกล ฯ เองหนักไต่ทำตวเขนแม่ทกของลูก ๆ เป็น
 ครัวทกของคชย เป็นมิตรทสันทของเพอนบ้านและเป็นญาทกทกของญาทกทุก ๆ
 ฝ่าย จึงพยายามชบรมให้ลูกหลานคเหมือนตวท่าน ลูก ๆ ไต่รับความรัก
 โทษสม่าเสมอ สอนให้บองรักและเคารพพิ สอนให้พรักและเมตตาสงสาร
 นอง พรอมทระให้บองนองโตเหมือนองผก ตลอดเวลาทนางพิมเสน นิตกรกล ฯ
 มชวคชย จะเป็นเพอนร่วมงานให้ความร่วมมือแกเพอนบ้านเขนชยงค เช่น
 การช่วยทำคอกไม้ในงานมงคล งานบวชนาค และงานศพ นางพิมเสน
 นิตกรกล ฯ จะรับทำให้ทกรายทออกปากวาน ถึงแม่จะคองช่วยทำในวนเคียว
 กนถึง ๒ วายก็จะไม่ปฏิเสธเลย บางครั้งลูก ๆ เคยบ่นว่า “คุณแม่ช่างหา
 งานมาให้เขนชยทงแม่และลูกโดยไม่เห็นไต่อะไร” นางพิมเสน นิตกรกล ฯ
 จะคองคอบและสอนว่า “ไต่ชลูก เราทำคกคองไต่รับผลคคอบ น
 เรากไต่ทงบุญและไต่ทงมตรเพมขน กบข้อสำคัญคือแม่อยากหัด
 ให้ลูก ๆ ทำเบเน แต่ไม่มีบุญญาจะชอของเหล่านมาหัดลูกไต่ น
 เรากไต่อาศัยคอกไม้ของเขาคหัด” โดยเหตุทนางพิมเสน นิตกรกล ฯ
 เป็นผผมชอในการชางคเขมผผนง จึงมีผผมาขอให้ช่วยทำให้เสมอ
 ในทางคาศนนา นอกจากจะรับประคยชู้คอกไม้ในเวลาออกพรรษา
 นางพิมเสน นิตกรกล ฯ จะไปรับเย็บคอร จิวร ของหลวงในงานทอกกฐิน
 พระราชทาน ชงแต่ละบ้นนางพิมเสน นิตกรกล ฯ จะคองปลักเวลาไปช่วย
 ปลัะหลาย ๆ วัค โทษมีชอรับค้ำช่วยการไต่ ๆ ทงสน เคยเป็นผจกไต่ระชช
 ในวนวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันอชฐมี ของวคมหาธาคยวราชรงสฤชญ
 ตลอดมาจนถงสงครวมโลกครงท ๒ นางพิมเสน นิตกรกล ฯ เป็นผเลอมไต่

ในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มีการบำเพ็ญกุศลตามกาลสมัย ถึง
 แม้ในวันธรรมสวนะจะไม่ได้ไปฟังพระธรรมเทศนาพระคองประกอบอาชีพ
 เช่นประจำตาม แคนางพมเส็น ฉัตรกุล ฯ ก็หมั่นทำอาหารแปลก ๆ ใช้
 ถวายพระหรือมนตพระมาฉนทธานเสมอ

ในเรื่องความรักชาตินั้น ก็ต้องนับว่าเป็นสตรีทมิความรักชาติ เห็น
 แก่ประโยชน์ของชาติและส่วนรวมเป็นใหญ่ อาจเป็นเพราะสืบสายโลหิตจาก
 ท่านบิดาเป็นทหารประการหนึ่ง และเพราะได้รับการศึกษามาอย่างคอก
 ประการหนึ่ง ทกลาพิภวานางพมเส็น ฉัตรกุล ฯ เป็นผู้รักชาติอย่างจริงจัง
 นั้น จะเห็นได้จากกรคัดเลือกเข้ารับราชการทหารของลูก ๆ ที่เป็นชาย แทน
 ทระคิกทวนและเป็นกังวลว่า ลูกจะต้องได้รับความลำบากเหนอຍยาก เมื่อ
 คราวเป็นทหารหรือแทนทระทาทางช่วยลูก ๆ ใหพนการเป็นทหาร นาง
 พมเส็น ฉัตรกุล ฯ กลับส่งเสริมและให้ชอคคิก ให่กำลังใจแก่ลูก ๆ ว่า
 “เกิดเป็นลูกผู้ชายชาวไทยแล้ว ทุกคนควรภาคภูมิใจที่ได่เป็นทหาร
 ถ้าหากว่าผู้ชายชาวไทยต่างก็หลกเลียงการเป็นทหารแล้ว ชาติไทย
 จะอยู่ได้อย่างไร ในยามสงบ เขาก็ต้องหัดคองเตรียมไวเพื่อปอง
 กันประเทศชาติ” เด็ก ๆ ทอຍในปกครองของนางพมเส็น ฉัตรกุล ฯ
 แมแต่เพียงอายุ ๔-๕ ขวบ ก็ระรจกความหมายของชาติ ศาสนา พระ-
 มหากษัตริย และเรองของธงชาติเป็นอย่างดี ถาเป็นเด็กทโตหนอยก็จะหัด
 ให่ท่องโคลงพระราชนิพนธของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยหัว
 พรอมทงอธิบายความหมายของโคลงนั้น แต่ไม่ไช่वरขคยทโทอง นาง
 พมเส็น ฉัตรกุล ฯ มักจะนงพกพอนโดยมีเตกนงลอมเพื่อชกถวมเรองราว

ต่าง ๆ เด็ก ๆ ซ่องโจร สนใจด้วยความสนทนนานเบิกบาน บางครั้งจะ
 สอนให้เด็ก ๆ ร้องเพลงไทย ทั้งนเพราะนางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ เป็นผู้มี
 ฝีมือทางดนตรีไทย มีความชำนาญในการศึกษะเซ ในขณะที่ถูกหลานทา
 การขาน นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ จะเป็นที่ปรึกษาอย่างดี ทั้ง ๆ ที่ตนปลาย
 ของชีวิตนั้น ตาเริ่มจะมีค้มวงมองไกล ๆ ไม่เห็นแล้วก็ตาม ก็ยังพยายาม
 สนับสนุนเรื่องการศึกษาของเยาวชน นับว่าเป็นพรหมของลูกหลานโดยแท้

ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ ได้เริ่มป่วยโดยมี
 อาการอ่อนเพลียและปวดศีรษะเป็นกำลัง แต่ไม่เคยปรียากบอกแก่ลูก ๆ
 ประการใด อาจเป็นเพราะกลัวลูก ๆ จะหมกเปลืองและห่วงใย เมื่อดูก ๆ
 เห็นผิดปกติก็ไปตามดูข้างแควว่าปวดฟัน แต่แล้วเมื่อดูเป็นแผลขนทเทา
 และลามเป็นแผลใหญ่เรื้อรัง ลูก ๆ ก็ชวนชวนขอพาไปรักษาที่วทโร
 พยาบาลฯ ฟ้างกรณะ จึงได้ทราบว่าเป็นโรคเบาหวานมานานแล้ว และมีโรค
 เกยวักยประสาธาตา โรคความดันโลหิตสูง นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ รักษา
 ด้วยที่โรงพยาบาลเป็นเวลา ๖๐ วันแผลก็หายกลบขานไค แต่ก็ต้องรักษา
 ด้วยตลอดเวลา เพราะยังคงมีอาการอ่อนเพลียอยู่ ถึงกระนั้นก็ยังเบ้กการ
 วับลียงแก่กอายุ ๓ ถึง ๕ ขวบชกประมาณ ๒๐ คน ทั้ง ๆ ที่ลูก ๆ ซอรอง
 ให้หยค ในระยะที่กลบจากโรงพยาบาลมารักษาด้วยขบขานน เทากเกิด
 เป็นแผลขนอก ๒ ครั้ง แต่กรักษากนทขานจนหายทง ๒ ครั้ง

ในปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ เริ่ม
 เป็นแผลที่เทาก มีไข้สูง แผลที่เทากนมองค จะเห็นเป็นเพียงซ่องเล็ก ๆ และ
 นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ ยังคงนงอขมคแลเด็ก ๆ ที่ผูกครองนำมาฝาก

เลยอยู่ ขณะนั้นลูก ๆ ไต่พากันมาเกือบทุกคน ต่างปรึกษากันแล้วแน่ใจ
 ว่ามารดาพยายามฉุนใจและฉุนสังขารทำงาน เพราะรักลูก ๆ และเพื่อลง
 โทษลูก ๆ สิ้นความกังวล ลูก ๆ จึงช่วยกันขนนวนอนและอุ้มไปโรงพยาบาลทั้ง ๆ
 ที่กำลังนั่งสอนหนังสือเอกอยู่ ในวันพฤหัสบดีไปส่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
 นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ ยังพักคอยหอยอกกลอกขลุ่ย ๆ ไต่ในระหว่างทาง แต่
 เมื่อถึงโรงพยาบาลแล้วสักครู่ใหญ่ ๆ ก็หิมคสติไม่รัดว นัยจากนั้นมาอาการ
 กัมแคทรลดลง แผลที่เท้าที่เห็นข้างนอกเป็นเพียงเล็กน้อย แต่เพราะมีโรค
 เบาหวานเป็นประจำ จึงเป็นแผลที่เนื้อเสียบออกมาจากข้างใน เกิดเป็นพิษ
 มีไขเพื่อ เรืองราวที่นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ เพ้อออกมาจน ทุก ๆ คำพูด
 จะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาหนังสือเอก ๆ ย่างครึ่งละเมอสนทนา
 อังกฤษให้หลาน ๆ ซึ่งแต่คงว่านางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ เป็นผู้เลือกการ
 เป็นครูอย่างแท้จริง แม้ว่าจะช่วยหนักแล้ว ในสมองและจิตใจก็ยังเต็มไปด้วย
 การเอาใจใส่ในเรื่องการศึกษา

นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ ไต่ถึงแก่กรรมในวันพุธที่ ๒๐ ตุลาคม
 พ.ศ. ๒๕๐๓ เวลา ๔.๐๓ น. ด้วยอาการอันสงบ ที่โรงพยาบาลตนเอง
 อายุได้ ๖๓ ปี ทั้งนี้เพราะอาการของโรคมะเร็งหลายอย่างเกินกำลัง
 ของร่างกายที่ไต่ทรากทรากยการเป็นครู อันเป็นงานที่ต้องเสียสละกำลังกาย
 กำลังสมองและทุ่มเทจิตใจมาอย่างแท้จริง ทั้ง ๆ ที่มทงหมอกและเวชภัณฑ์
 ก็ยังช่วยไว้ไม่ได้

ในโอกาสอันขอขอบพระคุณครูสถาเป็นอย่างสูง ที่ได้จัดตั้งผู้แทนนำ
 ผู้เฝ้า ๑ เฝ้า ไปยังสกุลศพในวันฌาปนกิจนางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ ณ วัด

สังเวชวิทยาราม เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔

ในฐานะที่

นางพิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ เป็นสมาชิก ช.พ.ค. ของคุรุสภา

ท่านผู้มรณะนี	ชนนี ลูกเฮย
“พิมพ์เสน ฉัตรกุล ฯ”	ช่ออ้าง
หลุดหลุดตัดชอของหนี	จากลูก ไปแส
ทิ้งลูกไว้อ้างอ้าง	เหว้าอาวรณ์
แม่ตายถ่ายอย่างไว	ข้างดี
ความประพฤดีแม่ไปมี	ต่างพร้อย
อาบเหงื่อต่างวาร	หาทรพย
แจกจ่ายลูกใหญ่น้อย	เพื่อให้ศึกษา

เพิ่มฉัตร บุญเกียรติ

หอสมุดคุรุสภา

ขุนวรคำสันตกรณิก

(ฝ่าย บุญเลี้ยง)

พ.ศ. ๒๔๔๒ - ๒๔๘๖

เมื่อนองการที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ เวลาบ่าย ๕ โมง
เศษ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานเหรียญ "ราชนิยม" เป็นเกียรติยศแก่ลูกเสือไทยคนแรก เพื่อ
เป็นเครื่องหมายแห่งความสามารถ ที่โตช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์ สมควรที่
ลูกเสือทั้งหลายจะประพฤติตามในความกล้าหาญของเขา ลูกเสือผู้นั้นคือ
"ลูกเสือโท ฝ่าย บุญเลี้ยง" ซึ่งต่อมาภายหลังโตเขารับราชการเป็น
ครูที่มีความสามารถและมีความอดสาหะวริยะ จนได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์เป็น "ขุนวรคำสันตกรณิก" ข้าพเจ้าขอนำประวัติของท่านมา
เล่าสั้นๆ เพื่อเป็นระลึก และเป็นเยี่ยงอย่างทดแทนคุณท่านหลังต่อไป

ขุนวรคำสันตกรณิก เกิดเมื่อนพฤษศยมาส ๔ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๔๒ ตรงกับแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ บัณฑิต ตำบลลาด อำเภอบ้านดอน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นบุตรนายเซยะ และนางกิม มีพี่น้องซึ่งเกิดร่วม
บิดามารดาเดียวกัน ๔ คน เป็นหญิง ๒ ชาย ๒ ในปฐมวัยเด็กชายฝ่าย
บุญเลี้ยงโตศึกษาที่โรงเรียนประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อสำเร็จชั้นมัธยม
แล้ว โตเขามาศึกษาวิชาครูที่กรุงเทพฯ จนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตร
ประโยคครูประถม (ป.ป.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ภายหลังโตพยายามศึกษา

ขุนวรวงศาตรรุณกิจ
(ชาย บุญเลี้ยง)

ต่ออีกจนได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖
 ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ๑ พรรษา ณ วัดธรรมบูชา อำเภอบ้านดอน
 จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ โดยมี
 พระปลัดเป็นอุปัชฌาย์ ขณะอุปสมบทได้ศึกษาวิชาภิกขกรรมด้วย

ครั้นถึงวัยอันสมควรที่จะครองเรือน ก็ได้สมรสกับ น.ส. เพิ่ม

สินธุศิลป์ บุตรหลวงชำนาญโยธา (สิน สินธุศิลป์) และนางชำนาญโยธา
 (เสง สินธุศิลป์) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ มีบุตรชายหญิงรวม ๖ คน คือ

๑. นางพิมพ์ฉน วิบูลย์ศิลป์ ภรรยา นายไพศาล วิบูลย์ศิลป์ ผู้
 พยาบาลศาลจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๒. นายผ่องพิมพ์ บุญเลี้ยง (เปลี่ยนเป็น พจน์ บุญเลี้ยง) ผู้พยาบาล
 ศาลจังหวัดตรัง

๓. นายผ่องโพธิ์ บุญเลี้ยง

๔. นางพิมพ์แผ้ว เพชรบุรี ภรรยา นายชิต เพชรบุรี กองตรวจ
 คนเช่าเมือง

๕. เรือโทผ่องพจนัน บุญเลี้ยง กองทัพเรือ

๖. นางพิมพ์ไผ่ จุฑาสัมิต ภรรยา นายเกียรติ จุฑาสัมิต

นายผ่าย บุญเลี้ยง เริ่มรับราชการเป็นครูโรงเรียนประจำมณฑล

สุราษฎร์ธานีตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้รับพระราชทาน

เงินเดือน ๕๐ บาท ต่อมาอีก ๓ ปี ได้ย้ายไปเป็นครูโรงเรียนฝึกหัดครู

วัดบวรนิเวศ เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้วย้ายมาช่วย

ราชการประจำกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ ๑
 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ด้วยความสามารถและอดทน จึงได้รับ
 พระราชทานยศและบรรดาศักดิ์เป็นรองอำมาตย์โท ขุนวรศาสตร์ถุกิจ ใน
 พ.ศ. ๒๔๗๑ และ พ.ศ. ๒๔๗๔ ตามลำดับ ขุนวรศาสตร์ถุกิจได้
 ลาออกจากราชการไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งแ
 วนที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขณะทลาออกนี้ได้รับพระราชทานเงิน
 เกอน เกอนละ ๑๐๐ บาท ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐
 ได้กลับเข้ารับราชการใหม่ในตำแหน่งครูโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
 ซึ่งภายหลังก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผช่วย อาจารย์ใหญ่ โรงเรียน
 มัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และตำแหน่งสคทหายในโรงเรียนนคช วิทยา
 การในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ และ
 ในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกเดียวกัน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 เบญจมาภรณ์ช้างเผือก ขุนวรศาสตร์ถุกิจ ได้บำเพ็ญกรณกิจเพื่อ
 ประโยชน์แห่งการศึกษาและเพื่อประเทศชาติในกรุงเทพฯ เป็นเวลาเกือบ
 ๒๐ ปี เขาใจว่าเพราะทางราชการเห็นว่าขุนวรศาสตร์ถุกิจเคยเข้ามาขาม
 ทะเลบ่อย ๆ มาแต่เล็กแก่น้อย จึงให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่ครโรงเรียน
 ประจำจังหวัดจันทบุรี ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งสมัย
 นั้นการไปมาระหว่างจังหวัดจันทบุรีกับกรุงเทพฯ อย่างสะดวกมีแต่ทางทะเล
 เท่านั้น และทั้งจังหวัดจันทบุรีเองขุนวรศาสตร์ถุกิจได้เลื่อนเป็นครูใหญ่โท
 เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานเงินเกอน ๑๕๐ บาท
 ทานที่ของปฏิบัติราชการอย่างเคร่งครัดและเรียบร้อย ออกทาลับชัษตานอน

เพราะประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์เกี่ยวกับสงครามถึง ๒ ครั้ง คือ ภาวะพหุภาวะระหว่างอินโดจีนกับประเทศไทยซึ่งจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดชายแดนครึ่งหนึ่งและสงครามมหาเอเชียบูรพา หรือมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ พร้อมภัยไข้เจ็บประกาศกฏอัยการศึกทวารวดีอาณาจักรตรงแคว้นที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ อีกครึ่งหนึ่ง ตกเป็นทนายเสียกายและอาลัยแก่ทางราชการโดยเฉพาะการศึกษาเป็นที่ยัง ทททานได้ช่วยด้วยโรคเอนกในลำไส้ ในขณะที่อายุเพียง ๔๔ ปีเท่านั้น ขนวรศาสตร์ตรึงใจเคยเข้ามารักษาทวีในกรุงเทพฯ ๗ ครั้งหนึ่ง แต่ด้วยความเป็นห่วงหน้าพราชมาร ไม้ทันหายเป็นปรกติ กลับกลับไปจังหวัดจันทบุรีอีก ในที่สุดโรคได้กลายกำเริบจนญาติได้พามาเพื่อรักษาทวีในกรุงเทพฯ อีก แต่โรคกำเริบหนักจึงถึงแก่กรรมในระหว่างเดินทางมารักษาทวีเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ นับว่าเป็นทนายอัครวัยขงควยทานรอดชีวิตจากการจมนาทะเลมาได้เมื่ออายุ ๑๔ ปี แต่กลับมาประสบมรณกรรมในกลางทะเลเมื่ออายุ ๔๔ ปีจนได้ รวมเวลาอยู่ในราชการครู ๒๑ ปี

หอสมุดครุสภา

แม้ว่าขนวรศาสตร์ตรึงใจจะถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่ความดีงามที่ได้อำไว้อย่างดีตรงอยู่ในความทรงจำของผเชยในไมรลุม ท่านเป็นผไทอบอดม อารตอขคคตทวไป ดังจะเห็นได้จากครึ่งหนึ่งเมื่ออายุ ๑๔ ปี ขณะนั้นเป็นลูกเสือโท ท่านได้โดยสารเรือกลไฟชื่อ "บางเขน" จากกรุงเทพฯ กลับบ้านคอน กบขาย เมื่อเกิดอุบัติเหตุเรือกลไฟโดยสารมานอนอย่างลงกลางทะเล ท่านได้ช่วยชีวิตมณษยชงกาลงจะจมนาทายไว้ได้ถึง ๒ คน นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญมาก ที่เด็กชายเล็ก ๆ สามารถช่วยชีวิตชายแก่และเด็ก

หญิงให้รอดตายได้ ดังรายงานของท่านที่เสนาต่อราชบุรุษ นายพจนน ผู้
กำกับลูกเสือไซยา ดังนี้

โรงเรียนตัวอย่างมณฑลชุมพร

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ข้าพเจ้านายผ่าย ลูกเสือโท เมืองไซยา ขอประทานเรียนท่านราชบุรุษ
นายพจนน ผู้กำกับลูกเสือเมืองไซยา

ด้วยเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ข้าพเจ้ามากระเช้าไปใน

กรุงเทพฯ ภัยร้าย เวลาชากลับโดยสารเรือกลไฟชื่อ "บางเบ็ด" ออกมา
เมื่อเรือ "บางเบ็ด" เกิดอันตรายล่มลงกลางทะเล ก่อนเมื่อเรือบางเบ็ด
จะจมนั้นข้าพเจ้านอนหลับอยู่ ชายปลุกคนขึ้นเห็นเรือเองไปทางแคมขวา
ข้าพเจ้าจะไปทางแคมซ้าย คนแน่นไปไม่ได้ ในทันใดนั้นเรือ "บางเบ็ด"
คว่ำลงกลบคนตัวไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ตายนอกจากตาตฟ้า แต่ตัวไปติดครวเหล็ก
ที่แคมเรือ ไทพยายามคนจนกางเกงหลุดจึงออกไปได้ เมื่อข้าพเจ้าโผล่ขึ้น
จากน้ำเห็นชายและคนอื่น ๆ เกาะอยู่ที่สายระยาง จึงว่ายน้ำไปเกาะสาย
ระยางข้าง เรือ "บางเบ็ด" ได้จมนาลงไปทุกที จนเกาะสายระยางอยู่ไม่
ได้ออกแล้ว ก็พากันไปเกาะที่เสากระโดง ถ้าผู้ใดว่ายน้ำเป็นก็ว่ายน้ำเข้ามาเกาะ
เสากระโดง ถ้าว่ายน้ำไม่เป็นก็เลยจมน่าหายไป เป็นดังนี้อยู่บ่อย ๆ จนคน
ที่เกาะเสากระโดงเขายางลงมาก ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าชนเกาะเสากระโดง
อยู่อย่างนี้ ชีวิตข้าพเจ้าและชายคงไม่รอด จึงไต่คอบมือของคู่สังทลอยขึ้นมา
พอแลเห็นไม้ท่อนหนึ่งลอยมากดีใจ จึงว่ายน้ำออกไปจะเก็บไม้ท่อนนั้นมาให้ชาย
ว่ายน้ำไปยังไม้ท่อนถึง ชายก็เรียกกลับมาเสีย เพราะกลัวว่าข้าพเจ้าจะจมน่าตาย

มัคคนใหญ่ชดมาออก ข้าพเจ้าก็ขยายกหลุดจากเส้ากระโถงจมน้ำไป เมื่อ
 ข้าพเจ้าทะเลงโผล่ขึ้นมาเกาะเส้ากระโถงอีก มองหาขยายไม่เห็น ก็นกขยาย
 จมนาทายเสียแล้ว มีความสังสารขยายเป็นที่สุด แล้วมาคิดหกลใจเสียว่า ถึง
 วาระแล้วจากตองตายทุกรูปทุกนาม แต่ถึงขยายไรก็ดี เมื่อยงมขยาดขยาย
 ตองพยายามไปจนสุดกำลัง เมื่อข้าพเจ้าคิดตงแล้วก็คลายความทุกข์
 โทมันต์ และตัดความอาลัยในชีวิตของตน พอมีคนใหญ่ชดมาออก ต่างคน
 ต่างก็หลุดจากเส้ากระโถงไป ข้าพเจ้าหลุดจากเส้ากระโถงไปอีก ไต่พยายาม
 จะว่ายน้ำไปเกาะเส้ากระโถงอีกก็เกาะไม่ได้ เพราะผิใหญ่เกาะเต็มไปหมด
 จึงเกาะสายระยางที่ปลายเส้าไว้พอประทังไม่ให้จมน้ำ ขณะนั้นเสฉนุเท้าไป
 เหยียบขยูกางเกงซงพันตอขยูกสายระยางตัวหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ตกลงไปเกาะ
 ขนมาทำไ้ียงให้พียงตัวลอยน้ำ แล้วก็ออกจากเส้ากระโถงว่ายน้ำไปในกลาง
 ทะเล เพราะคิดเสียว่าถึงจะชนเกาะขยยที่เส้ากระโถงก็คงตาย แต่ถ้าวาย
 ไปบางที่อาจรอดคอนทรายไ้บ้าง ขณะถ้วายไปกลางทะเลไกลจากเรือมาก
 แล้ว ผากางเกงที่ทำไ้ียงขาด อาศัยตอไปไม่ไ้ก้กทั้งเสีย แล้วพยายามจะว่ายน้ำ
 ไปที่เส้ากระโถงอีก แต่เป็นเวลากลางคนไม่ทรายว่าเส้ากระโถงอยู่ที่ไหน เป็น
 อนหมกขยัญญาตองว่ายน้ำไปสุดแต่ขยญกรรม เมื่อข้าพเจ้าว่ายน้ำไปไ้ก้กพทหนึ่ง
 แลเห็นผ้าท่นลอยมา ๒ ผืน ห่างกันมาก ไ้ก้กพยายามว่ายน้ำไปเกยไ้ก้ก
 สองผืน แลวชอนกันเขา อาศัยเกาะข้างซบข้าง ในเวลานนกาลงชอนพลย
 ลงไปมาก ข้าพเจ้าเขาศรัระพาทกขยผ้าท่นเสฉนุตัวไปพทหนึ่ง ครนรู้สึกชน
 ไ้ก้กขยงเจ็กรองให้ชวย จึงรวรวายเขามาไกลเรืออีก แลระนกงสยัว
 ขยยยังไม่ตาย ไ้ก้กพยายามว่ายน้ำเขาไปที่เรือเพื่อจะไปรยบาย เห็นมีคนเกาะ

อยู่ที่เสากระโคง ๔-๕ คน เมื่อไม่เห็นยายก้วยต่อไป ขณะนั้นมเด็กหญิง
 คนหนึ่งอายุราว ๑๓ ปี บ้านอยู่ในกรุงเทพฯ ว่ายน้ำออกมากอดคอจะขออาศัย
 เกาะไปด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่าเข็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงมีจิตกรุณาส่งสาร
 กแบ่งผ้าพันให้เด็กหญิงคนนั้นคนหนึ่ง และมีตาแก่คนหนึ่งว่ายน้ำออกมา
 ขออาศัยเกาะไปด้วย ข้าพเจ้ายอมให้ตาแก่หนึ่งเกาะไปด้วย แล้วว่ายน้ำไป
 ด้วยกัน ๓ คน ครั้นรุ่งสว่างมีเรือกำปั่นไฟผ่านมาลำหนึ่ง ไตร่ขยับไปชนที่
 เกาะตึง แล้วคืนทางเข้าไปในกรุงเทพฯ เด็กหญิงที่เป็นคทกชยาก้วยน้ำ
 ในทะเลด้วยกันนั้นขานอัยแถวเชิงสะพานหิน วันหนึ่งเมื่อข้าพเจ้ากลับจาก
 กระทรวงนครบาลได้พบกนทยาน ข้าพเจ้าได้เข้าไปถามว่า ฉันขออาศัยชาวสก
 มอหนึ่งจะไต่ใหม่ เด็กหญิงนั้นปฏิเสธว่า ไม่ได้ ทจริงข้าพเจ้าไม่ต้องการ
 จะกิน แต่ถามเพื่อจะทดลองดูใจว่า ใจคอเด็กหญิงนั้นจะเป็นอย่างไรบ้าง
 แล้วข้าพเจ้าไปพักอยู่บ้านหมอสย ๓ วัน ได้ความเออเพอของหมอสยในส่วน
 อาหารบ้าง แล้วไปพักอาศัยบ้านพระยามหิบาล ๗ วัน ท่านได้กรุณาให้อาหาร
 รับประทาน และให้กางเกง ๓ ตัว เสื้อขยับใน ๑ ตัว เสื้อนอก ๑ ตัว
 ผ้าถุง ๑ ผืน เงิน ๑๐ บาท แล้วท่านยังได้ฝากเรืออรุณกลีบออกมาบ้านคอน
 ตามที่ข้าพเจ้าเรียนมานั้นเป็นความจริงทั้งสิ้น หาได้เอาความเท็จมากล่าวเลย.

ควรมีควมแล้วแต่จะโปรด

(นาม) นายผ้าย

ลูกเสือโท

ผู้กำกับลูกเสือได้เสนอรายงานไปตามลำดับชั้น และได้กราบบังคมทูล
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นายกลุ่บและลูกเสือ การครองน

เป็นทพอพระราชหฤทัยมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
 เหยียบญ “ราชนิยม” แก่ลูกเสือโท ฝ่าย เป็นเกียรติยศซึ่งเป็นเครื่องหมาย
 แห่งความสามารถที่ไ้ช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์ นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้า ฯ พระราชทานนามสกุลด้วยว่า “บุญเลี้ยง”

การกระทำของลูกเสือโท ฝ่าย บุญเลี้ยง ไ้เป็นข่าวทดลองลือและ
 สรรเสริญของบุคคลทั่วไป ตลอดถึงในราชสำนัก ก็จะได้เห็นไ้จากข่าวที่ลง
 พิมพ์ในหนังสือต่าง ๆ ที่เขียนคัดมาลง ณ ทน

ข่าวในพระราชสำนัก

วันอังคารที่ ๑๐ พฤศจิกายน วันนเวลาทุ่มหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนรถยนต์พระที่นั่ง จากพระราชวัง
 คฤสดี เสด็จพระบรมมหาราชวังในงานพระราชพิธีตรึงมงคล

อนึ่ง ในวันนี้ไ้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหยียบญ
 พระราชนิยม แก่ลูกเสือโท นายฝ่าย กองร้อยที่ ๑ มณฑลชุมพร ซึ่งม
 ความชอบไ้ช่วยชีวิตมนุษย์ไว้ ๒ คน เมื่อครั้งเรือ ขางเบ็ค อับปาง.... มี
 พระราชดำริสัชมเชยและแสดงความพอพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง ในความ
 กล้าหาญ และความประพฤติกแห่งลูกเสือโท นายฝ่าย ซึ่งสมควรทูลเกล้าฯ
 ทูลเกล้าฯ ประพฤติตามให้สมนามแก่ทเป็นลูกเสือและลูกผู้ชาย และ
 โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงประกาศ
 ขอความตามกระแสพระราชดำริให้ลูกเสือทราบบางทวงน

ข่าวพระราชทานเหรียญ ราชนิยม

แก่ ลูกเสือโท นายผ่าย

ลูกเสือโท นายผ่าย ลูกเสือกองที่ ๑ มณฑลชุมพร ซึ่งได้พาชวตคน
 รัยคและช่วยชวตผอนให้พ้นจากอันตรายคราวเรือกลไฟ ขางเบ็ด อยปาง
 เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ นั้น ทางการสืบสวนได้ความว่า
 ลูกเสือโท นายผ่าย มีจตุกรณาช่วยชวตผอนให้รอดจากอันตรายจริง เป็นอัน
 ชอบด้วยวิสัยแห่งเสื่อขยาและลูกเสื่อขงนก นายกองเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระดำรงราชานุภาพ อยนายกสฎาการรวมการกลางจตุการลูกเสือ จึง
 ได้นำความขนกราชขงคมนตรี นายกองใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยหัว
 นายกเสื่อขยาและลูกเสื่อทราขยไต่ผลลระของขลุพระบาท เยนทพอพระราชหฤขย
 มาก จึงกำหนดว่าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญ
 ราชนิยม แก่ลูกเสือโท นายผ่าย เป็นเกียรติยศ และเป็นเครื่องหมายแห่ง
 ความสามารถที่ได้ช่วยชวตผอนมนุษย์ ซึ่งยากที่จะมีผลได้มใจเช่นนี้ และ
 กำหนดจะพระราชทานในคราวงาน พระราชพิธีตรมวงคส พุทธศักราช
 ๒๔๕๗ น

ครนวนนของคารท ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ เวลาขย ๕ โมง
 เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยหัวเสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังส่วน
 คุสิด สู่พระบรมมหาราชวัง เสด็จประทับทบตนามหญาหนาทระทงจกร
 มหาปราสาท มกของลูกเสื่อหลวงรักษาพระองค์และกองลูกเสื่อมณฑล
 กรุงเทพ ฯ ตงแถวเป็นกองพระเกียรติยศ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยหัว

เสด็จพระราชดำเนินทรงสนทนากับองคมนตรีและเสนาบดี
 กองลูกเสือหลวงรักษาพระองค์และตำรวจกองลูกเสือที่ ๑๐ กล่อมพทยากร
 บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ครั้นจบแล้ว นายกองเอก พระเจ้าบรม
 วงศ์เธอ กรมพระกำแพงราชานุภาพ อุปนายกสภากรรมการกลางจัดการ
 ลูกเสือ ทรงนำลูกเสือโท นายผ่าย เผ่าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญราชนิยม แก่ลูกเสือโท นายผ่าย แล้ว
 พระราชทานรางวัลชมเชย และแสดงความพอใจอย่างยิ่งในความ
 กล้าหาญ และความประพฤติแห่งลูกเสือโท นายผ่าย ซึ่งสมควรทูลเกล้า
 ทูลหลายจะขอยกประพฤติตามให้สมนามแก่ทเป็นลูกเสือและลูกผู้ชาย ใน
 ทูลโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงราชานุภาพ ทรง
 ประกาศข้อความตามกระแสพระราชดำริให้กองลูกเสือทราบทวณ เมื่อ
 สิ้นกระแสพระราชดำริแล้ว แตรวงกองลูกเสือหลวงบรรเลงเพลงสรรเสริญ
 เสือป่า ครั้นจบแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้น
 ประทับบนพระที่นั่งศิวดิถีมหาปราสาท ในการทรงพระราชอาคันตุกะและพระครูค้ำไป
 (คัดจากหนังสือพิมพ์พิทยากรย์ เล่ม ๑๔ ตอนที่ ๒๔ - พ.ศ. ๒๔๕๑)

นอกจากจะมีคุณความดีดังกล่าวมาแล้ว ชุนวรศาสตร์คุณกิจยังมี
 ความโอบอ้อมอารีต่อญาติพี่น้องฝูงลูกศิษย์ลูกหาทั่วไปเป็นอย่างดี ใน
 ด้านความสามารถประการอื่น ท่านยังมีวิสัยทัศน์พิเศษในวิชาคำนวณ
 วาดในด้านการเรียนวิชาท่านก็สนใจมาก ปรากฏผลการสอบวิชาศกศร
 มัธยม พ.ศ. ๒๔๖๓ ของกระทรวงศึกษาธิการว่า "วิชาคำนวณวิชา ๑.
 นายผ่าย ขณูเลียง ครูโรงเรียนมณฑลสุราษฎร์ธานี เป็นผู้สอบไล่ได้"

คนเคยทำงาน นบวาทานเป็นผสมสติปัญญาและเขาวนเคียบแหลมในวิชา
 เป็นอย่างขง ในคานการสอน นายภกค ฉวสุข คัมขยคนหนงของท่าน
 เขยจนเลว่า ผมเคยเป็นคัมขยของคณครผาย บัญเลียง เมอ พ.ศ. ๒๔๖๕
 ที่โรงเรียนผกหคครวคยวรนเวศ ขณะนณสมกาลงเรยนชนมธมขมขท ๖
 ซงม ๒ หอง เรยนรวมกันทหองประชมของตกมหาคเลกหนวคยวรนเวศ
 วหาร ซงเป็นหองใหญ่จนกเรยนโคตง ๖๐ กว่าคน มีอาจรรยวญญาต
 ปตระเศรณ และคณครผาย บัญเลียง เป็นอาจรรยประจำชนผลทกนสอน
 พวกเพอนนกรเรียนนพอดนขทรายว่า คณครผาย บัญเลียง ครมจาก
 สรชญฐาน จะมาประจำชน ไมมีใครรจกคณเคย ทรายแต่ว่าท่านเคยไกรข
 พระราชทานเหรยญราชนยมและเงงทางคานวณ กพกนสนใจเป็นการใหญ่
 เพราะท่านเป็นครมาจากหวมอง สมยงจำโคจนขตน ทาทางของท่าน
 วนแรกทเขาหองเพอสอนในชนมธมขมขท ๖ ท่านไมมีอะไรอยในมือเลย
 มือเปล่าแท้ ๆ ขนโคครกไมมีอะไร เริ่มคยววิชาวิทยาศาสตร์ ท่านไม
 คยหรือสนทนอากรมอขทคยเลย มอนนกรเรียนรอย ๆ แล้ว ใหนักเรียน
 เบตสมตจคววิชาวิทยาศาสตร์ทนต์ ท่านบอกปากเปล่าขบตอน แล้วอธิบายเสย
 คราวหนง โดยไมมีตำรขคาราคคตวมาเลย นกรเรียนตง ๕๐-๖๐ คน
 พกนเงยขรขหมค ตงหนาคงคางคและพงคำอธิบายกนอย่างสงข ท่าน
 สอนแบขนรอยไปจนหมคเวลา เมอออกไปจากหองแล้ว คางกโงยกนว่า
 ท่านเงงจริง ในคำรทจคลงอ่านทขทวนแล้วจะหอะไรผคหรือแม่แต่สงสัย
 กไมมี จงพกนลงเนอหว่าท่าน จำเงง คอมาถงวชาคณคศาสตร์ ท่าน
 กเขาหองมือเปล่าอกเช่นเคยวกขวิชาวิทยาศาสตร์ และสอนหน้าตาเฉย ๆ

๒. ว่าด้วย เสือป่า ไครยรางวัลชมเชย

เสือเอ๋ยเสือป่า

ราชารามวงศ์ทรงสรร

แต่งกายหลายอย่างต่างพรรณ

หวังกินประเทศเขตไทย

เลือกผู้รู้คิดจึกกล่าว

อาสามาตรจึกตักภัย

ขอมตายหมายกู่ชูไทย

คงในชาตรนเอ๋ย

นายผ่าย บุญเลี้ยง ครูสุราษฎร์

(คัดจากหนังสือพิมพ์วิทยากร เล่ม ๒๐ ตอนที่ ๖ หน้า ๔๗๖ - พ.ศ. ๒๔๖๒)

๓. ว่าด้วย ศิล ไครยรางวัลชมเชย

มนุษย์แพกเภทสत्वเตยรจจาน

ต่อเมอมสลมน์ในสนดาน

จึงวิจารณ์สรุปว่าศลาภรณ์

เป็นเครื่องทรงอันประเสริฐ-

เซตมมนุษย์ ให้่องมุคฤญโยสโมสร

เพราะทรงสลลพหาสดาวร

แพกอภรณ์อันหลอกไว้นอกกาย

ซึ่งตองสมรูปทรงสมัยเทศ

แต่งพิเศษเกินฐานพาลนิบหาย

งามรู้เสอมส่อภัยสู่ใจกาย

เป็นเครื่องหมายยั่วอจนาจึงกว่าชม

อนึ่งสลแสวงคล่องไม่ต้องชอ

อยากยดถอจตม้นกมถม

งามทูกูป้วยภาษาสมาคม

ควรมียมประดับตนทุกคนเอ๋ย

นายผ่าย บุญเลี้ยง ครูโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ

(คัดจากหนังสือพิมพ์วิทยากร เล่ม ๒๘ ตอนที่ ๑๘ หน้า ๑๔๐๐ - พ.ศ. ๒๔๗๑)

พลเรือจัตวา สักก กลินณศกิด

นาย นารด โทธิประสาธ

นายনারถ โปธิประสาธ

พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๕๗

นายনারถ โปธิประสาธ เป็นบุตรนายเป็รียง และนางไห่ว โปธิประสาธ
เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ที่บ้านเลขที่ ๒๓๒๘ หลัง
ตลาดบ้านขมิ้น ตำบลสวนอนันต์ อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี มีพ
ร่วมบิดามารดาเดียวกันคือ นายแพทย์ถนอม โปธิประสาธ เมฆเขาววยไทรย
การศึกษาจากโรงเรียนโฆสิตสโมสร์ ครั้นสำเร็จประโยคประถมศึกษาแล้ว
ได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จนไทรยประกาศนียบัตร
ประโยคมัธยมบริบูรณ์ (มัธยมปีที่ ๘) ได้เริ่มเข้ารับราชการเป็นครู
ประจำชั้นโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑
รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๖๐ บาท และได้ขอไปช่วยสอน
ภาษาอังกฤษสอนย้ายแก่ครุทโรงเรียนสตรีวิทยา ทั้งยังไทรยเกียรติให้เช่น
ครูถวาย พระอักษร วิชาภาษาไทยและคำนวณแก่พระ ธิดาใน สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตอกด้วย ครั้นแล้วในวันที่ ๕
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ กลยไทรยคำสั่งให้เปลี่ยนเป็นครูฝึกหัด แทนที่จะ
เป็นครูประจำชั้นในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยดังเดิม แต่ทงนเป็นไปตาม
ความประสงค์ของนายনারถ โปธิประสาธเอง เพอจะไคมีโอกาสรับการ
คิดเลือกไปศึกษาวิชาในต่างประเทศ แม้ว่าการสมัครไปเป็นครูฝึกหัดคน
เงินเดือนคงลดลงเหลือเพียงเดือนละ ๓๐ บาทก็ตาม ผลสุดท้าย ในย

ต่อมาความปรารถนาของนายนารด โปธิประสาธ กัสมฤทธิผล กล่าวคือ
ไต่รบเลื้อกให้ไต่รบทุนเลื้อเรียนของกระทรวงธรรมการไปศึกษาสถาปัตยกรรม
ศาสตร์ ณ ประเทศอังกฤษในพ.ศ. ๒๔๖๔

ปีแรกศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ นายนารด โปธิประสาธ ไต่เรียน
อยู่กับครูพิเศษก่อน แล้วจึงเข้าศึกษาใน โรงเรียนศิลปะกรรมพอร์ตสมัธ
(Portsmouth School of Arts) เพื่อยุติวิชาของตนสำหรับเตรียมเข้า
ศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมต่อไป ภายในเวลา ๓ ปี นายนารด โปธิประสาธ ก็
เรียนจบหลักสูตรของโรงเรียน ไต่รบประกาศนียบัตรวาดเขียนของโรงเรียน
เทคนิค (Technical School certificate)

ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ระหว่างศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ได้มีการ
ประชุมลูกเสือนานาชาติ ณ กรุงโคเปนเฮเกน ลูกเสือไทยไต่รบเชิญเข้า
ประชุมเป็นครั้งแรก กระทรวงศึกษาธิการจึงได้แต่งตั้งนายนารด โปธิประสาธ
ให้เป็นนายหมู่ลูกเสือไปร่วมประชุมในนามของคณะลูกเสือไทยด้วยผลแห่ง
ได้มีโอกาสเผยแพร่ความเจริญของลูกเสือไทย ได้ทำชื่อเสียงให้เป็นต้นยอด
ของลูกเสือนานาชาติ เมื่อเสร็จจากการประชุมแล้ว นายนารด โปธิประสาธ
ได้เดินทางกลับประเทศอังกฤษ โดยผ่านประเทศเยอรมัน เบลเยี่ยม และ
ฝรั่งเศส ได้แะศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมแบบภาคพญยุโรป (Continental
Architecture) ด้วย การได้ไปเห็นของจริง นับว่าเป็นประโยชน์อย่าง
ใหญ่หลวงและใน พ.ศ. ๒๔๖๘ นายนารด โปธิประสาธ ก็พร้อมที่จะเข้า
ศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมได้

ในประเทศอังกฤษขณะนั้น มีสถาบันการสอนวิชาสถาปัตยกรรมไม่แก่แห่ง
 นายนารด โพลีประสาธ ใต้เลือกเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล
 สำนักสถาปัตยกรรมศาสตร์ตามหลักสูตรชั้นปริญญา ๕ ปี การศึกษาใน
 มหาวิทยาลัยใต้เป็นไปอย่างคึกคัก ทั้งนี้อาจประกอบด้วยใจกว้างต่าง อัน
 เป็นเชื้อสายที่รบคกทอทางตระกูลของมารดา คือหลวงสถานพระละกรรม
 ซึ่งเป็นตาของนายนารด โพลีประสาธ หลวงสถานพระละกรรมผู้รับราชการ
 เป็นนายช่างก่อสร้างซึ่งใต้เคยบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามในพระนครหลาย
 แห่ง ตลอดจนศาลว่าการและบ้านพักข้าราชการในมณฑลต่าง ๆ ภาคใต้

ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ระหว่างหยุดภาคเรียนฤดูฝน นายนารด
 โพลีประสาธ ใต้เดินทางไปประเทศอิตาลี เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยต้น
 และสมัยกลางของประเทศนั้น อนึ่ง นอกจากการศึกษาในสำนักสถาปัตยกรรม
 ของมหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล ในเวลากลางวันตามปกติแล้ว นายนารด
 โพลีประสาธ ยังได้ไปเรียนวิชาพิเศษเพิ่มเติมในคืนเย็นอีก คือวิชาผังเมือง
 และกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวแก่การผังเมืองและการก่อสร้าง สำหรับงานออกแบบ
 ปรึกษาการศึกษาต่าง ๆ ในสำนักสถาปัตยกรรมนั้น นายนารด โพลีประสาธ
 ใ้รับรางวัลชมเชยอยู่เป็นนิตย์ การเรียนก็อยู่ในเกณฑ์ดีเสมอ ใน พ.ศ.
 ๒๔๗๑ ได้ชนะการประกวดแบบสถาปัตยกรรม ใ้รับรางวัลและใ้รับเลือกให้ไป
 ทำงานและฝึกงานในเมืองคัทรอยท์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา ๖ เดือน
 คือกองแทเคอนเมษายนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งชาวต่างประเทศ
 น้อยคนจะใ้รับ นอกจากจะต้องแสดงความสามารถเป็นเยี่ยมเหนือนักศึกษา
 ชาวอังกฤษจริง ๆ งานชิ้นสำคัญที่นายนารด โพลีประสาธ ใ้ร่วมการ

ออกแบชและคุมงานในสหรัฐอเมริกาคือ โรงภาพยนตร์ที่ใหญ่พิเศษ ชื่อ นิว ฟอกซ์ ดิทรอยท์ (New Fox Detroit) การฝึกงานที่สหรัฐอเมริกา ครั้นนับเป็นรายวิชาภาคปฏิบัติวิชาหนึ่ง ในการศึกษาชั้นปริญญาของ มหาวิทยาลัยลิเวอร์พล และนักเรียนที่เรียนที่สหราชอาณาจักรได้รบคัดเลือก ให้ไปฝึกงานที่สหรัฐอเมริกา เมื่อได้ไปทำงานและฝึกงานเสร็จสิ้นแล้ว ใน เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ นายนารถ โปธิประสาธ ใ้กลับไปที่มหาวิทยาลัย ลิเวอร์พลเพื่อศึกษาต่อในภาคสุดท้าย ได้เข้าสอบไล่ชั้นปริญญาบัณฑิต ตามหลักสูตร ๕ ปี ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้รับปริญญา สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ ๑ ในแขนงการก่อสร้าง และเป็นที่ ๑ ด้วย (Bachelor of Architecture With 1st class Honours in Architectural Construction 1st place) ในปีเดียวกันนี้ นายนารถ โปธิประสาธ ได้สมัครสอบวิชาชีพจากสถาบันวิชาชีพอีก ๓ แขนง และสอบ เข้าเป็นสมาชิกสถาบันวิชาชีพนั้นได้ คือ

๑. ประกาศนียบัตร สมาชิก สมทบ แห่ง ราชบัณฑิตยสถาน สถาปนิก ช่างกฤษ (A. R. I. B. A. Qual.)
๒. ประกาศนียบัตรสมาชิกสมทบแห่งสภาวิศวกรรมการก่อสร้าง (A. I. Struct. E.)
๓. ประกาศนียบัตรสมาชิกแห่งราชบัณฑิตยสถานสาขากิจบาล (M. R. San. I.)

ศาสตราจารย์เรลล์ แห่งมหาวิทยาลัยลิเวอร์พล ได้รายงานผลการ ศึกษาของนายนารถ โปธิประสาธ ไว้ในรายงานการศึกษาของฝึกแล่นนักเรียน ไทยในประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๗๑ ดังนี้

“With regard to Bodhiprasad I am glad to be able to report in the highest terms. When we reviewed the work of the Fifth Year at Christmas, as a test for the final review for their degrees in June next, the examiners, consisting of the whole staff of the school, placed him top of the year with as high a mark as we ever give. If Bodhiprasad had been a British Subject we should have sent him in for the Rome Scholarship as a Liverpool candidate, and I am convinced that with average luck he would have got through to the final round of seven, as four of our fellows did. It is, of course, quite possible that he would have won the Scholarship, which is not yet determined. At any rate, he would have been as strong a candidate as any from here. He is a very hard-working, painstaking fellow, always ready to stay late at night to get his drawings through in time, but what is more important than that, he has ability and enthusiasm. He is the best Siamese student we have had. We had a good letter from Mr. Kellogg, Manager of Mr. Crane's office at Detroit, where we sent him when he went to America. I think he profited a good deal by the six months' first-class practical experience he had over there. The University will require no further office experience before he sits for his Degree. I have spoken to Bodhiprasad, and he tells me that before he returns to Siam he would like to do twelve months' office work in England. It may be more difficult for me to get him a paid position in this country than in America, but you may rely on my doing my best for him, as anyone who gets him will soon discover what his worth is. He says that if he stays another year in England he would like to study Town Planning. The only schools in this subject are the department of this School, under Professor Abercrombie, and the one at the University of London,

under Professor Adshead. This means that he must get his office work in either of these towns. Both the courses in Town Planning are called Civic Design, and can be taken in the evening. He has already done three months' evening work at it, so that the best thing would be for him to go into a Liverpool office. I think, in view of the importance of Town Planning, it would be very wise of Bodhiprasad to obtain a Certificate or Diploma in this subject as well as in Architecture, before he leaves our shores."

อนึ่ง เมื่อนายนารถ โพธิประสาธ ใ้รับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิตแล้ว ผู้คนแลนักเรียนไทยซึ่งเป็นชาวอังกฤษ ก็พากันกล่าวไว้ในรายงานการศึกษาของผู้คนนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๗๒ ว่า

"I understand that all his Thesis Drawings were awarded Red Stars, and were on show at the Picton Art Gallery in Liverpool."

นอกจากนั้นยังกล่าวชมเชยด้วยว่า นายนารถ โพธิประสาธ เป็นนักเรียนไทยที่มีความประพฤติดีที่สุดในงานการศึกษาและความประพฤติส่วนตัว สนิทวทหนักเรียนไทยทั้งหลายจะถือเป็นแบบอย่างได้ แม้ในด้านการศึกษาซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักเรียนในประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศ

อังกฤษซึ่งมีอากาศเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นายนารถ โพธิประสาธ ก็ได้แสดงตนเป็นนักกีฬาที่ดี ซึ่งนอกจากเป็นการรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองแล้ว ยังเป็นการเชื่อมสัมพันธ์กับเพื่อนฝูงอีกด้วย ปรากฏว่า นายนารถ โพธิประสาธ ใ้รับเหรียญรางวัลในการแข่งขันฟุตบอลและเทนนิสหลายครั้ง

เมื่อสำเร็จการศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว นายนารถ โพธิประสาธ ใ้ใช้เวลาก่อเกิดขบถลุด พ.ศ. ๒๔๗๒ ฝึกหัดงานในสำนักงานสถาปนิกใน

ประเทศอังกฤษอีก ๖ เดือน และใช้เวลาอีกราว ๒ เดือน ท่องเที่ยวไปใน
 ประเทศภาคพื้นยุโรป เพื่อค้นคว้างานในด้านสถาปัตยกรรมในประเทศอิตาลี
 พร้อมทั้งศึกษาเพิ่มเติมวิชาผังเมืองและกฎหมายก่อสร้าง ตลอดจนศึกษาเรื่อง
 ทิศนและอโศมวิทยาของอาคาร (Acoustics of Buildings) ต่อจากนั้นได้
 เดินทางขึ้นไปศึกษาหาความรู้ทางสถาปัตยกรรมของประเทศต่าง ๆ ทางภาค
 เหนือของยุโรปอีกตามสมควร จนถึงประมาณเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓
 จึงเดินทางกลับประเทศไทย เข้ารับราชการเป็นอาจารย์โท ในโรงเรียน
 เพาะช่าง

โรงเรียนเพาะช่างนี้เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาช่างต่างๆ หลายแขนง แต่
 ก็เป็นการสอนวิชาช่างทั่วไปที่ปฏิบัติกันอยู่ในเมืองไทย วิชาสถาปัตยกรรม
 ทั่วๆ ไปนั้นยังไม่เป็นหลักสตูรโดยตรง เพราะวิชาสถาปัตยกรรมเป็นวิชาชีพชั้น
 สูง ผู้เรียนจะต้องมีพินในระบคมมัธยมบริบูรณ์ก่อน ทั้งจะต้องใช้เวลาอีก
 หลายปีกกว่าจะศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมได้จบ ฉะนั้น นายนารถ โพธิ์ประสาธ
 จึงได้วางหลักสูตรสอนวิชาสถาปัตยกรรมขึ้นเป็นชนบททดลองว่า นักเรียนที่
 เรียนวิชาตามหลักสูตรโรงเรียนเพาะช่างในแขนงวิชาวาดเขียนมาแล้ว จะ
 เรียนวิชาสถาปัตยกรรมได้สำเร็จผลมากน้อยเพียงใด ในขณะเดียวกันก็จะ
 ได้ทราบผลทดลองสำหรับแผนผังทางเบ็ด เป็นหลักสูตรโดยตรง ในชั้นมหา
 วิทยาลัยต่อไปด้วย

ผลที่ได้จากการทดลองนี้ปรากฏเป็นที่พอใจ สมควรเปิดการสอนใน
 ระดับมหาวิทยาลัยชั้นอนุปริญญาหลักสูตร ๓ ปีได้ จึงมีคำสั่งจากกระทรวง

ธรรมการ ให้โอนการสอนวิชาสถาปัตยกรรมในโรงเรียนเพาะช่างไปเป็น
 แผนกวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มีฐานะเป็นแผนกวิชาอิสระ สังกัดคณะ
 วิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อนายนารถ
 โพธิประสาธต์ ต้องทำงานอย่างหนักในตำแหน่งผู้อำนวยการและวิชาการ เพราะ
 จะต้องเสาะแสวงหาอาจารย์ที่ทรงคุณวุฒิมาสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรซึ่ง
 หาได้ยากอย่างยิ่ง สำหรับตน ๆ ก็คงไม่มีความลำบากเท่าใดนัก เพราะ
 นายนารถ โพธิประสาธต์ มีเวลาสอนตัวเองเกือบทุกวิชา แต่ครั้นในที่สุดเลื่อนชั้น
 ส่งขึ้นไปและรับนักศึกษาใหม่เข้ามาเพิ่มขึ้น ก็จำเป็นต้องมีอาจารย์เข้ามาช่วยสอน
 เพิ่มเติมขึ้นไปเรื่อย ๆ ทางฝ่ายธุรการก็ต้องจัดวางระเบียบงานไปด้วยพร้อม ๆ
 กัน แต่โดยอาศัยความสามารถและความร่วมมือของสถาปนิกในสมัยเดียวกัน
 นั้น ภารกิจที่ดำเนินไปด้วยดี ทั้งข้อพิพาทซึ่งเห็นได้ชัดว่า ผู้ที่สำเร็จ
 การศึกษาวชาสถาปัตยกรรมรุ่นแรก ๆ ได้ออกไปรับราชการตามกรมกองต่าง ๆ
 เป็นผลดี มีความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งสถาปนิกของประเทศเป็นอันมาก
 มีหลายท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าในปัจจุบัน ระหว่างที่ประเทศไทยได้
 เปลี่ยนระบอบการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น รัฐบาลได้ปรับปรุงกิจการ
 หลายด้านเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองอยู่เสมอ โดยเฉพาะใน
 กรมช่างเย็บของอภัยการก่อสร้างของประเทศนั้น รัฐบาลได้เล็งเห็นว่า
 บุคคลที่จะเป็นหัวหน้ารับผิดชอบในเรื่องการก่อสร้างนั้น ควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้
 ความชำนาญในตำแหน่งสถาปนิก จึงจะทำให้สิ่งก่อสร้างของบ้านเมืองเป็น
 ระเบียบเรียบร้อยถูกต้องตามหลักการ และผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นว่า เป็นผืนเหมาะสมควร
 กับตำแหน่งนี้ ก็ได้นำ นายนารถ โพธิประสาธต์ กระทรวงมหาดไทยจึงได้

ขอโอนตัวจากฯพาลงกรณมหาวิทยาลัย เพื่อให้ไปดำรงตำแหน่งนายช่าง
สถาปนิก หัวหน้ากองสถาปัตยกรรม ในกรมโยธาเทศบาล เมื่อวันที่ ๑
ธันวาคม ๒๔๗๗

ตามหลักฐาน การศึกษาที่กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่า นายนารด
โพธิประสาธ ได้เรียนสำเร็จเป็นผลดี ทั้งในค่านวิชาสถาปัตยกรรม และ
วิชาการก่อสร้าง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญทางวิศวกรรมด้วย ฉะนั้น ในการปฏิบัติ
ราชการในกองสถาปัตยกรรมจึงปรากฏว่า นายนารด โพธิประสาธ สามารถ
ออกแบบอาคาร ทั้งในด้านรูปร่าง ทรวดทรง และโครงสร้างสำหรับอาคาร
ขนาดใหญ่หลายชั้นได้ โดยทำหน้าที่คำนวณโครงสร้างเอง เช่น อาคาร
๕ ชั้น ซึ่งเป็นที่ทำการสถานีตำรวจพลับพลาชัยในปัจจุบัน เป็นต้น

นายนารด โพธิประสาธ เป็นผู้มีนิสัยรักความมีระเบียบและมีความ
มีขยันขันแข็ง ทั้งทางส่วนตัวและทางราชการ ดังจะเห็นได้ว่า ในการ
ออกแบบอาคารต่าง ๆ นายนารด โพธิประสาธ ถือเป็นเรื่องว่า ความ
สะดวกสบายในการใช้อาคารนั้น ๆ ย่อมต้องมาก่อนความสวยงาม ฉะนั้น
อาคารที่นายนารด โพธิประสาธ เป็นผู้ออกแบบหรือรับผิดชอบในการออกแบบ
คือในตำแหน่งหัวหน้ากอง จะไม่ปรากฏว่ามีสิ่งพิมพ์เพียงแต่อยู่โดยไม่
เพิ่มประโยชน์ใช้สอยแก่อาคารนั้นเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาคารราชการ
นายนารด โพธิประสาธ จะถือหลักว่า จำเป็นต้องก่อสร้างอย่างมั่นคง ด้วย
วัสดุถาวร มีใช้วัตถุสวยงาม ฉายฉวย ซึ่งจะเสื่อมคุดค่าลงในเวลาอันสั้น
เป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินโดยใช้เหตุ

นายนารถ โปธิประสาธ ไต้สมรสกับ นางสาวสกุล (สกุลตลา)

นิเทศน์ วิทยาศาสตร์บัณฑิต บุตรหลวงฉายาวัชรจินดา เมื่อวันที่ ๑๘

มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ นายนารถ โปธิประสาธ ไต้ครองชีวิตสมรส

ราชบรรดลอคมาจนสิ้นอายุ ปัจจุบันนางสกุลตลา โปธิประสาธ ดำรงตำแหน่ง

หัวหน้ากองประมวลและประสานงาน สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ

เมื่อทางราชการไต่ถามจะแต่งตั้งบุตรคนวุฒิทางสาขาวิชาต่างๆ ด้วย

ผลแห่งการศึกษอนัสมบุรณ ประกอบกับการปฏิบัติราชการอันมีประสิทธิภาพ

นายนารถ โปธิประสาธ จึงไต่รับแต่งตั้งโดยพระบรมราชโองการให้เป็น

ราชบัณฑิตในวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ดังปรากฏในประกาศของสำนักนายกรัฐมนตรี

มนตรี เรื่อง แต่งตั้งราชบัณฑิต เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๘๕

นอกจากการออกแบบ และก่อสร้าง อาคารต่าง ๆ ของ ทางราชการแล้ว

นายนารถ โปธิประสาธ ยังปฏิบัติงานอันเป็นอนัสรณอยู่สองหน่ง คือการเรียบเรียง

หนังสือ สถาปัตยกรรม ใน ประเทศไทย หนังสือ เล่มนี้ เป็น เรียง เกยวแก

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยก่อนชนชาติไทยได้

อพยพลงมาสถินแดนประเทศไทยยุคนี้ (สมัยก่อนประวัติศาสตร์) และสมัย

เมื่อไทยประกาศเป็นประเทศอิสระแล้ว จนถึงยุคไทยปัจจุบัน รวมเป็นเวลา

กว่าพันปี หนังสือเล่มนี้มทั้งคาบบรรยายและภาพประกอบ ซึ่งเป็นทั้งภาพถ่าย

จากสถาปัตยกรรมตงแต่สมัยเชียงแสนจนถึงสมัยปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นหนังสือ

ที่มีคุณค่าเล่มหนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายว่า ถ้านายนารถ โปธิประสาธ ยังมีชีวิตยืนยาวกว่าที่เป็นอยู่นี้ คงจะได้ออกและเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้

ทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ทดกทอด มาถึงประเทศไทย ได้เพิ่มเติมมากขึ้นนอก ดังที่ทราบกันในหมู่ที่ใกล้ชิดคือว่า นายนารถ โภธิประสาธ ใต้เตรียมการระเบียบเรียงเล่มต่อไป โดยสะสม หมายถึง และ ระบุถ่ายไว้ข้างแล้ว หนังสือเล่มที่กล่าวนี้ ทางราชการกรมโยธาเทศบาล ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อจากนั้นนางสุนทรา โภธิประสาธ ใต้ได้ออกรวมจัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ เพื่อเป็น อนุสรณ์ ในการ พระราชทานเพลิงศพ นายนารถ โภธิประสาธ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ และเป็นการเผยแพร่วิทยาการแขนงนี้ด้วย

อนึ่ง ในงานการปกครอง ด้วยอชยาศัยทรงการเป็นครู นายนารถ โภธิประสาธ ใต้ใช้หลักวิชาครู ในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาแบบครูอาจารย์ที่คอยตลอดเวลา ผลปรากฏว่านอกจากจะเตรียมการถ่ายถอดความรู้ทางวิชาด้านสถาปัตยกรรมและการก่อสร้างแล้ว ผู้ใต้บังคับบัญชายังได้เตรียมการถ่ายถอดความรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนการปฏิบัติงานโดยมีหลักการอีกด้วย ปรากฏว่ามีระเบียบแบบแผนหลายอย่างยังถือเป็นแนวปฏิบัติอยู่ตามกองต่าง ๆ ในกรมโยธาเทศบาล ที่มีรากฐาน มาแต่ กองสถาปัตยกรรม ครึ่งนี้ด้วยเงินทวงวน

ในระหว่างที่นายนารถ โภธิประสาธ ใต้โอนไปรับราชการอยู่ในกรมโยธาเทศบาลนั้น หาได้ละทิ้งการสอนไปด้วยไม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังคงเชิญไปสอนพิเศษอยู่ตลอดเวลา และในระหว่างนั้นกรมสถาปนิกที่สำเร็จจากต่างประเทศเพิ่มเติมเข้ามาอีกบ้าง รวมทั้งสถาปนิกที่ได้ออกศึกษาสำเร็จจาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยออกไปรับราชการเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จนทำให้เป็นที่แน่ใจได้ว่า วิชาสถาปัตยกรรม นม ประโยชน์ แก่ บ้านเมือง แน่นอน มหาวิทยาลัย จึงได้ขยายหลักสูตร อนุปริญญาของแผนก สถาปัตยกรรม ออกเป็นหลักสูตรปริญญา เพิ่มเวลาศึกษาออกไปเป็น ๕ ปี ต่อมาในวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เจรจาขอโอนตัว นายนารถ โพลีประสาท กลับไปรับราชการในตำแหน่งอาจารย์เอก ของ มหาวิทยาลัย ต่อไปตามเดิม

นายนารถ โพลีประสาท ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตริตาภรณ์ช้างเผือก ตั้งแต่วันที่ พ.ศ. ๒๔๘๓ เมื่อโอนมาอยู่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว นายนารถ โพลีประสาท ก็ได้กลับไปเป็นอาจารย์สอนอยู่ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ตลอดมาจนถึงชวส้านแห่งชวต เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๗ แคว้นการทนายนารถ โพลีประสาท ได้ประสิทธิ์ประสาทไว้แก่บรรดาศิษย์ขงขณยงอยเพอถายทอดกนค่อ ๆ ไปชวกาลนาน บรรดาศิษย์ขงขณยงอยเพอถายทอดกนค่อ นายนารถ โพลีประสาท ไวคองค่อไปน

แต่
 ทานอาจารย์

สืบแปดมิถุนา	ชาวสถาปัตยกรรม
เองตรกระลึกจำ	ตลอดไปไม่สร้างชา
สถาบันข่าวราวดวงจิต	คนึงคิดอนิจจา
“อาจารย์ นารถ” ด่วนมา	ศุนยชพคบัลบัจากไกล

โธเอี่ยมัจจุราช
 พรากท่านอาจารย์ไป
 คณาสาสนุศิษย์
 ท่านทงถนเคยเนา
 ทงศษย์แลอาจารย์
 สะทอนถนถนถน
 “อาจารย์ นารถ” ผู้
 เป็นผู้เริ่มตง
 ท่านเพียรอุตสาหะ
 ให้สถาปัตยกรรม
 อบรมสั่งสอนศิษย์
 ประสงค์จ้านใจ
 เคยเวญเญให้วิชา
 ศักยากันช้านาน
 ร่างกายท่านผ่ายผอม
 ท่านสู้อุตสาห์ทน
 พระคุณท่านอาจารย์
 ตรึงใจไม่บางเบา
 ความตายนนเที่ยงแท้
 ใครใครไม่อาจถอน

ช่างร้ายกาจเสียเหลือใจ
 ไม่เ็นดูหมู่พวกเรา
 คณังคิมบางเบา
 ไปสุขแสน ถนแมนบน
 แสนสะทอนเมอียนขล
 ระลึกถนขงความหลัง
 พระคุณมอณันตง
 “คณะสถาปัตยกรรม”
 ก็เพอจะหวังช่วยนำ
 คงเด่นอยู่คู่เมืองไทย
 กตด้วยจิตพสมย์
 ให้ศษย์นชานชานาญ
 เพอก้าวหน้าในผลงาน
 สำเร็จไปตองได้ผล
 เพราะโรคตอมแสนหมองมน
 มาพร้าวอนสอนพวกเรา
 จะประมาณก้ขุนเขา
 เฝ้าโหยหาด้วยอวรณ์
 สูดจกแกความม้วยมรณ
 เราก้รู้กระจ่างใจ

กระหน้กัใจหาย
 หลัดหลัดพลัดจากไป
 หากอยู่จักกอบกิจ
 ผลกิดเขตหน้าตา
 ขาดท่าน “อาจารย์นารด”
 ขาดท่านผู้คุ้มครอง
 คิดคิดแล้วสุดเหงา
 แค้นไปกายหน้า
 ช้พดับแต่เกียรตคง
 คุณธรรมมเส่อมคลาย
 มวลศิษย์คิดอาลัย
 ขอร่วมสมานฉันท
 อาจารย์นารด โพรธิประสาท
 เสวยสุขในวิมาน
 กมเกศกราบขอร
 เชิญให้วิญญาณไป

แสนเสียดายด้วยอาลัย
 ไกลตาลับไม่กลับมา
 ประสาทวิทย์มวลิษา
 แก่ศิษย์สมอารมณ์ปอง
 เหมือนเราขาดร่มโพธิ์ทอง
 และอบรมบ่มวิษา
 กัสรดเศรามิสร่างซา
 นับวันแต่จะแลหาย
 อยู่ย่นยงมิรู้วาย
 ตรงจิตอยู่ทุกคืนวัน
 ด้วยหัวใจยังผูกพัน
 จ้านงจิตอธิษฐาน
 จงนิราศทุกขภัยพาล
 ณ ชนฟ้าสุราลัย
 ขอวิงวอนด้วยจริงใจ
 สู่ที่สุดติเทอญ ฯ

นิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

อนึ่งบรรดาศิษย์ไตราสิกถงขณคุณของ นายนารด โพรธิประสาท
 ึ่งไตรคตถทนชนเรยกว่า “ทนอาจารย์นารด โพรธิประสาท” ถงท พ.ช.
 ประเสริฐ บัวยศย์ ไทเชยณไวคถน

ทูลอาจารย์นารถ โพธิประสาธ

หากวิญญานของท่านผู้มอุปการคุณ
ใหญ่หลวงแก่สถาปนิกไทย ได้หยั่งทราบ
ด้วยญาณวิถอันใดก็ดี ก็จงขออนุโมทนา
ในกุศลเจตนา จงสำเร็จ เป็น บัณฑิตานุ-
โมทนากุศล ตามควรแก่คติและภพณ
ด้วย.....

อาจารย์นารถ โพธิประสาธ B. Arch. Hons. (Liverpool) A. R.
I. B. A. (Qual.) A. I. Struct. E., M. R. SAN. I ได้วายชนมลงเมื่อ
๑๘ มี.ย. น ึ่งความเศร้าอาลัยให้บังเกิดแก่บรรดาศิษย์ทั้งหลาย
เป็นอย่างดี เพราะท่านผู้นั้น เป็นผู้ให้กำเนิด การศึกษา วิชาสถา-
ปัตยกรรมในประเทศไทย เริ่มเปิดสอนครั้งแรกแต่ พ.ศ. ๒๔๓๓
ในโรงเรียนเพาะช่าง และพยายามปรับปรุงแก้ไข จนได้เข้ามา
ร่วมเป็นแผนกหนึ่งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖
ท่านเป็นผู้หนึ่งที่เริ่มก่อตั้งสมาคมสถาปนิกสยามในปี พ.ศ. ๒๔๓๗
ท่านได้พยายามค้นคว้า สถาปัตยกรรมในประเทศไทย ได้แต่ง
ตำราว่าด้วยสถาปัตยกรรมไทยจนสำเร็จ เป็นหนังสือสถาปัตยกรรม
ไทยเล่มแรก ที่แต่งโดยสถาปนิกไทย หนังสืออนมชื่อว่า สถาปัตย-
กรรมแห่งประเทศไทย ท่านได้ใช้ชีวิตอันมีค่าของท่านเพื่อปลูกฝัง

วิชาสถาบันตยกรรมให้แก่เยาวชนไทยโดยแท้ ระยะเวลาเพียง ๓-๔ ชั่วโมง ก่อนหน้าที่ท่านจะอำลาจากไปอย่างไม่มวันกลับ ท่านก็ยังเข้าร่วมประชุมเพื่อปรับปรุงหลักสูตรสถาบันตยกรรมของคณะฯ และเป็นวาระสุดท้ายที่ท่านได้กระทำเพื่อสถาบันตยกรรม

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงจากไปแต่ร่าง ส่วนวิญญาณของท่านนั้น ยังคงอยู่ในคณะสถาบันตยกรรม ในสถาบันที่ท่าน เป็นผู้ให้ กำเนิด ขึ้น ในประเทศไทย บรรดาศิษย์ทั้งหลายจะระลึกถึงพระคุณอันหาที่เปรียบไม่ได้ จึงได้พร้อมใจกันตั้งเป็นทุนอุทิศให้แก่ท่าน และ มอบทุนนี้ ไว้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ชื่อว่า " ทุนอาจารย์ นารด โพรธิประสาท " จุดประสงค์ก็เพื่ออุดหนุนการศึกษา ของนิสิตในคณะสถาบันตยกรรมศาสตร์ ทุนนี้เมื่อประเดิมเริ่มแรกอยู่ เพียงเล็กน้อย และ ทางมหาวิทยาลัย ก็ได้ กรุณา รับ ทุน นี้ ไว้ แล้ว คณะฯ จึงหวังว่าบรรดาพี่น้องชาวสถาบันตยกรรมทั้งหมด คงจะได้ ช่วยกัน ประคับประคองให้ " ทุนอาจารย์ นารด โพรธิประสาท " ได้ดำรง คงอยู่ คู่ กับการศึกษา วิชา สถาบันตยกรรม ในสถาบัน แห่งนี้ คณะฯ ถ้าหากวิญญาณของท่านผู้มีอุปการคุณใหญ่หลวงแก่สถาบันนี้ ไทยได้หยั่งทราบด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็ดี ก็จึงขออนุโมทนาในกุศลเจตนา จงสำเร็จเป็นบัตตานุโมทนา กุศลตามควร แก่คฤดี และภพ นนด้วย

วัตถุประสงค์ของเงินทุนนมตงน คือ

- ๑. อุดหนุน การศึกษา แก่นิสิตคณะสถาบันตยกรรม ศาสตร์ ฯ

ขาดแคลนทุนทรัพย์สำหรับชั้นอนุปริญา ๑ ทุน เงิน ๖๐๐ บาท
และชั้นปริญญาบัณฑิต ๑ ทุน เงิน ๖๐๐ บาท

๒. ถ้าในปีใดไม่มีผู้ขาดแคลนสมควรจะได้รับเงินทุน ก็ขอ
ได้โปรดพิจารณาให้แก่ผู้ที่ได้คะแนน เข้มใน การสอบไล่ ประจำปี
การศึกษาที่แล้วมา

๓. ขอให้คณะ กรรมการ ประจำ คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์
เป็นผู้พิจารณาเสนอให้มหาวิทยาลัยประกาศ

๔. ให้ใช้เงินทุนอุดหนุนการศึกษาตั้งแต่ปี การศึกษา ๒๔๕๗
นี้เป็นต้นไป

ระเบียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ว่าด้วยการให้ “เงินทุนอาจารย์นารถ โทธิประสาธ”

พุทธศักราช ๒๔๕๗

หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตามที่ พันโท ประเสริฐ บัวบุศย์ ได้นำส่งเงินซึ่งมีผู้ร่วม
บริจาคเป็นจำนวนเงิน ๕,๑๕๐ บาท ให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เพื่อตั้งเป็นเงินอุดหนุนการศึกษาแก่นิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
เรียกว่า “เงินทุนอาจารย์นารถ โทธิประสาธ” นั้น จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

๑. เงินทุนนี้ มิวตถุประสงค์จะช่วยเหลือนิสิตที่กำลังศึกษา
อยู่ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ที่จะเล่าเรียน

๒. เงินทุนจะให้ปีละ ๒ ทุน ๆ ละ ๖๐๐ บาท สำหรับ
นิสิตชั้นปริญญาบัณฑิต ๑ ทุน ชั้นอนุปริญญา ๑ ทุน

๓. เงินทุนจะให้ในปี ๆ ไป ผู้ที่ได้รับเงินทุนนอญแล้ว
ประสงค์จะรับเงินทุนอีกต่อไป ก็ให้ยื่นคำขอตามแบบขอรับเงิน
ทุนของมหาวิทยาลัยตามคราวที่จะได้ประกาศ

๔. ให้คณะกรรมการประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์เป็นผู้
พิจารณาคัดเลือกผู้สมควรได้รับเงินทุน

๕. ถ้าในปีใด ไม่มีผู้ขาดแคลน สมควร จะได้รับเงินทุน ก็ให้
พิจารณาให้แก่ผู้ใดจะเหมาะสม ในการสอบไล่ ประจำปีการศึกษา
แล้วมา

๖. ให้ใช้ระเบียบบังคับแต่ปีการศึกษา ๒๔๕๗ เป็นต้นไป.
วันที่ ๒ กันยายน ๒๔๕๗

(ลงนาม) พล อ. ท. ม.ม. เวชยันตรงสกุล
อธิการบดี.

(ในการเรียงเรียงทรงน ไตรบทความเออเพอจาก นายเฉลิม รัตนทศันย
ศาสตราจารย์ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ
นางปรีชา ฉิมโฉม หัวหน้ากองผังเมือง กรมโยธาเทศบาล กระทรวง
มหาดไทย จึงขอขอบพระคุณท่านทั้งสองไว้ ณ ทนทวย)

สกุนตลา โพธิประสาธ

บรรณานุกรม

Class of '88 Lafayette College after 25 years. Wilmington :
The Star Publishing Co. 1913.

ทิพย์วมล, สารานุกรม. หรือจากนักประพันธ์ไทย. พิมพ์ในการ
พระราชทานเพลิงศพ พ.อ. หลวงสารานุกรม (นวล ปาจิณพักษ์).
พระนคร : การพิมพ์ไชยวัฒน์. ๒๔๙๗.

นารถ, โภธิประสาท. สถาบันกรรมในประเทศไทย. พิมพ์ในงานพระ-
ราชทานเพลิงศพ นายนารถ โภธิประสาท. พระนคร : อุดม. ๒๔๙๘.

บุญ, อ่องลอบ. แบบแรกเรียนตอนท ๑ ก.ข. พระนคร : บำรุงนกุลกิจ.
๒๔๖๗.

บุญ, อ่องลอบ. แบบแรกเรียนของครูบุญ อ่องลอบ ตอนท ๑ มาตรา
ไม่มตวสะกด. พระนคร : บำรุงนกุลกิจ. ๒๔๖๒.

บุญ, อ่องลอบ. แบบแรกเรียนของครูบุญ อ่องลอบ ตอนท ๒ มาตรา
มตวสะกด. พระนคร : บำรุงนกุลกิจ. ๒๔๖๒.

บุญ, อ่องลอบ. แบบแรกเรียนของครูบุญ อ่องลอบ ตอนท ๒ มาตรา
มตวสะกด. พระนคร : กิมหลี่หงวน. ๒๔๗๐.

Bodhiprasad, Nart. Report of the Superintendent of Siamese Govern-
ment Students in Great Britain for the period April 1928 to
March 1929 B.E. 2471. Edinburgh : The Darien Press, 1930,

Bodhiprasad, Nart. Report of the Superintendent of Siamese Government Students in Great Britain for the period April 1929 to March 1930 B.E. 2472. Edinburgh: The Darien Press. 1931.

พิมพ์เป็นพระลักในงานพระราชทานเพลิงศพพระอนุสิขุครุณราช (สุวรรณมุกตาประการ). พระนคร: ศิริศิลป์. ๒๕๐๓.

พิมพ์เส้นอนุสรณ์. พระนคร: ช่างพิมพ์เพชรรัตน์. ๒๕๐๔.

แปลก, พิมพ์สังคราม จอมพล. สารานุกรม. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอก หลวงสารานุกรมประพันธ์. พระนคร: ภาควิชาอักษรศาสตร์. ๒๕๑๗.

วิชาญาณ, หอพระสมุด. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอก พระยาวิจิตรวิทยากร (กรมมาตย์กุล). พระนคร: โสภณพิพรรฒธินากร. ๒๕๗๐.

วิศาลตรุณกร, หลวง. สี่สิบสองตำนานและบุชาเทวทาคำฉันท์. พิมพ์เป็นพระลักในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงวิศาลตรุณกร (อิน ส่ววิภบุตร). พระนคร: ภาควิชาอักษรศาสตร์. ๒๕๑๓.

ศรีธรรมวงศ์, พระยา. หนังสือพระลักในงานพระราชทานเพลิงศพ. พระนคร: ไทยพาณิชย์การ. ๒๕๑๖.

อนุสรณ์ กระจ่างวราง ตำราอักษรขอม ครบ ๑๕ ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๐๐.

พระนคร: อคม. ๒๕๐๐.

จุฬายันต์คิต ๒๔๙๐, ๒๕๐๑.

ค. ๒ ก. ประโยคक्रमและศรประณมชาย พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๗.

ทะเบียนประวัตินายบุญ อ่องล่อ

ทะเบียนประวัติพระครูณพยุหกรรม

ทะเบียนประวัติหลวงวิศาลครุณกร

ประธานเคราะห์

ราชกิจจานุเบกษา

รายงานการศึกษาของกระทรวงธรรมการ

โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม ๒๔๙๔ - ๒๔๙๙

วิทยาคารย

หอสมุดคุรุสภา

รายชื่อผู้สอบไล่ได้ประโยคक्रमม และครุประถม

จก

โรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร

พ.ศ. ๒๔๘๓

๑. นายสันต์ ภูประเสริฐ ฝึกพาณิชยศาสตร์จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. นายสุภางค ศิวทองสุก
๓. นายพจน์ ศักนตนิยม
๔. นายประสา แอภทอง
๕. นายมงคล สิงหศิริ
๖. นายลออ สภามุขยยา
๗. นายวท ทัศนตรักษ์
๘. นายศิริ เพ็ญไทย
๙. นายอทว เชาวลิศ
๑๐. นายสุชาติ ชาวสอาด (นายฉลวย ชาวสอาด) เทศมนตรี
เมืองนครนายก
๑๑. นายพิชิต วิจิตรกุล
๑๒. นายแถม ธิยารุง

๑๓. นายทองจันทร์ พันธุ์พงศ์ ครูโรงเรียนแพรวปรายาลัย จังหวัด
แพรว

๑๔. นายเหลอ ทองพินซง

๑๕. นายพิมล ประมุขกุล ครูโรงเรียนนครนายก จังหวัดนครนายก

๑๖. นายสุรเชษฐ ศรีสวัสดิ์ (ขว ศรีสวัสดิ์) ศึกษาธิการอำเภอเมือง
เลย จังหวัดเลย

๑๗. นายทึบ นามอำนาจ

๑๘. นายเสงี่ยม อินภรณ์

๑๙. นายสมบุรณ์ ศรีสุทธิ

๒๐. นายบรรยง หลิมขัญญา สรรพากรจังหวัดสุพรรณบุรี

๒๑. นายศิลป์ พลิก เคยเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยนาท

๒๒. นายอำนาจ สร้อยสุวรรณ

๒๓. นายประภาส หลีกกาญจนะ

๒๔. นายสิน สินชัย

๒๕. นายสมบุญ ทรัพย์พนั

๒๖. นายคิน อิศระภาพ

๒๗. นายชุ่มพล ทวพล

๒๘. นายปรือคา ขวาม ครูใหญ่โรงเรียนบ้านนาหมอง จังหวัด
กระบี่

๒๙. นายวรสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร

๓๐. นายบุญลือ ไร่นประคิษฐ์

- ๓๑. นายสังข์ พรชัย
- ๓๒. นายสุวัจน์ มพรหม

พ.ศ. ๒๔๙๔

- ๑. นายเหลอ สมณะช่างเผือก ครูโรงเรียนน่าน จังหวัดน่าน
- ๒. นายอัมพร สุมลมาศัน
- ๓. นายจำนง พันธรัตน์ ศึกษาธิการอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- ๔. นายชิง เลขาวิจิตร
- ๕. นายเชาวน เตชะพนธิ ศึกษการผช่วยจังหวัดลำพูน
- ๖. นายเผด็จ ชวเรอ ศึกษาธิการอำเภอ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
- ๗. นายสุนทร สัมประเสริฐ
- ๘. นายเนน อนโรจน์
- ๙. นายกมล มัชฌิโม
- ๑๐. นายพิภพ ปุ่ลลวัน (นายนิยม ปุ่ลลวัน)
- ๑๑. นายนวล เสมอแผ่
- ๑๒. นายนาค อินทาวุธ ครูโรงเรียนพรวิาลัย จังหวัดแพร่
- ๑๓. นายจินคา หนไชยะ อาจารย์โรงเรียนเตรียมทหาร
- ๑๔. นายสาาย มนตประสิทธิ์
- ๑๕. นายเฉลิม จันทร์เพ็ญ
- ๑๖. นายสุวิยน นাত্রชน

๑๗. นายเฉลิม เสถียรกาล
๑๘. นายกราย พนมเทศน์
๑๙. นายบุญส่ง มีสุข ศึกษาธิการอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัด
จันทบุรี
๒๐. นายกนก ตรีศรีพนธ์ ครูโรงเรียนวัดโบสถ์ จังหวัดปทุมธานี
๒๑. นายบุญเลิศ วิเชียรโรจน์
๒๒. นายสนาน ภัคค
๒๓. นายตระการ นพคุณ เทศมนตรีเมืองโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒๔. นายขัยพล มังคลารัตน์ พนักงานช่วยตรวจสอบ หน่วยสินค้า
ออก ส่วนการควบคุม परिवรรค
ธนาคารแห่งประเทศไทย
๒๕. นายอักษร แก้วแก้ว ครูโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๒๖. นายคึกก ถนอมทรพย -
๒๗. นายทองสุข อินทรกนก นายอำเภอเนินสูง จังหวัดนครราชสีมา
๒๘. นายตำรวจ สุขโข ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัยครูนครราชสีมา
จังหวัดนครราชสีมา
๒๙. นายประยงค์ สวัสดิ์ตานนท์
๓๐. นายเรืองสวัสดิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ผู้พิพากษาศาล
จังหวัดร้อยเอ็ด
๓๑. นายเสรี ภัคสังข ผู้จัดการโรงเรียนราษฎร์ อำเภอบางมูล
นาก จังหวัดพิจิตร

๓๒. นายสมนึก พิมพงศ์ ครูใหญ่โรงเรียนแหลมสัก จังหวัด
เพชรบูรณ์
๓๓. นายสรรพวงค์ ปรีชวงค์
๓๔. นายประเสริฐ หุ่นศิริ ครูโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบูรณ์ จังหวัด
เพชรบูรณ์
๓๕. นายเทียบ นาคขาว
๓๖. นายกิตติเกษ ینگเจริญ
๓๗. นายฉำรง อุนะเสนา
๓๘. นายวิฑิต อจวาท ศึกษาธิการอำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรี
ศรีอยุธยา
๓๙. นายบุญมา สุมาลา
๔๐. นายบุญส่ง พุทธิรัตน ครูโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย จังหวัด
ลำปาง
๔๑. นายทวี สัทธานนท์
๔๒. นายสันาม ภาวภูคานนท์
๔๓. นายสวัสดิ์ งามอน ศึกษาธิการอำเภอสรีสำโรง จังหวัด
สุโขทัย
๔๔. นายชม เจริญสิน
๔๕. นายปรีชา สังขโรทัย ครูโรงเรียนฝึกหัดครูยะลา จังหวัด
ยะลา
๔๖. นายชาย ศรีภา
๔๗. นายกลิน วิจิตร อาจารย์วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ

๔๘. นายสรวง วิลาวัณย์
๔๙. นายสำเริง มณฑกุล
๕๐. นายโชติ เพชรวานนท์
๕๑. นายอนันต์ ชนระวงค์
๕๒. นายสุวิทย์ จินดาพล
๕๓. นายทรง ศาสตร์วรรณ (นายทรง ชูทรัพย์) ครูช่วยราชการ
กองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
๕๔. นายทองสิทธิ์ เทียนศิริ
๕๕. นายจำลอง เวศไชวี่ ศึกษาธิการจังหวัดตาก
๕๖. นายประจักษ์ ศิริพนธ์
๕๗. นายศรัมนต์ ชุตกุล
๕๘. นายขวัญ จันทนยม ศึกษาพิเศษภาคศึกษา ๘ จังหวัด
อุตรดิตถ์
๕๙. นายเริ่ม อรรวมรุ่ง
๖๐. นายเต็มศักดิ์ บุญมาวงศ์
๖๑. นายบุญส่ง ประพนธ์
๖๒. นายสรวง วุฒยากร
๖๓. นายนิรันดรชาติประสัย
๖๔. นายเสงี่ยม คงใจ ครูใหญ่โรงเรียนบูรรมย์ จังหวัดบูรรมย์
๖๕. ร.ท.อ. สรุพล อินตา (นายโสภี อินตา) สถานตำรวทหาเรือ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖๖. นายภรณ์มัย เสน่ห์นุทวีชัย
๖๗. นายอุบล คล้ายวิจิตร
๖๘. นายอุดม ชัยวิรัตน์
๖๙. นายไพฑู วรวัฒนภักย์
๗๐. นายศิริชัย วิเศษธนพัฒน์ (นายศิริชัย ทองปาน) นายอำเภอ
วิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์
๗๑. นายพิศมัญ ห่อประทุม ศักยภาพการอำเภอเมืองอ่างทอง
จังหวัดอ่างทอง
๗๒. นายสัจจันต์ เพชรภัก (นายศรีจันทร์ เพชรภัก) หัวหน้าแผนก
ฝึกอบรม ส่วนพัฒนากาการท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย
๗๓. นายประธาน จันทระเจริญ อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษา
บางแสน จังหวัดชลบุรี
๗๔. นายสวัสดิ์ สักคนธา ครูใหญ่โรงเรียนแม่ฮ่องสอน
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๗๕. นายจำลอง สวรรณสินธุ์
๗๖. นายประมินทร์ พลิกามีน
๗๗. นายวิวัฒน์ ณะระนอง ผู้ตรวจการสรรพากรโต กองตรวจ
ภาษีอากร กรมสรรพากร
๗๘. นายช่วง ปริบุญเสวี (นายบุญช่วง ชัยภัก) ผู้ช่วยหัวหน้า
แผนกธุรการการเงิน ธนาคารเกษตร
๗๙. นายสว่าง สังขานาคิน

๘๐. นายอำเภอไพ นาคะเสถียร
๘๑. นายเกษม หัษชรวณิช ศึกษาธิการอำเภอพังงา จังหวัดพังงา
๘๒. นายไพศาล วิบูลศิลป์ (นายพระวง วิบูลศิลป์) ผู้พิพากษาศาลจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

พ.ศ. ๒๔๘๕

๑. นายสวัสดิ์ ราชย์ธร ครูโรงเรียนรอยเอ็ดวิทยาลัย จังหวัดรอยเอ็ด
๒. นายบุญมี ปันตสวัสดิ์
๓. นายเกษม วัฒนะ
๔. นายเสถียร ทองแจ่ม
๕. นายสมาน สุขมาก
๖. นายภิญโญ ไหวหารเกษ
๗. นายเสริม กรองสอาด
๘. นายทองอินทร์ สวัสดิ์ทอง
๙. นายเฉลิม แสงทอง ศึกษาธิการอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา
๑๐. นายบุญเรือง มากวงศ์นาค
๑๑. นายทวี วัชรโรทยาน

๑๒. นายสมยศ แซ่ฮง
๑๓. นายพนิต นุ่นพินธุ์ ครูโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัด นครศรีธรรมราช
๑๔. นายวระ กาญจนเสถียร
๑๕. นายเชวง เวียงสุวรรณ อาจารย์คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๖. นายประจวบ แก้วถาวร
๑๗. พ.ต.ท. สุกดิ์ โมกขวรรณนะ (นายสุกดิ์ โมกขวรรณนะ) สำนักรวบรวมซาก
๑๘. นายสันติ ศรีสวรรคาม
๑๙. นายพิณ ไสขุมมา
๒๐. นายอุดม วิโรจนภา
๒๑. นายประจักษ์ สัทธิตชัย
๒๒. นายประพนธ์ วรรณรัตน์
๒๓. นายประสิทธิ์ไชย สงฆรักษ์
๒๔. นายจำนง ศุภลักษณ์ศึกษากร
๒๕. นายภาวิช พานิช
๒๖. นายมณู กุศลศาคร
๒๗. นายกลน รัสดีตานนท์ อาจารย์วิทยาลัยครูสงขลา จังหวัด สงขลา
๒๘. นายสำราญ คันหยง

๒๙. นายประมวญ จันทร์พิมพ์
 ๓๐. นายถนก ฐิตบุตร
 ๓๑. นายถวิลข บัญราช
 ๓๒. นายสุนทร แสงอรุณ
 ๓๓. นายทว ขอมแสงรัตน
 ๓๔. นายวิเชียร บุญญฤทธิ
 ๓๕. นายบุญช่วย คงใจ
 ๓๖. นายชนอบ อัครมาส
 ๓๗. นายประเสริฐ หงส์เจริญ
 ๓๘. นายชยากร ฉายะพงศ์
 ๓๙. นายพร ควงผอง
 ๔๐. นายประเวศ พิมพ์านนท์
 ๔๑. นายเสวต เพ็ญจันทร์

หอสมุดครุสภา

พ.ศ. ๒๔๙๖

๑. นายสุพนธ์ ไชศิริรัตน์
 ๒. นายศกทิ บุษอง
 ๓. นายสุวิทย์ ญาณไพศาล ครูใหญ่โรงเรียนเทศบาล จังหวัดพังงา
 ๔. นายเอก ภูถาวรณ
 ๕. นายวิศิต ศรัทามา
 ๖. นายแสงยม ไพจิตรกฤษ

๗. นายประภาส วัชรภรณ์
๘. นายคำพันธ์ อินถา
๙. นายขรรเทา พัทธมาศย์
๑๐. นายสิทธิ พวพน
๑๑. นายปราโมทย์ พงษ์สาธิต ครูใหญ่โรงเรียนเสลภูมิ จังหวัด
ร้อยเอ็ด
๑๒. นายวิโรจน์ วัฒนไพบูลย์
๑๓. นายอภัย สำราญคง ครูใหญ่โรงเรียน อุดมประเสริฐวิทยาลัย
จังหวัดแพร่
๑๔. นายประมุข กอทอง
๑๕. นายเรืองชัย ชำติผดุง
๑๖. นายไพบูลย์ มณฑาย
๑๗. นายสวัสดิ์ นิลมงคล
๑๘. นายสุเทพ ชูเชอ เจ้าของร้านหนังสือกาหวิน ตำบลวังบูรพา-
ภิรมย์ จังหวัดพระนคร
๑๙. นายเชาว์ ธีระกาล
๒๐. นายกมล กลิ่นพิกุล
๒๑. นายประสิทธิ์ อารังชัย บุญปถมัก
๒๒. นายประพนธ์ คูหามุกต์ ศึกษานิเทศภาคการศึกษาศึกษา๒จังหวัดยะลา
๒๓. นายฉวีชัย พิพัฒน์โกศล
๒๔. นายเกษรศักดิ์ นาคพงศ์

๒๕. นายคำ ฉ ลำพูน
๒๖. นายสมบุรณ เพชรลวน
๒๗. นายไพโรจน์ ทาววัฒน์นา
๒๘. นายเสริม มณโชค
๒๙. นายสุรพงศ์ นาราชภูร
๓๐. นายฉรงค บัญญุมิต
๓๑. นายเกรียงศักดิ์ วงศ์จินทานนท์ ครูใหญ่โรงเรียน อ่างทอง
จังหวัดอ่างทอง
๓๒. นายพลชัย ชินพงศ์
๓๓. นายเตชา รัตนจันท
๓๔. นายเปลียน บุญชูวงศ์
๓๕. นายเสถียร ทมเมืองสอง
๓๖. นายประเสริฐ รักครวต
๓๗. นายพิชัย ชลวิทย์
๓๘. นายการุณย์ ทองคำ
๓๙. นายเนย วงศ์อูทุม ศึกษาพิเศษ จังหวัดอุบลราชธานี
๔๐. นายชิงชัย ศิริบรร ครูโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่
๔๑. นายสวัสดิ์ นุ่นพนธ์ ครูใหญ่โรงเรียนผดุงศิษย์พทยา
๔๒. นายวินัย อินทรกำแหง
๔๓. นายมานิช มลิพนธ์
๔๔. นรชอุทัย สีนคำ

๔๕. นายเกษม เหมประยูร ^คศึกษาธิการจังหวัดอุตรดิตถ์
๔๖. นายสละ รัชชาติเจริญ
๔๗. นายคำรณ แม่นครแสง
๔๘. นายบรรจง ฤกษ์สำราญ
๔๙. นายชลธิช พรหมประเสริฐ
๕๐. นายสุรพล ^ควิวัฒน์ ^คศึกษาธิการอำเภอเมือง ^จังหวัดพระนครศรี
๕๑. นายชิต เกษากุล ^คศึกษาธิการอำเภอเมือง ^จังหวัดสิงห์บุรี
๕๒. นายสัททวิ จินตกานนท์
๕๓. นายเปลื้อง ฤลมาศ
๕๔. นายนิภา ธีระกิจ
๕๕. นายเชยร ^คเจริญวัฒนา
๕๖. นายสัมพันธ์ สัทธิสร์
๕๗. นายชเรียม ^คเที่ยงพัก ^คศึกษาธิการอำเภอปากท่า ^จังหวัด
- ^คอุตรดิตถ์
๕๘. นายวิจิตร ^ควิเศษฤทธิ
๕๙. นายธวัช ^ควิจิตรภาพ ^คศึกษานิเทศก์จังหวัดพิษณุโลก
๖๐. นายประยูร ประทุมมา
๖๑. นายนิยม เทพสิทธิ์า
๖๒. นายประหยค์ สมานมิตร
๖๓. นายเซว่ง เชื้อโชติ
๖๔. นายปรัง ^คโชติช่วง

๖๕. นายสมชัย เสถารักษ์
๖๖. นายวณิช ภูมิคอนสาร ปลัดจังหวัดสมุทรปราการ
๖๗. นายจ้านง ยงเทียน
๖๘. หม่อมหลวงสรุพนธ์ สุประคิมฐ์ ครูใหญ่โรงเรียนดำเนินศึกษา
จังหวัดพระนคร
๖๙. นายสุรศักดิ์ ออทธรรพย์
๗๐. นายมนู พิมลพิศุทธิ
๗๑. นายสงค์ ไรภกรมย์
๗๒. นายสนน ชุมวรถาย
๗๓. นายอมร เพชรวิสัย
๗๔. นายวิโรจน์ บุญสมบัติ
๗๕. นายไพบลย พนประสิทธิ์
๗๖. นายนวัต ม่วงเหล็ก
๗๗. นายไฉน หมอนทอง
๗๘. นายประเสริฐ โกมาสถิต
๗๙. นายฉนท ทรงพททิ
๘๐. นายปลองพล อินทพนธ์ ศึกษาธิการจังหวัดสุพรรณบุรี
๘๑. นายวิมล พงศ์ประคิมฐ์
๘๒. นายอุดม สืบหลา ศึกษาธิการอำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง
๘๓. นายวระ ฉายประเสริฐ
๘๔. นายประยูร ยวยาทร

๘๕. นายสัมพันธ์ แก้วออน
๘๖. นายรังสรรค์ สิงห์สถิต
๘๗. นายวิสุทธิ วงศ์บุญ
๘๘. นายคำรง เกษภูมิ
๘๙. นายโชติ เสด็ยบรรพต ครูโรงเรียนชัยนาท จังหวัดชัยนาท
๙๐. นายเกตุ ดวงพิกุล ศึกษานิเทศก์อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน
๙๑. นายชัชวาล อุดมรัตน
๙๒. นายอุทิศ บัณฑิตกุล ครูโรงเรียนบดตาน จังหวัดบดตาน
๙๓. นายสุนทร เสด็ยจิต
๙๔. นายประเสริฐ จันทร์คัง
๙๕. นายสว่าง สัตตนา
๙๖. นายคเระก ชันชม
๙๗. นายพิศ นาคพนธ์
๙๘. นายเชาวน บุญอินทร์
๙๙. นายกระแส พยัคฆะกุล
๑๐๐. นายอนันต์ แสงฉำรง
๑๐๑. นายมานิจ บุญชาครวม
๑๐๒. นายประสิทธิ์ สุทธินนท์
๑๐๓. นายคำรง กรกระโทก
๑๐๔. นายสันติ ขวนจิต
๑๐๕. นายสุรปาดิ ไกรฤกษ์ ศึกษานิเทศก์อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

๑๐๖. นายประยูร พรหมสุข
๑๐๗. นายบุญนาค บุญหนุน
๑๐๘. นายพิณ ทกะบุตร
๑๐๙. นายสนั่น บริสุทธิ์ธรรม
๑๑๐. นายบุญชู ฉัตรเท
๑๑๑. นายโกวิท สันทราชิต
๑๑๒. นายวิชาญ ภูมิคุรุบค ครูโรงเรียนนวัตราชวิทยาลัย
๑๑๓. นายอรุณ วินทราชม
๑๑๔. นายบุญเชาวน เชียงทอง
๑๑๕. นายสุรพล ภิษุบุตร
๑๑๖. นายเฉลียว สหราช
๑๑๗. นายวินัย ศรีโกวิท
๑๑๘. นายประสิทธิ์ ปรักกรมะกล
๑๑๙. นายสมพงษ์ หมเมืองสอง
๑๒๐. นายวิคมา แจ่มแจ้ง
๑๒๑. นายเนาวรัตน์ โชติกล
๑๒๒. นายไพโรจน์ เศวตรตน
๑๒๓. นายไพสิทธิ์ พมพสังกล
๑๒๔. นายอัคร สวรรณพงษ์
๑๒๕. นายวรวณ หลาวทอง

- ๑๔๖. นายรณ ประภะเกียรติ
- ๑๔๗. นายวิรัช มุสิกกิตติก
- ๑๔๘. นายเจริญ ไชยมงคล
- ๑๔๙. นายทรงธรรม เหมสุวรรณ
- ๑๕๐. นายชกม วงศ์พาณิชย์
- ๑๕๑. นายสัพพน ศิริธำรงค์
- ๑๕๒. นายเฟื่องฟู กาญจนเลขา ครูโรงเรียนวัดยานนาวา จังหวัด
พระนคร
- ๑๕๓. นายอภัย ภิรมย์ธน
- ๑๕๔. นายสมร ฤาชา ศักขานเทศก์ ภาค ๑๑ จังหวัดอุบลราชธานี
- ๑๕๕. นายวิบูลย์ เภาวิเศษ ศักขานเทศก์ จังหวัดระนอง

พ.ศ. ๒๔๘๗

- ๑. นายรังสรรค์ ไชยสิทธิ์ ครูโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จังหวัด
พิษณุโลก
- ๒. นายเขียม เกล็ดมกลัน
- ๓. นายศักดิ์ เกรวอแก้ว
- ๔. นายเกษม ศิริทอง ปลัดอำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง
- ๕. นายทรงศักดิ์ อัมพรมหา
- ๖. นายแสน สุวรรณ
- ๗. นายสงวน ไพฑูริทอง
- ๘. นายประทีป สุขยัตติก
- ๙. นายจำเนียร ปรีพัฒน์

๑๐. นายลมัย นวงศ์ศรี ปลัดพัฒนากร จังหวัดอุดรธานี
๑๑. นายพนัส โคตรวิชัย
๑๒. นายพิชัย สุนันทาบุตร
๑๓. นายมานะ พิทยาภรณ์
๑๔. นายสัมฤทธิ์ คมอ่อน
๑๕. นายฉรงค์ ชื่องพาล ปลัดอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
๑๖. นายเล็ก ราชมณี
๑๗. นายประพิน แสันทวิสุข ครูโรงเรียนวัดพระศรีมหาธาตุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๑๘. นายชำนานู นวลสอาด
๑๙. นายสุบิน แบนท่อม ครูโรงเรียนอนุตรกิตต์ จังหวัดอุดรกิตต์
๒๐. นายถนอม ยารุงเพชร
๒๑. นายชกม กนกคำ
๒๒. นายชำนานู ลมชนัด เคยเป็นคณบดีการอำเภอท่ายาง จังหวัด
นครศรีธรรมราช
๒๓. นายสนิท ศรีสโร
๒๔. นายสัมพงษ์ รัตนกาภล
๒๕. นายลมัย ทพยธาวา อาจารย์วิทยาลัยครูเทพศิรินทร์ จังหวัดลพบุรี
๒๖. นายจารัส เขียมรอด
๒๗. นายสำรวย แสงไชย
๒๘. นายนพ สุขกมล

๒๙. นายลิขิต วราสาร
๓๐. นายสังคีต อรรถมณี
๓๑. นายอิสระ แก้วไทรโย ประจำกองระเบียบข้าราชการ สำนัก
งานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน
๓๒. นายจำเนียร ศวลาภณคึกษากร
๓๓. นายสุชาติ คานนท
๓๔. นายบุญชู เมืองชัย
๓๕. นายเอี่ยม ไสภพ
๓๖. นายชุมพร เพ็ญภาคกุล
๓๗. นายชนนิต สัชฌมภ
๓๘. นายเชาว์ คัมพงษ์ ครูโรงเรียนพิชญ์โลกพิทยาคม จังหวัด
พิชญ์โลก
๓๙. นายเสด็จ คือนทร ครูโรงเรียนพิชญ์โลกพิทยาคม จังหวัด
พิชญ์โลก
๔๐. นายขงยุทธิ แสงอรุณ
๔๑. นายจำลอง อินมงคล
๔๒. นายสุทธิ ดนตรีสุข
๔๓. นายอิน พนพานชัย
๔๔. นายสมภาพ ศรีวรชาน
๔๕. นายสุพจน์ อยุเวศ
๔๖. นายเพ็ญ นนทไพฑิเศศ ศึกษาธิการอำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย

๔๗. นายสังวน พาน้ำมา ครูโรงเรียนเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
๔๘. นายไว สถาพร
๔๙. นายอิม สุทธิฐาน
๕๐. นายจรูญ สันธิเศก
๕๑. นายฮาจิณ วงศ์มณฑา
๕๒. นายประเสริฐ ปานพลอย ทนายความ จังหวัดนครสวรรค์
๕๓. นายเรม วัชฌยพานิช
๕๔. นายวิสิทธิ์ ศิริรัตนนถ
๕๕. นายเกษม เสงส์สวัสดิ์
๕๖. นายอนนต อภัย
๕๗. นายสวัสดิ์ เป็รื่องการ
๕๘. นายถาถ แซ่กม
๕๙. นายเชยร ทองแก้ว
๖๐. นายพนัส สุวรรณรัตน์
๖๑. นายเสวี เอกนาน
๖๒. นายชจร วัฒนกลก
๖๓. นายวิทยา วงษ์ชัย
๖๔. นายประสงค์ สมนะเน

รายนามผู้สอบไล่ได้ประโยคक्रमมัธยม

จาก

โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม (วิทยาลัยครูจันทระเกษม)

พ.ศ. ๒๔๘๔

๑. นางจินตนา กลธรรม (น.ส. จินตนา รงกุลวรรณ) ป.ม.,
กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๒. นางนงไฉน ปรีญาภวัช (น.ส. ไฉน นาคามะที) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนพลศึกษาพระนคร
๓. นางเฉลิม ขุญเกตุ (น.ส. เฉลิม สิงห์โต) ป.ม. ครู
ใหญ่โรงเรียนสตรีตาก "ผดุงปัญญา"
๔. นางเชาวนีย์ ประเทืองสุข (น.ส. ฉอ่อม ประถมภัก) ป.ม.
ครูประจำกรมวิสามัญศึกษา ช่วยราชการในโครงการพัฒนาการ
ศึกษา (ค.พ.ศ.)
๕. นางดารา เมฆใหญ่ (น.ส. ดารา สุวรรค์มี) ป.ม., กศ.บ.
อาจารย์โรงเรียนพลศึกษาพระนคร
๖. นางทองเจือ เกษรเสาวภาคย์ (น.ส. ทองเจือ สิงห์กล) ป.ม.
ครูประจำกรม แผนกนิเทศและอบรม กองโรงเรียนราษฎร์
กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๗. นางบุญช่วย กาญจนอักษร (น.ส. บุญช่วย ภิญโญชนม์)
ป.ม., กศ.บ. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีศรีวิโนรส
๘. นางสาวจิตรา สุทธิวนิช (น.ส. ประจิตต์ สุทธิวนิช) ป.ม.
หน่วย ค.พ.ศ. จังหวัดราชบุรี
๙. นางประมวดี ตึกคินสัน (น.ส. ประมวดี วรรณเวศ) ป.ม.,
อ.บ., M.A. อาจารย์วิทยาลัยครูชลราชธานี จังหวัด
ชลราชธานี
๑๐. นางประณีต อักษรทัช (น.ส. ประณีต ศิริสายจันทร์) ป.ม., กศ.บ.
อาจารย์โรงเรียนสตรีร่วมไทรวิทยัพ จังหวัดเชียงใหม่
๑๑. นางรณิฎา สันธรงค์ (น.ส. รณิฎา สารีไชย) ป.ม.
๑๒. นางสาวสารีไชย ปลั่งทอง (น.ส. ลิน้ำ ปลั่งทอง) ป.ม.,
กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ฯ
๑๓. นางสาวลำภาศรี เขียมโสภาส ป.ม., น.บ., กศ.บ. อาจารย์
โรงเรียนพนิชยการพระนคร
๑๔. นางวันดี จารจินดา (น.ส. วันดี มาตรวีไชย) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่
๑๕. นางวิบูลลักษณ์ ธีรวิชัย (น.ส. เสงี่ยม วสุวัต) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๑๖. นางสาวสมนา ภัทราคม ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียน
รัตนวณรทิศ จังหวัดธนบุรี

๑๗. นางพรสวรรค์ ศุภจิตร์ (น.ส. อัมพร รัตนายน) ป.ม.
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีอภัยธานี
๑๘. นายคำโพธิ์ อัมภรัตน์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนอบลราชธานี
จังหวัดอบลราชธานี
๑๙. นายเกษรติ ศิริพงษ์ (นายบรรจง ศิริพงษ์) ป.ม., กศ.บ.,
M.A. อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาระดับมัธยม
๒๐. นายเหลื่อม สวัสดิ์พันธ์ ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนยะโสธร
จังหวัดอบลราชธานี
๒๑. นายสุต นานอม ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสมุทรสาคร
จังหวัดสมุทรสาคร
- พ.ศ. ๒๔๘๕
๒๒. นางสาวจรรณรัตน์ ชมพูนง ป.ม., กศ.บ. ครูใหญ่โรงเรียน
สตรีศรีนครินทร์ จังหวัดศรีนครินทร์
๒๓. นางสาวจิตติรัตน์ เขาคะเวสส์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนวัดสิงห์
จังหวัดธนบุรี
๒๔. นางวันดี บุรณสิงห์ (น.ส. จริญญา เป็ลย่นประสิทธิ์) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนสตรีราชบุรี จังหวัดราชบุรี
๒๕. นางแฉล้ม จามรมาน (น.ส. แฉล้ม จามรมาน) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนสตรีนครปฐม จังหวัดนครปฐม

- ๒๖. นางอำภา ฌนกร (น.ส. นิภา ธรรมสาส์น) ป.ม.
- ๒๗. นางสาวนภาพรณ โกศลวิวัฒน์ (น.ส. ประสงค์ โกศลวิวัฒน์) ป.ม., อ.บ., Dip. in Home Science อาจารย์โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
วิทยาเขตกรณ
- ๒๘. นางขัณฑมา แส้นศักดิ์ (น.ส. ขัณฑมา ศิริเสาร) ป.ม. ผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนสตรีมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
- ๒๙. นางผ่องศรี ศักดาพลรักษ์ (น.ส. ล้อม ชุกตะนันท์) ป.ม., กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๓๐. นางสาวพูนพิตร พิตรสาธิต ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีชุมพร จังหวัดชุมพร
- ๓๑. นางพราวพรรณ พันธุ์สมบุญ (น.ส. พราว แพทยานนท์) ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
วิทยาเขตกรณ
- ๓๒. นางสาวเพลินพิศ สุรชาติ ป.ม., กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๓๓. นางสาวกัทธา จิตรมณี ป.ม., กศ.บ.
- ๓๔. นางมยุรา ศุภสาร (น.ส. มยุรา กัลยาณรุจ) ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
- ๓๕. นางระวาส เจริญจันทร์แดง (น.ส. ระวาส ขัณฑมาติก) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก
- ๓๖. นางสาวรนิภา สังขิกกรณ์ (น.ส. รนิภา สังขสนธิ) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสตรีศรี จังหวัดศรี

- ๓๗. นางฉนง ทรวานนท์ (น.ส. ฉนง แสงศิลป์) ป.ม., อ.บ.
 อาจารย์โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
- ๓๘. นางวรรณ อดิศ (น.ส. วรรณ สุภาสงวน) ป.ม. อาจารย์
 โรงเรียนนรนาเรณิม จังหวัดสงขลา
- ๓๙. นางสาวสุวรรณ ภูษคณิตย์ ป.ม.
- ๔๐. นางสุนทร พันธุ์บรยงค์ (น.ส. ไอลถ สุนทรารักษ์) ป.ม.,
 อ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ
- ๔๑. นางสุภาพ ปริณญูเสวี (น.ส. สุภาพ พุทธิพรพรณ) ป.ม.,
 กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
- ๔๒. นางสาวส่องแสง หงส์ประภัสร์ (น.ส. ส่อง หงส์ประภัสร์)
 ป.ม., กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
- ๔๓. นางสาววิ ทาเรอริภักย์ (น.ส. สาววิ ตามไท) ป.ม. อาจารย์
 วิทยาลัยบางแสน จังหวัดชลบุรี
- ๔๔. นางवलรัตน ศรฤทธิชงชัย พนมโร (น.ส. วลรัตน ศรฤทธิชงชัย)
 ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีบรมมย์ "ศรีบรมมย์" จังหวัด
 บรมมย์
- ๔๕. นางสาววิริงาม อมาตยกุล (น.ส. วิริงาม ความนิยานนท์) ป.ม.,
 กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ๔๖. นางสมร กิษฐ์รัตติก (น.ส. สมร ฤณสุธานนท์) ป.ม.,
 กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนนารีราษฎร์

๔๗. นายถนอม วิจิตร ป.ม. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ
๔๘. นายขวัญ จันทร์ชุ่ม ป.ม., กศ.บ., M.Ed. คึกขานเทศก์
กรมวิสามัญศึกษา
๔๙. นายถนอม นาคา ป.ม. (ถึงแก่กรรม)
๕๐. นายสุรพล เข้มศรี (นายบุญช่วย เข้มศรี) ป.ม., อ.บ.
อาจารย์วิทยาลัยครูจันทร์เกษม
๕๑. นายชัยพล มังคลารัตน์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนกวดวิชา
อมาตยศึกษา
๕๒. นายประธาน จันทร์เจริญ ป.ม., กศ.บ., อ.บ. อาจารย์
วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน จังหวัดชลบุรี
๕๓. นายประยงค์ สุจริตตานนท์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนบางมูลนาก
จังหวัดพิจิตร
๕๔. นายพนง แอกทอง ป.ม., อ.บ. ครูใหญ่โรงเรียนสุรินทร์
"สุวรรณาคาร" จังหวัดสุรินทร์
๕๕. นายเรืองสวัสดิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ป.ม., อ.บ.
ผู้พหุภาษาศาลจังหวัดร้อยเอ็ด
๕๖. นายไสว พงศ์ทอง ป.ม., อ.บ. ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
ราชสีมามหาวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา
๕๗. นายสำรอง สุขโข ป.ม., กศ.บ. ผู้ช่วยผู้อำนวยการวิทยาลัย
นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
๕๘. นายเสงี่ยม คงใจ ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนบุรีรัมย์ จังหวัด
บุรีรัมย์

๕๙. นายเสวี ภัณฑสังข์ ป.ม. ผู้จัดการโรงเรียนบางมูลนาก
จังหวัดพิจิตร

๖๐. นายสงขม นันทกวี ป.ม., อ.บ. ครูใหญ่โรงเรียนบางพลี
ราษฎร์บำรุง จังหวัดสมุทรปราการ

พ.ศ. ๒๔๘๖

๖๑. นางกุหลาบ ยอดไพฑูริทอง (น.ส. กุหลาบ มานะวิทย์) ป.ม.,
กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนวัดรางบัว จังหวัดธนบุรี

๖๒. นางสาวกระแสด์ แสันทวสุช ป.ม. อาจารย์โรงเรียนศรีอยุธยา

๖๓. นางสาวฉันทนา เสนมตุง ป.ม.

๖๔. นางสาวถวิมล ไช้ไชย ป.ม., Bachelor of House Science
(Japan Woman's University) ศึกษานิตยภัตกรรมวิสามัญศึกษา

๖๕. นางเทียบทอง ชลาชนคุปต์ (น.ส. เทียบทอง กาญจนผล)
ป.ม., กศ.บ. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีนราธิวาส จังหวัด
นราธิวาส

๖๖. นางนิกา นันทยดี (น.ส. นิกา เขียวประสิทธิ์) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนสตรีน่าน "สตรีศรีน่าน" จังหวัดน่าน

๖๗. นางบรรจง นีวาศบุตร (น.ส. บรรจง ทักษิณทอง) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนนารีราษฎร์

๖๘. นางประเขาวี พรหมสาขา ณ สกลนคร (น.ส. ประเขาวี
บำรุงโชค) ป.ม.

- ๖๙. นางสาวประภาส อรรถทฤษฎี ป.ม. ครูใหญ่ โรงเรียนสตรีสุพรรณ "สังวณหญิง" จังหวัดสุพรรณบุรี
- ๗๐. นางสาวประทุมพร สวัสดิ์สงคราม ป.ม. อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ๗๑. นางสาวฉกา จูตะกิลก ป.ม.
- ๗๒. นางสาวพรอมพนธ์ มณีนันทน์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนพัฒนชัยการพระนคร
- ๗๓. นางมนิ รตนโอศิริ (น.ส. มณี จันทร์สุต) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนผดุงศิษย์พทยา
- ๗๔. นางสาวระทวย พรหมภูเขศ ป.ม.
- ๗๕. นางสาววิชิต พิเศษประสิทธิ์ ป.ม.
- ๗๖. นางสาววิชิต ศิริคม ป.ม.
- ๗๗. นางสาววิเชียร ชมพู ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีเพชรบูรณ์ "วิทยานุกุลนาร" จังหวัดเพชรบูรณ์
- ๗๘. นางสาวสุนัย กลิ่นขิว ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีกำแพงเพชร "นารีวิทยา" จังหวัดกำแพงเพชร
- ๗๙. นางสุรางค์ สัจจิตานนท์ (น.ส. สุรางค์ วรรณันต์) ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีเกษมสุขบูรบ้านเพ็ญ จังหวัดพระนคร
- ๘๐. นางสาวสุวรรณมา สมานวนกิจ ป.ม. (ถึงแก่กรรม)
- ๘๑. นางสาวลักษณ จันทร์ศิริ (น.ส. ลุวลักษณ์ บุญศิริพันธ์) ป.ม. โรงเรียนพระจันทร์

๘๒. นางสงข ขยสมบัติ (น.ส. สงข ชลาชนกปต์) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนศรีอยุธยา
๘๓. นางสาวเวีน พัฒนมงคล (น.ส. สิงเวีน สุวัฒน์) ป.ม.
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง
๘๔. นางสาวสภาพ ศิริภักตสุทธิ ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรี
ขอนแก่น "กสิยานวต" จังหวัดขอนแก่น
๘๕. นางไสว ฅ นคร (น.ส. ไสว บรรณโคภิชญ์) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนวัดเขมุนามบพิตร
๘๖. นางสาววาลย พุทธิรัตน (น.ส. สิงวาลย สัมปตตะระวณิช) ป.ม.,
กศ. บ. อาจารย์วิทยาลัยครูนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
๘๗. นางสาวสุวิทย์ อุดมพรรณ ป.ม.
๘๘. นางสาวยม โภภักกุล (น.ส. สิงยม ฉนคัสอนสาร) ป.ม.
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
๘๙. นางสาวอบล สเมรสวรรณ ป.ม.
๙๐. นางสาวอมรรตน์ หังสพฤกษ์ ป.ม. (ถึงแก่กรรม)
๙๑. นายกลิน รัชิตานนท์ ป.ม., กศ. บ. อาจารย์วิทยาลัยครู
สงขลา จังหวัดสงขลา
๙๒. ร.อ. จินดา หนูไชยะ (นายจินดา หนูไชยะ) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนเตรียมทหาร
๙๓. นายสิทธิชัย สังฆรักษ์ ป.ม.
๙๔. นายนิยม ปลอดวัน ป.ม.

๙๕. นายบัญญัติ ทังใจ ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสีกว จังหวัดนครราชสีมา
๙๖. พ.ท. วัชรินทร์ มนเทียรทอง ป.ม., อ.บ. อัยการศาลทหาร
๙๗. พ.ต.ต. สตรี โมกขะวรรณนะ ป.ม. สารวัตรสืบสวนสอบสวนสถานตำรวจบางรัก กรมตำรวจ
๙๘. นายสมนึก ทิมพงศ์
๙๙. นายสวัสดิ์ สุคนธา ป.ม., กศ. บ. ครูใหญ่โรงเรียนแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พ. ศ. ๒๔๘๗

๑๐๐. นางสาวประพาฬรัตน์ ประภักษ์ภินันต์ ป.ม.
๑๐๑. นางสาวศุภลักษณ์ ประภักษ์ ป.ม.
๑๐๒. นางสาววย ไวกาส (น.ส. สාරวย อุตตบุตร) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนเบญจมราชาลัย
๑๐๓. นางสาวอชญา เหมวงษา ป.ม.
๑๐๔. นางสาวจระเกษม จรุงศักดิ์ ป.ม.
๑๐๕. นางสาวองุ่น มาลาสิทธิ์ ป.ม.
๑๐๖. นางสาวสุรีย์ สุวรรณศรี ป.ม., อ.บ., M.Ed. อาจารย์โรงเรียนช่างกลปทุมวัน
๑๐๗. นางนันทิยา งามชา (น.ส. นันทิยา อินทรพรหม) ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีศรีสะเกษ "ศรีเกศ" จังหวัดศรีสะเกษ
๑๐๘. นางสาวภักดิ์ ศษภักดิ์ (น.ส. สารี เพ็ญสุวรรณ) ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีพทลุง จังหวัดพทลุง

๑๐๙. นางสุติมา ขุนนาค (น.ส. สุติมา หมั่นวิชาชัย) ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีหาคใหญ่ "สมบูรณกุลกันยา" จังหวัดสงขลา
๑๑๐. นางสาวจิตติยา เจริญบุรพ ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนวิทขวรรณเวศ
๑๑๑. นางศิริลักษณ์ เทพรส (น.ส. ศิริลักษณ์ เทศขรรทัก) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนนวมกฤกษ์ศรี
๑๑๒. นางสมจิตต์ วัชรเสวี (น.ส. สมจิตต์ เพ็ชรบำรุง) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนโยธินบูรณะ
๑๑๓. นางสุโรจน์ สุวรรณศรี (น.ส. สุโรจน์ กุลโกวิท) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนวัดเขมยมพิตร
๑๑๔. นางสาวฉวี ศิริพงษ์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๑๕. นางกิตติมา สุวรรณสาร (น.ส. กิตติมา ขรรฆากุล) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนวิทขวรรณเวศ
๑๑๖. นางสาวกัทธา สคนธทรัพย์ ป.ม.
๑๑๗. นางประณีต ไชยกระษัตริ (น.ส. ประณีต แก้วปลั่ง) ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนเขมยมราชาลัย
๑๑๘. นางสาวนารี ชูฤกษ์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสตรีนครปฐม "ราชินีบูรณะ" จังหวัดนครปฐม
๑๑๙. นางสาวพรรณิ คอระประเสริฐ ป.ม. ผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนสตรีตราด "สตรีประเสริฐศิลป์" จังหวัดตราด
๑๒๐. นางสาววงจิตต์ ศิริวิเศษ ป.ม., กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี

๑๒๑. นางฉลวย ไชยพร (น.ส. ฉลวย วัฒนฉาย) ป.ม. ครู
 ประจำกรม แผนกนิเทศและอบรม กองโรงเรียนราษฎร กรม
 วิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
๑๒๒. นางทิพยา สุวรรณานนท์ (น.ส. ทิพยา คุษณ) ป.ม. ครูใหญ่
 โรงเรียนอนุบาลวชิรวิทย์ อำเภอคลองสาน จังหวัดธนบุรี
๑๒๓. นางสาวจงกล วัฏฏานนท์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสตรีสุพรรณบุรี
 “สังวณหญิง” จังหวัดสุพรรณบุรี
๑๒๔. นางสาวโกมล ปัทมติกุล ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียนสตรีระยอง
 “บุญศรีบำเพ็ญ” จังหวัดระยอง
๑๒๕. นางวนิดา เจริญภักดิ์ (น.ส. วนิดา ธรรมบุตร) ป.ม. อาจารย์
 โรงเรียนโยธินบูรณะ
๑๒๖. นางฉวี สังวณเกษรติ (น.ส. ฉวี อดิณวะนาวัน) ป.ม.
 อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๑๒๗. นางสาวประยงค์ คังขจาทิกิ ป.ม., กศ. บ. อาจารย์โรงเรียน
 ทวีธาภิเศก
๑๒๘. นางสาวกอรปเกอ สิงหนาทนัครักย์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียน
 วัคขวรรณเวศ
๑๒๙. นางสาวมงคลยา อิศรางกูร ณ อยุธยา ป.ม. อาจารย์โรงเรียน
 สตรีวิทยา
๑๓๐. นางสาวพรสนอง ศุขพิศาล ป.ม. อาจารย์โรงเรียนเซนต์โย-
 เซฟคอนแวนต์

๑๓๑. นางสาวอารอบ ยี่สุนเทศ ป.ม. เจ้าของและครูใหญ่โรงเรียน
เทพอักษร จังหวัดพระนคร
๑๓๒. นางสาวอนงค์ วิริยเวช ป.ม.
๑๓๓. นางสาวบุญกอบ วิสมีตะนนทน ป.ม.
๑๓๔. นางศุภวรรณ เรืองจรัส (น.ส. ศุภวรรณ รังสิยากุล) ป.ม.
๑๓๕. นางสาวอุษา พลารชุน ป.ม.
๑๓๖. นางสาวรัตนา จารพนธ์ ป.ม.
๑๓๗. นางอุบล ราชรักษ์ (น.ส. อุบล สุรทิณฑ์) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนศรีอยุธยา
๑๓๘. นางสาวสิริพร จันทร์ศิริ ป.ม.
๑๓๙. นางวิจินตนา อินทกนก (น.ส. วิจินตนา ผลาวะสุ) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนศรีอยุธยา
๑๔๐. นายประหยศ สมนามิตร ป.ม.
๑๔๑. นายเกรียงศักดิ์ วงศ์จันทานนท์ ป.ม. ครูใหญ่โรงเรียน
อังกะทอง "บดินทรวิจิตรราษฎร์บำรุง" จังหวัดอ่างทอง
๑๔๒. นายเชาวน บุญอินทร ป.ม. อาจารย์โรงเรียนพิษณุโลก
พิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก
๑๔๓. นายสุรพล ศึกษบุตร ป.ม.
๑๔๔. นายธงชัย ศิริบริ ป.ม., กศ. บ. อาจารย์โรงเรียนยุพราช-
วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่
๑๔๕. นายบุญช่วย ไสยถิตสวัสดิ์ ป.ม.

๑๔๖. นายเปลื้อง จุฑมาศ ป.ม., กศ. บ. อาจารย์โรงเรียนผดุงศิษย์
พิทยา จังหวัดพระนคร
๑๔๗. นายประพนธ์ คุุฑามาศ ป.ม. คึกษานเทศกภาคการศึกษ ๒
จังหวัดยะลา
๑๔๘. นายมนู พิมพ์สุทธิ ป.ม., กศ. บ. อาจารย์วิทยาลัยครูบ้าน
สมเด็จเจ้าพระยา
๑๔๙. นางสาวสร้างศรี จิตจันทรวงศ์ ป.ม.
๑๕๐. นางสาวประจวบจิตต์ อินทรเสน ป.ม.
๑๕๑. นางพนัญชฌ์ บางสมบุญ (น.ส. พนัญชฌ์ วชิพนัญชฌ์) ป.ม. เจ้าของ
และครูใหญ่โรงเรียนอนาคตนพิทยา จังหวัดชลบุรี
๑๕๒. นางประจวบรัง ไซยสิทธิ์ (น.ส. ประจวบรัง รังสีโรจน์) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก
๑๕๓. นางสาวสุนนาค กลิ่นพยอม ป.ม.
๑๕๔. นางสาวสมนัง ธีระประทีป ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสตรีระยอง
“บุญศิริยาเพ็ญ” จังหวัดระยอง
๑๕๕. นางสาวพชฌ์ พินิจารมณ ป.ม.
๑๕๖. ม.ล. เสวีรัตน มาลากุล ป.ม., กศ. บ. อาจารย์โรงเรียน
วศเทพศิรินทร์
๑๕๗. นางสาวนิตยา นครประศาสน์ ป.ม., กศ. บ. อาจารย์วิทยาลัย
ครูสวนกุหลาบ
๑๕๘. นางสมหมาย บุญญานุกรักษ์ (น.ส. สมหมาย ทหาระบุตร)

๑๕๙. นางสาวจงกั โรจนุตมะ พ.ม. อาจารย์โรงเรียนสตรีศรีวิชัยไทยทัย
๑๖๐. นางกิติมา มงคล (น.ส. กิติมา อาคนะเสน) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนวัคซีโนรส จังหวัดฉะบับ
๑๖๑. นางสาวพรรณี นาราคาม ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสุนทรวิทยา
จังหวัดนครราชสีมา
๑๖๒. นางสาวนกุล จันทานนท์ ป.ม.
๑๖๓. นางอุบลศรี ธรรมานนท์ (น.ส. อุบลศรี เสถียรโยธิน) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนโยธินบูรณะ
๑๖๔. นางสาวปฐม อมาตยกุล ป.ม.
๑๖๕. นางยุรนาค สัจพลาภรณ์ (น.ส. ยุรนาค เหมะบุษปะ) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๑๖๖. นางตวันชู ชูแซ (น.ส. ตวันชู จันทระเอียม) ป.ม. ครูใหญ่
โรงเรียนสตรีบดตาน "เคชปะตคนยานกุล" จังหวัดบดตาน
๑๖๗. นางสาวสมร ทบรัช ป.ม.
๑๖๘. นางสาวปัทมา สุกนระชาติ ป.ม.
๑๖๙. นางสาววลัย รัตโนคม ป.ม. อาจารย์โรงเรียนเซมะสิริอนุสรณ์
๑๗๐. นางสาวสำรวย ศรีชำนาญ ป.ม.
๑๗๑. ม.ร.ว. จารมย์สิงขร ทองใหญ่ ป.ม. อาจารย์โรงเรียน
เซมะสิริอนุสรณ์
๑๗๒. นางสาวไฉมยง วงศาโรจน์ ป.ม.
๑๗๓. นางสาวสุวิภา วรรณรักษ ป.ม.
๑๗๔. นางสาวทองแดง สุปะวาศ ป.ม.

๑๗๕. นางสาวประคิน อนุกุล ป.ม. (ถึงแก่กรรม)
๑๗๖. นางสาวบุญมี โพธิ์พพัฒน์ ป.ม.
๑๗๗. นางสาวลลิตา อนุพทธิ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
๑๗๘. นางบุญสข วัชรสวัสดิ์ (น.ส. บุญสข ฉิมดี) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนพลชยการพระนคร
๑๗๙. นางสาววณา ชีเพ็งพนธิ ป.ม.
๑๘๐. นางสาวสมยติ สลละพนธิ ป.ม.
๑๘๑. นางสาวสุพิศ พานิชพนธิ ป.ม.
๑๘๒. นางสาววณา ศิริโชคิ ป.ม.
๑๘๓. นางประถม ไหวดี (น.ส. ประถม ฐาปะพทธิ) ป.ม. อาจารย์โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย
๑๘๔. นางเมงจา ประเสริฐประกาศัน (น.ส. เมงจา อนุยะวงศ์) ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนวัดบวรนิเวศ
๑๘๕. นางสาวบรรจางค์ บุญประเสริฐ ป.ม.
๑๘๖. พ.ศ.ศ. บุรพา พุทธมาตย ป.ม. หัวหน้าแผนกโรงพิมพ์กองวิชาการ กรมตำรวจ
๑๘๗. นายชัชวาลย์ อคมรัตน์ ป.ม.
๑๘๘. นายเฉลิม จำรูญศิลป์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนผดุงศิษย์พิทยาลงจังหวัดพระนคร
๑๘๙. นายพน ทุภะบุตร ป.ม.

พ.ศ. ๒๔๘๘

๑๙๐. นางสาวสมควร ชรรมคณ ป.ม., กศ.บ., M.A. อาจารย์
วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๑๙๑. นางนฤมล วิจิตรกุล (น.ส. นฤมล บุญคุ้มอ้อย) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนอุครพิทยานุกูล จังหวัดอุครธานี
๑๙๒. นางสาวตติกา ชาศกร ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนวัด
อภัยสวรรค์ จังหวัดขอนแก่น
๑๙๓. นางสาวสัจจาภรณ์ สร้อยสุวรรณ ป.ม.
๑๙๔. นางสาวทวศรี กงสุวรรณ ป.ม. (ถึงแก่กรรม)
๑๙๕. นางสาวบุญศรี มลิกานนท์ ป.ม., อ.บ. ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่
โรงเรียนนวกรางบัว จังหวัดขอนแก่น
๑๙๖. นางสาวสว่าง บุญนุช ป.ม., กศ.บ. ครูใหญ่โรงเรียนสตรี
สมุทรสาคร "สมุทรสาครบูรณะ" จังหวัดสมุทรสาคร
๑๙๗. นางจงกล วิทยาวภรณ์ศักดิ์ (น.ส. จงกล ศศิภุณี) ป.ม.,
อ.บ., ค.บ., M.A. ศึกษานเทศกภาคศึกษา๙ จังหวัดอุครธานี
๑๙๘. นางสุกจิตต์ ชำนาญกุล (น.ส. สุกจิตต์ พลบูรณ์) ป.ม.
ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี
๑๙๙. นางสาวเผ่าทิพย์ สังขกุล ป.ม.
๒๐๐. นางสาวอำไพ ศรายุทธพิทักษ์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนวัด
บพิตรพิมุข
๒๐๑. นางสาวประทุมศรี ไพโรพภักย์ ป.ม.

๓๐๒. นางสาวจินทนา เจริญพาณิชย์ ป.ม., กค.ย. อาจารย์โรงเรียน
สมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ
๓๐๓. นางน้อม จงพยหะ (น.ส. น้อม นิคมภักดี) ป.ม. อาจารย์
วิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี
๓๐๔. นางนมवल ศรีสรีวา (น.ส. นมवल แต่พาณิชย์) ป.ม. เจ้าของ
และครูใหญ่โรงเรียนศรีวิกรม ตำบลบางกระบือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๓๐๕. นางอัมพา เควตเลข (น.ส. อัมพา จินตกานนท์) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนราชินีบน
๓๐๖. นางสาวไข่มุกด์ มลินทะเลข ป.ม., น.ย., อนุปริญญา
บรรณารักษศาสตร์ อาจารย์วิทยาลัยครูจันทระเกษม
๓๐๗. นางสภามารณ เทพลีทธา (น.ส. สภามารณ ชาญเชิงรณ)
ป.ม., กค.ย. ครูประจำกรม กรมวิสามัญศึกษา กระทรวง
ศึกษาธิการ
๓๐๘. นางสาวอมพร สัทธสังข์ ป.ม.
๓๐๙. นางบุญเรือน ทาญประเสริฐ (น.ส. บุญเรือน สัทธสังข์) ป.ม.,
ก.ย. อาจารย์โรงเรียนพลซัยการพระนครศรีอยุธยา
๓๑๐. นายสมัย ทพยธรา ป.ม., กค.ย. ศึกษานเทศก์ จังหวัดลพบุรี
๓๑๑. นายนิยม เทพลีทธา ป.ม.
๓๑๒. นายวรพจน์ มลิวลย์ ป.ม.
๓๑๓. นายวรสันต์ ผ่องศรี ป.ม.
๓๑๔. นายเนย วงศ์อภม ป.ม.

๒๑๕. นายนิศย์ ธีระกิจ ป.ม.
๒๑๖. นางสาววรรณศรี ขยคนิล ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียน
สตรีมหัทธกรพระนครศรีอยุธยา
๒๑๗. นางพูนสิน จึงประภา (น.ส. พูนสิน พิธีตรคคิพล) ป.ม.,
กศ.บ. ผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนวัดชีโนรส จังหวัดธนบุรี
๒๑๘. นางพรพิมล พัทธามาศย์ (น.ส. ส่อง สอนใจ) ป.ม., กศ.บ.
อาจารย์วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
๒๑๙. นางสมบุรณ ภาวบุลย์ (น.ส. สมบุรณ พะวงผล) ป.ม.,
กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนนวัตราชาวิวาส
๒๒๐. นางสาวสงวนศรี เพียรพิจารณ ป.ม. เจ้าของโรงเรียน
เพียรพิจารณวิทยา จังหวัดพระนคร
๒๒๑. นางพยิน ตันตาศรี (น.ส. พยิน อินทรลักษณ) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา
๒๒๒. นางสาวบุญมา ประภาพนธิ ป.ม.
๒๒๓. นางสอาด ศักดิ์สมบุรณ (น.ส. สอาด ระงับภัย) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย
๒๒๔. นางสุภัทรา ศรีอัครินทร์ (น.ส. สุภัทรา จุลไลยล) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย
๒๒๕. นางอัญจรา ทวีศรี (น.ส. อัญจรา ทองรักษ์) ป.ม.
๒๒๖. นางภัสสร มหินทรเทพ (น.ส. ภัสสร ไทละสุต) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนนวมวิวัฒ

๒๒๗. นางสาวมงคล สุวรรณเมฆ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนเบญจม-
ราชูทิศ จังหวัดราชบุรี
๒๒๘. นางสาวอรรรณพ ชีพดำรง ป.ม., กศ.บ.
๒๒๙. นางสาวจิตรา วัฒนานทร ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียน-
เพชรบุรีวิทยาลัย
๒๓๐. นางประนอม สังขมณี (น.ส. ประนอม ฤกษ์กัน) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนวิเชียรมาต จังหวัดตรัง
๒๓๑. นางผ่องศรี จำปาเทศ (น.ส. ผ่องศรี คงเพชร) ป.ม. อาจารย์
โรงเรียนทวธาภิเศก
๒๓๒. นางสาวสมฤทธิ คาทนเจริญ (น.ส. สมฤทธิ ศรีสรรพ) ป.ม.
อาจารย์โรงเรียนสุนทรวิทยา จังหวัดนครราชสีมา
๒๓๓. นางสาวประสาร์ มหาสมบัติ ป.ม., กศ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครู
เทพสตรี จังหวัดลพบุรี
๒๓๔. นางสาวบษยา บุรณะศิษย์ ป.ม. อาจารย์โรงเรียนสตรีวิทยา
๒๓๕. นางประไพ พมูลศรี (น.ส. ประไพ เพ็ชรเลิศ) ป.ม. ผู้ช่วย
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย
๒๓๖. นางสาวเจียร แก่นทับทิม ป.ม.
๒๓๗. นางสาวประยงค์ จันทร์นอย ป.ม.
๒๓๘. นางสาวรัตน เทวะประทีป (น.ส. สุภา จันทร์กัน) ป.ม.
ครูใหญ่โรงเรียนสตรีระจวบศิริชนน "ระจวบสมบูรณ์"
จังหวัดระจวบศิริชนน

๒๓๙. นางสาวสุภานี ศรีทายน ป.ม., กศ.บ. อาจารย์โรงเรียน
วัดเบญจมบพิตร

๒๔๐. นางสาวประภา รัตนปริทัศน์ ป.ม.

๒๔๑. นายประเสริฐ หงส์เจริญ ป.ม.

๒๔๒. นายวิเชียร บุญญฤทธิ ป.ม.

หอสมุดคุรุสภา

รายนามผู้สำเร็จอนุปริญญาक्रमมัธยม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ. ศ. ๒๔๘๕

๑. นางวิไล สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (น.ส. วิไล วิจารณ์วัคค์) ป.ม., อ.บ.
๒. น.ส. คาไลว คงคากุล ป.ม., อ.บ., C.F.P., C.P.F., D.C.F.,
(Paris) อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๓. น.ส. บุญชม ไชยโกสีย์ ป.ม., อ.บ., M.A., Ed.D. อาจารย์
วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
๔. น.ส. โสพรรณ โกมารกุล ป.ม., อ.บ.
๕. น.ส. สุกวรรณ รักประทุม ป.ม., อ.บ.
๖. นางโกสุม อายวัฒน์ (น.ส. โกสุม สวรรณสม) ป.ม.,
อ.บ., M.A. (Columbia) อาจารย์โรงเรียนสตรีวิทยา
๗. นางรำไพ บัญญัติเกษณ (น.ส. รำไพ สุกดิ์สุวรรณ) ป.ม.,
อ.บ. บรรณารักษ์ของสำนักงานแถลงข่าวของกฤษฎ
๘. น.ส. สวาท เสนาณรงค์ ป.ม., อ.บ., M.A. (Clark
อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
๙. น.ส. นลิน ชัยทวงศ์ (น.ส. นลิน ชัยทวงศ์) ป.ม., อ.
อาจารย์โรงเรียนนวมปิตรพิเศษ
๑๐. นางทองเครือ เกษมสุวรรณ (น.ส. ทองเครือ กาฬศิลา)
ป.ม., อ.บ., ค.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

นางอุไรกาญจน์ แสนสุข (น.ส. อุไร ศิริวิหัญ) ป.ม., อ.บ.,
M. Ed. คักษานเทศกการมวีสามัญคักษา

นางสมหวัง กนิษฐเสน (น.ส. สมหวัง สุนทรเกสซ์) ป.ม., อ.บ.

น.ส. สิ้น ๆทางกร ป.ม., อ.บ.

นางเต็มสิริ บุษยสิงห์ (น.ส. เต็มสิริ คิลย์) ป.ม., อ.บ.,
M. Ed. (Michigan) อาการย์ ใหญ่ โรง เรือน มัธยมสาธิต
วิทยาลัยวิชาการคักษาประสานมิตร

พ. ศ. ๒๔๘๖

๑. น.ส. คีเล็ค โปตระนนันท์ ป.ม., อ.บ. วิทยากร กรมวิชาการ

๒. เรือเอก คุณหญิงศรภักย์พัฒน์ (น.ส. สุวรรณ สุวรรณศรี)
ป.ม., อ.บ. อาการย์ โรงเรียนนายเรือ

๓. นางสาว สิงหะผลิน (น.ส. สัจจา สิงหะผลิน) ป.ม., อ.บ.
อาการย์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ สามพราน

๔. น.ส. จันทนา พรหมเสริน ป.ม., อ.บ., M. Ed. (Ohio)
อาการย์วิทยาลัยวิชาการคักษาประสานมิตร

๕. นางสาว เพ็ชรสุนทร (น.ส. สุวาท คงคากุล) ป.ม., อ.บ.,
Certificat de Prononciation, Certificat de Concés Pratique

๖. น.ส. พิมพา ชูหงษ์ ป.ม., อ.บ.

๗. นางศรีบุศย์ กวรรณสุท (น.ส. ศรีบุศย์ วานิชขจร) ป.ม., อ.บ.
อาการย์ใหญ่โรงเรียนถ้ำขางถยาน จังหวัดถ้ำขาง

๘. น.ส. เด็ยบ เบญจกาญจน์ ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียน
เบญจมาภชาลัย
๙. นางบุปผา สุวรรณพุกษ์ (น.ส. บุปผา อริยะเนตร) ป.ม., อ.บ.,
ค.บ., Diploma in Education Teaching English อาจารย์
วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๑๐. นางแจ่มจิตต์ เลาทวัฒน์ (น.ส. แจ่มจิตต์ นิรมานเหมินทร์)
ป.ม., อ.บ. ศึกษาคารกรุงเทพพิเศษการจำกัด สาขาลำปาง
๑๑. นางชুমลีน กลิ่นสุคนธ์ (น.ส. ชุมลีน บุณยามระ) ป.ม.,
อ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูชลราชธานี
๑๒. น.ส. มัทนา เอ็มโอชะ ป.ม., อ.บ.
๑๓. นางตรุณ ศิวะศรียานนท์ (น.ส. ตรุณ วรทิดก) ป.ม., อ.บ.
๑๔. น.ส. สุวิทย์ กนิสถายน ป.ม., อ.บ., M.A. อาจารย์วิทยาลัย
ครูสวนสุนันทา
๑๕. นายบุญช่วย โมกขวณิชะ ป.ม., อ.บ.
๑๖. นางสุมนา คำทอง (น.ส. สุมนา วสุวัต) ป.ม., อ.บ., M.A.
(Michigan) ศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา
๑๗. นางแซไฉไล เกียรตินาวิน (น.ส. แซไฉไล ชาลจันทร์) ป.ม.,
อ.บ.
๑๘. นางกัมพูชานฎา เปรมกมล (น.ส. กัมพูช กาญจนาวีระ) ป.ม.,
อ.บ. ประจำไทยวัฒนาพาณิชย์

๑๙. น.ส. บุญเกิด ศิริเวชกุล ป.ม., อ.บ. ศึกษานิเทศก์กองเผยแพร่การศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๒๐. นางพวงรัตน์ ไชยศิริ (น.ส. พวงรัตน์ สุขแสงขยม) ป.ม., อ.บ. อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๒๑. นางปราณี วงศ์เบญจิจ (น.ส. ปราณี สรสุชาติ) ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดนครศรีธรรมราช
๒๒. น.ส. วิไลวรรณ พงศ์นันทน์ ป.ม., อ.บ., M.Ed. (Ohio) อาจารย์โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา
๒๓. นางกมลกาญจน์ เกษไชย (น.ส. กมลกาญจน์ เอกศักดิ์) ป.ม., อ.บ., Ed.M (Harvard), Ed. D. (Columbia.) อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๔. น.ส. ชีคชม กาญจนโชติ ป.ม., อ.บ., M.Ed. (Tennessee) อาจารย์วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก
๒๕. น.ส. สายใจ คาลาส ป.ม., อ.บ. ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดพิศตรพิมข
๒๖. น.ส. ประยูร ไทชนะนันทน์ ป.ม., อ.บ.
๒๗. น.ส. กรรณ หังสนาวิน ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี
๒๘. น.ส. ชวัญเรอน ฒนนคร ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนทวาทิเศก
๒๙. น.ส. นาคาง บุญศิริ ป.ม., อ.บ.
๓๐. นายจำเริญ เจ้คนเส่น ป.ม., วท.บ., M.S. (Arkansas), M.A.S.A., M.P.H.S.

๓๑. น.ส. สรียา สิงห์เสน ป.ม., อ.บ.
๓๒. นางละม่อม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (น.ส. ละม่อม ไทยเพ็ญ) ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียนเบญจมราชาลัย
๓๓. นางสรวิพนธ์ ลลาลย์ (น.ส. สรวิพนธ์ สารทนต์) ป.ม., อ.บ.
๓๔. น.ส. พิศมัย ฉลาตสันทรวาทิ ป.ม., อ.บ., M.Ed. (Miami) อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๓๕. นางสาวจิตต์ อนัสภาณูจน์ (น.ส. สมิจิตต์ เกฬพิพิธ) ป.ม., อ.บ., M.Ed. (Michigan) อาจารย์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๓๖. น.ส. สักริ พินสนธิ์ ป.ม., อ.บ.
๓๗. นางสาวท รัตนวราหะ (น.ส. สวาท วสุวัต) ป.ม., อ.บ. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีนครพนม จังหวัดนครพนม
๓๘. นางฐะประนีย์ นาครทรรพ (น.ส. ฐะประนีย์ ณ ถลาง) ป.ม., อ.บ., M.A. (Cornell) หัวหน้าหน่วยศึกษานานาชาติ กรมวิสามัญศึกษา
๓๙. น.ส. สมศิริ สุขยางค์ ป.ม., อ.บ.
๔๐. น.ส. สมานจิตต์ เสงี่ยมพิททา ป.ม., อ.บ. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๔๑. น.ส. ปรีดา สัทศัน ป.ม.
๔๒. น.ส. ลำทวน วิเศษพจนกิจ ป.ม., อ.บ. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนการช่างวาสุกรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๔๓. น.ส. นันทนา เสดะธรรมะ ป.ม.

๔๔. นายสมปอง ทรัพย์กิจ ป.ม., อ.บ., M.Ed. (Florida) อาจารย์
วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

พ. ศ. ๒๔๘๗

๑. นางละออง นวมะรัตน์ (น.ส. ละออง สาณะเสน) ป.ม.,
อ.บ. อาจารย์โรงเรียนวัดบพิตรพิมุข
๒. นางปราณี นาควิธระ (น.ส. ปราณี ทวีประศาสน์) ป.ม.,
อ.บ. หัวหน้าแผนกวัฒนธรรมทางวิทยา กองวัฒนธรรม
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๓. นางสังศรี ศิวะเกอ (น.ส. สังศรี สุวรรณเทมย์) ป.ม.,
อ.บ. หัวหน้าแผนกข่าวสาร กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๔. น.ส. สักร ไทตระกูลตย์ ป.ม., อ.บ., ค.บ., M.A. อาจารย์
วิทยาลัยครูศรีนครินทร์ กรมการฝึกหัดครู
๕. นางชัช บุษปวณิช (น.ส. ชัช อรุณลักษณ์) ป.ม., อ.บ.
หัวหน้าแผนกองค์การต่างประเทศ กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
๖. นางพนอ วิวาทานนท์ (น.ส. พนอ นิลกุล) ป.ม., อ.บ.
ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกต้อนรับ บริษัทการบินไทยจำกัด
๗. นางชูชีพ วัฒนศิริโรจน์ (น.ส. ชูชีพ ไชยะกฤษณะ) ป.ม.,
อ.บ. หัวหน้าแผนกวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี กอง
วัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

๘. นางเขาวลัษณ ฌ นคร (น.ส. เขาวลัษณ ลัษชาติ) ป.ม.,
 อ.บ., ค.บ., M.A. อาจารย์โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย
๙. นางสมจิตต์ ศรีบุญญรัตน์ (น.ส. สมจิตต์ จำบุญญรัตน์) ป.ม.,
 อ.บ., M.Ed. (Michigan) โรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัย
 วิชาการศึกษาปทุมวัน
๑๐. น.ส. อัมพา โชติกลเสถียร ป.ม., อ.บ., M.A. อาจารย์
 วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
๑๑. นางทارا ศิริเจริญ (น.ส. ทารา เนตราชน) ป.ม., อ.บ.
 อาจารย์โรงเรียนสหศึกษนครเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
๑๒. นางลลิตา วงศ์สายฉันท (น.ส. ลลิตา สมัทธินันท์) ป.ม.,
 อ.บ., Docteur de 1' Université de Paris อาจารย์วิทยาลัย
 วิชาการศึกษาปทุมวัน
๑๓. นางบุญชน ทองชัย (น.ส. บุญชน ชูทรัพย์) ป.ม., อ.บ.,
 M.Ed. คึกษาานเทศกักรมวิสามนัญคึกษา
๑๔. นางวิระดา สรรวาสี (น.ส. วิระดา นิลอกม) ป.ม., อ.บ.
 อาจารย์โรงเรียนสตรีมหาสารคาม "ผดุงนารี"
๑๕. นางสมศรี เซอถอย (น.ส. สมศรี จันทนศิริ) ป.ม., อ.บ.
 ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีวชิระมง
๑๖. นางอำไพ กกกำแหง (น.ส. อำไพ ชัยปาน) ป.ม., อ.บ.,
 M.Ed. (Indiana) อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

๑๗. นางบุญเปรียบ ประจันตบริบาล (น.ส. บุญเปรียบ สุนทรจันทร์)
ป.ม., อ.บ., M.Ed. (Hawaii) อาจารย์วิทยาลัยครูจันทร์เกษม
๑๘. น.ส. วันดี ลือไชย ป.ม., อ.บ.
๑๙. นางสนองนาฏ จารุกติก (น.ส. สนอง บุณยศิริพันธ์) ป.ม.,
อ.บ. ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีวัดมหาพฤฒาราม
๒๐. น.ส. สมลภรณ์ หิระศักดิ์ อินปรีญญาพยาบาล, ป.ม., อ.บ.,
M.A. (Michigan) อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
๒๑. น.ส. สุกนธ์ วิมลโลหการ ป.ม., อ.บ., M.A. (Michigan)
อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๒๒. ม.จ. สุกทวิศักดิ์ ทิศกุล ป.ม., อ.บ., Ancien élève de 1re
Ecole du Louvre (Paris) ภาชนะทาร์กษเอก กรมศิลปากร
๒๓. นางอาภรณ์ ไหมกษะเวส (น.ส. อาภรณ์ ไกรฤกษ์) ป.ม.,
กศ.บ. อาจารย์โรงเรียนโยธินบูรณะ
๒๔. น.ส. อุกยวรรณ ศิณทสินธุ์ ป.ม., อ.บ. อาจารย์วิทยาลัย
ครูสวนสุนันทา
๒๕. น.ส. ภัทรศรี อนุมานราชิน ป.ม., อ.บ. อาจารย์โรงเรียน
ศึกษานารี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ตรา
นายกำจร จิตรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
๑๐ มกราคม ๒๕๐๕

หอสมุดครูสภา

หนังสือสำหรับค้นคว้า
ที่
หน้าออกนอกห้องสมุด